

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ VE AZINLIK HAKLARININ
İNCELENMESİ: BULGARİSTAN ÖRNEĞİ

Aykut KARAKUŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2018

©2018-Aykut KARAKUŞ

T.C
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ VE AZINLIK HAKLARININ
İNCELENMESİ: BULGARİSTAN ÖRNEĞİ

EXAMINATION OF THE EUROPEAN UNION AND
MINORITY RIGHTS: BULGARIA CASE

Hazırlayan
Aykut KARAKUŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. AHMET GÖKBEL

KIRŞEHİR-2018

KABUL VE ONAY

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası ilişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Aykut KARAKUŞ tarafından hazırlanan “*Avrupa Birliği ve Azınlık Haklarının İncelenmesi: Bulgaristan Örneği*” adlı tez çalışması 10/05/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman ....(İmza)
Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Üye..........(İmza)
Dr. Öğr. Üyesi Erman AKILLI

Üye..........(İmza)
Dr. Öğr. Üyesi Yiğit Anıl GÜZELİPEK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

10/05/2018

(İmza)

Doç. Dr. Hüseyin Şimşek

Enstitü Müdürü

Bu tez çalışması BAP tarafından I.I.B.B2.16.003 no'lu proje ile desteklenmiştir.

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

10/05/2018

Aykut KARAKUŞ

İmza

ÖZET

TEZİN ADI

YÜKSEK LİSANS

Hazırlayan: Aykut KARAKUŞ

Danışman: Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

2018 – (XIV-175)

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Dr. Öğr. Üyesi Erman AKILLI

Dr. Öğr. Üyesi Yiğit Anıl GÜZELİPEK

14. yüzyılda Anadolu'dan Rumeli'ye başlayan Türk göçleri sonucunda, 1361 yılında Dimetoka'nın, 1390 yılında Filibe'nin alınmasıyla Bulgaristan, Türk ve Müslümanların çoğunlukta olduğu bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Daha sonra 1876 Bulgar isyanıyla başlayan 1908 yılına kadar devam eden süreç, Bulgaristan bağımsızlığı ile sonuçlanmıştır. Bu sürece kadar çoğunlukta bulunan Müslümanlar, bu süreçten sonra azınlık olarak yaşamlarını devam ettirmeye çalışmış, fakat baskı, şiddet ve asimilasyon ile karşılaşmışlardır. Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla devlet ve millet inşası sürecinde, genelde Osmanlı özelde ise kendi içinde yaşayan Türklerin ötekileştirilmesi üzerine kurulan kimlik ve çıkar çabalarının, Bulgaristan'ın imzalamış ve aynı zamanda sorumlu olduğu uluslararası antlaşmaları Pacta Sunt Servanda ilkesi bağlamında doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği görülmüştür. Önceki yönetimler altında zaman zaman ayrımcılığa ve şiddete uğrayan azınlıklar, komünizm rejimi ile beraber adlarının değiştirilmesi, Dini ritüellerin engellenmesi (sünnet, namaz, oruç vs.), zorunlu göç, siyasi baskı ve şiddete çok daha fazla maruz kalmışlardır. 1989 yılında Jivkov rejiminin son bulmasıyla beraber Bulgaristan bireysel hak ve özgürlüklere daha fazla önem vermeye başlamıştır. Özellikle 2007 yılında supranasyonal bir yapıya sahip olan Avrupa Birliğine (AB) kabul edilmiş, ancak bu konuda sorumluluğu artmasına rağmen azınlık haklarının uygulamasında yetersiz kalmıştır. Öte yandan iç hukukunda azınlık haklarının tanımlanmasına net bir ifade getirememiştir. Tüm bunlar sonucunda ortaya çıkan eksiklikler ve sorunlar Bulgaristan ölçeğinde ele alınıp, Konstrüktivizm teorisiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma sırasında özellikle Haskova, Kırcaali, Mestanlı, Plovdiv (Filibe) ve Sofya'da yaptığımız saha çalışmasından da yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Azınlık Hakları, Bulgaristan, Konstrüktivizm, Jivkov Dönemi

ABSTRACT

NAME OF THESIS

M.Sc.Thesis

Preparer: Aykut KARAKUŞ

Advisor: Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

2018 –(XIV-175)

Ahi Evran University, Institute Of Social Sciences

International Relation Department

Jury

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Asst. Prof. Dr. Erman AKILLI

Asst. Prof. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK

Bulgaria became a settlement with a majority of Turks and Muslims after the conquest of Didimoticho in 1361 and Plovdiv in 1390s as result of the start of Turkish migration from Anatolia to Rumelia in the 1400's. Thereafter, the process which started with the 1876 April Uprising and continued until 1908, ended with the independence of Bulgaria. The Muslims who were the majority until the beginning of this process, tried to maintain their lives as a minority; however, they faced oppression, violence and assimilation. It was observed that Bulgaria exerted effort on the benefits and identity of the alienation of Turks living inside the country in the narrow, and the Ottoman Empire in the broad sense during the state and nation building after the independence. Moreover, it was seen that Bulgaria did not fulfil the obligations that arose from the Pacta Sunt Servanda Law in the international treaties which Bulgaria signed and is responsible for. The minorities, who occasionally suffered from discrimination and violence under the previous governments, experienced by far more violence through name change, inhibition of religious rituals (circumcision, prayer, fasting, etc), forced migration and political oppression due to the communist regime. After the end of the Zhivkov regime in 1989, Bulgaria started to give more importance to individuals' rights and freedom. In fact, Bulgaria was accepted by the European Union (EU), a supranational community, in 2007; however, it failed to exercise the rights of the minority despite the increase of responsibility in this sense. Furthermore, it could not assert a clear statement of the definition of minority rights in its domestic law. The shortages and issues resulting from these events were explored in the survey of Bulgaria and explained through the Constructivism theory. The present particularly drew on the fieldwork conducted in Haskovo, Kardzhali, Momchilgrad, Plovdiv and Sofia.

Keywords: European Union, Minority Rights, Bulgaria, Constructivism, Jivkov Period

ÖNSÖZ

Azınlık kavramı; devletlerin içinde bulunduğu demografik yapı, ekonomik durum, siyasi çıkarların farklılaşması gibi nedenlerle farklı şekillerde tanımlana gelmiştir. Ancak farklı tanımlamalarının olması azınlık haklarının uygulanmayacağı, bu hakların azınlıklara teslim edilmeyeceği anlamına gelmez, Bakıldığında ileri demokrasi olarak kabul edilen devletlerde bile azınlık haklarının uygulanmasında bazı eksiklik ve aksaklıkların olduğu görülebilir. Ancak bu eksiklik ve aksaklıklar Bulgaristan örneğinde olduğu gibi bazen kasti olarak da meydana gelebilir.

Bulgaristan konumu nedeniyle göç yolları üzerinde olmuş ve kavimler göçü ile beraber Türk toplulukların yerleştiği önemli bir yerleşim merkezi haline gelmiştir. Özellikle 380’de Hun’ların, 552’de Avar’ların, daha sonra Kuman-Kıpçak’ların ve Peçeneklerin bölgeye gelmesiyle Türk nüfusu bölgede ki temel etniklerden biri olmuştur. Ancak bu topluluklardan bazıları Hristiyanlığı benimsemesiyle dillerini ve Türklük bilincini kaybederek Slavlaşmışlardır. Bu slavlaşan topluluklardan bir tanesi de Bulgarlardır.

14.yy’dan itibaren Osmanlı hâkimiyeti altına girmeye başlayan Bulgaristan, 1908 yılına kadar Müslümanların sayıca Bulgarlardan fazla olduğu bir bölge özelliği taşımaktadır. Ancak Osmanlı devletinin Kırım ve Balkan savaşları neticesinde bölgeden geri çekilmek zorunda kalmasıyla, bu durum tam tersine dönmüş, Bulgar nüfusu Türk ve diğer etnik unsurların sayısını geçmiştir. Böylelikle Türkler azınlık durumuna düşmüştür.

Avrupa’da en fazla Türk azınlığın yaşadığı ülke Bulgaristan’dır. Bulgaristan ulus inşası sürecinde başarı sağlamanın önündeki en büyük engel olarak azınlıkları görmüştür. Bu nedenle azınlıkların dillerini ve dini görevlerini yerine getirmesine engel olmuştur. Ek olarak azınlıkların, isimleri Bulgarca isimler ile değiştirilmiş, şiddet ve baskı uygulanarak göçe zorlanmıştır. Bulgaristan azınlık haklarını taraf olduğu ikili anlaşmalar ve uluslararası hukuk bağlamında ihlal etmiştir. Günümüzde de bu ihlaller Bulgaristan’da hala devam etmektedir. Bu ihlaller bu çalışmada türüne ve işlevine göre tek tek ele alınıp, yerinde gözlenerek analiz edilmiştir.

Literatür incelendiğinde “güncel” olarak Bulgaristan’da azınlıklarının yaşadığı sorunlar hakkında kaynak eksikliği göze çarpmaktadır. Özellikle teorik olarak konstrüktivist (inşacılık) bakış açısıyla Bulgaristan da bulunan azınlık sorunları ve hakları üzerine yerinde gözlenerek yazılan tez bulunmamaktadır.

Bu tezin yazılması aşamasında Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığı üzerine bir bilimsel araştırma projesi (BAP) gerçekleştirilmiş olup Bulgaristan üzerinde doğrudan elde edilen bilgi ve tecrübeler ile yazılma olanağı sağlanmıştır. Böylelikle AB üyesi olan Bulgaristan’ın azınlıklar bağlamında kanun, yaptırım ve yönetmeliklerin işleyişi yerinde görülmüş, kayıt altına alınmış, veri haline getirilmiştir. Elde edilen bu veriler, çalışmanın birinci bölümünden itibaren çalışmada paylaşılmıştır. Araştırmanın daha iyi anlaşılması açısından, çalışmanın birinci bölümünde; öncelikli olarak azınlık kavramının tanımına, azınlık olmanın unsurlarına, uluslararası hukukta genel anlamda kabul gören düşünürlerin tanımlarına yer verilmiştir. İkinci bölümünde: Bulgar milli kimliğinin oluşum safhaları dönemsel olarak ele alınmış ve Bulgaristan’ın devlet ve millet kimliği tanımlaması sırasında ötekileştirilen Türk azınlığa nasıl yansıdığı açıklanmıştır. Ayrıca Bulgaristan’ın kimlik inşası sürecinde kullandığı siyasi enstrümanların açıklaması, inşacı kuram bakış açısıyla kritik edilmiştir. Çalışmanın Üçüncü bölümünde ise; AB’nin azınlıklar üzerinde yaptığı çalışmalar ve Bulgaristan’ın bu bağlamda yükümlülükleri ile uygulamada ki eksiklikleri Türk azınlığı örneklem alınarak açıklanmıştır.

Bu çalışmada bana yol gösteren, engin bilgi ve tecrübesiyle yardımcı olan kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL’e, lisans öğrenimimden yüksek lisans öğrenimime kadar bıkmadan beni dinleyen Yrd. Doç. Dr. Erman AKILLI’ya ve Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU’na, dualarını ve desteğini benden esirgemeyen KARAKUŞ ailesine ve Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Görevlisi Ercan ERİNÇ hocama, Bulgaristan’da saha çalışmamız sırasında bizlere yardımcı olan Tufan KAYGISIZ’a, Sunay MUSTAFA’ya Aydın OSMAN’a, Beyhan MEHMET’e ve Akif ATAKAN’a, teşekkür etmeyi borç ve vazife bilirim...

İÇİNDEKİLER

KABUL ve ONAY.....	I
BİLDİRİM.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	X
RESİMLER LİSTESİ.....	XI
HARİTALARIN LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

AZINLIK HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. BM'YE GÖRE AZINLIK HAKLARI TANIMLAMASI VE İLGİLİ DÜZENLEMELER	5
1.2. AVRUPA BİRLİĞİ AZINLIK KAVRAMI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	7
1.3. AZINLIK KAVRAMININ TANIMLARI.....	9
1.3.1. Caporti tanımı	9
1.3.2. Deschenes tanımı	9
1.3.3. Eide tanımı.....	9
1.4. AZINLIK TÜRLERİ	10
1.4.1. Etnik Azınlık.....	10
1.4.2. Dini Azınlık	10
1.4.3. Dilsel Azınlık.....	10
1.4.4. Ulusal Azınlık.....	11
1.5. AZINLIK OLMANIN UNSURLARI	11
1.5.1. Sayı Unsuru	12
1.5.2. Süre Şartı	12
1.5.3. Kendi Kimliğini Tanımlama (Öznel Özellik).....	12
1.5.4. Hakim Konumda Bulunmama Unsuru	12
1.5.5. Yurttaşlık Şartı.....	13
1.5.6. Azınlık Bilinci Şartı.....	13

2. BÖLÜM

BULGAR MİLLİ KİMLİĞİNİN OLUŞUMU VE AZINLIKLARA YANSIMASI

2.2. BULGAR KİMLİĞİNİN İNŞASI.....	14
2.2.1. Balkanlarda Osmanlı Öncesi Türk Varlığı	14
2.2.2. Osmanlı İmparatorluğu Himayesinde Bulgar Kimliği Tanımlaması	17
2.2.3. Prenslik Dönemi Kimlik Tanımlaması (1878-1908)	22
2.2.4. Krallık Dönemi (1908-1944)	31
2.2.5. Komünist Rejim Dönemindeki Kimlik Tanımlaması (1944-1989) .	43
2.2.6. Todor Jivkov Dönemi	51
2.3. BULGARİSTAN'IN ULUS İNŞA SÜRECİNDEKİ ENSTRÜMANLARI	67
2.3.1. Edin Na Natsiya (Tek Millet)	67
2.3.2. Priobštvene (Kaynaştırma)	67
2.3.3. Radna Zaštika (Anavatan Savunma)	68
2.3.4. Bulgaristan Bulgarlarıdır	68
2.3.5. Ulusal Toplumsal Hareket ve Öz'e Dönüş (Yeniden Canlanma)....	69
2.4. DEMOKRASİ DÖNEMİ (1989- ....)	69

3. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI BULGARİSTAN VE AB ÜYELİĞİNE GİDEN SÜREÇTE DEMOKRASİ KAVRAMININ AZINLIK HAKLARI VE TANIMLAMASINA ETKİSİ

3.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI YENİ DÜZEN.....	78
3.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMİN VE YENİ DEVLET KİMLİĞİ ANLAYIŞININ BULGARİSTAN İÇ POLİTİKASINA YANSIMASI.....	79
3.3. AB'NİN AZINLIK HAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	84
3.3.1. Avrupa İnsan hakları sözleşmesi	86
3.3.2. Kopenhag Kriterleri	88
3.3.3. Maastricht Anlaşması	89
3.3.4. Amsterdam Antlaşması.....	90
3.3.5. Nice Antlaşması.....	90
3.3.6. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi.....	91
3.3.7. Gündem 2000 Raporu	91
3.3.8. Azınlık Haklarının Korunmasında ve AB İlerleme Raporlarında; Bulgaristan.....	93

3.3.9. Lizbon Anlaşması.....	95
3.4. AB ÜYELİĞİ SONRASI BULGARİSTAN’DA DEVAM EDEN AZINLIK SORUNLARI.....	96
3.4.1. Ekonomik Sorunlar.....	96
3.4.2. Siyasi ve Etnik Milliyetçiliğe Dayalı Sorunlar.....	101
3.4.3. 2015 Uçak Krizinin Bulgaristan İç ve Dış Politikasına Yansıması; Dost Partisinin Kurulması.....	103
3.4.4. Eğitim Sorunları.....	106
3.4.5. Dini Sorunlar	108
3.4.6. Anayasal ve Sosyal sorunlar	113
3.5. BULGARİSTAN’DAKİ DİĞER AZINLIKLAR VE SORUNLARI	115
3.5.1. Pomaklar ve Azınlıklar Paradoksu	115
3.5.2. Romanlar.....	119
3.5.3. Makedonlar	122
SONUÇ.....	124
KAYNAKÇA.....	130
ÖZGEÇMİŞ.....	140

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1.	1912-1968 yılları arasında Bulgaristan'dan Türk göçleri.....	20
Tablo 2.2.	1870'li yıllarda Bulgaristan nüfusu	29
Tablo 2.3.	Bulgar resmi istatistiklerine göre Bulgaristan'da Türk okulları(1921-1944)	40
Tablo 2.4.	1923-1944 Yılları arasında Bulgaristan'dan Türk göçleri.....	41
Tablo 2.5.	1910-1946 Yılları arasında Bulgaristan'da ki Müslüman sayısı	43
Tablo 2.6.	Bulgaristan aktif Türk nüfusunun sosyal gruplara göre dağılımı	50
Tablo 2.7.	Mayıs 1989-Mayıs 1990 Aylık Veriler Halinde Sınırdan Türkiye'ye Girişler.....	65
Tablo 2.8.	Bulgaristan'ın 2000'den itibaren GSYH'da ki artış grafiği.....	83

RESİMLER LİSTESİ

RESİM 2.1. Arkeoloji müzesi olarak kullanılan Mahmut Paşa Camisi.....	27
RESİM 2.2. Mahmut Paşa Camisi'nin girişi ve tabeladaki arkeoloji müzesi yazısı.....	28
RESİM 2.3. Sveti Sedmochislenitsi adıyla kullanılan Kara Cami.....	28
RESİM 2.4. 1928 yılında ilk basımı İstanbul'da, ikinci basımı Hasköy'de yapılan Türk alfabesi adlı kitap	37
RESİM 2.5. 1900'lü yıllarda yaşayan Topal Fevzi ve torunu Mehmet.....	51
RESİM 2.6. 18 Haziran 1985 tarihli cumhuriyet gazetesi.....	58

HARİTALARIN LİSTESİ

HARİTA 2.1. 680'li yıllarda Balkanlar ve Karadeniz Havzası.....	17

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e. :	Adı Geçen Eser
AGİK:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.m.:	Adı Geçen Makale
AKÇT:	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AİBÜSBED:	Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
AİHM:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
BUA:	Bulgar Uyanışı için Alternatif partisi
BKP:	Bulgar Komünist Partisi (Bılgarska Komunističeska Partiya)
Bkz. :	Bakınız
BM:	Birleşmiş Milletler
BSP:	Bulgar Sosyalist Partisi (Bılgarska Sotsialističeska Partiya)
BTMKH:	Bulgaristan'da Türk Milli Kurtuluş Hareketi
C:	Cilt
DAP:	Demokrasi ve Adalet Partisi
DDP:	Demokratik Değişim Partisi
DGB:	Demokratik Güçler Birliği (Sıyuz na Demokratičnite Sili)
DGH:	Demokratik Gelişim Harekâtı
DOST:	Демократи за отговорност, свобода и толерантност, ДОСТ (Sorumluluk, Özgürlük ve Hoşgörü İçin Demokratlar)
DSB:	Демократи за силна България, Demokrati za silna Bılgarija (Bulgaristan için Demokratlar)
EBLUL:	European Bureau for Lesser-Used Languages (Az Kullanılan Diller İçin Avrupa Bürosu)
GERB:	ГЕРБ, Граждани за европейско развитие на България (Avrupalı Gelişimi İçin Yurttaşlar)

GSMH:	Gayri Safi Millî Hasıla
GSYİH:	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
HÖH:	Hak ve Özgürlükler Hareketi
IFC:	International Finance Corporation (Uluslararası Finansman Kurumu)
İHK:	İnsan Hakları Komitesi
KAİK:	Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KEİ:	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
MC:	Milletler Cemiyeti
M.E.B:	Milli Eğitim Bakanlığı
MSHS:	Medeni ve siyasi Haklar Sözleşmesi
NATO:	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü)
OMO:	Obedinena Makedonska Organizatsiya (Birleşik Makedon Örgütü)
PHARE:	Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies
s. :	Sayfa
SBE:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
sa:	Sayı
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDP:	Türk Demokratik Partisi
T.D.V:	Türk Diyanet Vakfı
USD:	Amerikan Doları
Yay:	Yayınları/Yayıncılık/Yayınevi
yy :	Yüz yıl
WTO:	Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)

GİRİŞ

Bir Avrupa ülkesi olan Bulgaristan'ın doğusunda Türkiye, batısında Makedonya ve Karadağ, kuzeyinde Romanya, güneyinde ise Yunanistan yer almaktadır. Avrupa Birliğini oluşturan yirmi sekiz devletten bir tanesidir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu tarafından belirlenen 2011 verilerine göre 7.564.570 kişi Bulgaristan sınırları içerisinde yaşamaktadır. Bu nüfusun içinde %83,9 oran ile en büyük etnik grup Bulgarlar, %9,4'lük oran ile Türkler, %4,7'lik oranla Romanlar temel unsur olarak görülmektedir. Diğer %2'lik kısım ise Ermeniler, Ulahlar, Ruslar ve Yunanlılardan oluşmaktadır. Fakat bu nüfus oranlarının farklı olduğunu gösteren başka kaynaklar da bulunmaktadır. Bulgaristan, bu nüfus oranları ile Avrupa'da en çok Türk azınlığı içinde bulunduran devlet konumundadır.

Bulgaristan 1393'te Tırnova'nın alınmasıyla, 1908 yılında bağımsızlığını kazanana kadar, Osmanlı içinde idare edilmiştir. 1850'li yıllarda Osmanlı'nın Bulgaristan üzerinde hâkimiyetini kaybetmeye başlamasıyla beraber, Rusya'nın bu ülke üzerinde nüfuzunu artırdığı ve Bulgar milliyetçiliğinin oluşmasında etkili olduğu görülmektedir. Özellikle 1856 Islahat Fermanı'yla gelen serbestlik ortamında gayrimüslim tebaanın kendi din adamlarını seçme özgürlüğü 1870 yılında Bulgar kilisesinin kurulmasına neden olmuştur. 1860'lı yıllarda ise Bulgar milli bilincinin oluşmaya başladığı görülmektedir. Bulgar olmayan etnik unsurlara baskıların 1877 yılından itibaren başladığı kaydedilir. Azınlıklar, inşa edilmeye çalışılan Bulgar milleti karşısında en büyük engel ve tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bu dönem ile beraber Müslümanlar kitleler halinde Osmanlı'ya göç ettirmeye, Osmanlı mirası olan mimari ve kültürel eserler yok edilmeye, Türkler başta olmak üzere diğer etnik unsurlar Bulgarlaştırmaya başlanmıştır.

Çalışmanın temel dinamiğini oluşturan kimlik kavramı üzerinden bir Bulgar milli bilinci ve ulus-devlet yapısı inşa edilmeye çalışılmıştır. Bulgaristan'ın Krallık döneminde devlet kimliğini tanımlarken Ortodoks ve Slav olarak tanımladığı görülür. Bu tarih itibariyle Bulgaristan'da yaşayan Türkler, Azınlık konumuna düşmüşlerdir. Bulgar kimliğinin oluşumu sırasında azınlıklar, sürekli olarak Bulgaristan tarafından ötekileştirilme yöntemiyle toplumdaki soyutlanmaya ve dışlanmaya çalışılmıştır.

Bulgaristan, Kraliyet sonrası komünist rejim döneminde kendini doğu bloğunun sadık bir üyesi olarak hissetmiş ve batıyla ilişkilerini Sovyetler Birliği'nin uygun gördüğü ölçüde geliştirmiştir. Komünist dönem içinde kimlik oluşturma safhasında ise, kendisini Müslüman olmayan ortodoksluğa tabi, homojen bir yapıya sahip ve "ulus devlet" olma

amacı güden bir kimlik tasavvuru içerisine sokmuştur. Bu nedenle azınlıkları ötekileştirerek, etnik tasfiye ve soykırım yollarına başvurmuştur. Jivkov döneminde artmış olan bu baskılar, “Bulgaristan Bulgarlarıdır”, “Bulgaristan’da azınlık yoktur”, “öze dönüş” gibi politikalar ile azınlıklar Bulgar toplumu içinde eritmeye çalışılmıştır. Bu süreç içerisinde başta Müslümanlar olmak üzere (Türkler, Pomaklar, Romanların bir kısmı), Makedonlar ve Çingenerin isimleri zorla değiştirilmiştir. Bu dönem Bulgaristan’da, dini ibadetler yasaklanmış, Bulgarca dışında başka bir dille, toplum içinde konuşmak kanun dışı sayılmıştır. Bunun yanında ana dilde eğitim, Müslümanların sünnet edilmesi, geleneksel Türk kıyafetleri (sarı, ferace, kuşak, başörtüsü) yasaklanmış, camiler kapatılmış ve Osmanlı’nın Balkanlar’da uyguladığı hoşgörü politikası yalanlanmış, ders kitaplarında Türklerin cahil ve barbar olduğu eklenmiş, azınlıkların ekonomik hayatta aktif rol almasının önüne geçilmiştir.

Asimilasyon ve şiddet olaylarına karşı koymaya çalışanlar ise belene gibi işkence kamplarına gönderilerek, öldürülmüş ya da işkencelere tabi tutulmuşlardır. Bu dönem şüphesiz Bulgaristan’da ki Türk azınlığı açısından en sıkıntılı dönem olmuştur. Daha sonra Bulgaristan komünist yönetimi söylemlerini pratiğe de dökerek 1989 yılında 310,000 Türkü Türkiye’ye göçe zorlamıştır. Soğuk savaşın sona ermesi, Varşova Paktıyla beraber, Doğu Bloğunun da dağılmasıyla Bulgaristan’da ırkçı Jivkov rejimi de son bulmuştur.

Komünist Jivkov rejiminin Kasım 1989’da istifa etmesiyle halk referandumuna gitmiş ve tercihlerini demokrasiden yana kullanmışlardır. Soğuk Savaşın bitimiyle Bulgaristan’da yeniden bir kimlik edinme ihtiyacı doğmuştur. Bu kimlik inşası sırasında kendisini bu kez batıya dönmüş bir Avrupalı devlet olarak tanımlamıştır. Benimsenen liberal devlet kimliği ile azınlık ve insan hakları konusunda iyileştirmeler yapılmıştır. Komünist devlet kimliğinin yansıması olan asimilasyon politikaları eleştirilmiş ve azınlıkların zorla değiştirilen isimleri, devlet tarafından el konulan malları, iade edilmeye başlanmıştır. Benimsenen bu devlet kimliğinin bir yansıması olarak AB ve NATO gibi örgütlerle bağlantı kurulup üye olunmaya çalışılmıştır. Demokrasi dönemi ile beraber, Bulgaristan’da etnik olarak anlaşmazlıkları çözmek amacıyla Sosyal Halk Konseyi (Social Council of Citizens) kurulmuştur.

2007 yılında AB’ye üye olan Bulgaristan, Batılı kimlik tasavvurlarına, farklılığın ve çeşitliliğin zenginlik sayıldığı, insan haklarına saygı gibi misyonları ekleyerek, azınlık hakları konusunda yeni sorumluluklar kazanmıştır. Bu nedenle Bulgaristan, azınlık ve insan hakları konularında düzenlemeler yapmıştır. Bu dönüşümü başarılı sayabileceğimiz

şekilde gerçekleştirmiş olmasına rağmen, hâlâ bazı eksikliklerin olduğu görülmektedir. Bu eksiklikler, son dönemlerde artan milliyetçilik düşüncesiyle beraber, azınlıklar üzerinde daha fazla hissedilmeye başlamıştır. Son dönemlerde Bulgaristan, azınlıklar konusunda düzenlemeler yapmaya çekingen davranmış ve azınlıkları ekonomik yönden güçsüz bırakan politikalar izlemiştir. Özellikle Türk ve Roman etnik unsurlarının nüfus olarak fazla olduğu yerlerde yatırımlar yapılmayıp, iktisadi anlamda bu gruplar istihdam edilmemiş ve sosyal anlamda ötekileştirilmiştir.

Bulgaristan tarafından son dönemlerde daha fazla hissedilen ve tehdit algılamasında etkili olan azınlıkların, ülke nüfusunda önemli bir paya sahip olması, Bulgar doğum oranlarının düşük olup azınlıkların doğum oranlarının yüksek olmasının, Bulgaristan'ın iç politika dinamiklerini etkilediği görülmektedir. Bu durum Bulgar nüfusunun 2050 yılına kadar Roman ve Türk nüfusundan daha aşağı seviyelerde olacağı endişesini doğurmuş ve Bulgaristan'ı harekete geçirmiştir. Nihayetinde Bulgaristan'ın Pomakları Müslümanlaşmış Bulgarlar olarak nitelenmesine ve Pomakları nüfus sayımlarında etnik bir köken olarak saymamasına neden olmuştur. Buna benzer olarak Makedonlar üzerinde de aynı politika uygulanmış ve Makedonlar da Bulgar sayılmıştır.

Bu çalışmada yukarıda anlatılan eksiklikler, Türk Azınlığı örneklem alınarak açıklanmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda AB üyeliğiyle beraber azınlıklar konusunda daha fazla görev ve sorumluluk kazanan Bulgaristan'ın tarihsel süreçler içinde kimlik dönüşümü, azınlıklar minvalinde ele alınıp konstrüktivizm teorisi temelinde anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

1. BÖLÜM

AZINLIK HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Azınlık kavramının, tarihsel süreçler içerisinde incelendiğinde ulus modernleşme sürecinin başlangıcı sayılan 1648 yılında imzalanan Westfelya Barışı ile ortaya çıktığı nakledilir. Fakat azınlık kavramını bu tarihten daha öncelere de götürenlerde vardır.¹ Tarihte azınlıklara dair ilk belge dini azınlık bağlamında 1085 yılında Kastilya ve Leon (bugün İspanya toprakları içerisinde) Kralı V. Alfenso'nun Toledo'nun fethi sonrasında Müslümanlar ve Müslümanlık kurumlarının korunmasına dair yayınladığı bildiri ile karşımıza çıkmaktadır. Azınlıklara dair diğer bir belge ise; 1250 yılında St. Louis'in Fransız tebaasından olan Manoritleri koruma sözü verdiği belgedir.² Bu dönem içerisinde azınlık kavramının dini azınlık çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir.

Ortaçağ Avrupa'sında yaşanan Yüzyıl Savaşları, tarafları karşılıklı olarak tebaalarını koruma altına almaya zorlamış ve savaş sonunda azınlıklar karşılıklı olarak koruma altına alınmıştır. Koruma altına alınan azınlıklarda belirleyici unsurun din ve mezhep olguları olduğu görülmektedir. Daha sonra Birleşik Krallık, İspanya, İsveç, Fransa, Prusya ve Avusturya'nın bir araya geldiği 1815 Viyana Kongresinde dini azınlık kavramı yerine, ulusal azınlık kavramının kullanılması kararlaştırılmış ve azınlıkların korunması ise bu süreçten sonra büyük devletlerin kolektif koruması altına bırakılmıştır. Bu dönemden önce azınlık anlaşmaları iki taraflı olarak yapılmakta iken, bu dönemden sonra çok taraflı olarak yapılmaya başlanmıştır.³

I. Dünya Savaşından sonra büyük topraklara sahip Osmanlı İmparatorluğu gibi devletlerin parçalanmasıyla ve sınırların, azınlıkların göz ardı edilerek tekrar çizilmesi neticesinden sonra, ortaya çıkan sınır anlaşmazlıkları ve azınlık hakları sorunu gibi büyük sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu durum savaş sonrasında yeni düzeni ve barışı korumayı amaçlayan Milletler Cemiyeti'ne azınlıklar konusunda yeni düzenlemeler yapma zorunluluğu doğurmuştur. Bu dönemden sonra azınlık haklarının düzenlenmesi Milletler Cemiyeti azınlık rejimine, azınlıkların korunması konusu ise, uluslararası örgütlere

---

¹ Avrupa da din savaşları olarak da bilinen otuz yıl savaşları, 1648 yılında Osnabürk, daha sonra imzalanan Pyreness anlaşmalarını da içeren westfelya barışı ile sonlandırılmıştır. Westfelya barışı ile günümüz sisteminin temelleri atılmış aynı zamanda ulus devlet yapılarının kurulmasına zemin hazırlanmıştır. Bu dönem ile beraber kilisenin rolü kısıtlanmış temel aktör konumuna devlet getirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz: Barış Özdal ve Kutay Karaca, **Diplomasi Tarihi Ders Notları 1**, (Dora Yay.), Bursa, 2015, s.161-181

² Olgun Akbulut, **Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Hukuki Sorunlar**, (basılmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi SBE), İstanbul, 2006, s.8

³ Ebrar İbraimi, **Yunanistan, Bulgaristan ve Makedonya'da ki Azınlıkların Hukuki Durumu**, (Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE), Ankara, 2012 s.13

bırakılmıştır. Milletler Cemiyeti ile uyrukluğun korunması, yaşamın korunması, medeni eşitlik hakkı, eğitim ve istihdam alanında eşitlik, yasa önünde eşitlik, dilin özgürce kullanımı, dinsel ve sosyal kuruluşlar kurma, devletin ve sosyal kurumlara ayırdığı fonlardan yararlanma, kamusal iş ve işlevlere kabul edilme, kamusal okullarda azınlık dilinin kullanılması gibi haklar tanınmıştır.⁴

Netice itibariyle; 13 Eylül 1934 yılında Polonya'nın anlaşmanın yükümlülüklerine uymayacağını açıklamasıyla beraber Milletler Cemiyeti azınlıklar rejimi çökmüştür. Bakıldığında ise Milletler Cemiyeti azınlıklar konusundan önemli düzenlemeler yapmasına rağmen başarılı olamamıştır. Milletler Cemiyeti'nin evrensel olarak kabul edilmemesi, sınırların beşeri özellikleri göz ardı edilerek çizilmesi, devletlerin anlaşmaları onaylamaması, milliyetçiliğin Avrupa'da yükselmesi, MC'nin başarısız olmasında etkili olmuştur.

1.1. BM'YE GÖRE AZINLIK HAKLARI TANIMLAMASI VE İLGİLİ DÜZENLEMELER

26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) kurucu antlaşmasının imzalanması, 25 Ağustos 1945'te yürürlüğe girmesiyle beraber azınlık hakları ve azınlıkları koruma sorunu, bölgesel veya yerel bir sorun olmaktan çıkarılıp evrensel bir boyut kazandırılmıştır.⁵ BM kurucu antlaşması ve 26 Haziran 1946 yılında hazırlanan Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinde her ne kadar azınlıklar konusuna direkt olarak değinilmese de eşitlik ve ayrımcılığın önlenmesi için önemli kararlar alınmıştır.⁶ Özellikle BM'nin 1. 13. 55. 56. 62. 76. Maddelerinde azınlıklar konusuna atıflarda bulunduğu görülmektedir. Azınlık hakları ile ilgili alınan ilk karar; insan hakları komisyonuna bağlı olarak kurulan ayrımcılığın önlenmesi ve azınlıkların korunması alt komisyonun kurulması kararıdır.

BM kurucu antlaşmasının 9. bölümün 55/C bendinde; *“uluslararası hak eşitliği ve kendi yazgılarının kendilerinin belirlemesi saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli refah ve istikrarı yaratmak üzere BM: ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özelliklerine bütün dünyada etkin bir şekilde saygı gösterilmesini, kolaylaştıracaktır”*⁷ kararı alınmıştır. Bu madde her

⁴ Murat Saraçlı, **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Azınlıklar**, (Adres Yay.), 2.baskı, Ankara, 2012, s.37

⁵ Ayrıntılı bilgi için Bkz: BM kurucu antlaşması

(<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>) Erişim Tarihi: 02.06.2015

⁶ Saraçlı, **a.g.e.**, s.39

⁷ <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>, Erişim Tarihi:24.12.2017

ne kadar doğrudan azınlık hakları ile ilgili hüküm içermese de hak ve özgürlükler bağlamında eşitliği öğütleyen bir içeriğe sahiptir. BM'nin azınlık hakları bağlamında attığı diğer bir adım ise soykırım suçunun önlenmesi ve cezalandırılması sözleşmesidir. Sözleşmede “*grubun dilini günlük yaşamda veya okullarda kullanmasını, grubun dilinde yayınlar yapılıp dağıtılmasını yasaklamak, grubun kütüphanelerini, müzelerini, okullarını, tarihi eserlerini, ibadet yerlerini, kurumlarını ve nesnelere yok etmek veya kullanılmasını engellemek* kültürel soykırım olarak kabul edilmiştir. Bu sözleşmede, azınlık kavramı yerine grup kavramının kullanılması dikkat çekicidir.

Azınlık kavramının uluslararası belgelere doğrudan girmesi, 16 Aralık 1966 yılında BM'de genel kurul oturumuyla beraber mümkün olmuştur. Bu döneme kadar BM tarafından azınlık haklarına yönelik yapılan çalışmalar şu şekildedir; “Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu”, “Her Türlü Irk ve Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”, “Uluslararası Medeni Haklar Sözleşmesi” dir. MSHS, azınlıklara vurgu yapan ilk ve en önemli bağlayıcı metin olarak tanımlanabilir.⁸ Bu sözleşmenin 27. maddesi, azınlıklara ithaf edilen ilk madde olması açısından önemlidir.⁹ Bu madde “*etnik, dilsel ve dinsel azınlık bulunan devletlerde, bu azınlıklara ait bireyler gruplarının diğer üyeleriyle cemaat içinde bulunma hakkından, kendi kültürlerini yaşamak hakkından, kendi dinlerini uygulama ve devam ettirme hakkından ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılamazlar*”¹⁰ şeklindedir. Bu belgenin bağlayıcı ve hukuki bir belge olma özelliğinden dolayı taraflar üzerinde yaptırım ve bazı müeyyideleri de söz konusu kılmıştır. Bu madde ile ilk kez etnik, dilsel, dinsel azınlık ayrımı yapılmıştır.

1966 yılından sonra yapılan diğer bir önemli çalışma ise azınlık çocuklarını da ilgilendiren 1988-1989 yılında kabul edilen çocuk haklarına dair sözleşmedir. Bu sözleşmenin 29. Maddesinde çocuğunun eğitiminin anne babasına, kültürel kimliğine ve değerlerine, diline, çocuğun yaşadığı ülkenin ulusal değerlerine, çocuğun geldiği ülkeye, farklı uygarlıklara saygıyı geliştirmeyi emretmektedir. Yine bakıldığında bu sözleşmenin 30/ Md. ve MSHS'nin 27/ Md. ile örtüştüğü görülmektedir. Çocuk Hakları sözleşmesinin anılan maddeleri, azınlık çocuklarının kültürel haklarını düzenleyen tek uluslararası metin özelliğine sahiptir.¹¹

⁸ Birsen Erdoğan, “BM Sistemi ve Azınlık Hakları”, *Avrasya Dosyası* (BM Özel), İlkbahar 8/1, 2002, s.87

⁹ Filiz Öner, **Balkanlar Azınlık Hakları ve: Bulgaristan ve Makedonya Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul SBE), İstanbul, 2010, s.43

¹⁰ http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf, Erişim Tarihi: 24.12.2017

¹¹ Akbulut, **a.g.e.**, s.105

BM nezdindeki diğerk bir önemli çalışma ise, yukarıda belirtilen 27. maddenin genişletilmesi amacıyla 1992 yılında yapılan BM Genel Kurulunda kabul edilen “ulusal, etnik veya dinsel azınlıklara ait bireylerin hakları” bildirisidir. Bu bildiri ile beraber ülkelerin sınırları içinde yaşayan azınlıkların varlıklarını ve kimliklerini korumakla yükümlü hale getirilmiştir. Aynı zamanda bu bildiri azınlıkların dillerini öğrenmeleri açısından da çeşitli iyileştirme ve kolaylıklar sağlamıştır. 1993 yılında “Vişana Bildirgesi ve eylem programında“ bu bildiri ve 27/Md. teyit edilmiştir. 1999 yılına gelindiğinde ise Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu, BM Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından adı değiştirilerek “İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması Alt Komisyonu” adı verilmiştir. Daha sonra 2001 yılında oluşturulan azınlık çalışma grubu raporunda ise vatandaşlık ölçütünün azınlık haklarının kullanımı bakımından ayrımcı bir ölçüt olamayacağı belirtilmekte ve yerli halkların hakları, self-determinasyonu da içeren kolektif haklar iken, azınlık haklarının bireysel haklar olduğu vurgulanmaktadır.¹²

BM nezdinde azınlık hakları üzerine yapılan çalışmalar çok zorlu ve çetin geçmiştir. Çoğu zaman maddeler üzerine uzlaşma sağlanamadığı görölmektedir. Devletlerin içinde buldukları demografik yapı, etnik çeşitliliği fazla olan devletlerin azınlık haklarının devlet otoritesinde zayıflığa yol açacağı düşüncesi, belli amaçlarla diğerk ülkelere göç eden göçmenlerin bulunduğu statü üzerine yaşanan uzlaşmazlıklarla ortak bir karar alınmasına ve uygulanmasına engel olmuştur.

1.2. AVRUPA BİRLİĞİNİN AZINLIK KAVRAMI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

Avrupa Birliğı supranasyonal bir örgüt yapısına sahiptir. Bu yapı içinde alınan kararlar taraflar tarafından onaylanması ile yürürlüğe girmektedir. AB'nin kuruluş ve dönüşüm aşamasında azınlık haklarına doğrudan bir atıf yapılmamıştır.¹³ Fakat insan hakları bağlamında değerlendirilmede bulunulmuştur. Öyleki birliğe üye kabul sırasındaki şartlardan biri de, insan haklarına saygılı olmak şeklinde belirlenmiştir.

AB'nin azınlıklara yönelik çalışmalarının, 1990 sonrası yoğunlaşmaya başladığı görölrür. Nitekim AB'nin yanı başında gerçekleşen soykırım, etnik çatışmalar,

¹² Muharrem Taş, **Bulgaristan ve Yunanistan'da Türk Azınlıkların Siyasi Hakları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi SBE), Sakarya, 2007. s.45

¹³ Avrupa Birliğı: 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğunun (AKÇT) kurulmasıyla beraber gelişim ve dönüşüm geçirmiştir. Daha sonra 1957 yılında yapılan Roma Antlaşmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğı (AET) kurulmuştur. 1965 yılına gelindiğinde füzyon antlaşmasıyla Avrupa Atom Enerjisi Topluluğı (EURATOM), AET ve AKÇT'nin birleştirilmesiyle *Avrupa Topluluğı* adını almıştır. 1992 yılında ise Maastricht antlaşmasıyla beraber *Avrupa Birliğı* ismini alır. Ayrıntılı bilgi için Bkz: İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliğı Rehberi**, (Umut Tepe Yay.), Kocaeli, 2015, s.10-117

milliyetçiliğin yükselmesi gibi sorunların ortaya çıkması, AB nezdinde azınlık haklarının düzenlenmesine yönelik duyulan ihtiyacı artırmıştır. Bu sorunlar genelde AB'nin gelişimine, özelde ise taraf devletlerin güvenliklerini tehdit edecek boyutlara yükselmiştir. Azınlıklar konusu 1945-1989 yılları arasında insan hakları ölçeğinde ele alınmıştır. Özellikle akraba toplulukları fazla olan Almanya, Avusturya, İtalya gibi devletler azınlıklar konusuna ılımlı yaklaşırken; Fransa, Bulgaristan, Yunanistan gibi etnik homojenliğe sahip olmayan devletler, bu konuda anlaşmaya sıcak bakmamışlardır.

AB'nin azınlıklar ile ilgili çalışmaları; AB Konseyi, AB Komisyonu, AB Parlamentosu gibi üç temel organı üzerinden yapılmaktadır. Özellikle azınlıklara yönelik bir düzenleme olmasa da Avrupa Konseyi tarafından 1950 yılında kabul edilen 1953 yılında yürürlüğe koyulan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, azınlık hakları ile ilgili düzenlemelere giden yolda önemli bir basamak oluşturmaktadır. Sözleşmenin 14/Md. ile “hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi ve diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeden sağlanacağı” vurgulanmaktadır.¹⁴

Avrupa Konseyi tarafından gerçekleştirilen diğer düzenlemeler ise 1992 yılında kabul edilen “Azınlık Dilleri Avrupa Şartı” ve 1995 yılında kabul edilen “Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve” sözleşmesidir. Daha sonra birlik, 1993'te Kopenhag zirvesinde, Türk kamuoyunun Kopenhag Kriterleri olarak bildiği yeni düzenlemeler ile azınlıklara yönelik kararlar almıştır. Siyasi kriterlerden olan azınlık haklarına ve azınlıklara saygı, birliğin üye alımında temel kriterlerden biri olmuştur. Özellikle gündem 2000 raporu, AB'nin azınlıklardan ne anladığına açıklık getirmiş ve birliğin azınlık politikalarına yol göstermiştir. Bu raporlar ile beraber ilkokullarda azınlıkların çoğunlukta bulunduğu yerlerde, anadilde eğitim, idari ve yargı alanında kendi dillerini kullanma olanakları sağlanmıştır. 2000'li yıllarda azınlık çalışmaları devam etmiş ve *Nice* zirvesinde kabul edilen Avrupa temel haklar şartının üçüncü bölümünde ayrımcılığı önlemek için kararlar alınmıştır. Bu şartın 22. maddesinde “*Birlik, kültürel, dini ve dilsel çeşitliliğe saygı gösterecektir*”¹⁵ ibaresiyle ayrımcılığa karşı hoşgörü tavsiye edilmiştir. Azınlıklar konusu 2004 Roma zirvesinde tekrar gündeme gelmiş bir dizi düzenleme yapılmıştır. Fakat bu

¹⁴ Avrupa İnsan hakları sözleşmesi, (<http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/uluslararası/aihs.pdf>) Erişim Tarihi: 24.12.2017

¹⁵ Mehmet Atılgan, “Avrupa Birliği, Azınlık Hakları ve Türkiye”, **Türk İdare Dergisi**, sa: 69, (Mart-Haziran), Ankara, 2015, s.55

düzenlemeler taraflar tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir. Avrupa Birliği tarafından yapılan bir diğer azınlıklara yönelik uygulama ise, Avrupa Parlamentosu tarafından insan haklarına saygı konusunda raporlar düzenlemesidir. Bu uygulama ile birlik, içinde ve dışında azınlık ve birey düzeyindeki hakları koruma altına almaya çalışmaktadır.

1.3. AZINLIK KAVRAMININ TANIMLARI

1.3.1. Caporti Tanımı

Azınlık kavramının tanımları arasında benimsenen ve en çok kabul edileni Caporti tarafından yapılan tanımlamadır. Caporti, azınlığı “*Sayıca bir devletin geri kalan nüfusundan az, hakim olmayan konumda, devletin vatandaşı olan üyelerinin sahip oldukları etnik, dinsel veya dilsel özellikleriyle nüfusun geri kalanından ayrılan kültürlerinin, geleneklerinin, dinlerinin ve dillerinin korunması için üstü kapalı da olsa bir dayanışma ruhu sergileyen grup*” olarak tanımlamıştır.¹⁶

1.3.2. Deschenes tanımı

Deschenes azınlığı, “*Azınlık, egemen bir devlette yerleşik, ulusal toplumun nüfusunun yarısından azını oluşturan ve üyeleri onları nüfusun geri kalanından ayıran ortak etnik, dinsel veya dilsel özellikleri paylaşan, herhangi bir kişiler grubudur*” şeklinde tanımlamıştır.¹⁷

1.3.3. Eide tanımı

Eiede’ye göre azınlık tanımlaması, “*Azınlık, egemen bir devlette yerleşik, ulusal toplumun nüfusunun yarısından azını oluşturan ve üyeleri onları nüfusun geri kalanından ayıran ortak etnik, dinsel veya dilsel özellikleri paylaşan, herhangi bir kişiler grubudur*” şeklindedir.¹⁸

Sonuç olarak baktığımızda bireylerin veya uluslararası kuruluş ve kurumların üzerinde kesin karar kıldığı ortak bir azınlık tanımlaması bulunmamaktadır. Azınlığın kişilerce veya kurumlarca farklı olarak tanımlanması, azınlık rejiminin uygulanmayacağı anlamına gelmemektedir. Fakat uluslararası toplum tarafından itibar edilen genel ölçüde kabul gören bazı tanımlamalar yukarıda verilmiştir.

---

¹⁶ Berken Döner, “Bulutları Beklerken ve Güz Sancısında Kimlik Temsili”, **Folklor/Edebiyat**, 21/84, 2015, s. 183

¹⁷ Naz Çavuşoğlu, “Azınlık Nedir?”, **İnsan Hakları Yıllığı**, C.19-20, Ankara, 1997-1998 s.98

¹⁸ Akbulut, **a.g.e.**, s.132

1.4. AZINLIK TÜRLERİ

Uluslararası toplum ve kuruluşlar tarafından kabul edilen azınlık türleri aşağıdaki gibidir.

1.4.1. Etnik Azınlık

Etnik kelimesi, bakıldığında; bir grubun ortak bir geçmişten geldiği, ortak bir tarihsel hafızaya sahip olduğu, grup veya topluluğun birbiriyle yakın ilişki içinde olduğunu ifade etmektedir. Etnik kavramı, ırk ve kültür ile yakından ilişkilidir. Etnik kavramını, “çoğunluğunkinden farklı ortak kültüre sahip grup“ olarak tanımlayabiliriz.¹⁹

Üyeleri belirsiz bir şekilde de olsa ortak bir kökeni paylaşan, çeşitli kültürel, tarihsel ve topraksal bağlardan oluşan kimlik özerkliklerine sahip, fakat belirli bir siyasal niteliği bulunmayan azınlık durumundaki etnik grupları ifade eden bu kavram, kuşaktan kuşağa geçen ve kurumsal olarak devlet sınırlarına bağlı olmayan kültürel bir kategoriye işaret etmektedir.²⁰

1.4.2. Dini Azınlık

Din, bir grubu diğer gruplardan ve toplumlardan ayıran en önemli unsurlardan biridir. Öyle ki din; grupların alışkanlıklarını, kültürlerini, yaşayış tarzlarını, günlük davranış şekillerini, ahlak ve erdem gibi birçok öğeye doğrudan etkide bulunur. Din öğesi, azınlık olarak atfedilen grubun bir arada yaşama duygusunu tetiklemekte ve aynı zamanda ortak bir duygu oluşturmaya yardımcı olmaktadır.

Avrupa tarihine bakıldığında dini azınlık kavramı, 1598’de ilan edilen Nant Fermanı’nda yer alarak karşımıza çıkan ilk azınlık türüdür.²¹ Ancak her din, azınlık grubunu belirlemede etkili değildir. Bir dini grubun, azınlık kriteri oluşturması için nüfusun çoğunluğundan ayrı tutulması ve o dine mensup kişilerin yaşam ve düşünce biçimlerini etkilemesi gerekir.²²

1.4.3. Dilsel Azınlık

Dil, ortak bir yaşanmışlığın ve kültürün en önemli göstergelerinden biridir. Dil, kültürün önemli bir öğesi olması nedeni ile hiçbir kültür dilsiz var olmaz. Kültürü kuran ve geliştiren dildir.²³ Öyle ki dil azınlığı ile etnik azınlık arasında yakından bir bağ

¹⁹ Ramazan Altınay, “Müslüman Azınlıklar Tarihine Giriş”, **Dini Araştırmalar**, C.7, 2004, s.355

²⁰ Erol Kurubaş, **Asimilasyondan Tanınmaya**, (Asil Yayın Dağıtım), 2. Baskı, Ankara, 2006, s.22

²¹ Taş, **a.g.e.**, s.14

²² Öner, **a.g.e.**, s.24

²³ Nermi Uygur, **Kültür Kuramı**, (Yapı Kredi Yay.), 2.baskı, İstanbul, 2003 s.20

bulunmaktadır. Dil; duygu ve düşünceleri tarihsel süreçler içerisinde şimdiki zaman dilimine kadar ortak bir duygu, düşünce aktarımına imkân sağlayarak, etnik unsurlar üzerinde birleştirici bir özellik olarak karşımıza çıkar.

Dilsel azınlığında etnik azınlık gibi milliyetçiliğin yükselişe geçmesiyle karşımıza çıktığı görülür. Zira bakıldığı zaman dilsel ayrılık kültürel ayrılmanın ana ögesidir.²⁴ MSHS'nin 27.maddesinde “*kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte toplu olarak, kendi dinlerini açıklamak ve uygulamak ya da kendi dillerini kullanmak hakkından mahrum edilemezler*”.²⁵ Böylelikle azınlıklara, ana dillerini rahatça kullanma imkânı tanınmıştır.

1.4.4. Ulusal Azınlık

Ulus kavramı, uluslararası ilişkiler disiplininde nitelenmesine göre değişiklik arz etmektedir. Anthony Smith'e göre “ulus kavramını daha önce var olan Ethnie üzerinden geliştiğini, bu Ethnie'nin ise ortak soy miti, ortak tarih, ortak kültür, belli bir teritoryal yapı ile özdeşleşme, dayanışma duygusu ile oluştuğunu” öne sürer. Bazı düşünürler, ulus kavramını tanımlarken dil ve coğrafyanın vazgeçilmez olduğu savını ileri sürerken Benedict Anderson, gibi düşünürler ise, ulus kavramının hayal edilmiş bir cemaat olduğunu ileri sürerler. Benedict Anderson hayal edilmiş cemaatin birbirlerine yoldaşlık duygusu ile bağlanarak bir dayanışma dürtüsü oluşturduğunu ileri sürmüştür. Jean Leca ise ulusun hiçbir etnik temele bağlı olmadığını, dışardan gelen topluluklar ile birbirlerini kabul ederek ulus kavramını oluşturduklarını öne sürerek, tezini ABD (ortak bir geçmişe ve etnik homojenliğe sahip olmaması nedeniyle) örneği ile perçinlemiştir. E.J Habsbawm ise ulusu “*belirli bir toprak parçasında ortak gelenek, özlem ve çıkarları bulunan, grubun birliğini sürdürme sorumluluğunu üstlenen, merkezi bir iktidara bağımlı olan insanların oluşturduğu kolektif yapı*”²⁶ olarak tanımlamıştır.

Ulusal azınlık kavramına gelince “*ulusal azınlık, kendisini devletleşmiş bir başka ulusun parçası olarak gören*”²⁷ azınlık grubudur. Ulusal azınlıklar etnik ve dinsel azınlıklardır. Fakat etnik ve dinsel azınlıklar her zaman ulusal azınlık değildir.

1.5. AZINLIK OLMANIN UNSURLARI

Azınlığın tanımlaması yapıldıktan sonra bu kez azınlık olmanın temel şartları nelerdir? sorusu karşımıza çıkmaktadır. Malum olduğu üzere azınlık olmanın temel şartı

²⁴ Taş, a.g.e., . s.15

²⁵ Mehmet Dalar, “BM'nin İnsan Haklarıyla İlgili İkiz Sözleşmelerine Türkiye'nin Beyan ve Çekinceleri”, **AİBÜSBED**, 15/2, 2015,s.5

²⁶ E.J Habsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, (Ayrıntı Yay.), İstanbul 2010, s.30

²⁷ Kurubaş, a.g.e., s.23

olarak kabul edilen altı şart bulunmaktadır. Bu şartlar devletlere ve yorumculara göre farklılık arz eder. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

1.5.1. Sayı Unsuru

Azınlık olmanın en önemli unsurudur. Azınlığın içinde bulunduğu nüfusun geri kalanından az olması temeline dayanmaktadır. Nüfusun coğrafi dağılımı burada önemli değildir.²⁸ Fakat sayı şartı devletlerin içinde bulunduğu durum ve nüfus itibariyle farklı şekilde yorumlanmaktadır. Örneğin; Hollanda, azınlık olarak 100 kişi ve üzerini yeterli görürken, Çin gibi ülkeler bu sayıyı yeterli görmemektedir.

1.5.2. Süre Şartı

Bu şart yerleşiklik bağlamında değerlendirilmektedir. Bu bağlamda göçmen işçi ve mülteciler, azınlık olarak kabul edilmemektedir. Ülkelerin temel prensip olarak belirlediği kriterlere göre süre şartı bağlamında, bir grubun içinde bulunduğu topluluk veya ülke ile tarihi olarak bir bağa, aynı zamanda eski nesillerle de bir ilişiklik durumunun olmasının gerektiği üzerinde durulmuştur.

1.5.3. Kendi Kimliğini Tanımlama

Kendi kimliğini tanımlamadan vurgulanmak istenen; bireyleri, içinde bulunduğu topluluktan ayıran azınlık grubunun sahip olduğu karakter ve farklılıklardır. Bu farklılardan kastedilen Din, Dil, Irk, Kültür gibi özelliklerdir. Burada kişinin kendi kimliğini nasıl tanımladığı önemlidir. Azınlık grubuna mensup kişiler, eğer günlük yaşamlarında kimlik, birliktelik ve dayanışma duygusu gösteriyorsa, sahip oldukları değerleri, gelenekleri ve kültürü, bazen zor da olsa, sürdürme mücadelesi veriyorlarsa, kendilerini farklı görüyor ve diğerleri tarafından da öyle görülüyorlarsa, mantıken bu grubun kendi özelliklerini koruma ve geliştirme iradesine sahip olduğu sonucuna varmak gerekecektir.²⁹

1.5.4. Hakim Konumda Bulunmama Unsuru

Dominant olmama şartıdır. Bu şart, azınlık unsurunun diğer nüfus üzerinde hâkim olmadığı esasına dayanmaktadır. Fakat buradaki problem azınlığın iktidarda olduğu durumlarda bunun nasıl çözüleceği problemidir. Bakıldığında Guatemala'da mayaların çoğunlukta olmasına rağmen, azınlık durumunda olmaları çarpıcı bir örnektir. Bu minvalde

---

²⁸ İbraimi, a.g.e., s.10

²⁹ Akbulut, a.g.e., s.152

Güney Afrika'da ırkçı beyaz azınlığın (apartayd) başat konumda olması dönem içinde çeşitli sorunlara neden olmuştur.

1.5.5. Vatandaşlık Şartı

Kişinin bir ülkede azınlık sayılabilmesi için, o ülkenin vatandaşı olma zorunluluğu bulunmaktadır. Azınlık tanımlamalarında yer alan vatandaş olma şartı, vatandaşlıktan yararlanamayan göçmenleri ve mültecileri kapsam dışı bırakmaktadır. İHK 27. Maddesinde vatandaşlık şartı nedeniyle göçmen ve işçilerin mahrum bırakılmayacağına altı çizilmiştir.³⁰

1.5.6. Azınlık Bilinci Şartı

Bu şart, kendi azınlık özelliklerini koruma isteği esasına dayanmaktadır. Bu özellikleri taşıyan grup veya gruplar azınlık olarak kabul edilmektedir. Burada üzerinde durulan prensip ise, grup üyeleri arasında dayanışma duygusunun var olması gerektiğidir. Bu grup üyelerinin, azınlık olarak gelecekte de var olma duygusuyla hareket etme özelliğine sahip olması gerekmektedir.

---

³⁰ Çavuşoğlu, a.g.m., s.99

2. BÖLÜM

BULGAR MİLLİ KİMLİĞİNİN OLUŞUMU VE AZINLIKLARA YANSIMASI

2.2. BULGAR KİMLİĞİNİN İNŞASI

2.2.1. Balkanlarda Osmanlı Öncesi Türk Varlığı

Balkanlara yönelik iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar genelde çatışmalara ve sorunlara yönelik çıkarımlar yoluyla analiz yapmaktadır. Bu yaklaşımlardan³¹ bir tanesi medeniyetler üzerinden analiz olarak karşımıza çıkar. Buna göre bölgede üç temel unsur olarak İslam, Katolik ve Ortodoksluğu benimseyen toplumların net bir şekilde ayrıştığını hatta yer yer çatışmalara yol açtığını varsaymakta, aynı zamanda üç dini grubun uzunca bir süre yan yana birlikte yaşayabildiğine dikkat çekip, balkanların bir kaynaşma noktası olduğunu ileri sürer.³² Bir diğeri ise eleştirel yaklaşımdır. Bu varsayımları bilmek çalışmanın odaklandığı çıkarımların anlaşılması açısından önemlidir.

Balkanların, sürekli göç alması, göç yollarının üzerinde olması ve önemli bir coğrafya olması nedeniyle sürekli olarak farklı etnik yapıya sahip devletlerin yönetimi altına girmesine neden olmuştur. Bu nedenle otonom halde sürekli olarak bir etnik yapı homojenliğine sahip olamamıştır. Brezınski; Avrupa üstünlüğünü ele geçirme mücadelesinde potansiyel jeopolitik ödülü temsil ettiğini ifade ederek balkanların ne denli önemli bir coğrafi özelliğe sahip olduğunun altını çizmektedir.³³

Balkanlar sürekli olarak Asya'dan, Anadolu'dan, kuzeyden göçler almıştır. Uzun yıllar boyunca Slavların etkisinde kalmış, çoğunlukla Ortodoksluk inancı benimsenmiştir. Balkanlar ölçeğinde Slavlaşmanın en çok etkilediği milletlerden biri de Bulgarlar olmuştur.

Balkanların bilinen en eski sakinleri olan İliryalılar, Avusturya'da bulunan Hallstatt kültürüne, köken olarak ise Arnavut etniğine dayanmaktadırlar. Daha sonra bölgede, 380

³¹ Bir diğeri ise eleştirel yaklaşımdır. Ayrıntılı bilgi için Bkz: Mustafa Türkeş, "Balkanlarda Güvenlik ve İstikrar Arayışları: Sorunlar Dönüşüyor" **Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 70, Ankara, 2015, s.6066

³² Mustafa Türkeş, "Balkanlarda Güvenlik ve İstikrar Arayışları: Sorunlar Dönüşüyor", **Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 70, Ankara, 2015, S.6066

³³ Zbigniew Brezınski, **Büyük Satranç Tahtası**, (İnkılap Yay.), İstanbul, 2015, s. 176

yılından itibaren Hunlar'ın varlığı görülmektedir.³⁴ Günümüzün Macar ve Rus tarihçileri de, Hun İmparatoru Attila'nın en küçük oğlu İrnek'in bir kısım Hun kitleleriyle doğuya doğru göç ettiğini, Karadeniz'in kuzeyindeki Türk kitleleriyle karışan bu kitlenin bugünkü Bulgarların ataları olduğunu ve Bulgar kelimesinin ise “bulgalanmak-bulunmak-karışmak” kelimelerinden “bulunan”, diğer bir ifadeyle “karışan” anlamında türediğini ifade etmektedir.³⁵ Bulgarlar'ın M.Ö 2.yy'da göç yoluyla, 600'lü yıllarda Kafkaslarda bir devlet kurdukları bilinmektedir. Daha sonra Hazarlar ile olan mücadeleler sonucunda Han Asparuh önderliğinde 660'lı yıllarda Aşağı Tuna boylarına yerleşerek “*Tuna Bulgarları*” olarak bilinen devleti kurmuşlardır.³⁶ VII. yüzyılda Türk asıllı Bulgar kabileleri Tuna çevresindeki Slavları hâkimiyet altına almışlardır. Bu dönem içerisinde, uzun bir süre Bizans İmparatorluğu ile mücadele edilmiş ve nihayetinde Bulgarlar, varlığını Bizans'a kabul ettirmişlerdir. Özellikle 803-973 yılları Bulgar Hanlığı'nın en parlak dönemi olarak kabul edilir.³⁷ Bulgarlar, bu dönemde Balkanlarda yayılma alanı elde etmiş ve coğrafi olarak sınırlarını genişletmiştir. Bulgar Hanları 9-11. Yüzyıllarda (1018'e kadar) Balkanlarda Bizans İmparatorluğu'nun yerini almıştır. Bu ilk Bulgar hanlığı 12 Hayvanlı Türk takvimini, Şamanist inançları ve Türklük bilincini başlangıçta korumuştur. 13. ve 14. yüzyıllarda, yine Bulgaristan'da, Kıpçak/Kuman aslından Slavlaşmış Terteri ve Şişman hanedanları hâkimiyet kurmuşlardır.³⁸ Bu hanedanlar uzun soluklu bir yaşama sahip olmasalar da balkanlarda fetihçi bir anlayış ile yayılmış, Bizans İmparatorluğu ile mücadele etmişlerdir. Kıpçakların merkezi Kumanova olan “*Kuman-Peçenek Federasyonu*”nu kurdukları böylelikle ilk defa Türk dışı unsurlara karşı milli birliğin oluşması yoluna gittikleri rivayet edilmektedir.³⁹ Fakat müteessif Bizans'lularla ve gayrı Türk unsurlarla savaşılması icap ederken Bizans'luların politik entrikaları yüzünden iki kardeş kavim kendi aralarında savaşarak 1097'de yıkılmış ve politik fonksiyonunu tarihin karanlıklarına terketmiştir⁴⁰. Görüldüğü gibi Balkanlarda Türk varlığı bilindiğinin aksine Osmanlı'dan çok daha öncesine dayanmaktadır. Buradaki Türk boyları zaman içinde

³⁴ Sezer Arslan, “**Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları**”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi SBE), Edirne, 2008, s.10

³⁵ Hüseyin Avni Bıçaklı, **Türkiye – Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)**, (İmge Kitabevi), Ankara, 2016, s.28-29

³⁶ Osman Karatay, “Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma ve Pekişme (681- 803)” ,(Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, X/2) , 2010, s.1-18.

³⁷ M. Türker Acaroğlu, **Bulgaristan Türkleri üzerine araştırmalar 1**, (IQ Kültür Ve Sanat Yay.), İstanbul, 2007, s.32

³⁸ Halil İnalçık, “Türkler ve Balkanlar”, **Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut**, C. 2, Ankara, 2016, s.15

³⁹ Ahmet Gökbel, **Kıpçak Türkleri**, (Ötüken Yay.), İstanbul, 2000, s.83

⁴⁰ Hüseyin Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 145, sa: A.28, Ankara, 1995, s.21

Hristiyanlığı seçmiş ve Türklük bilincini kaybetmişlerdir. Özellikle 9. ve 11. Yüzyıllarda Boris dönemi sırasında Hristiyanlığı kabul eden Bulgarlar aynı zamanda Türk Dilinin özelliklerini unutup Slav dilini kullanmaya başlamışlardır. Bulgarların Hristiyanlığı seçmede etkili olan diğer faktör ise Bizans misyonerlerinin balkanlarda yürüttükleri faaliyetlerdir.⁴¹ Bu dönem içerisinde Hristiyanlığı kabul etmek istemeyen ve kimliğini korumak isteyen Bulgar Halkı Boris'in Hristiyanlığı benimsemesine karşı çıkmıştır. Daha sonra Tahtından vazgeçen Boris, oğlu Vladimir'in eski yönetim biçimine dönmek istediğini görünce diğer oğlu olan Simeon'u tahta çıkarmıştır (893).⁴² Asimile olan Tuna Bulgar hanlığı yıkılış sürecine geçmiş ve daha sonra bugünkü Bulgaristan'ın da özünü oluşturan Slav Hristiyan Bulgar devleti kurulmuştur. Yeni kurulan II. Bulgar Devleti 1292 yılında Çaka Bey önderliğindeki Tatarlar tarafından yıkılmıştır.

Anadolu'dan gelip balkanlara yerleşen ilk Türk grubu, Moğol idaresinden kaçan otuzun üstünde Türkmen obasının Sarı Saltuk Baba ve İzzeddin Keykâvus'un yanına gelip daha sonra Bizans İmparatoru tarafından 1263 yılında Kuzey Dobruca'ya yerleştirilen grup olarak bilinir. Bu grupların günümüze kadar varlıklarını korudukları görülmektedir. Nitekim Gagavuzları da bu grup içerisine dâhil etmemiz de bir sakınca olmayacaktır. Bu dönemde Türklerin Balkanlara yerleşmesi Bizans ve dönemin önemli güçleri arasında sayılan Anadolu Selçukluları arasındaki ilişkilerin iyi olmasıyla da bağlantılıdır.

Dobruca da yaşayan Müslümanların da kimi zaman şiddete maruz kaldıkları görülür. Özellikle kazıklı voyvoda olarak bilinen Eflak Beyi Vlad Tepeş'in bölgede 40.000 Müslümanı katlettiği bilinir.⁴³ 1417 yılında Osmanlı tarafından ilhak edilen Dobruca Bölgesi, 1877'ye kadar 460 sene boyunca Osmanlı'nın bir eyaleti olarak kalır.⁴⁴ Dobruca'ya dair ilk Türk nüfus sayımı Mithat paşa döneminde (1868/1869) yapılmıştır. Bu sayıma göre Dobruca bölgesinde 125.945 Müslüman ahali, 135.055 olmak üzere diğer etnik unsurlar bulunmaktaydı.⁴⁵

11. ve 14.yy arasında sürekli olmasa da dönemsel bazda Balkanlara Türk göçlerinin devam ettiği görülmektedir. Balkanlarda geniş otlakların ve verimli tarım arazilerinin olması, bölgeye yerleşen halktan düşük vergiler alınması, Balkanlar'a olan göçleri

⁴¹ Yusuf Hamzaoğlu, **Balkan Türklüğü (Araştırmalar, İncelemeler, Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, C.1, Ankara, 2000, s.449-456

⁴² Acaroğlu, **a.g.e.**, s.32

⁴³ Kemal H. Karpat, **İslam Ansiklopedisi/Dobruca Maddesi**, T.D.V. C.9, İstanbul, 2007, s.483

⁴⁴ M. Longworth Dames, **İslam Ansiklopedisi, İslam Alemleri, Tarih, Coğrafya, ve Etnografya Lugatı/Dobruca**, (M.E.B), C.3, Eskişehir, 2001, s.640

⁴⁵ Dames, **a.g.e.**, s.635

akabinde 1396 Niğbolu zaferinin elde edilmesiyle tamamen Osmanlı topraklarına katılımı sağlanmıştır. Bulgaristan'ın fethi tamamlandıktan sonra doğrudan doğruya Osmanlı idaresi altına alınarak Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlanmış ve 24 sancağa ayrılan Rumeli Beylerbeyliği'nin merkezi Sofya olmuştur.⁴⁹ Bu dönemden sonra Osmanlı'nın iskân politikalarıyla birlikte bölgeye Türkler gelmeye devam etmiştir. Osmanlıların Balkanlar'a gelişi burada hüküm süren feodal anarşiye son vermiş, köylüyü ezen eski boyarları kaldırarak sıkı, muntazam bir devlet teşkilâtı ve angaryaya, keyfî muamelelere meydan vermeyen sağlam bir ziraî-içtimaî nizam kurmuştur.⁵⁰ İlerleyen dönemler içerisinde Bulgaristan bir Türk yurdu haline gelmiştir. Osmanlı Devletinin Balkanları fethetmesiyle Balkanlar'a huzur, refah ve istikrar gelmiştir. Öyle ki bu hoşgörü politikası devlet politikası haline gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet, Bosna'nın fethinden sonra Balkanlardaki gayrimüslimler için gönderdiği fermanında; *“Ben ki Sultan Mehmed Han'ım, halkımın tamamına ve devletimde üst düzeyde bulunanlara mâlum olsun ki, işbu fermanımla Bosna rahiplerine lûtfumu arttırıp yeri ve göğü yaratan Allah'ın hakkı için, ulu Peygamber hakkı için, yüz yirmi dört bin peygamber hakkı için ve kuşandığım kılıç hakkı için şöyle buyurdum: Bu kişilerin yaşadıkları yerlere ve kiliselerine kimse mani olmayacak, sıkıntı vermeyecek ve herkes yerinde kalacaktır. En başta yüce hazretim bulunmak üzere vezirlerimden ve kullarımdan ve halkımdan hiç kimse bu kişilere, canlarına, mallarına ve kiliselerine taarruz etmeyecek, onları incitmeyecek; yabancıların buraya yerleşmek üzere gelmelerine karşı çıkılmayacaktır*

*Yukarıda bahsi geçen kişiler için himmet buyurup lûtfettiğim bu fermanımda yazılı olanlara muhalefet etmeyenler, bana iyi bir şekilde hizmette bulunmuş ve emirlerime uymuş olacaklardır”*⁵¹ diyerek Balkanların huzur ve güvenliğinin teminini sağlamaya çalışmıştır.

Bakıldığında, Bulgaristan özelinde 1860'lı yıllara kadar Bulgar bilinci etrafında toplanan herhangi bir hareketlilik görülmez. Öyle ki Halil İnalçık; Bulgarların kendi dillerinin varlığından bile bi-haber olduğunu hatta dini ibadetlerini bile Rumca yaptığını⁵² ileri sürer. Bulgarlar arasında ilk milli kimlik kıvılcımını, Aton Dağında Hilendar Manastırında bulunan kesiş Otets Paisiy yakar. Adı geçen şahıs, Bulgar tarihini araştırır ve

---

⁴⁹ Köse, a.g.e., s.261

⁵⁰ Halil İnalçık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, (Eren Yay.), İstanbul, 1992, s. VII

⁵¹ Murat Bardakçı, **Hürriyet Gazetesi**, 24.07.1999

⁵² Halil İnalçık a.g.e., s.10-17

çalışmasını 1762 yılında tamamlar.⁵³ Bu çalışmasında Bulgar halkına “hey akılsız ve deli! Neden Bulgar olmaktan utanıyor ve kendi dilinde okuyup konuşmuyorsun? Yoksa Bulgarların kendi imparatorlukları olmamış mıydı?”⁵⁴ diyerek seslenir ve milli kimlik inşasının önünü açar.

Bulgarlar, Rusların destekleri ve dönem içinde yaşanan idari bozukluklardan faydalanarak üç büyük ayaklanma gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı da merkezi yönetimin itibarını yitirdiği Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanıyla (1831-1833) beraber imparatorluk içinde ayrılıkçı hareketler fırsat elde etmiş ve sonucunda balkanlar özelinde de çeşitli ayaklanmaların tetiklenmesine neden olmuştur. Bu ayaklanmalardan ilki; 1828 yılında Rusların balkan seferinden çok kısa bir süre sonra 1835 yılında Tırnova da gerçekleşmiştir. Ancak isyan nihai başarıya ulaşamamıştır. Bu isyan ile beraber can ve mal güvenliğini kaybeden Türk Ahalisi Anadolu’ya göç etmeye başlar. İkinci isyan 1841 yılında gerçekleşen Niş isyanıdır. Bu isyanın, Tırnova isyanına kıyasla daha etkili olduğu görülmektedir. İsyancı çetelerin İstanbul ve Niş arasındaki karayolunu kapattığından dolayı, yardım gelmesi zorlaşmış ve Niş’te bulunan Müslüman ahali, isyancılar karşısında zor durumda kalmıştır. Daha sonra isyan bastırılmış ve isyanın sorumluları İstanbul’a getirilip cezalandırılmıştır. Fakat bu isyan, Rusya ve Avrupa devletlerinin ilgisini çekmiş isyanın nedenleri ile ilgili gözlem yapma isteğiyle sonuçlanmıştır. Bulgarlar bu sayede, seslerini duyurma fırsatı elde etmiş ve bundan faydalanarak diğer bir büyük isyan olan 1850 Vidin İsyanının temellerini atmışlardır. Bu isyan sırasında, Rus desteğinin yanında Sırp desteğini de arkasına alan Bulgarlar, 10,000 kişilik milis kuvvetler ile Müslüman halka saldırıp yağma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu isyan içinde aktif rol oynayan rahip Dimitri, isyanın nedenini “*bizim derdimiz mültezimlerden ve köy ağalarından ve Subaşılardan vesairedir*” diyerek açıklar.⁵⁵ Bu isyanı büyük zorluklar ile püskürten Osmanlı kuvvetleri, başka bir ayaklanmaya mahal vermemek için idari düzenlemeye giderek ılımlı siyaset izleme yoluna gider.

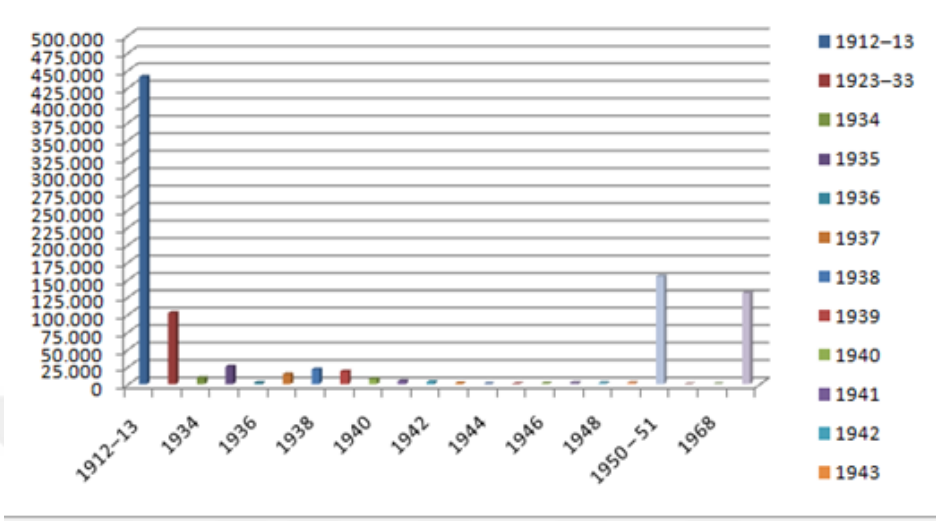
---

⁵³ Arzu Taşcan, “Bulgar Milli Bilincinin Doğması ve Gelişmesi Besleyen İç Faktörler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.4355

⁵⁴ Arzu Taşcan **a.g.e.**, s.4355

⁵⁵ İnalçık, **a.g.e.**, s.50

Tablo 2.1. 1912-1968 yılları arasında Bulgaristan'dan Türk göçleri⁵⁶

19. yüzyılın yarısına gelindiğinde, Bulgar milliyetçiliğine dair düşünceler tahayyül edilmeye başlanmıştır. Bir yandan Fransız İhtilali ile Avrupa'da yayılan ulusçuluk akımı, diğer yandan 1839 Tanzimat Fermanı'nın azınlıklara tanıdığı yeni haklar, o zamana kadar Rum toplumu içinde erimiş bulunan ve Rum propagandası etkisiyle "Rum Milleti" olarak alınan Bulgarlara ulusal bilinçlerinin ortaya çıkmasını ve Fener Rum Patrikhanesinden ayrılarak kendi bağımsız kiliselerinin kurulmasının yolunu açar.⁵⁷

Özellikle 1856 Islahat Fermanıyla gelen serbestlik ortamında gayrimüslim tebaanın kendi din adamlarını seçme özgürlüğü 1870 yılında Bulgar Kilisesinin kurulmasına neden olur. Bulgar Kilisesinin kurulmasında diğer bir önemli etken ise Yunanların, Bulgarlar üzerinde etkilerini arttırma çalışmalarıdır. Bulgar Kilisesinin bağımsız olmayışı, ayinlerin Rumca mı? Bulgarca mı? problemini ortaya çıkarır. Rumların, ritüellerin Bulgarca yapılmasının yasaklaması üzerine ayrışma hızlanmıştır. Aynı zamanda Ruslar, Bulgarlar arasındaki eğitim ve kültür faaliyetlerini örgütlemeye çalışmış ve Bulgar kilisesini de Rum etkisinden kurtararak bağımsız bir yapı haline getirmek ister. Bunun sonucunda Bulgarlar, 1860 yılında Bab-ı Ali'ye başvurarak bundan böyle Fener Rum Patrikliği başkan olarak

⁵⁶ Burcu Burhanzade, "Komünizm Sonrası Bulgaristan'da Azınlık Politikaları", (Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi), İstanbul, 2011, s.5

⁵⁷ Bıçaklı, a.g.e., s.47

tanımayacaklarını bildirirler.⁵⁸ Bu dönem içinde Bulgar gençleri, Rusların yardımlarıyla Moskova'da eğitim almaya gidip milliyetçilik duygularıyla Bulgar ulusunun varlığından söz etmeye başlarlar. Bulgar aydın sınıfının oluşmaya başlamasıyla beraber, ulusal kimlik mefhumu üzerine düşünceler yayılmaya başlamıştır. Bu nedenle ulusal bilincin artırılması için çok sayıda kitap ve gazete yayınlanmaya başlanır. 1806-1828 döneminde Bulgarca basılan kitap sayısı 16 iken 1869-1878 döneminde 74'e çıkmıştır.⁵⁹ Bunun yanında Bulgar milli bilincini daha geniş halk kitlelerine yayabilmek amacıyla "Bilgarsko Çitalişte (Bulgarların okuma evleri) açılır. Bu okuma evlerinin işlevsel olarak kullanılması amaçlanarak, Bulgar milli heyecanın artırılması amaçlanır. Bu oluşum altında söyleşi ve konferanslar yapılmış, tiyatrolar düzenlenmiştir. Bulgar milli bilinci milliyetçilik rüzgârını da arkasına alarak hızla büyür ve kitleleri etrafına toplamayı başarır.

Bu yıllarda gizli Bulgar ihtilal merkez komitesinin Sultan Abdülaziz'e gönderdiği muhtıradaki kilisenin bağımsızlığına ek olarak; "*ulusal ve anayasal bir hükümet, Bulgaristan taşrası Bulgar krallığı adıyla bir devlet olmalı, bu krallığın resmi dili Bulgarca olmalı, kral Hristiyan fakat Osmanlı'ya bağlı olmalı, kurulacak Bulgar meclisinin tamamı Bulgarlardan seçilmesi gerektiği*" belirtilir.⁶⁰ Böylelikle 1860'ta Bulgar milli bilincinin oluşmaya başladığı görülmektedir. 1870 yılında kilisesinin kurulmasıyla Bulgar ayrılıkçı hareketi olgunlaşmaya başlar. Özellikle Georgi Rakovski önderliğinde başlayan ayaklanmaların 1872 ve 1875 ayaklanmalarıyla zirve yaptığı görülür. 1876 yılında gerçekleşen ayaklanma ile Bulgar milliyetçiliğinin doruğa çıktığı en etkili isyandır. Nisan 1876 Ayaklanması sonucunda Türk ve Bulgar halklarından aşağı yukarı 30.000 kişi hayatını kaybetmiştir.⁶¹ İsyanlar sırasında hükümetin yeterince etkili olamaması Osmanlı tebaası tarafından tepkiyle karşılanmış ve dönemin padişahı olan Abdülaziz'in ve hükümetin istifa edilmesi istenmiştir. Akabinde 30 Mayıs 1876'da Abdülaziz tahttan indirilmiş yerine V. Murat getirilmiştir.⁶² 1876 Ayaklanması bastırılmasına rağmen Avrupa'da; Almanya, İngiltere, Rusya gibi majör devletler, Osmanlı ile Bulgaristan'ın durumunun görüşülmesi için bir toplantı talep etmiş ve bu toplantıda Osmanlı'nın içindeki karışık durumdan da istifade edilerek, Bulgaristan'ın özerk bir yapıya sahip olması gerektiği üzerinde durmuşlardır.

⁵⁸ Ahmet Halaçoğlu, "Balkanlarda Soykırım Katliam ve Mezalim" ,**Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.3806

⁵⁹ Bıçaklı, **a.g.e.**, s.79

⁶⁰ Acaroğlu, **a.g.e.**, s.69-70

⁶¹ Acaroğlu, **a.g.e.**, s.97

⁶² Hakkı Dursun Yıldız, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi/ Osmanlı Devleti**, (Çağ Yay.), C.11, İstanbul, 1993, s.512

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Osmanlı, Balkanlara karşı olan hassasiyetini koruyarak, Bulgaristan'da köprü, yol, demiryolu ve bayındırlık konularındaki yatırımlarına devam eder. Mithat Paşa'nın valilik yaptığı bu dönemde Tuna vilayetinde modern yolların yapıldığı görülmektedir. Üç yıl içerisinde 3000 km'lik yol ve 1400'den fazla köprü inşa edilmiştir. Polis teşkilatı yeni esaslara bağlanmış, çiftçilerin ihtiyaç duydukları parayı düşük bir faiz karşılığında borç alarak alabilmelerini öngören "menfaat sandıkları" kurulmuştur. Tuna Nehri üzerinde ticari nitelikli vapur seferleri işletilmeye başlanmıştır.⁶³

Bu dönemden sonra Bulgar otonomisinin kurulmasına neden olan ve bağımsızlığa giden yolda önemli bir adım oluşturan 93 Harbi sonucunda Bulgar Prensiği kurulur.

2.2.3. Prenslük Dönemi Kimlik Tanımlaması (1878-1908)

Rusya'nın Balkanlardaki nüfuz alanını arttırmak için, Bulgarları Slavlaştırma politikalarının 1870'li yıllarla beraber yükselişe geçtiği görülmektedir. Nitekim 11 Aralık 1876 yılında Rusya'nın önerisiyle İstanbul'da Avrupa Devletlerinin katılımıyla bir dizi toplantı yapılmış, Rusya Panslavist⁶⁴ politikasını burada da ortaya koyarak Bulgarların hamisi rolüne soyunmuştur. Nihayetinde Bulgaristan ve Bosna Hersek için istenecek otonomilerin garantisi alınarak buralara yabancı askerlerin sokulması fikrini diğer devletlere kabul ettirmesine rağmen teklif Osmanlı tebaası tarafından tepkiye neden olmuş ve kabul edilmemiştir⁶⁵. Nitekim bu sebepten dolayı 24 Nisan 1877 yılında Rusya, Osmanlı devletine savaş ilan etmiş, Ukraynalılar ve Bulgarların desteği ile Osmanlı içlerine kadar ilerlemiştir. Bu savaş Bulgarları çoğunluk yapabilmek için baştan beri ırkları yok etme savaşı olarak tasarlanmıştır.⁶⁶ Bundan önce sadece bazı entelektüeller arasında sözü geçen Panslavizm fikri, ilk defa bu uygulama ile etkin bir kuvvet olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁷ Savaş sonunda 1878 yılında Yeşilköy (Ayestefanos, San Stefeno) anlaşması imzalanmış olmasına rağmen konjonktürel yapıda Rusya'nın etkinliğinin artması nedeniyle İngiltere, Fransa ve Almanya'nın girişimiyle yeni bir düzenleme ve anlaşma yoluna gidilmiştir. Yine aynı yıl imzalanan Berlin Anlaşmasıyla Bulgaristan, Osmanlı içinde Vassal olarak kabul edilen bir statüye kavuşturulmuştur.

⁶³ Bıçaklı, **a.g.e.**, s.71

⁶⁴ Panslavizm: Teknik olarak 1848 yılında I. Nicholas (1825- 1855) ile Rusya ölçeğinde başlayan ve Balkanlara ve Slavların çoğunlukta olduğu bölgelere doğru genişleme gösteren, tüm Slav Milletlerini tek çatı altında toplama ideolojisidir. Ayrıntılı olarak Bkz: Nicholas V. RIASANOVSKY, Mark D. Stenberg, **Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze**, (İnkılap Yay.), Ankara, 2011 s.221-486

⁶⁵ Köse, **a.g.m.**, s.266

⁶⁶ Mustafa Turan, "Uluslararası Suçlar ve Tarih", **ASAM**, sa: 1, Ankara, 2006, s.93

⁶⁷ Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Stenberg, **Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze**, (İnkılap Yay.), Ankara, 2011 s.399-400

Bu savaş sonunda ek olarak Pomaklar yeni bir etnik olarak kabul görmüştür. Bunlar Osmanlı hâkimiyeti altında, sayıları 150,000 civarında olarak Rodop dağları bölgesine yerleşmiştir.⁶⁸ Günümüze kadar kendilerini korumuş olan bu grup zaman zaman tıpkı Türkler gibi asimilasyon ve katliama varan uygulamalarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Yeni doğan bu Bulgar prensliğinin başına, Bulgar asıllı olan Aleksandr I. Batenberg getirilmiştir. Anlaşma sonrasında kurulan bu vassal yapı, Bulgaristan Emeti, Makedonya ve Doğu Rumeli olarak üç bölgeye bölünmüştür. Bulgar Prensiği; Sofya, Vidin, Rusçuk, Tırnova ve Varna şehirlerini içine alan yüz ölçümü 63.000 km² olan bir alanı kapsar.⁶⁹ Fakat sanıldığı gibi olmaz ve Bulgarlar 6 Eylül 1885 yılında Doğu Rumeli bölgesini ilhak eder. İl merkezi Filibe olan bu bölge, nüfusu 1 milyon Müslüman ve Türklerden oluşup 35.500 Km² bir alanı kapsar.⁷⁰ Bu ilhak üzerine 1886 yılında yapılan İstanbul protokolü ile Bulgar ilhaki, Kırcaali ile Tımrış'ın Türklere verilmesi karşılığında resmi olarak tanınır.

1878 Berlin Anlaşmasıyla oluşturulan bu özerk yapının Osmanlıya bağlılığı belirtilerek ve bölgede bulunan Türklerin hakları güvence altına alınmıştır. Bu güvenceyle Türklerin din ve vicdan özgürlüğü bağlamında Bulgarlar ile eşit haklara sahip olduğu, istediği sanatı seçebileceği ve devlet memuriyetine girebileceği ortaya konur.⁷¹ Anlaşmanın bir diğer maddesi “*vilayetteki eğitim serbest olup bu husustaki kontrol, hükümet tarafından yapılacaktır, vilayetteki ahalinin meskenleri, her türlü ihlalden korunacak ve kanuni haller haricinde içerisine girilmeyecektir, Hiç kimsenin malı müsadere olunmayacağı gibi gerek suç ve zanlılarının, gerekse giyaben hüküm giyenlerin malları haczedilemeyecektir, Bulgar yasaları Türk azınlığın da çıkarlarını gözetecek ve hak ve özgürlüklere saygılı olacaktır.*”⁷² Görüldüğü gibi Berlin Anlaşmasıyla beraber Türk azınlık hakları güvence altına alınmıştır. Fakat çok geçmeden Bulgarlar homojen bir millet inşa etmek amacıyla Türkleri göçe zorlayarak, anlaşmada yer alan yükümlülüklerini yerine getirmemiştir.

Berlin Antlaşması ile Türklere tanınan haklar Bulgarlar tarafından askıya alınmış ve Bulgar görevlilerden destek alan ve çoğu zaman da onlarla koordineli hareket eden Bulgar eşkıyaları, köyleri kuşatarak basmışlar, alenen kadınlara tecavüz etmişler, zevk için

⁶⁸ Bıçaklı, **a.g.e.**, s.45

⁶⁹ Vatansever, “Prenslik ve Krallık Dönemlerinde Bulgaristan Türklerinin Hakları”, **Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.4402

⁷⁰ Acaroğlu, **a.g.e.**, s.99

⁷¹ Nedim İpek, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri**, (Türk Tarih Kurumu Yay.), Ankara, 1999, s.111-112

⁷² Şimşir, **a.g.e.**, s.480

insanların vücutlarını yakmışlar, organlarını kesip kan kusturana kadar feci şekilde döverek işkence etmişlerdir. Türklerin evlerinden ve üzerlerinden en kıymetli eşyalarını, paralarını, çiftliklerindeki mahsullerini ve hayvanlarını gasp etmişlerdir.⁷³ Böylelikle Bulgaristan, 100 yıl öncesinden başlayarak Türkleri asimile etme yoluna gitmiş ve bunu katliamlar yaparak devam ettirmiştir. Nitekim bu dönem yarım milyondan fazla Müslüman, bu savaş neticesinde Rus ve Bulgarlar tarafından katledilmiştir. 1.200.000'den fazla insan da yerinden yurdundan olup göç etmek zorunda kalmıştır.⁷⁴ 11 Aralık 1879 tarihinde Varna ahalisinden bir grup ulemanın Osmanlı hükümetine gönderdiği mektupta bu soykırımdan *“Bulgarların Müslümanlara yaptığı zulmün, üç yüz sene evvel İspanya'da engizisyonun insanlara icra ettiği zulmü geçtiğini, âlemi tahripten başka bir şey olmayan Deli Petro vasiyetnamesinin icrası için bir mütegalibenin ayakları altında ezilmelerine medeni Avrupa göz yummuştur.”*⁷⁵ şeklinde bahsetmiştir. Bu mektup usulsüzlüğün ve katliamların ne denli vahim bir durumda olduğunu gösterir.

Savaş sırasında Avrupalı Devletler, gelişmeleri izlemek amacıyla gazeteci ve gözlemcilerini Balkanlara gönderir. Yaşanan katliam, soykırım ve şiddet olaylarını Şumnu'da bulunan Manchester Guardian, Kölnische Zeitung, Journal des Debats, Morning Post, Pester Lloyd, Wiener Tageblatt, Telegraph vs. Avrupa gazetelerin muhabirleri 20 Temmuz'da ortak bir bildiri yayımlarlar. Bu bildiri de *“kadınların insanlık dışı bir şekilde Ruslar tarafından mızrak ve kılıçlarla yaralandıklarını kendi gözleriyle gördüklerini belirtmiş ve Muhacirlerin katliamdan kurtarmaya çalışırken karşılaştıkları en önemli problemlerden biri de soğuk ve açlıktı. Birçoğu bu yüzden yollarda ölmüştür.”*⁷⁶ şeklinde bahsedilir. Bu bildiri ile durumun ne kadar vahim olduğunu tüm dünya kamuoyuna duyurulur.

93 Harbi sırasında İngiltere Hükümeti tarafından gönderilen J.E. Blunt 30 Aralık 1877'de yayınladığı raporda yukarıdaki paragrafta anlatılan vahim tabloyu destekler mahiyette bilgiler verir. Öyle ki bu raporda; *“Kızanlıktan yaklaşık bir saat, Şıpka'dan yarım saatlik mesafede ağaçlıklar arasında olan bir Türk köyü olan Şekereli'de bulunan 122 evden 52'sinin camisi ve okulu ile birlikte Rus ordusunun çekilmesinden sonra Bulgarlar tarafından yakılmış olduğunu aktarıyor. Vardığında köyde çok az sayıda insanın*

⁷³ Köse, **a.g.e.**, s.10

⁷⁴ H. Yıldırım Ağanoğlu, 1687'den Günümüze Rumeli'den Türk Göçlerinin Genel Değerlendirmesi, **Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.3920

⁷⁵ Osman Köse, **a.g.m.**, s,288

⁷⁶ Hakkı Yapıcı, “93 Harbi Sonrasında Yaşanan Göçler ve Neticeleri”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi I**, 2012, s.383

olduğunu, geri kalanın burada yaşanan katliamdan kurtulmak için Çırpan ve Edirne'ye kaçtıklarını öğrendiğinden"⁷⁷ bahsediliyor.

5 Aralık 1879 tarihli bir belgede ise Türklerin durumundan şöyle bahsedilmektedir; *"Dersa'adet'te mevcut olan ve Rumeli'ye gidenlerden avdet eden ve Anadolu'nun mevaki-i muhtelifesine gönderilenlerden memleketlerine azimet niyetiyle vürud eden muhacirîn fevkalade acınacak bir hal-i perişan-î ve sefâlette bulunmaktadırlar ve bunlar geçen ve evvelki senelerde olduğu gibi ne devletçe ve ne de ahalice muâvenet olunmayıp kable'-muhâbebe Dersa'adet'te Rumeli ahalisinden tese'ül eder bir şahs görülmek şöyle dursun bayağı dairelerde hizmetkârlık edenler bile madud iken bugünkü gün muhacirîn-i merkûmeden birçok kadın ve kızlar sokaklarda âr-ı suâli ihtiyar etmektedirler*".⁷⁸ Balkanlarda yüzyıllardır huzur ve sükûnet ortamı son bulmuş, Bulgar mezalimi başlayıp, bu günümüze kadar devam etmiştir.

Bu dönemden önce Türkler ekonomik hayatta daha aktif konumdayken bu dönemin sonunda Bulgarlar ekonomik hayattaki ağırlıklarını arttırmıştır. Türklerin ise ekonomik hayatın dışına itildiği görülür. Bulgaristan'daki Türk varlığına son vermek için cinayet işleme ve dehşet saçma yolunu takip etmişlerdir. Böylece Türkleri öldürerek veya ölüm korkusuyla yurtlarından kaçırmayı amaçlar.⁷⁹ Türklerin tarlaları, bağları, bahçeleri, hatta evleri ve hayvanları, Bulgarlar tarafından büyük ölçüde yağma edilmiştir. Rusların deyimiyle Bulgaristan da bir toprak ihlali (Agrarniy pereverot) yapıldı şeklinde lanse edilmiştir.⁸⁰ Türk azınlığa yapılan baskılar bunlarla da kısıtlı kalmamış ve eğitim alanında da kısıtlamalara gidilmiştir. Okul açma, kapama öğretmenleri atama yetkisi, Türk azınlığın elindeyken Daha sonra kademeli olarak Bulgarlar, Türkçe derslerini Bulgarcaya çevirmeye, alınan yeni kararlar ile eğitim binalarına ve vakıf mallarına el koymaya kadar birçok hukuk dışı uygulamalarda bulunulmuştur. Öyle ki Vidin'de modern Türk Rüştüye binası 1881 yılında Türk cemaatinin elinden alınıp tiyatro ve balo salonuna dönüştürülür.⁸¹ Bu terör ve dehşetten, Balkanlardaki kültür mirasımız da nasibini alır: Sofya'daki 44, Filibe'de 33 camiden geriye sadece birer tane cami kalmıştır. Türkler bu savaştan sonra ilk kez egemen oldukları topraklarda azınlık durumuna düşmüşlerdir.⁸²

⁷⁷ Eftal Irkçıçatal, "J.E. Blunt'ın İngiltere Hükümeti İçin Rumeli'nin Ruslar Tarafından İşgalinin Etkileri Üzerine Hazırladığı Gizli Raporda Zikredilen Katliama Maruz Kalmış Bazı Türk Köyleri" **Yeni Türkiye Dergisi**, s.3848 naklen The National Archives of The United Kingdom (TNA), FO 881/3651

⁷⁸ Yapıcı, **a.g.m.**, s.185

⁷⁹ Arslan, **a.g.e.**, s.50

⁸⁰ Şimşir, **a.g.e.**, s.29

⁸¹ Şimşir, **a.g.e.**, s.47

⁸² Ömer Turan, "Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri", **ASAM Yay**, Ankara 2003, s.90

Osmanlı döneminde yaşamış olan Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde 1530 yılında Sofya'nın nüfusunun yaklaşık 7,000-7,300 arasında olduğunu, bu nüfusun %80 oranında Türklerden, geri kalanın ise Yahudilerden⁸³ oluştuğunu ve bu dönem içerisinde Sofya'da 53 cami, 11 medrese bulunduğunu aktarır. İncelendiğinde ise, bu eserlerden bir elin parmak sayısını geçmeyecek kadarının günümüze ulaştığı, ulaşanların ise komünist ve demokrasi döneminden itibaren, Bulgarlar tarafından başka amaçlarla kullanıldığı görülür. Nitekim Bulgarlar hangi tip kimliği benimserlerse benimsesinler, Osmanlı himayesi altındaki dönemi karanlık dönem olarak adlandırmış ve Osmanlı'nın izlerini silmeye çalışmışlardır. Öyle ki gerçekleştirdiğimiz araştırma sırasında Sofya'da, Filibe'de, Kırcaali'de, Hasköy'de çok sayıda Osmanlı mimarisinin, Bulgarlar tarafından geçmişine uygun olmayan bir şekilde kullanıldığını gördük. Özellikle Mahmut Paşa Camisi günümüze kadar ancak bir Bulgar müzesi olarak ayakta kalabilmeyi başarmıştır (Mahmut Cami için Bkz: resim: 2.1). Aynı şekilde Sofya'da incelememiz sırasında karşılaştığımız diğer bir benzer durum ise daha acı verici olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı döneminde Kara Cami olarak bilinen yapının 1900'lü yıllardan itibaren değiştirilerek kilise olarak kullanıldığına şahit olduk (Kara Cami için Bkz: resim: 2.2 ve 2.3). Bu ırkçı zihniyet ile yapılan vahşetten Plevne'de bulunan Kurşunlu Cami de nasibini almış ve Bulgarlar tarafından yıkılmıştır. Fakat daha sonra restorasyonu yapılarak ve günümüze ulaşılması sağlanmıştır. Türk azınlığın bu tarihi yapılar ile tarihsel hafızasının canlanacağına düşünen Bulgarlar bu tarz eylemlerin gerçekleşmesine neden olmuştur. Zira Osmanlı tarafından tüm Dünya'ya bırakılan bu tarihsel miras komünist dönemde yıkılmış veya yıkılmasına göz yumulmuştur. Bulgar bilim adamı Prof. Dr. A. İşirkov durumu; *“bizim anıtlarımızı yakıp yıktıkları için Rumları sert bir dille eleştiren bizler, Türk anıtlarını eşsiz bir hırsla yok ettik. Hâlbuki az bir emek ve iyi niyetle Sofya'nın tarihi ile ilgili tüm Türk kitabeler elimizde olabilirdi. Şehrin yeni baştan imarı esnasında yok edilen tarihi, mimari değere haiz bütün toplumsal binaların planlarına sahip olabilirdik. Olabilirdik amma olmadık”*⁸⁴ şeklinde aktarmıştır.

---

⁸³ İslam Beytullah Erdi, **Evliya Çelebinin İzinde, Romanya ve Bulgaristan Yollarında Yirmi Beş Gün**, (Bengü Kitabevi), Ankara, 2011, s.63

⁸⁴ Süleyman Beytullah Erdi, Romanya ve Bulgaristan Yollarında Yirmi Beş Gün, (**Bengü Yay.**), Ankara, 2011, s.81

Resim 2.1. Arkeoloji müzesi olarak kullanılan Mahmut Paşa Camisi.

Bulgaristan'ın Osmanlı mirasını yok etme politikasının, Bulgaristan'ın bağımsızlığı ile beraber başladığını söyleyebiliriz. Bulgaristan bağımsızlığını kazandıktan sonra Sofya belediye başkanlığı yapan Aleksandır Moslov'un yayınlanmamış anılarına ulaşan Bulgar gazeteci Rosen Tahov bu anıların bir bölümünü şöyle özetlemektedir; “... *Rus Prensi A. Dondukon, Moslov'dan fazla gürültü patırtı çıkarmadan bu minareler, ormanının hakkından gelmesini istediği.. Moslov'un Yağmurlu havalarda çakan şimşeklerden yararlanarak minarelerin kaidelerini dinamitlemek suretiyle nasıl yapma yıldırımlar icat ettiğini anlatıyor. Sadece bir gecede en büyüklerinden yedi minareyi nasıl yıktıklarını, bir haftada yıkılan minarelerin sayısının on adedi aştığını*” naklediyor.⁸⁵

Bulgaristan bizzat kendine yüklediği bu misyon güncelliğini, hala korumaktadır. Bulgaristan AB tarafından aldığı kültür ve turizm geliştirme fonlarını kilise ve Bulgar kültürünün mimari sembollerinde kullanırken, Türk azınlığın değerleri olan dini ve kültürel semboller ihmal edilmiş ve restorasyonları geciktirmiş veyahut ödenek konusunda sıkıntılar çıkarmıştır. Bu durum Bulgaristan ölçeğinde güncel bir konu olduğu için, III. Bölümde daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

---

⁸⁵ Erdi, **a.g.e.**, s.71

Resim 2.2. Mahmut Paşa Camisi'nin girişi ve tabeladaki arkeoloji müzesi yazısı

Resim IV: Sveti Sedmochislenitsi adıyla kullanılan Kara Cami

Bulgarlar 1878'den itibaren Türk sorunu olarak nitelendirdikleri bir siyasi ötekileştirme icat etmiş ve Türklük ve Bulgarlık arasında değişik zaman ve şartlar altında farklı şekillerde Etno-Kültürel sınırlar çizmekle meşgul olmuşlardır.⁸⁶ Bu tarih itibariyle Bulgaristan'da yaşayan Türkler azınlık konumuna düşmüşlerdir (1870'li yıllarda Bulgaristan nüfusu için Bkz.: Tablo: 2.2). Bulgar kimliğinin oluşumu sırasında Türkler'in sürekli olarak ötekileştirilmeye tabi tutulduğu görülmektedir. Çünkü ben kimim? Sorusuna cevap verirken öteki üzerinden bir tanımlamaya ihtiyaç duyulması, Bulgar kimliği oluşturulmasında gerekli olan Bulgar kimdir? Sorusuna temel argüman oluşturmuştur.

⁸⁶ Vedat Gürbüz, "Erken Dönem Bulgar Milliyetçiliği", **Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 64. Ankara, 2015, 4382

Bunun üzerine Bulgarlar kendilerini Ortodoks, Slav ve Slavca'yı en arı şekilde kullanan millet olarak tanımlamışlardır.⁸⁷

Bulgar milli kimlik inşasının, söylemde de devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde Bulgar milli marşlarından olan “*Şumi Maritsa*” oluşturulmuştur. Bu marşla Bulgar milli bilinci ve şuuru işlenerek milliyetçi söylem etrafında kitleleri toplamak hedeflenmiştir. Özellikle bu mısralarla Bulgar milli bilinci canlı tutulmaya çalışılmış ve bu marş eşliğinde Bulgarlar katliam, asimilasyon ve baskılarına devam etmiştir.

Biz Milletiz!

Şeref ve özgürlük için, Anavatan için

*Ölene kadar savunacağız*⁸⁸

Tablo 2.2. 1870’li yıllarda Bulgaristan nüfusu⁸⁹

	Türk Kaynaklarına Göre	Bulgar Kaynaklarına Göre
Müslüman	1.640.000	1.336.575
Bulgar	1.725.000	2.019.418
Diğer	135.000	114.598
Toplam	3.500.000	3.470.591

Kimlik mefhumunun dış politikaya yansıması, I. Ferdinand’ın Çar unvanı meselesi ile ortaya çıkmıştır. I. Ferdinand’a göre Bulgaristan krallığı, “Bulgar Çarlığı” olarak anılmalıydı. Bahsedilen kimlik tanımlaması Makedonların da içinde buldukları büyük Bulgaristan tahayyülünden tezahür etmektedir. Bulgarların otonom olması ve kimlik inşası serüveninde Türk azınlığa yönelik ötekileştirme yapılması ileride Türk azınlığı için acı sonuçlar doğurmasına neden olmuştur.

Bulgarların etnik yapısı, Bulgaristan’daki Türk azınlığı, Bulgaristan’ın daha önce balkanlarda kurulmuş olan “büyük Bulgaristan” sınırlarına yeniden ulaşması ideali ve Bulgar tarihinde beş yüzyıllık Osmanlı idaresinin etkisi⁹⁰ Bulgaristan’da yaşayan Türklerin

⁸⁷ Konstrüktivizm (inşacılık) için ayrıntılı bilgi için Bkz: Alexander Wendt, **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**, (Küre Yay.), 2.baskı, İstanbul, 2016, s.69-119

⁸⁸ <http://dictionnaire.sensagent.leparisien.fr/Meri%C3%A7%20G%C3%BCr%C3%BCld%C3%BCyor/tr-tr/>
Erişim Tarihi: 04.05.2017

⁸⁹ Vatansaver, **a.g.m.**, s.4401 naklen Ömer Turan, “The Turkish Minority In Bulgaria (1878-1908)”, (T.T.K Yay.), Ankara, 1998. s.86

⁹⁰ Bıçaklı, **a.g.e.**, s.28

sürekli baskı altında tutulmasına temel argüman oluşturmuş ve gelecek dönemler içerisinde Türkiye ve Bulgaristan ilişkilerinin etkilemesine sebebiyet vermiştir.

Büyük Bulgaristan idealinin Bulgaristan milli marşlarına yansıdığı ve bu düşüncenin canlı tutulmaya çalışıldığı görülmektedir. Aziz Anavatan adlı bu marşta, Tunadan Trakya'ya atıf yaparak düşünceyi söyleme dökerek büyük Bulgaristan tahayyülünün canlı tutulmaya gayret edildiği görülür. Bu yöntem ile Bulgaristan'ın aynı zamanda milliyetçilik duygularını güçlendirmeye de çalıştırıldığına şahit olmaktadır. Halk Meclisi Başkanlığının 8 Eylül 1964 tarihli kararnameyle Aziz Anavatan isimli şiir, marş olarak ilan edilerek 9 Eylül resmi törenlerinde pratiğe koyulmuştur. Bu marşın Türkçeye çevrilmiş şekli ise şöyledir:

“Aziz Anavatan

Görkemli eski dağlar

Yanında Tuna parlar

Trakya'nın üstüne güneş parlar, pirin ötesine alevler saçar

Aziz anavatan dünyadaki cennetimsin

Aşkının güzelliğinin hiç sonu yok

Sayırsız kahramanlar yitirdik aziz anavatanımız için

Anacığım bize güç ver ki yolumuza devam edelim

Kardeş Bulgarlar hep beraber olalım

Savaşta ve barışta Moskova hep yanımızda

Yüce parti bize önderlik ediyor

Bizim zafer yolumuzda”⁹¹

Dil ve onun türevleri (kurallar, kurumlar, politikalar vs.), toplumsal inşada araçtır. İnsan dil yoluyla aktör olur. Zira isteklerini dille ifade eder, onları dille amaca dönüştürür ve amaçları doğrultusundaki hareketlerini dille destekler. Sosyal inşa her zaman kural koyucudur.⁹² Öyle ki bu durum Bulgaristan milli marşlarına yansımış ve milli ideallerin canlı tutulmasını sağlamıştır.

⁹¹ <http://bnr.bg/tr/post/100501262>, Erişim Tarihi: 04.05.2017

⁹² Gökçay Dağlıoğlu, “Turgut Özal Döneminde Türkiye'nin Bulgaristan Türkleri Politikası: Konstrüktivist Bir İnceleme”, (Yayınlanmamış Makale, Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi), Ankara, s.3

2.2.4. Krallık Dönemi (1908-1944)

Osmanlı, II. Meşrutiyetin ilanıyla sıkıntılı bir dönem içine girmiştir. Berlin Anlaşmasının Osmanlı'nın mevcut gücünü zayıflatması ve dağılma döneminin hızlanması, Rusya ve diğer büyük Avrupa devletlerinin Osmanlı'nın Balkanlardan uzaklaştırılmasını bir dış politika hedefi olarak belirlemesine neden olmuştur. Bu Konjektürel yapı, Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanı için uygun bir ortam oluşturmuş ve Bulgarlar 5 Ekim 1908 yılında bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımadığını beyan etmesiyle, Rusya'nın Osmanlı'yı ikna etme teşebbüslerinde bulunmaya başladığı görülür. Daha sonra Bulgaristan'ın bağımsızlığının tanınması için tazminat verilmesi kararlaştırılmıştır. Osmanlı tazminat miktarının yetersiz olduğunu iddia etmesine rağmen bu teklifi kabul etmiştir. Öyle ki Osmanlı İmparatorluğu, 1395 yılından beri Bulgaristan'a büyük yatırımlar yapmış ve bu tazminat miktarının, yatırımların yarısını bile karşılamadığını belirtmiştir. Osmanlı tarafından yapılan yatırımlardan en önemlisi son dönemde Bulgaristan da yapılan demir yollarıydı. Nihayetinde Osmanlı, bulunduğu kötü durumdan dolayı Bulgaristan'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bulgaristan'ın bağımsızlığından yedi ay sonra 1909'da İstanbul'da bir protokol imzalanır. Bu protokol ile Bulgaristan'da yaşayan Müslümanlara ibadet özgürlüğü tanınacağı ve diğer dini gruplar gibi medeni ve siyasi haklara sahip olacakları garanti altına alınır. Ayrıca Bulgaristan'daki camilerde Müslümanların namıyla Osmanlı Padişahına hutbe okunmasına devam edileceği, vakıfların amacına uygun olarak idaresi için ise, üç ay içinde özel bir komisyon oluşturulacağı ifade edilir.⁹³ Bu protokol ile, Bulgaristan'daki Türk-İslam eserleri Bulgaristan'ın bir iç sorunu olmaktan çıkarak, devletler hukuku güvencesi altına alınmış ve Türk hükümeti gerek Bulgaristan'daki Türk Azınlık, gerekse Bulgaristan'daki Türk İslam Kültürüne ait eserler üzerinde hak sahibi olmuştur.⁹⁴ Ayrıca Nisan 1909 günlü Türk Bulgar sözleşmesinde Türk eğitimi ile ilgili olarak; “Baş müftü ve müftüler, indihalce Bulgaristan'da ki maarif-i umumiyye meclislerini ve mekatib-i islamiyye (Müslüman okullarını) ve medreseleri teftiş ve lüzum görülen mahallelerde mektepler ihdası zımında teşebbüsat-ı lazıme icra edecektir. Başmüftü lüzum var ise maarif-i umumiyye islamiyye müteallik umur ve mesalih için daire-

⁹³ Meral Avcı, “Bulgaristan kralı I.Ferdiand'ın İstanbul seyahati (1910)” ,*Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 64. Ankara 2015, s.4387

⁹⁴ Erhan Vatansever, “Osmanlı İdaresinden Sonra Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi SBE), Edirne, 2008, s.40

i idaresine müracaat edecektir” şeklinde hüküm verilmiştir. Yani Bulgar hükümeti Türk azınlık eğitimi konusunda Türk hükümetine karşı bazı taahhütler de bulunmuştur.⁹⁵

Osmanlı idaresinden çıkan Bulgaristan, bu dönem içinde istikrar sağlayamamış, Osmanlı kültür ve medeniyetini yok etmeye çalışmış ve başarısız olmuştur. Osmanlı yaşam biçiminden, kültür ve medeniyetine kadar Bulgarlar öyle bir etkilenmiştir ki bunu Bulgar yazar “*Osmanlılar gelince, yorgan ve döşeğin ne olduğunu bilmeyen, hayvanlarla kulübede yatıp kalkan Bulgar halkının yeni bir ortamla yüz yüze gelince nasıl bir gelişim gösterdiğini tüm dünya bilir*” şeklinde açıklamıştır. Nitekim yorgan ve döşek sözcüklerinin Bulgarca da karşılığı yoktur, bu sözcükler bugün bile Türkçe olarak kullanılır.⁹⁶

1910’lu yıllara gelindiğinde oldukça iyi yönetilerek güçlü bir ülke haline gelmiş olan Bulgaristan’ın hedeflediği sınırlara ulaşabilmesi için kendi ordusu da hazırды.⁹⁷ Bulgarlar kendilerini Balkanlarda yaşayan bütün milletlerin özünü teşkil ettikleri inancıyla, Balkanlarda dinî ve siyasî bir birlik kurmak azmindeydiler. Bağımsızlığından itibaren irredantist⁹⁸ bir politika izleyen Bulgaristan, statükodan memnun değildi. Bu nedenle Bulgaristan, Balkan harplerine daha II. Abdülhamid devrinde hazırlanmaya başlamıştı.⁹⁹ Balkan Harpleri öncesi hedefleri Trakya ve Bulgarlarla meskûn Makedonya kısmını almaktı.¹⁰⁰ Böylelikle büyük Bulgaristan hayalini gerçekleştirebileceklerdi. Öyle ki Bulgar devlet kimliğinin inşa ettiği çıkar anlayışında, Makedonların Bulgar olduğu ve dillerinin Bulgarca olduğu, dini olarak da Hristiyan dinine mensup olmaları nedeniyle Makedonya’nın Bulgaristan’a katılması gerektiğine inanmaktaydılar. Aynı zamanda Trakya’nın Bulgarların atalarından kalan bir bölge olduğu idealleriyle sürekli olarak milliyetçi bir tutumla statükoya karşı çıkararak Bulgaristan dış politikasının oluşturulması evresini de etkilemiştir. İlerleyen dönemler içerisinde I. Balkan Savaşının kazanılması, ulusal dayanışma konularının işlendiği en önemli yapı taşı olmuştur. Zira I. Balkan Harbi Bulgar ders kitaplarında vatan ve tek millet duygusuyla, kahramanca savaşarak kazanılan bir savaş olarak kabul edilmiştir.

17 Ekim 1912’de Bulgarlar Osmanlı’ya savaş ilan eder ve bu savaş ile Çatalca’ya kadar ilerleyerek İstanbul’a çok yaklaşıp. Bununla beraber 1912’den itibaren Osmanlı’nın

---

⁹⁵ Şimşir, **a.g.e.**, s.58

⁹⁶ Acaroğlu, **a.g.e.** s.58

⁹⁷ Taş, **a.g.e.**, s.54

⁹⁸ İrredantizm, mevcut bir sınır içinde ikame eden bir milletin, başka bir ülke sınırları içerisinde yaşayan ve kendisi ile din, dil, kültür ve gelenek olarak yakından ilişkili olan grup veya grupları kendi uzantısı sayarak, milliyetçi bir politika uzantısı saydığı bu grubun bulunduğu toprakları kendi topraklarına katma arzudur.

⁹⁹ Arslan, **a.g.e.**, s.16

¹⁰⁰ Arslan, **a.g.e.**, s.22

Rumeli'den geri çekilmeye başlamasıyla Balkanlardaki Türk azınlık nüfusunun da buna paralel olarak azalmaya başladığı görülür. 30 Mayıs 1913 yılında imzalanan Londra Antlaşmasıyla Balkan Harbi son bulur. Bu anlaşma ile Rumeli, Edirne, Kavala, Dedeağaç ve Batı Trakya, Bulgaristan'a bırakılır. Bu dönemde Bulgar devletinin inşasında homojen bir ulus oluşturmak amacıyla zorunlu göçler ve zorla Hristiyanlaştırmalar yapılır. Kaynaklara göre, yetim kızlar, dul kadınlar, ölümden daha acı olan namuslarının kirletilmesinden kurtulmak için, din değiştirmek zorunda kalırlar. Bulgarların bu konuda resmi emirler dahi verdiği görülür.¹⁰¹

Balkan savaşları döneminde Balkanlarda bulunan Ömer Seyfettin Beyaz Lale kitabında katliamı ve Türklere yönelik şiddeti şöyle anlatır; “*Serez’de halkın katliamını düzen ve kuralına göre idare etmek için görevlendirilen Binbaşı Radko Balkaneski... Çok zengin olduğundan paranın onca önemi yoktu. Bütün ruhu bütün varlığı düşüncesinde toplanmış, düşüncesinde birikmişti: Büyük Bulgaristan imparatorluğu... Ayağa kalktı, aşağıda kaynaşan askerlere bakarak planını zihninden geçirdi. Serez de Türkler çok zengindiler. Şimdi bunların kaçamayanları toplanacak, önce işkenceyle kasalarında ve bankalardaki paraları alınacak, sonra fidye gibi bütün mülkleri, Bulgar okullarına verdirilecek, en sonunda hepsi vaftizlenip Hristiyan yapıldıktan sonra öldürülecekti. Bu yarım saatlik bir işti. Lakin geriye küçük bir iş kalıyordu; şehirde en güzel Türk kızının kim olduğunu anlamak... Kendisine en güzellerinden üç tanesini ayıracak, savaşın sonuna kadar öldürmeyip keyif çatacağı... Şimdi ne kadar zengin varsa hepsi binaya toplatılacaktı... Zenginlerin paraları tamamıyla alındıktan sonra umumi yağmalara izin verilecekti. Şehrin Türk kızları askerlere dağıtılacak, askerlerin arasında rekabete meydan vermemek için mahaller bölük dairelerine ayrılacaktı. Her bölük kendi dairesindeki kızları bir hafta alıkoyacak... Kızların yanında bütün gece kalmak, rakı şarap içmek yasaktı. Bir asker, bir kızın odasında bir saatten çok duramayacak, işini bitirdikten sonra sırasını bekleyen askere bırakacaktı... Büyük Bulgaristan’ın içinde düşman kalmamalı. Altmış ve kırk beş yaşını geçmiş kadınların çocukları olmaz... İşte böylelerini Hristiyan yapıp bırakacağız... Türkler buraları aldıkları zaman ihtiyarlarının laflarını dinlemeyip hepimizi kesselerdi, bugün bir Bulgaristan olacak mıydı? Biz böyle bunları önümüze katıp kovalayabilecek miydik?”¹⁰²*

¹⁰¹ Acaroğlu, a.g.e., s.125

¹⁰² Ömer Seyfettin, **Beyaz Lale**, (Yuva Yay.), İstanbul, 2005, s.6-13

Görüldüğü üzere bir edebi esere de yansıyan bu mezalim, şüphesiz Bulgaristan'da oluşturulmaya çalışılan ulus devlet inşasının, aktörleri kendilerince anlamlandırmasının ve Türk azınlığın ötekileştirilerek oluşturmaya çalıştıkları millet inşasının sonuçlarıdır.

Balkan Savaşlarıyla beraber, Bulgaristan krallığı dış politika uygulamalarıyla eylemlerini saldırgan bir yapıya dönüştürür. Bu eylemler sırasında alınan kararlar, Bulgar yönetimince çıkarılan kanunlar neticesinde iç politikada eylemlerine meşruluk ve haklılık zemini hazırlar. Bunu inşacı kuram, “*sosyal pratikler kurallarca belirlenir dahası kurallar sosyal etkileşimin varlığı için ön koşuldur*”¹⁰³ diyerek açıklamaktadır.

Bulgarlar, Türk azınlığı sürekli bir tehdit unsuru olarak görür, söylemler ile bunu sürekli sıcak tutar. İnşacı kuramcıların da belirttiği gibi “*devletler belirli davranışları zorunlu kılarak ya da yasaklayarak davranış kalıplarının temel kurallarını oluştururlar.*”¹⁰⁴ Böylelikle izlenen politikaların uygulanması ve millileştirilmesi sağlanmış olur. İnşacı kuram perspektifinden bakıldığı zaman Bulgaristan 1908 yılında bağımsızlığından itibaren bir ulusal çıkar inşası ve aktörleri kendince yorumlama yoluna girdiği görülür. Osmanlı'yı sürekli istilacı ve milli kimlik oluşumuna en büyük engel olarak değerlendirirler. İnşacı kuramın kurucularından olan Alexandr Wendt ise bu durumu, “*aktörlerin nesnelere yükledikleri anlamlara göre davrandıklarını ve anlamlarının da sosyal olarak inşa edildiğini*”¹⁰⁵ ileri sürerek açıklamıştır.

Bulgarların, Rumeli topraklarında yaşayan Türkleri Bulgarlaştırılmaya çalışmasını, inşacı kuram perspektifinden açıklamaya devam edecek olursak; Bulgaristan'ın sosyal yapı inşası Alexandr Wendt'in belirttiği gibi “inanç ve zorlama yoluyla yapıldığı” ve uzun süre buna devam edildiği görülmektedir. Nicholas Onuf ise “*yapanların (burada yapanlar insanlar) ve yapıların (sosyal kurumlar) birbirlerini karşılıklı olarak inşa ettiğini*”¹⁰⁶ ifade etmektedir. Nitekim Bulgarlaştırma faaliyetleri doğrudan Türkler üzerine yoğunlaşmıştır. Ortodoks din anlayışıyla ise inanç çerçevesinde doğrudan Bulgarları etkilemek hedeflenmiştir. Bu amaçla Orta ve Kuzey Rodaplarda vaftiz komiteleri kurulmuştur. Bulgarca toplu vaftiz anlamına gelen “Pokrustvane” adı verilen toplu Bulgarlaştırma hareketi aracılığıyla bu dönemde 150.000 civarında Müslümanın gönüllü olarak Hristiyanlığı kabul ettiği ve Bulgar isimlerini aldığı görülür.¹⁰⁷

¹⁰³ Martin Griffiths vd., *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler* , (Nobel Yay.), Ankara, ekim 2011, s.134

¹⁰⁴ Griffiths vd. *a.g.e.*, s.123

¹⁰⁵ Griffiths vd. *a.g.e.*, s.157

¹⁰⁶ Griffiths vd. *a.g.e.*, s.133

¹⁰⁷ Ömer Turan, *a.g.m.*, s.97

Londra Anlaşmasının imzalanmasından çok kısa bir süre sonra, özellikle Batı Trakya ve Makedonya topraklarının paylaşılmasında uzlaşamaması, Bulgaristan'ın büyük Bulgaristan hayallerinin devam etmesi ve toprak paylaşımındaki anlaşmazlık yüzünden savaş tekrar patlak verir. Yunanistan, Sırbistan ve daha sonradan savaşa dâhil olan Romanya, bu savaştan büyük ölçüde karlı çıkmıştır. Bu arada Osmanlı ise Edirne ve Kırklareli'ni tekrar almak için harekete geçer. Ağustos 1913 Bükreş Antlaşması ile Bulgaristan savaşta yenik sayılır. Bulgaristan, savaş sonunda Silistre dâhil olmak üzere Tutrakan ve Güney Dobruca'yı Romanya'ya vermiştir. Yunanistan ise Kavala'yı alarak, Dedeağaç bölgesinde, yani Mesta-Karasu ırmağı ile Meriç arasından, Ege Denizi'ne çıkmayı başarır.¹⁰⁸

Daha sonra Bulgaristan ve Osmanlı arasında 23 Eylül 1913 tarihinde İstanbul'da azınlıklar üzerine ve savaş sonu düzenlemelerinin de yer aldığı bir anlaşma yapılır. Bu antlaşmaya ek olarak müftülükler ile ilgili bir sözleşmeye de yer verilir. Bu antlaşmanın 4. Maddesinde “*Bulgaristan sınırları içinde kalan Türklerin istedikleri taktirde Osmanlı vatandaşlığını seçebileceklerini, Osmanlı vatandaşlığını seçen Türklerin dört yıl içinde Bulgaristan'ı terk edeceklerini, taşınacak mallarını yanlarında götürebileceklerini, taşınmaz mallarını ise üçüncü kişiler aracılığıyla işletebilecekleri*”, anlaşmanın 8. Maddesinde “*Bulgaristan içindeki bütün Müslümanların Bulgarlarla eşit statüde olacaklarını ve tıpkı Bulgarlar gibi siyasi, ekonomik, kültürel ve hukuksal haklardan yararlanacaklarını bildirmiş ayrıca azınlığın din ve ayin özgürlüğünün olacağını, Müslümanların gelenek göreneklerine saygı gösterilmesi gerektiği*”¹⁰⁹ şeklinde kararlar alınır. Bu anlaşmanın müftülükler ile ilgili maddesinde ise İstanbul ve Sofya arasında ilişkilere aracılık edecek bir baş müftülük makamının bulundurulması kararı da alınır. Müslümanlar tarafından seçilecek olan müftüler ise baş müftü tarafından onaylanması şartına bağlanır. Ayrıca baş müftülüğün Şeyh-ül İslam'a, seçimler ile ilgili bilgi verilmesi kararı alınır. Bu anlaşma ile müftülük personelinin bütçeye bağlanması ve Bulgaristan memurlarının bütün haklarından yararlanılması şartı koyulur.¹¹⁰

Buna rağmen Bulgarlar homojen bir ulus devlet inşası için Bulgarlaştırma ve Türkleri göçe zorlama gibi eylemlerini de hızlandırmaya başlarlar. Türk Müslüman nüfusa geniş haklar tanıyan İstanbul Anlaşmasının imzalanmasından sonra, pratik olarak bunun bütün hükümlerinin yerine getirilmediği gibi, Pomaklara karşı idari baskı yöntemleri

¹⁰⁸ Arslan, **a.g.e.**, s.40

¹⁰⁹ Şimşir, **a.g.e.**, s.484

¹¹⁰ Cengiz Hakov, “1913’de İstanbul’da İmzalanan Bulgar Türk Anlaşması Ve Bulgaristan’da Türk – Müslüman Nüfusun Hakları”, **Yeni Türkiye dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015,s.4396

uygulanarak onların tekrar Hristiyan dinine dönmeleri istenmeye başlanır.¹¹¹ Dahası, bunların üstüne 24 Nisan 329 (1913) tarihinde Dolaştır'dan gönderilen bir mektupta, Bulgarların Dolaştır ve civarındaki Türk-Pomak köylerinde Babasıoturdu, Elcandra (İlcandra), Ereğli, Ilıca, Kozluca, Vahriyan, Örbek, Davutköy, Ambardere vb. yerlerde camileri yıkarak kiliselere dönüştürdüklerinden ve İslam köylerine papazlar getirdiklerinden söz edilir.¹¹² Aynı şekilde Balkan Savaşları dönemindeki yapılan mezalimi, Zeki Çevik makalesinde; “*Trakya ve Makedonya’da manzur neferimiz olan fecâyî (görülen facialar), kronalı vosti vahşetlerini fersah fersah (kat kat) geçmiştir. Her nereye uğruyor her nereden geçiyorsan a’zâları(vücut parçaları) parça parça olmuş naaşlar(ölüler), yangınlar içinde bâksettir olmuş (toprağa gömülmüş) köyler, tahrip edilmiş çiftlikler, yağma edilmiş hane ve dükkânlar, kiliseye tahvil edilmiş(dönüştürülmüş) camiler, açlıktan can çekişen binlerce aileler, ırz ve namusu betk edilmiş yüzlerce genç kız...*”¹¹³ Şeklinde bahsederek, durumun ne denli vahim olduğunu gözler önüne serer.

Osmanlının yüzyıllarca hoşgörü ile yaklaştığı bu topraklarda, fırsat elde eder etmez kıyıma giden ve mezalime başlayan Bulgarlar, bunu günümüze kadar sürdürdüğü görülür. Tüm bu zorluklara ve katliamlara karşı Türkler, benliklerini korumuş, varlıklarını günümüze ulaştırmayı başarmışlardır. Tüm bu zulümler dini ve ekonomik sebeplere dayandırılmış, gerçekte ise tek sebebi “tek millet” oluşturmaya çalışmak olmuştur.¹¹⁴ Ne acıdır ki bölgede yaşayan dört Müslümandan biri ölmüş, her yüz kişiden 86 kişi ise yaralanmıştır. Bu durum Merve Suna Özel’in makalesinde “*özel olarak Müslümanların çektiklerinin anlatılması yerindedir, çünkü Müslümanların elinde ülkelerin küçülüp durması ve bu halkların sürülmeleri süregitmiş bir tarihsel gelişmeler dizisini oluşturmakta ve bütünlük gösteren tarihsel bir tabloyu ortaya koymaktadır... Müslümanların başına gelenleri anlamadan gerek Osmanlı imparatorluğunun ve Rusya’nın genel tarihini gerek bu imparatorlukların her ikisinde bulunan ve Müslüman olmayan tarihleri anlamak olanaksızdır*”¹¹⁵ diyerek dönem içindeki Müslümanların durumunu gözler önüne serilmektedir.

¹¹¹ Cengiz Hakov, **a.g.e.**, s.4397

¹¹² Vatansever, **a.g.e.**, s.35 naklen Richard Hall, **1912-1913 I. Dünya Savaşı’nın Provası**, (Homer Kitabevi), 2003-02-07, Ankara, s.30..91

¹¹³ Zeki Çevik, “Balkan Savaşlarında Bulgaristan Yönetiminin Türk Nüfusa Yönelik Politikaları”, **Yeni Türkiye dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.3834 naklen Tüccarzade İbrahim Hilmi, “Türkiye Uyan” **Kitabbahane-i intibah**, 1329 s.18-19

¹¹⁴ Haloçoğlu, **a.g.e.**, s.3812

¹¹⁵ Merve Suna Özel, “ Balkan Coğrafyasında Göçler, Ölüm ve Travmalar”, **Yeni Türkiye Dergisi**, sayı:64, Ankara, 2015, s.3879 naklen J. Mccaarty, **Sürgün ve Ölüm**, (Çev: Bilge Umar), İnkılap Kitapevi, 7. Baskı, İstanbul, 1995, s..

Tüm bu baskılara rağmen, Bulgaristan içinde sindirilmeye çalışılan Türk azınlık, kendi kimliklerini korumak, Türkler arasında dayanışma sağlamak ve asimilasyonun önüne set çekmek amacıyla 1906 yılında Bulgaristan’da ki Türk eğitimcileri tarafından *Muallim-i İslamiye Cemiyet-i İttihadiyesi* adı altında bir örgüt kurar. Bu örgüt sayesinde Türkiye’de gerçekleşen inkılaplar yakından takip edilip, yeni Türk alfabesinin Bulgaristan’da ki Türklerin de öğrenmesi amacıyla kitaplar yazılır (1928 yılında A. Şükrü tarafından yazılan Türk Alfabesi adlı kitap için Bkz: resim: 2.4). Böylelikle Anavatandan dilsel bağlamda kopuşun önüne geçilir. *Muallimler Birliği Cemiyeti* olarak bilinen bu cemiyet Bulgaristan’da çeşitli illerde kongreler düzenleyerek, eğitim ve öğretim alanında Türkleri daha iyi yerlere getirebilmek amacıyla çalışmalar yapar. Öyle ki, bu cemiyet “13-16 Temmuz 1921 tarihinde Kazanlık şehrinde toplanan Muallim-i İslamiyye Cemiyet-i İttihadiyesi XII. Kongresinde alınan karar gereğince, Türk Ocağı adlı derginin 15 günde bir yayınlanmasına karar verir... Bu derginin ilk sayısı Eylül 1921 yılında Şumnu da çıkmıştır.¹¹⁶

Daha sonra bu oluşumun, Bulgaristan’ın kimlik inşası önünde bir engel olduğu açıklanır ve akabinde 1933 yılında Bulgaristan tarafından bu birliğin faaliyetleri durdurulur. Bu yıllarda Türk ve Müslüman azınlıkların mezarlarına bile saldırılıp Türk mezarları yakılır. Türk kimliğini yok etmek amacıyla Türk filmleri ve milli bilinci tetikleyen tüm görseller yasaklanır.

Resim 2.4. 1928 yılında ilk basımı İstanbul’da, ikinci basımı Hasköy’de yapılan Türk alfabesi adlı kitap

Demografik olarak da eylemlerini devam ettiren Bulgaristan, savaş sonunda Türklerin çoğunlukta olduğu bölgeleri diğer devletlere bırakma yoluna giderek Türk nüfusunun Bulgar nüfus yoğunluğu içinde eritmeyi planlanlar. Bu amaçla Balkan Savaşı sonucunda yoğun bir Türk nüfusunun yaşadığı güney Dobruca bölgesi Romanya’ya

¹¹⁶ Hüseyin Memişoğlu, “Bulgaristan’da Türk Muallimler Birliği Cemiyetinin Kuruluşu Amacı ve Çalışmaları (1906-1934)”, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 69, Ankara, 2015, s.4483

bırakılır. Bulgar istatistiklerine göre bu bölgede 1910 yılında 117.622 Türk ve Tatar bulunmaktaydı. Daha sonra Romenlerin yaptıkları nüfus sayımında ise bu bölgede 153,848 Türk yaşadığı tespit edilir.¹¹⁷ Türk nüfusunu eritmeye çalışmanın diğer bir yolu ise evlendirme yöntemiyle Bulgarlaştırmadır. Öyle ki bir belgeye göre genç Türk kızları vaftiz edilerek bölgeye ilk gelen Hristiyanlarla evlendirilir.¹¹⁸ Bulgarlar, Türk nüfusunu azaltmak amacıyla Pomaklar ile Türklerin farklı etnik grup olduğu tezini de ortaya atarak Türk nüfus yoğunluğunu azaltma gayreti içine girerler.

Son Balkan Savaşı ile beraber imzalanan Bükreş Antlaşmasının 2. Maddesinde azınlıklar eğer göçmeye karar verirlerse mallarını satabilecekleri, kalanların ise, Hristiyan komşuları gibi sivil ve siyasî haklara sahip olacakları belirtilmiştir. Anlaşmanın 3. Maddesinde ise ayrıca burada kalan Türklerin her türlü din ve mezhep hürriyetine sahip olacaklarını, bunların müftü ve başmüfettişlerini kendilerinin seçeceklerini, maaşlarının Bulgar Hükümetince ödeneceği kararları alınmıştır. Yine Müftüler evlenme, boşanma, vasiyet, miras ve nafaka konularında mutlaka karar yetkisine sahip olacak ve Bulgar makamları da bu kararları aynen uygulayacaktı.¹¹⁹ Aslında bu maddelerle Bükreş Antlaşması sonrası, azınlık hakları kısmende olsa güvence altına alınmaya çalışılmıştır.¹²⁰ Bu anlaşmaya Bulgaristan taraf olmasına rağmen Azınlık Haklarının uygulanmasında “*Pacta sunt servanda*” ilkesinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği görülür.

Bulgaristan, I. Dünya Savaşında Osmanlı ile müttefiklik çerçevesinde aynı safta savaşmıştır. Savaş sonunda tıpkı Osmanlı gibi Bulgaristan da yenik sayılmıştır. 27 Kasım 1919 Fransa’da İngiltere, İtalya, Bulgaristan ve Fransa arasında Neuilly (Nöyyi) Antlaşmasını imzalamıştır. Nöyyi Antlaşması, azınlık hakları bağlamında, Bulgaristan’ın sorumlu olduğu diğer bir anlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu antlaşma Bulgaristan’da yaşayan mevcut azınlıklar konusundaki hukuksal durumu pekiştirmiştir. Bir başka söyleyişle Türklerin azınlık statüsünde olduğunu ve bu statü altında varlıklarını sürdürebileceği kabul edilmiştir.¹²¹

Bu antlaşmanın azınlıklar kısmı ile ilgili olan maddesi 4. bölüm altında düzenlenir. Bu bölümde Bulgaristan topraklarında yaşayan azınlıklara eşitlik sağlanacağı, etnik ayırım gözetilmeyeceği, din ile vicdan özgürlüğüne saygı duyulacağı, azınlıkların devlet memuru olma haklarının kısıtlanmayacağı, azınlıkların eğitim, dini kurum ve kuruluşları açma

---

¹¹⁷ Şimşir, **a.g.e.**, s.63

¹¹⁸ Acaroğlu, **a.g.e.**, s.126

¹¹⁹ Vatansever, **a.g.e.**, s.40

¹²⁰ Fahir Armaoğlu, 19. **Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, (T.T.K. Basımevi), Ankara, 1997 s.384

¹²¹ İnan, **a.g.m.**, s.70

hakkına sahip olacağı şeklinde kararlar yer alır. Söz konusu antlaşmanın 49. maddesinde belirtildiği üzere, ilgili hükümler anayasal niteliktedir. Antlaşmanın 54. maddesinde Türklere dini veya sosyal kurumlar kurmanın yanında kendilerine okullar kurma ve bunları yönetme, kendi dillerinde eğitim görme ve ibadet etme hakkı tanınırken 55. maddesinde, Türklerin kendi dillerinde eğitim yapmasına Bulgar hükümetinin uygun kolaylıklar sağlayacağı belirtilir.¹²² Antlaşmanın 57. maddesi ise, “*Bulgaristan işbu bölümdeki maddelerin ırk, din ve dil azınlıklarından olan kişileri etkilediği ölçüde, uluslararası nitelikte yükümlülük altında olduklarını ve hükümlerin milletler cemiyetinin güvencesi altına alınmasını kabul eder*” şeklindedir.¹²³ Böylelikle Bulgaristan’da yaşayan Türk ve Müslüman azınlıklar ilk defa uluslararası bir kurumun güvencesi altına alınmış olur.

1919-1923 yıllarında, Bulgaristan Türk azınlığı biraz rahat nefes alabilmiş ve Bulgar hükümeti, ülkesinde yaşayan Türklere karşı görevleri bulunduğunu açıkça kabul etmiştir.¹²⁴ Fakat bu ılımlı Bulgar politikasının altında büyük Bulgaristan hayallerinin gerçekleşmesinin yatmakta olduğu görülür. Çünkü bu dönem zarfında Türkiye coğrafyası I. Dünya Savaşı sonunda Almanya’nın yanında yenik sayılmış, toprakları itilaf devletleri tarafından işgal edilmiş ve bu duruma karşılık Anadolu’da İstiklal Savaşı başlamıştır. Türkiye’yi işgal eden devletler arasında bulunan Yunanistan, Bulgaristan ile Trakya özelinde çıkar çatışması yaşaması, Türkiye ile savaşan Yunanistan’ın yenilmesi durumunda, Bulgaristan’ın Batı Trakya’da isteklerine ulaşabileceği düşüncesini doğurmuştur. Bu nedenle Bulgaristan Anadolu’daki Milli Mücadele hareketine destek olur ve iyi ilişkiler geliştirmenin kendi çıkarına olacağını fark eder.¹²⁵ İyi ilişkilerin bir yansıması olarak 1924 yılı sonlarında bir grup Bulgar aydınının girişimiyle, Sofya’da Türkiye ile Bulgaristan arasında siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla Bulgar-Türk Cemiyeti kurulur.¹²⁶

Savaş sonunda Ferdinand’ın yerine Çiftçi Partisi mensubu olan Aleksandar Stamboliyski gelir ve bu dönem Türklere karşı ılımlı politikalar izlediği görülür. Öyle ki bu dönem Türk mekteplerinde öğretim süresince, Bulgarca öğretim yapılması zorunluluğu kaldırılır, Bulgar okullarına verilen ekonomik fonlardan, aynı şekilde Türk okullarına da verilmesi kararı alınır. Geleneksel saldırgan Bulgar politikası terk edilerek sorunlar

¹²² Ayşe Özkan, “**Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Bulgaristan’daki Türk Azınlığın Hakları**”, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Gazi Üniversitesi SBE), Ankara, 2004, s.22

¹²³ Şimşir, **a.g.e**, s.490

¹²⁴ Şimşir **a.g.e**, s.65

¹²⁵ Rıdvan Tümenoğlu, **Atatürk Döneminde Türk – Bulgar İlişkileri ve Bulgaristan Türkler (1919-1938)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE), Ankara, 2006, s.14

¹²⁶ Mustafa Göleç, “Hâkimiyet-İ Milliye Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1923-1930)”, **Türkiyat Mecmuası**, c. 26/1, 2016, s.163

diplomasi yolu ile çözülmeye çalışılır. Bu tutum başta Makedon göçmenleri ve Bulgar milliyetçileri olmak üzere bazı kesimlerin tepkisini çeker.¹²⁷ Ancak Stamboliyski dönemi de bir darbe ile sonlandırılır. T. Tsankov önderliğinde yeni bir hükümet kurulur. Yeni yönetimle karşı karşıya kalan Türk azınlık bu dönem içerisinde azınlıklar konusunda yapılan birçok iyileştirmeleri kaybeder. Fakat bu yönetimde uzun soluklu olmayı başaramaz ve istifa etmek zorunda kalır. 1926 yılında Andrey Liyapçev liderliğinde liberal temellere dayanan yeni bir hükümet kurulur. Liyapçev hükümeti, özellikle ekonomik politikalar konusunda başarısız olur ve sonucunda tepki almaya başlar. 1931 yılında seçimle sol cenaha mensup bir görüşle halk cephesi Aleksander Malinov liderliğinde seçimi kazanır ve yönetimi idare etme hakkı elde eder.

Yeni gelen bu hükümetler döneminde değişmeyen tek politika, Türk azınlığı asimile etme politikalarıdır. Öyle ki ilerleyen yıllar içerisinde Türk okullarının sayısı azalmaya başlamıştır (Bkz: Tablo: 2.3). Türk azınlık üzerine asimilasyon politikaları, kademeli olarak artmaya devam eder. Faşist dönemin başlamasıyla, hükümet resmi olarak yapamadığı bazı asimilasyon politikalarını, Bulgar ırkçıları tarafından kurulan milliyetçi komiteler yoluyla yapmaya başlar. Bulgar hükümeti bu ırkçı eylemleri bir nevi destekler mahiyette çetecilerin yargılanıp ceza almasını önlemeye çalışır. Öyle ki bu baskılar sonucu 1923-1933 yılları arasında Türkiye'ye gelen göçmenlerin sayısı 101.507 kişiye ulaşır.¹²⁸

Tablo 2.3. Bulgar resmi istatistiklerine göre Bulgaristan'da Türk okulları(1921-1944)¹²⁹

Ders yılları	İlk Okullar (iptidaiyeler)	Ortaokullar (rüştiyeler)	Toplam
1921-1922	1.673	39	1712
1928-1929	922	27	949
1936-1937	518	27	545
1943-1944	397	27	424

Bulgaristan'ın sorumlu olduğu diğer bir anlaşma ise, 1925 yılında Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan "Dostluk Anlaşmasıdır". İki hükümet azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman Azınlıklarını ve Lozan Antlaşması'nda yazılı hükümlerin

¹²⁷ Rıdvan Tümenoğlu, "**Bulgar Kaynaklarına Göre Mondros'tan Lozan'a Bulgaristan ve Türk Bulgar İlişkileri**", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE), Ankara, 2006 s.20

¹²⁸ Yusuf Sarınay, "Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinde Türkiye'ye Yapılan Göçler (1923-1990), **Yeni Türkiye dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.4063-4064

¹²⁹ Bilal Şimşir, **a.g.e.**, s.164 naklen Omarçevski op. s.570, Ali Haydar, "Bulgaristan maarifi", medeniyet gazetesi, 20.1.1998, s.144

tümünden Türkiye’de oturan Bulgar Azınlıkları yararlandırmayı, karşılıklı olarak yükümlenir¹³⁰ kararı alınmıştır. Bu anlaşmaya göre; Azınlıklar meselesinin Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Hükümeti arasında daha önce yapılmış antlaşmalar üzerine bina edilemeyeceğini, bunun yerine Lozan Muahedesi hükümlerinin esas alınabileceğini kararlaştırmıştır.¹³¹ Bulgaristan Türklerinin veya Türkiye Bulgarlarının isteğe bağlı göçlerine hiçbir engel çıkarılmamasını taahhüt etmişlerdir (1923-1944 yılları arasında Türk göçleri için Bkz: Tablo: 2.4). Bu anlaşmanın imzalanması Bulgaristan’daki milliyetçi kesimlerin tepkisini çekmiş ve dönem içerisinde Bulgaristan’da anlaşmaya karşı çeşitli mitingler düzenlenmiştir. Bu nedenle anlaşmanın onaylanması gecikmiştir. Bu anlaşma, günümüzde hala geçerliliğini koruduğu için tarafları sorumluluk altına sokmaktadır.

Tablo 2.4. 1923-1944 Yılları arasında Bulgaristan’dan Türk göçleri.¹³²

Yıllar	İSKÂNLI		SERBEST	
	AİLE	NÜFUS	AİLE	NÜFUS
1923-1933	---	---	23,767	101,507
1934	1888	6598	894	2084
1935	5991	23,783	447	1185
1936	2750	11,064	236	666
1937	3056	11,900	582	1590
1938	3246	11,389	3050	9153
1939	2690	10,640	2112	7129
1940	188	420	1882	6584
1941	11	24	1023	3779
1942	2	3	733	2669
1943	6	17	340	1128
1944	2	5	157	484

Dostluk anlaşmasına ek olarak, iki yıl geçerliliği olacak şekilde bir göç anlaşması da yapılır. Bu göç anlaşması ile Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığın taşınmaz mallarının satımında Bulgar yönetiminin yardımcı olacağı ve değerinin karşılığının verileceği, aynı

¹³⁰ Şimşir, a.g.e., s.374

¹³¹ Göleç, a.g.m., naklen, BCA, Sayı :1604 Dosya: 462-4 Fon Kodu :30.18.1.1 Yer No :13.13.14

¹³² H. Yıldırım Ağanoğlu, “1687’den Günümüze Rumeli’den Türk Göçlerinin Genel Değerlendirilmesi”, Yeni Türkiye Dergisi, sa: 64, Ankara, 2015, s.3939

zamanda göç etmek isteyen Türklere yardımcı olunacağı kararları alınır. Ancak Bulgaristan, anlaşma yükümlülüklerine aykırı olarak taşınmazların satımı sırasında, değerinin çok altında satın alım gerçekleştirir ve göç eden Türklerin aleyhine olabilecek kararlar alınır. Bu kararlar, Kraliyet döneminde üzerinde durulması gereken belki de en önemli kararlardır; Bulgaristan'da kalmak isteyen Türklerin Bulgar olmayı kabul etmeyi, Türk olmayı kabul edenlerin ise dört yıl içinde göç etmesi gerektiğine yönelik kararlar alınır. Bu kararlar yoluyla Bulgaristan'ın anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği görülür. Dostluk anlaşmasının yanında Türk – Bulgar ikamet sözleşmesi de imzalanmış ve bu sözleşme ile iki ülke vatandaşlarına taraf ülkelere serbest dolaşım hakkı tanınmıştır. Bu dönemde nisbi anlamda Türkiye-Bulgaristan ilişkileri normalleşir ve ticari anlamda 12 Şubat 1928 yılında ticaret ve Seyr-ü Sefain anlaşması imzalanır. Bu anlaşmaya müteakip olarak 6 Mart 1929 yılında tarafsızlık, uzlaşma ve adli tesviye anlaşması imzalanır. İmzalanan anlaşmaların temel dinamiğinde ise 1925 yılında yapılan Dostluk Anlaşmasının önemine atıf yapılır. Bu anlaşmaların yapılması sırasında 1925 Dostluk Anlaşması defaatle vurgulandığı görülür.

Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanan 1925 Dostluk Anlaşması başlangıçta düzenli ve uygun bir şekilde uygulanmıştır. Bu dönemden itibaren Türkiye'ye yılda ortalama 10.000 Türk göçmeninin geldiği görülür. 19 Mayıs 1934 yılında tutucu ve faşist askeri grupların düzenledikleri darbe ile parlamenter yönetim biçimi ortadan kaldırılır monarşi faşist diktatörlüğü kurulur. Faşist hükümet siyasi ve sosyal toplantı ve propagandalarını yasaklamayı yeğler.¹³³ Darbeden sonra Türkiye'ye göçlerde, önemli bir artış meydana gelmiştir. Bu dönem ile beraber yeniden bir inşa içine giren Bulgaristan'da “toplumsal yenilenme müdürlüğü” oluşturulur ve yenilik adı altında Türkçe yer ve şehir isimleri değiştirilmeye başlanır. Bu yeniden yapılanma dönemi içinde, ihtiyaç duyulan ekonomik kaynağın büyük çoğunluğu ise göç eden Türklerden geriye kalan taşınmaz mallara ve zengin Türk tüccarların varlıklarına el koyma, vakıflara ait olan arazileri Bulgarlara verme, Türklere Türkçe konuştuğu gerekçesiyle ceza verme, usulsüz şekilde haraç kesme yollarıyla sağlanır. Bulgar hükümeti Türklerin eğitim ve öğretim hayatını baltalama siyaseti güder. Türk çoğunluğun bulunduğu Tuna çevresi ve Deliorman bölgelerinde Türkiye'ye ayak uydurarak yeni Latin Alfabesine geçmiş olan beş yüze yakın

---

¹³³ Bülent Yıldırım, “Bulgaristan'daki Müslüman Türk Azınlığa Baskılar ve Göç (1934-1939)”, **Yeni Türkiye**, sa: 69, s.4096

Türk mektebi kapatılır ve yerlerine Bulgar dili ve terbiyesini vermeye çalışan Bulgar mektepleri açılır.¹³⁴

1938’li yıllarda ise Bulgar Hükümeti’nin azınlıklara yönelik sert tutumunu az da olsa yumuşattığı görülmektedir. Nitekim bu yıllarda Türk azınlığın okullarında Latin Alfabesine geçilmesinde sakınca bulunmadığı belirtilerek, Türk okullarında Latin Alfabesine geçilmesine izin verilmiştir (bu dönem içindeki Müslüman sayısı için Bkz: Tablo: 2.5). Bu iyileştirmeye karşılık; Türkiye Bulgaristan’da meydana gelen doğal felaket sonucunda tüm Bulgar halkına ulaştırılmak üzere 12.000 leva gönderir ve Kızılây tarafından Kızılhaç Cemiyetine 1500 liralık yardım yapılır.¹³⁵

Tablo 2.5. 1910-1946 Yılları arasında Bulgaristan’da ki Müslüman sayısı¹³⁶

YIL	Müslüman Türk sayısı	Genel nüfus oranı
1910	602.078	%13,9
1920	690.734	%14,3
1926	789.296	%14,4
1934	821.298	%13,5
1946	938.418	%13,3

1939’lu yıllara gelindiğinde Adolf Hitlerin 1 Eylül 1939 yılında Polonya’ya saldırması ve devamında işgallerin doğuya doğru yayılmasının, Balkanlarda tedirginlik oluşturduğu görülür. Bunun üzerine Türkiye, Bulgaristan sınırına asker yığar, bu durum Bulgarlar tarafından yanlış bir algılamaya sebebiyet verir. Bunun üzerine Türkiye ve Bulgaristan 1941 yılında aralarında saldırmamayı taahhüt eden bir bildiri yayınlar.

2.2.5. Komünist Rejim Dönemindeki Kimlik Tanımlaması (1944-1989)

1 Eylül 1939 yılında Nazi Almanya’sının Polonya’yı işgaliyle başlayan II. Dünya Savaşı, Fransa ve İngiltere’nin üç gün sonra Almanya’ya savaş ilan etmesiyle, Savaşa giren devletlerin safları belirginleşmeye başlamıştır. Daha sonra bunu Almanya’nın, Danimarka

¹³⁴ Yıldırım, **a.g.m.**, s.4098

¹³⁵ Zehra Arslan, “Türk Bulgar İlişkileri Çerçevesinde Türkiye’nin Bulgaristan’da Yaşanan Gelişmelere ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Politikası” ,**Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.4090

¹³⁶ Vatansever, **a.g.m.**, s.4402

ve Norveç'i işgali izlemiştir. 10 Mayıs 1940 yılında Almanya Batı Avrupa'ya doğru genişlemesi Fransa'nın, Hollanda'nın, Belçika'nın işgaliyle sonuçlanmıştır. Savaşın seyrinin Almanya'nın lehine olması, Bulgaristan'ın Büyük Bulgaristan hayallerini yeniden canlandırmasına neden olmuştur. Makedonya'nın işgal edilmesiyle, büyük Bulgaristan hayalinin ilk adımı gerçekleştirilmiş olunacağını düşünen Bulgaristan, 1 Mart 1941 yılında mihver devletleri safında yer alarak Yugoslavya'nın işgaline katılır. Fakat savaşın seyri 1943'te ABD'nin savaşa müdahil olması, Sovyetlerin Almanya saldırısını önlemesi sonucunda değişmiştir.

Nazi teşkilatlanması altında Bulgarlar'ın sistematik olarak kurulan okullarda ırkçılık söylemlerini arttırdıkları görülür. Öyle ki bu dönemde “*siz rahat uyuyun atalarımız! İstanbul'u alacağız, azametli Bulgaristan'ı kuracağız! Osmanlıdan altı yüzyıllık intikamımızı alacağız*” diyerek intikamcı bir Bulgar gençliği yetiştirilmesi hedeflenmiştir.¹³⁷ 5 Eylül 1944'te Sovyet Kızıl Ordusu, Tuna'yı geçerek Hitler rejimi gölgesindeki faşist yönetime son vermiş ve 28 Ekim 1944'te Moskova ile Sofya arasında Moskova Müzakeresi imzalanarak Bulgaristan, Marksist-Leninist ideolojinin hâkimiyeti altına girmeyi kabul etmiştir.¹³⁸ Bu yeni devlet yapısı, eski yönetim biçiminden çok farklı bir ideolojiye sahip olmak anlamına gelmekteydi. Bulgaristan bu dönemden başlayarak doğu bloğunun dağıldığı 1989 yılına kadar komünist¹³⁹ bir yönetim biçimine sahip olmuş ve SSCB'nin uydu devletlerinden biri olarak yönetilmiştir.

II. Dünya Savaşının sonunda taraf devletler, savaş sonu ve sınır düzenlemelerinin yapılması amacıyla 1946 yılında Paris Barış Konferansı çatısı altında toplanmış ve sonucunda 10 Şubat 1947 yılında Paris Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Bulgaristan'da ikame eden azınlıklara karşı Bulgaristan'a yeni sorumluluklar yüklenmiştir. 1947 Paris Anlaşmasıyla Neuilly Anlaşması yürürlükten kalkar. Ancak, bu anlaşmanın yukarıda açıkladığımız azınlıklarla ilgili hükümleri. Türkiye ile Bulgaristan arasında halen yürürlükte olan 1925 tarihli Dostluk Anlaşması nedeniyle, söz konusu iki ülke arasında geçerliliğini korumaktadır.¹⁴⁰ 1947 Paris Antlaşmasının ikinci maddesinde “*Bulgaristan*

¹³⁷ Embiya Çavuş, **Bulgaristan'da Türk olmak**, (Bilge Oğuz Yay.), İstanbul, 2009, s.7 (e-kitap)

¹³⁸ Aydzhan Nevrezova, “**Bulgar Yönetiminde Azınlıklar**”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE), Ankara, 2006, s.9

¹³⁹ Komünizm; Düşünce ve felsefe olarak Marx ve Engels'den etkilenecek doğan, Lenin'in önderliğinde Sovyetler başta olmak üzere Doğu Avrupa'dan Uzak Doğuya, dünyanın birçok yerinde benimsenmiş olan düşünme modelidir. Temellerini Marksizm'den alan bu ideoloji kesin bir şekilde emperyalizm karşı olarak, işçi ve köylülerin hâkimiyetini, devlet tekelini, sosyal alanda gelir eşitliğini savunur. Burjuva ve toprak hâkimiyetine karşı olan proletaryanın etkin olduğu bir ekonomik modelini benimser. Detaylı bilgi için Bkz: Server Tanilli, **Uygurluk Tarihi**, (Say Yay.), 7.baskı, İstanbul, 1992, s.141-222

¹⁴⁰ Yüksel İnan, “Bulgaristan'daki Türkler ve Uluslararası Hukuk Açısından Hukuksal Statüleri”, **İnsan Hakları Yılığ**, C.19-20, Ankara, 1997-1998, s.71

ırk, cinsiyet, dil ya da din farkı gözetmeksizin yetkisi altındaki herkesin söz, basın ve yayın, ibadet, düşünce ve toplantı özgürlükleri dahil, tüm insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmasını sağlayacak bütün gerekli tedbirleri alacaktır".¹⁴¹ Yine aynı antlaşmanın 3. Maddesinde "... Ayrımcı nitelikteki mevzuatını kaldırmak için tedbirler almış olan Bulgaristan, bu tedbirleri tamamlamayı ve ileride de bu maddede açıklanmış olan amaçlarla bağdaşmayacak hiçbir tedbir almamayı veya hiçbir yasa çıkarmamayı taahhüt eder"¹⁴² şeklinde alınan kararlar sonucunda Bulgaristan, azınlıkları koruma konusunda sorumluluk altına girmiştir. Bu Anlaşmanın sonuna "imzacı devletler Bulgaristan'ın bu konudaki uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesini istemek ve bu ülkeye, anlaşmaya dayanarak baskı yapmak hakkına sahiptirler" hükmü konulmuştur. Ancak bugüne kadar hiçbir taraf devletin, bu anlaşmaya dayanarak Bulgaristan nezdinde girişimde bulunduğu gözlenmemiştir.¹⁴³

Kimon Georgiev başkanlığında komünist ideolojiye sahip vatan cephesi 1944'te Bulgaristan'da iktidara gelir. İktidara yeni gelen komünistler bir önceki yönetim biçimine eleştiriler getirmiş, yeni rejimin tüm halklara güzellikler getireceği vaatlerinde bulunmuşlardır. Bu dönemde Sofya'da Türkçe yayın yapan bir gazetenin açılmasına da izin verilir. Bu gazete komünizmin Türk halkı tarafından benimsenmesi amacıyla, önceki yönetim biçiminde yapılan yanlışların yapılmayacağı mesajları veriyor, aynı zamanda komünist ideolojinin propagandasını yapıyordu. Öyle ki bu gazete bir sayısında "Bulgaristan Türk halkı vatan cephesi etrafında birleşmeli... Türk halkı arasında bazı alakalı eşhas tarafından vatan cephesi aleyhine yapılmakta olan zararlı propagandaya keza dikkat etmelidir. Bu alakadar vatan cephesi idaresinin dünkü idareden farklı olmadığını ve Bulgaristan Türklerine hakkı hayat kalmadığını ileri sürüyorlar. Bunlar Türk halkının düşmanlarıdır."¹⁴⁴ diyerek komünist ideoloji, Türk halkına aşılana çalışılmıştır.

15 Ekim 1944'te ülke, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti adını alır. Savaş sonrası 1946'da yapılan referandumla ülke halkı, sosyalizmden yana tercihlerini kullanmışlardır.¹⁴⁵ 1946 yılında Georgi Dimitrov önderliğinde, Bulgar komünist partisi, SSCB'nin desteğiyle Bulgaristan yönetimine getirilir. Komünist rejim ile beraber azınlık haklarında iyileştirmeler yapılacağı, hak ve özgürlük bağlamında azınlıkların özgürlükleri

¹⁴¹ Şimşir, a.g.e., s.494

¹⁴² Şimşir, a.g.e., s.495

¹⁴³ Yüksel İnan, a.g.m., s.77

¹⁴⁴ Şimşir, a.g.e., s.189

¹⁴⁵ Arslan, a.g.m., s.4088 naklen Meşkure Yılmaz bökklü, "Tarihsel Seyir İçinde Bulgaristan'ın Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları", www.bilginet.com/raporlar/bilimsel/bulgurk.htm

sağlanacağı vaatlerinde bulunulur. Yeni bir devlet kimliğine bürünen Bulgaristan, bu bağlamda yeni çıkarlarla beraber yeni bir dış ve iç politika oluşturmak durumunda kalmıştır. Dimitrov geldikten sonra, Balkanlarda Osmanlı'nın izlerinin silinmesi ve Türklerin Balkanlarda söz hakkı elde etmesine izin verilmemesi gerektiğini belirtir. Yeni Bulgar Komünist rejimi Bulgar Sosyalist Devleti ile bütünleşmiş, tek bir ulusun oluşturulmasını hedeflemiştir. Bunun önündeki en büyük engel ise, Türk azınlık görülmüştür. Türklerin komünist eğitim sisteminde daha uzun zaman geçirirlerse, sosyalist değerleri benimsemeleri daha kolay olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle 1943-44 öğretim yılında 424 Türk Okulu, 871 öğretmen ve 37.335 öğrenci bulunurken, 1949-50 yılında bu rakamlar sırasıyla 1.199, 3.307 ve 105.376'ya yükseltilmiştir.¹⁴⁶ Türkçe olan yerleşim adları, rejimin kurulmasına katkıda bulunan kişilerin adlarıyla değiştirildiği görülür. Zira Cuma-i Bala şehri, Dimit'r Blagoev'in soyadına dayandırılarak Blagoevgrad adına dönüştürülmesi, örnek gösterilebilir.¹⁴⁷ Bulgaristan çıkar ve politikalarını uygulayabilmek amacıyla 1947 yılında yeni bir anayasa oluşturmuş ve komünizm gereği olarak devletleştirme, Bulgaristan ölçeğinde başlamıştır.¹⁴⁸

Embiya Çavuş bu dönemden şöyle bahseder; *“1945 yılında okullar açıldı. Ama bu yıl insanoğlunun hayal edemeyeceği hurafeyi bir sistem dünyası kurmak isteyen, insanoğlunu hiç değer vermeden hayalperest bir diktatörlük kurmak için, komünistler önlerine gelen her varlığı, çıkarları doğrultusunda yok ettiler. Komünizm, sosyal adaletler vaat eden bir rezalet. İnsanlığın varlık gücü olan mal, mülk, hayvan ve arazileri ellerinden alındı. Türk kadınlarının giydikleri kıyafetler yırtılıp atıldı. Milli kimlik ve inançlar yasaklandı. Silah gücü ile kurulmakta olan komünizm; bir evciğinden daha fazla bir şeyi olmayan köylüyü tarlayı çapayı sırtına alan tarlaya gönderilen, diğerleri de fabrikada birer parça ekmek için çalıştırılan köye çevirmişti. Gün boyunca zorunlu olarak meydanlara çıkarılan kadın, erkek, genç, ihtiyara yaptırılan miting ve yürüyüşlerde “yaşasın Lenin, yaşasın Stalin yaşasın Bulgaristan Komünist Partisi ve atamız Georgi Dimitrof” sloganları attırılıyordu. Karşı gelenler bilinmedik yerlerde yok olup gidiyorlardı. Hukukun ve tanrının olmadığı tek tip diktatöryada kime gidip arz edebileceksin halini ?...”¹⁴⁹ Öyle ki komünist yönetim “beleşka” denilen bir karne dağıtmış, sadece bu karne ile yiyecek ve içecek temin edilebilmiştir. Fakat bu karnelerden*

¹⁴⁶ CNN Türk (WEB gazetesini), Asimilasyon ve Göç: Bulgaristan Türkeri'nin Öyküsü, 03.07.2014

¹⁴⁷ Hasan Eren, “Bulgarlar ve Türk Dili”, *Bulgaristan'da Türk Varlığı I*, T.T.K, Yay., 2.Baskı, Ankara, 1987, s.3

¹⁴⁸ Filiz Çolak, “Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)”, **Tarih Okulu The History Scholl**, İlkbahar-Yaz, sa: XIV, 2013, s. 113-145.

¹⁴⁹ Çavuş, a.g.e., s.3

yararlanabilmek için komünist olma zorunluluğu getirilmiştir. Eğitim ve mahkemelerden de sadece komünistler istifade edebilmiştir.¹⁵⁰ Bu karamsar tablonun, komünist rejimin 1949 yılında iktidara gelmesiyle giriştiği kamulaştırma politikası ile birlikte daha da bozulduğu görülür.¹⁵¹

BKP direktifiyle hazırlanan 1948 yılında kabul edilen vatandaşlık kanunuyla beraber “Bulgar asıllı olmayan tebaa, faaliyetleriyle devlet güvenliğini ve toplumsal düzen için tehlikeli veya sadık olmadıklarını gösterdikleri takdirde, aynı şekilde Bulgar tabiiyetinden men edilebilirler” kararı alınmıştır.¹⁵² Bu karar sonucu ile Bulgarlar birçok kez bu kanunla ortaya çıkan boşluktan faydalanmıştır.

Türk azınlığının doğal olarak yeni yönetimden beklentileri yeniden doğmaya başlamış, özellikle eğitim, vakıflar, dini, ekonomik konularda iyileştirmelere gidilmesi yönünde bazı taleplerde bulunulmuştur. İlköğretim ve orta öğretimde eğitim dilinin Türkçe olması, Türk okullarının yöneticilerinin Türk asıllı olması, eğitim öğretim hayatına son verilmiş öğretmenlerin yeniden göreve çağırılması, kalifiyeli Türk öğretmenlerinin yetiştirilmesi için öğretmen okullarının açılması, eğitim bağlamında Türk azınlık çocuklarının Bulgar yükseköğretim kurumlarınca öğrenciliğe kabulü, Türk okullarının taşınmaz mallarının Türk okullarına yeniden devredilmesi gibi istekler eğitim alanındaki temel beklentilerdir.

Yeni komünist yönetim biçiminin, Türk azınlığın beklentilerini karşılayamadığı görülür. 1913 tarihli müftülüklerle ilgili sözleşmede “*Bulgar hükümeti bunların özel okul statüsünü tanıyordu. Türk cemaatinin bu okullarını koruyup kollamayı da Türkiye’ye karşı yükleniyordu. Bu okullarda Türkçe öğretim yapılacağı da sözleşmelerde vurgulanıyordu*”.¹⁵³ Buna rağmen ilk olarak çiftçilerin özel mülkü olan toprakları ellerinden alınmıştır. Türk okulları devlet tekeli adı altında Bulgar okulları ile birleştirilmiş, dini kurumların özellikle Müslümanların ritüelleri komünist ideoloji dolayısıyla engellenmiş ve özel mülklere devlet tarafından el konulmuştur. Bunun temel sebebi ise; azınlıklar içinden devlete yönelik çıkabilecek muhtemel bir tehdidin, devlet tekelinde olduğunda önlenebileceği düşüncesidir. Bunu Ahmet Taner Kışlalı’nın; “*komünist, faşist, ya da sosyalist partiler... Bunların ideolojik sınırları oldukça belirgin ve önemli olduğu için, içlerinde barındırabilecekleri çıkar ve düşünce gruplarının sayısı*

¹⁵⁰ Sabit Dokuyan, “Bulgaristan Türklerinin İkinci Dünya Savaşı Ardından Anadolu’ya Göçleri”, **Yeni Türkiye dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.4156

¹⁵¹ Taş, **a.g.e.**, s.64

¹⁵² İbraimi, **a.g.e.**, s.69

¹⁵³ Şimşir, **a.g.e.**, s.202

sınırlıdır. Kendi ideolojileriyle bağdaşmayan kesimlere içlerinde yer verdikleri takdirde, niteliklerini yitirecekleri açıktır” ifadesi çok iyi açıklamaktadır.¹⁵⁴

Tüm bu uygulamalara rağmen 1947 Bulgaristan anayasasının 79. Maddesinde “ulusal azınlıkların, Bulgar dilini öğrenmelerinin zorunlu olması kadar, kendi ana dillerinde eğitim alma ve ulusal kültürlerini geliştirme hakkı da vardır” kararı alınmıştır.¹⁵⁵

Bu anayasa ulusal azınlık kavramına değinen ilk Bulgar anayasası olması açısından önemlidir. Ancak bu anayasa ile Türkler haricindeki Pomaklar ve Çingenerler bu haktan yararlanamamışlardır.¹⁵⁶ Ayrıca belirtmek gerekir ki “Türkler sahip oldukları inanç ve güçlü aile yapısı sayesinde komünizm ideolojisini benimsememişlerdir”.¹⁵⁷

Bu dönemde Filibe konsolosluğundan Türkiye Cumhuriyeti’ne 29 Mayıs 1946 tarihli mektupta; “filvaki Bulgarların faşist diye adlandırdıkları eski idare zamanında da buradaki ırkdaşlarımızın durumunu acı acı şikâyet edilecek bir halde olduğu muhakkak bulunmakla beraber vaziyette, bir gelip şartlar değişince, salah göreceği ümidi beslenilmekte ve ıtılaimaza varan kanunsuzluklar hakkında yaptığımız bazen müspet neticeler verdiği ve herhalde mümasıl hareketlerin önüne geçilmesine yaradığı görülmekte idi. Hâlbuki yeni rejimin kurulmasından sonra, bilhassa illerde, iş başına geçen ve haklarında en az idare kültüründen mahrum buldukları vasfı kullanabilecek olan devlet adamları, ırkdaşlarımızın işlerini her türlü ahdi, hukuki ve kanuni kayıtlar dışında, münhasıran kendi karihalarına ve görüşlerine göre idare etmeye başlamışlar ve işe birde ideolojiyi karıştırarak Türk azınlıkları üzerinde sıkı bir tazyik sistemi kurmuşlardır” şeklinde durumu özetleyerek ülkedeki Müslümanların durumunun kötüye gittiğini ifade etmiştir.¹⁵⁸ Bulgaristan, yeni devlet kimliğiyle beraber, Türkler üzerinde baskısını artırdığı ve azınlıklar özelinde krallık döneminde olduğu gibi asimilasyon politikalarına devam ettiği anlaşılmaktadır.

George ve Keohane ulusal çıkar kavramını üçe ayırmaktadır. Bunlar; fiziksel olarak varlığını sürdürme, özerklik ve ekonomik refah şeklinde sıralanır. Devletler bu çıkarları gayri resmi olarak “hayat, özgürlük ve mülkiyet olarak tanımlarlar.”¹⁵⁹ Zira Bulgaristan’ın

¹⁵⁴ A.T Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, (İmge Kitabevi), 14.baskı, Ankara, 2010, s.287

¹⁵⁵ <http://www.sosyalbilimler.org/bulgaristanda-siyasi-otoritenin-ulusal-azinligi-uzerindeki-politikalari-belene-toplama-kampi-ornegi-1985-86/> Erişim Tarihi: 18.4.2017

¹⁵⁶ Nuri Ali Tahir, “Bulgarian Communist Party And The Assimilation Policy Towards The Turks In Bulgaria”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Aralık 2015, S.581

¹⁵⁷ N.T Yıldız, “Bulgaristan Türklerine Uygulanan Asimilasyon ve 1989 Göçü”, **Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015., s.3902

¹⁵⁸ Kadir Şeker, “1923-60 Arası Bulgaristan’dan Türk Göçleri Ve Göçmenlerin Türkiye’de Karşılaştıkları Problemler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.4079 naklen BCA, 030 10 243 646 6, s.2

¹⁵⁹ Alexander Wendt, **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**, (Küre Yay.), 2.baskı, İstanbul, 2016, s.291

bu dönem içinde, azınlıklar ile nüfus sayısı olarak yakın oranlara sahip olması durumunu, tehdit olarak algılanmış ve varlığını sürdürme yolunda engel kabul edilmiştir. Bunun sonucunda 1950 yılında Türkler göçe zorlanmış, Türklerin nüfus yoğunluğu ülke içinde azaltılmıştır. Ek olarak Bulgar Hükümetinin, Türk nüfus yoğunluğunu Bulgar nüfusuna karşı dengede tutmak amacıyla eski dini sınıflandırmayı terk ettiği görülür. Bulgarca konuşan Müslüman Pomakların “Bulgar” olarak sayılmalarına imkân veren etnik-dilsel bir sınıflandırmayı benimsemesi nedeniyle nüfusu yaklaşık 160.000 olan ve kendilerini Türk kabul eden Pomakları azınlık sınıflandırmasının dışında bırakır. Böylece Bulgar resmi istatistiklerine göre, 1956 yılı itibariyle Bulgaristan’daki Müslümanların toplamı (Pomakları da içeren) yaklaşık 860.000 kadardı ve nüfusun %12 sini oluşturuyordu.¹⁶⁰ İnşacı kuramın tanımladığı ulusal çıkar mefhumuna ilintili olarak değerlendirdiğimizde, tarım topraklarının devletleştirilmesi sonucu işsiz ve topraksız kalan azınlık gruplarının Bulgar ekonomisine yük kattığı¹⁶¹ yönünde algı yaratılmış, Türklerin ekonomik refah önünde bir engel olarak nitelenmesi görüntüsü verilmiştir.

1950 yılında yapılan tehcir ile beraber Türk azınlığın dini liderliğini yapan müftünün, imamın ve onlarla hareket ederek Türkler arasında birlik ve beraberlik duygularını işleyen, önlerine çıkan engelleri aşmada en büyük desteği sağlayan Türk aydınlarının tasfiyesi sağlanmıştır.¹⁶² Göçe zorlayarak, Türk milli bilincinin önlenebileceğini öngören Bulgaristan, bunun yanında Türklerin elinden alarak oluşturduğu kolektif çiftliklerde, Türkleri ve Müslümanları zorla çalıştırmaya başlamıştır. Fakat Bulgar tarım ekonomisinin, tarım işçilerinin büyük çoğunluğunun Türklerden oluşması, göç sonrası Bulgar ekonomisinin darbe almasıyla sonuçlanmıştır. Akabinde Türklerin anayurda göç etmelerinin önüne geçmek amacıyla ikna etme çalışmaları başlatmışlardır. Bulgar Hükümeti, Türklere göç etmelerine izin verirse zayıf olan ekonomisinin bir gün içinde çökeceğini, onları ülkesinde tutmaya devam ederse 20 yıl içinde Bulgarların azınlık durumuna düşeceğini hesaplamıştır. Bu nedenle Bulgar hükümeti Bulgaristan’da Türk olmadığını ilan ederek isim değiştirme kampanyasına başvurmuştur.¹⁶³ (Bulgaristan sosyal sınıf yapısının etniklere göre dağılımı için Bkz: Tablo: 2.6).

Bulgaristan’ın uluslararası hukuka uymayan davranışı, sorumluluklarını yerine getirmeyişi, Türklere baskı kurarak Türkiye’ye göndermeye çalışması, göçler sırasında sadece Türkleri değil aynı zamanda diğer etnik grupların da gönderilmesi, Türkiye ve

¹⁶⁰ Aydzhhan Nevrezova, **a.g.e.**, s.25 naklen Karpaz, Balkanlar’da Osmanlı Mirası... a.g.e., s. 341.

¹⁶¹ Öner, **a.g.e.**, s.73, naklen Oral Sander, **Türk Dış Politikası**, (İmge Kitabevi), İstanbul, 1998, s183-184

¹⁶² Özkan, **a.g.e.**, s.31

¹⁶³ Nevrezova, **a.g.e.**, s.25

Bulgaristan ilişkilerini de etkilemiştir. Bu nedenle, Türkiye 7 Ekim 1950 yılında Bulgaristan sınır kapısını kapatır. Bulgaristan'ın 1925 antlaşmasına zıt olarak Türk olmayan unsurları Türkiye'ye göndermek istemesinin bunda etkili olduğu görülür. Son olarak 97 Çingene, Türkiye'ye vizesiz olarak gönderilmek istenmiş, Türkiye bunları geri çevirmiş, Bulgaristan bu kesimleri almayınca şahıslar arada kalmıştır. Bunun üzerine Türkiye, Bulgaristan'ın vizesiz göçmenleri alıncaya kadar sınırın kapalı kalmasını kararlaştırmıştır.¹⁶⁴

Tablo 2.6. Bulgaristan aktif Türk nüfusunun sosyal gruplara göre dağılımı¹⁶⁵

Sosyal Gruplar	1956 (sayı)	1965 (sayı)	1975 (sayı)
İşçi	48882	100723	232414
Memur	7043	8360	17826
Köylü tarım koop. üyesi	118426	261623	104504
Köylü özel mülk sahibi	153706	5970	2829
Zanaatkâr koop. Üyesi	1459	4474	2361
Zanaatkâr koop. Üyesi olmayan	5034	2264	433
Diğerleri	630	90	240
Toplam	335180	384004	240

Homojen bir ulus meydana getirme, diğer bir ifadeyle tek tip bir komünist kimlik inşası amacıyla Bulgaristan, politikalarına devam etmiş ve 1959 yılında Türk azınlığı yakından ilgilendiren kıyafet reformu yapılmıştır. Bu uygulama ile Türk kadınlarının geleneksel ve dinsel anlamda kullandıkları başörtüsü, şalvar, ferace gibi kıyafetler giymeleri yasaklanmış, bununla da yetinilmeyip bıyık ve sakalın Türklüğün simgesi olduğu yönündeki cahilce bir söylemle, Türk erkeklerinin bıyık bırakması yasaklanmıştır (1900'lü yıllarda balkanlarda yaşayan tipik Osmanlı Türk erkeklerinin dış mizacı için Bkz: Resim: 2.5). Bununla da yetinmeyen komünist zihniyet, Müslüman çocukların sünnet

¹⁶⁴ Dokuyan, **a.g.m.**, s.4153 naklen zafer gazetesi, 8 Ekim 1950, s.1

¹⁶⁵ Memişoğlu, **a.g.e.**, s.4420

olması ve ramazan ayında Türklerin oruç tutmasını da yasaklamıştır. Bunun yanında camilerin bir daha açılmaması ve ibadet edilmemesi için kapılarına kilit vurulmuştur.

Kaynaklara göre, Bulgaristan'da yaşayan Ermenilerin Bulgarlar tarafından Türkler üzerinde baskı kurarken ve asimile ederken kullanıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle Bulgar Hükümeti'nin tam bir Türk karşıtı olan ermeni ırkçıları, önemli askeri görevlere getirdiği görülür. Ermenilerin Türklerle duyduğu kin ve öfke birer araç olarak kullanılmakta, hapishanelerde işkencelerde, birçok yerde Ermenilerin Türk düşmanlığından faydalanılmaktaydı. Aynı zamanda Ermenilere göç eden Türklerin çoğu taşınmaz malları verilmekteydi. Bu durumu Embiya Çavuş ; *“geçmiş tarihlerde olduğu gibi zamanımızda da askeri sığınak ve üstlerin bulunduğu Şumnu şehrinin %70'i Türk, iki mahallesi Ermeni ve Bulgar'dı. Ama ne yazık ki Bulgarlar ve Ermeniler idari sistemde her şeye sahiplerdi. Kasıtlı olarak Türk Halkını göçe zorlayarak, Türklerin mal ve mülklerine Ermenileri getirip yerleştiriyorlardı, Türkler çoğu zaman Ermeni mahallelerinden geçemiyorlardı...”*¹⁶⁶ şeklindeki ifadesi ile Ermenilerin Türkler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanıldığı gözler önüne serilmektedir.

Resim 2.5. 1900'lü yıllarda yaşayan Topal Fevzi ve torunu Mehmet

2.2.6. Todor Jivkov Dönemi

Georgi Dimitrov öldükten sonra Vilko Çarvenkov yönetime gelir. Fakat Çarvenkov'un, Sovyetler ile ideolojik bağlamda sürekli sıkıntı yaşadığı görülür. Özellikle

¹⁶⁶ Çavuş, a.g.e., s.11

Yugoslavya ile daha yakın ilişkiler içine giren Bulgaristan, Batı Trakya'yı Bulgaristan'a katmak amacıyla, Güney Slavları Federasyonu adı altında bir oluşum ortaya atar. Bu federasyon, Batı Trakya'yı ve büyük Bulgaristan sınırları içinde bulunan Makedonya'nın bir bölümünü kapsamaktaydı. Bu oluşum SSCB'nin hoşuna gitmez Çarvenkov, Tito'nun görüşlerine yakın olduğu gerekçesiyle yönetimden uzaklaştırılır. Çarvenkov'un yerine, bu döneme damgasını vuran Todor Jivkov getirilmiştir. 1962 yılında başbakanlığa gelen Todor Jivkov'un azınlıksız tek bir sosyalist Bulgar Milleti oluşturmak arzusunun bir sonucu olarak Türklere sağlanan hak ve özgürlük imkânları yeniden kısıtlanmıştır.¹⁶⁷

1960 yılında Bulgar Komünist Partisi (BKP) Teşebbüsüyle beraber çıkarılan nüfus yasası ile Bulgar olmayan vatandaşların istedikleri halde Bulgar ismi ve soy ismi kullanmalarına imkân tanınmış ve Türkler tarafından yayınlanan gazete ve dergiler tekrar yasaklanmıştır. Bulgarlaştırma politikalarının başlandığı bu dönem Bulgaristan tarafından öze dönüş olarak kabul edilmiş, diğer taraflara göre ise asimilasyon politikasının resmileşmiş bir hali olarak okunmuştur. Bu kararın alınmasında şüphesiz Türk azınlığın milli şuur oluşumunun önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu durum, Bulgaristan'da homojen tek uluslu bir millet anlayışı oluşturmanın bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunların gölgesinde 1962 yılında isim değiştirme kampanyası başlatılır. Akabinde bu duruma tepki için sokaklara dökülen halka karşı, Parti yetkililerinin orantısız şiddet kullanımının kamuoyuna yansımaları üzerine Pomaklara kendi isimleri iade edilmiş; ancak 1965 yılında Pomak ve Romanların isimleri tekrar değiştirilmiştir.¹⁶⁸

BKP'nin asimilasyon politikaları her alanda Türk azınlığı etkilemiş ve ideoloji aleyhtarlığı yapmaları önlenmiştir. Bu dönem Komünist Partiye üye olmayan Türkler üzerine baskı kurularak partiye üye edilmeye çalışılmış ve bu baskılara direnenler öldürülmüştür. Türklerin kendi aralarında Türkçe konuşulmasına dahi yasak getirilmiş, muhbirler tarafından belirlenen bu kişiler, komünistler tarafından işkencelere tabi tutulmuşlardır. Daha da ileri gidilerek hasta olan Türklere, sadece Türk olduklarından dolayı reçete dahi yazılmamış, hastanelerden istifade etmeleri önlenmeye çalışılmıştır. Türk ve Müslüman ailelerin en doğal hakkı olan dini yaşama hakları ellerinden alınmış, Müslüman ölümlerini İslamiyet'e uygun bir şekilde defnedilmesi engellenmiştir. Türk geleneklerinde ölünün ardından tutulan yas ve yas evleri yasaklanmış, merhum veya merhumenin arkasından mevlit okunması komünist zihniyet tarafından engellenmiş ve bir

---

¹⁶⁷ İbraimi, a.g.e., s.68

¹⁶⁸ Öner, a.g.e., s.75 naklen Antonia Zhelyazkova, "The Bulgarian Ethnic Model", **East European Constitutional Review**, Vol. 10, No. 4, Fall 2001, (Çevrimiçi)

anayasal ihlal olarak kabul edilmiştir. Ancak her şeye rağmen Türk ve Müslümanlar, gizli saklı da olsa bu inançlarını devam ettirmişlerdir. Bunu önlemek amacıyla BKP tarafından, yası olan ailelerin evleri dini ritüeller yapılmasın diye uzun bir dönem gözetim altında tutulmuştur.

1962 yılında Türk azınlığın baskılardan kurtulmak için Türkiye'ye göç isteği yeniden uyanmış ve 390.000 civarında Türk, elçilik ve konsolosluklara göç etmek amacıyla dilekçeler yazmıştır. Türk azınlık okullarında ana dilleriyle eğitim alma yasağı; 1959–60 yıllarında okulların Bulgar okullarıyla birleştirilmesi, Türk okullarındaki Türk öğretmenlerin uzaklaştırılması, 1959'dan itibaren sünnetin yasaklanması gibi olaylar da yeni bir göç arzusunu tetiklemiştir.¹⁶⁹ Bu dönemde elçiliklere verilmiş dilekçelerden bir tanesi şu şekildedir; *“Bulgaristan’da bir milyon Türk yaşar. Bulgaristan, Osmanlı idaresinde beş asır kadar kalmış olduğundan, Bulgar Hükümeti’nin umumiyetle Türklüğe karşı keskin kin ve nefreti son yıllarda irtifa noktasına vardı. Onların, Türklerden almaya çabaladıkları öce, Bulgaristan’da yaşayan biz Türkler kurban ve hedef olduk. Bu sebepten dolayı Türklerin feryadı artık dayanılmaz bir noktaya geldi. Bulgar Hükümeti bize karşı aldığı hakarete o kadar ileri vardı ki artık Türklüğümüzü yok etmeye kastediyor...”*¹⁷⁰

Bu gelişmelerden sonra Türkiye Hükümeti, Bulgar yetkilileri Türkiye'ye davet etmiş, 22 Mart 1968 yılında Jivkov da eşlik ettiği bu davet sonucunda yakın akraba göç anlaşması imzalanmıştır. Bu ziyaret sırasında *“iki ülke arasındaki ilişkiler, kısa süreli bir iyileşme göstermiştir. Bu anlaşmada iki ülke arasında ilişkilerin sağlam temellere oturtulması belirtilerek, liman şehirleri arasında bir deniz ulaşım bağlantısı kurulması ve ortak suların değerlendirilmesi için çalışmalara başlanması da kararlaştırılmıştır”*.¹⁷¹ Bu anlaşma 30 Mayıs 1969'da resmi gazetede yayınlamasıyla yürürlüğe girmiştir. Yakın akrabaları 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının, Bulgaristan Halk Cumhuriyetinden Türkiye Cumhuriyetine göç etmeleri hakkında anlaşma ve eski mektupların onaylanması uygun bulunmuştur.¹⁷² Bu Anlaşmanın hükümlerine göre; *“karı-koca, ana-baba, büyükanne, büyükbaba, ve bunların ana babaları, çocuklar, torunlar, bunların eş ve çocukları, iş bu anlaşma yürürlüğe girinceye kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşler ile ölü kız ve erkek kardeşlerin bekâr reşit gayri reşit çocukları,*

¹⁶⁹ Nevrezova, a.g.e., s.24

¹⁷⁰ Şimşir, a.g.e., s.290 naklen DBA.

¹⁷¹ Bıçaklı, a.g.e., s.221

¹⁷² 30 Mayıs 1969 Cuma Tarihli, 13210 sayılı, Resmi Gazete

Türkiye'ye göç edebilecektir.”¹⁷³ Anlaşmadan itibaren 130.000 soydaş Türkiye'ye göç etmiştir.

Komünist rejimle beraber ortaya atılan “Edina Natsiya” (tek millet) teorisiyle Bulgar Hükümeti; Türklere, Arnavutlara, Makedonlara, Romenlere, Sırlara ve diğer azınlıklara karşı “Priobštavane” (Kaynaştırma, birleştirme) tezi adı altında isim, din ve dillerini zorla değiştirme politikasını uygulamıştır.¹⁷⁴ Komünist ideolojisinin bir gereği olarak Türk azınlığın taşınmaz malları devletleştirilmiş, Türk okulları devlet tekeline alınmıştır.

Tüm bunların yanında Bulgaristan Türkler üzerinde baskı ve asimilasyona devam etmiş ve bu dönem içinde Türkçe kitapların basılıp çoğaltılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Nitekim 2016 yılında, Bulgaristan'da gerçekleştirmiş olduğumuz saha çalışması sırasında, bu baskının Türkler üzerinde bıraktığı yaraları görme fırsatı elde ettik. Osmanlı'ya ait çoğu eseri Bulgar komünist zihniyetinden kurtarmak için halk bu kitapları açtıkları çukurlarda gizlemiş ve korumaya çalışmışlardır. Akif Atakan, bu bağlamda bu kutsal görevi yapanlardan sadece bir tanesidir. Akif Atakan ile gerçekleştirdiğimiz mülakatta;

-Bu eserleri (birçoğu el yazması ve Osmanlıca olan kitaplar) toplarken Bulgar Hükümeti veya komünist cenahlar tarafından bir baskı veya şiddetle karşılaştınız mı? diye sordüğümüzda;

-Akif Atakan; ben bu eserleri 1956 senesinden beri topluyorum 1960 ve 1970'li yıllarda evimin içine bir kuyu kazdım. Bu belgeleri, Kuranları, kitapları deri torbalar içine koydum ve gömdüm. İki kişiye bu odanın altında hazine olduğunu söyledim. Ölürsen ya da öldürülürsem bu hazineyi çıkarın dedim. Bulgarlar 40.000 kitabımızı yaktılar, Sabahattin Ali'nin romanları, Nazım Hikmet'in şiirleri gibi 500 kitabı yakılmaktan kurtardım.” şeklinde cevap vermiş Jivkov'un etnik milliyetçiliğinin bilinenden daha baskıcı ve zorbacı olduğu anlaşılmıştır.¹⁷⁵ Nitekim 17 Temmuz 1970 tarihinde BKP tarafından alınan 549 sayılı karar ile Türklerin, Bulgar yapılması kararlaştırılır. Karardan sonra 1970 yılında bu kararlara direnen 17.000 Türk öldürülür.¹⁷⁶

İrkçilik söylemleri Bulgar okullarındaki kitaplara da yansımış ve Türk mevcudiyeti altında geçen beş yüzyıl, karanlık dönem olarak adlandırılmıştır. Osmanlı'nın tüm

¹⁷³ Özkan, a.g.e., s.34-35

¹⁷⁴ Vatansever, a.g.e., s.78

¹⁷⁵ Bu mülakat 10 Ağustos 2016 Çarşamba, 17:00:26, Bulgaristan'ın Mestan'lı kasabasında bizzat şahsım ve Akif Atakan arasında yapıldı.

¹⁷⁶ Hamza Eroğlu, “Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu”, *Bulgaristan'da Türk Varlığı I*, T.T.K, Yay., 2.Baskı, Ankara,1987, s.19

hoşgörüsüne mazhar olan Balkanlar, Bulgarlar tarafından oluşturulmaya çalışılan devlet kimliği bağlamında ötekileştirilmiştir. Bu nedenle Bulgarlar, Türklere karşı birlik olmayı öğütlemiş ve Türkleri vahşi, hırsız, kana susamış bir yabani millet olarak tanımlamıştır. Öyle ki bir Bulgar kitabında; “*Osmanlı Türklerinin farklı din inanışları ile beraber, farklı örf ve adetleri, yaşam tarzları ve kültürleri vardır. Ordularının güçlü olması ve yöneticilerin lüks içinde yaşamaları için istilacılar bizim topraklarımızın zenginliklerinden ve halkımızın emeğinden yararlanmaktadırlar. Osmanlı Devleti, başında sultanla idare edilen monarşi yönetimidir.*”¹⁷⁷ diyerek Osmanlı'nın baskıcı ve emperyalist olduğu şeklindeki çarpıtmalar ile ülke içinde yaşayan Müslümanları ve Türkleri, zor durumda bırakmayı amaçlamıştır.

Bu dönemde yeniden tanımlanan Bulgar kimliği nedeniyle, Bulgaristan'ın iç ve dış politikada bazı değişimler yaşamasına neden olmuştur. Öncelikle Batı'ya yakın olan ilişkilerine sınırlama getirmiş ve doğu bloğunun bir üyesi olarak kendini tanımlamıştır. Bu dönem içinde yeni Bulgar kimliğinin inşasında, kurumsal kimlik kavramının ön plana çıktığı görülmektedir. Kimlik inşası Müslümanların ve Türklerin ötekileştirilmesi üzerinden yapılmaktadır. Kurumsal kimlik temelinde oluşturulan ulusal çıkarların nüvesini ise, devletlerin sahip olduğu, varoluşunun gereği olan güdüsel çıkarlar oluşturmaktadır.¹⁷⁸ Bu güdüsel çıkarların doğrultusunda, homojen bir Bulgar milleti oluşturma amacı güdüldüğü görülmektedir. Bu çıkarların ise Türk azınlığın göçe zorlanarak elde edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

1952'li yıllarda, Türk azınlığa yönelik göstermelik de olsa bazı iyileştirmeler yapıldığı görülür. Türk azınlığı statüsündeki öğrencilere öğrenim bursu verilmiş, Türk azınlıklar için üniversitelerde çeşitli bölümler açmak suretiyle bazı iyileştirmeler yapılmıştır. Stalin'in ölmesi ve Türkiye'nin NATO üyeliği ile batı bloğu içinde yerinin sağlamlaştırmasıyla beraber, bu iyileştirmelere de son verilmiştir.

1964 yılına gelindiğinde, ekonomik entegrasyon bağlamında Bulgaristan tarafından yeni kararlar alınmıştır. 1965-1975 yılları arasında ağır sanayi kesiminde çalışan Türklerin sayısı beş kat artmış, hafif sanayi kesiminde çalışan Türklerin sayısı ise artış eğilimi göstermiştir.¹⁷⁹ 1970 yılına gelindiğinde Bulgar yönetiminin, gizli tedhiş ve milliyet değiştirme adlı kararı aldığı görülür. Bu asimilasyon politikası 1989 yılına kadar devam

¹⁷⁷ Nurses Yıldız, “1980–1990 Yılları Arasında Bulgaristan'da İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algısı”, **3.uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Yıl:2, sa: 2, Nisan 2014, s.69

¹⁷⁸ Erman Akıllı, **Devlet Kimliği ve Dış Politika**, (Nobel Yay.), Ankara, 2013 s.23

¹⁷⁹ Memişoğlu, **a.g.m.**, s.4418

etmiştir. İsimlerin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi, dini vecibelerin engellenmesi, komünizm gerekçesiyle camilerin kapılarına kilit vurulması, Türklerin yaşadığı bölgelere yatırım yapılmaması, Türkçe konuşanlardan para alınması¹⁸⁰ gibi uygulamalarla Türklük bilinci önlenmeye çalışılmıştır. Fakat bu durumun ters etki yaptığı görülmektedir. Asimilasyon, izolasyon ve ötekileştirme politikaları, Türk azınlığın daha içe kapanık bir yapıya dönmesine neden olmuştur. Böylelikle Türk tebaasındaki Türklük bilinci daha fazla gelişim göstermiştir. Bu durum, Bulgaristan'ın uluslararası hukuk kurallarına uymadığını ve azınlık haklarını güvence altına alan “*Birleşmiş Milletler(BM) Kurucu Antlaşması, Jenosit Sözleşmesi, Medeni Ve Siyasal Haklara Yönelik Sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Helsinki Nihai Senedi*”¹⁸¹ gibi anlaşmalara aykırı hareket ettiğini gözler önüne sermektedir.

1971 yılına gelindiğinde “Jivkov Anayasası” olarak da bilinen anayasanın kabulü ile “azınlıkların hakları ve himayesi konusunun” tamamen göz ardı edildiği görülür. Özellikle “kişilerin etnik özelliğine bakılmaksızın yasalar önünde eşitlik hakkı, basın, konuşma ve örgütlenme hakkı, din ve vicdan özgürlüğü” gibi birtakım temel özgürlükler kısıtlanmıştır.¹⁸² Bu anayasada azınlıklar konusuna özen gösterilmemiş, üstelik azınlıklardan Bulgar asıllı olmayan vatandaş şeklinde bahsedilmiştir. Özellikle bu dönem içinde Bulgar araştırmacıları, Türk ve Müslüman nüfusunun Bulgar nüfusunu geçeceğine, buna yönelik önlem alınamaması durumunda, Bulgarların azınlık konumuna düşeceği yönünde görüş bildirmesiyle, ülkedeki asimilasyon politikaları hız kazanmıştır. Nitekim 1968 yılında bütün Bulgaristan'da 80.000 çocuk dünyaya gelmiş, bunların yalnız 25.000 Bulgar, geriye kalan bebeklerin çoğu ise, Türk olduğu kayıtlara geçmiştir. Öyle ki bu dönemde 400 hanelik bir köyün 250 hanesi Bulgar, 150 hanesi Türk'tür. Okulda ise 300 Türk, 150 Bulgar çocuğunun olduğu tespiti yapılmıştır.¹⁸³ “*Bulgar nüfusundaki artışın yavaşlaması, Türk nüfus artış hızının ise sürüp gitmesi, Bulgar yetkilileri düşündürüp durmuştur*”.¹⁸⁴ Ayrıca Bulgarlaştırma politikasının başlamasında, “Bulgaristan Bulgarlarıdır” sloganının da azımsanmayacak derecede payı vardır. Bulgaristan bu dönemde, yalan bir siyaset yolu izlemiş ve Bulgaristan'daki Türklerin Bulgar olduğu, Osmanlı döneminde asimile olduğu tezlerini ortaya atmıştır. Ancak Bulgaristan'ın bu politikası, geçmiş dönemde ortaya attığı tez ve söylemleriyle çelişmiştir. Nitekim

¹⁸⁰ Özlem Kader, “2015 “Asimilasyon, Göç ve Demokratik Dönem Azınlık Sorunları Bağlamında Bulgaristan Türkleri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 64, Ankara, 2015, s.4424

¹⁸¹ Özlem Kader, *a.g.m.*, s.4425

¹⁸² Filiz Öner, *a.g.e.*, s.76

¹⁸³ Şimşir, *a.g.e.*, s.367 naklen Cumhuriyet Gazetesi, Terfika no.2: “Türklerin sayısı artıyor”

¹⁸⁴ Şimşir, *a.g.e.*, s.367

Dimitrov, daha önceki konuşmalarında Güney Bulgaristan içinde Bulgar olmayan bir milletin var olduğunu söylemiştir. Böylelikle Bulgaristan, Türk azınlığın özünün Osmanlı döneminde geriye kalan Türkler olduğunu bir nevi kabul etmiş oluyordu. Her şeye rağmen, Türk ve Müslüman azınlıkların hiç biri, Jivkov'un söylediklerine itibar etmemiştir. Bunun üzerine Jivkov rejimi, çözümü Türkler tarafından yazılacak yeni bir Türk azınlık teziyle çözülebileceğini düşünmüş ve bu amaçla Şükrü Tahirof adlı bir Türk'e "Beraberlik" adı altında bir kitap yazdırılmıştır. Şükrü Tahirof adını değiştirmiş ve Türklüğünü kabul etmeyen bir kişiliğe sahip olduğu için yazdığı kitapta da Türklerin Bulgar olduğunu defaatle vurgulamıştır.

Bulgaristan'ın Bulgarlaştırma ve yeniden canlanma gibi asimilasyon politikalarının altında yatan diğer bir sebep ise; Kıbrıs olayıdır. Türkiye'nin Kıbrıs'taki Türklerin Rumlar tarafından gördüğü baskı ve şiddet olaylarından dolayı Kıbrıs'a müdahale etme kararı almış ve 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a ilk müdahale gerçekleşmiştir. Bu müdahaleden sonra Türk soydaşlar, Rum baskısından kurtarılmıştır. Bulgaristan, Türkiye'nin benzeri bir operasyonun Bulgaristan özelinde de gerçekleşebileceği kaygısıyla hareket etmiştir. Daha sonra Türkleri asimile ederek bu kaygılarına son verebileceğini düşünüp, asimilasyon politikalarını hızlandırmıştır. Bulgaristan'ın Kıbrıs sendromunun, Bulgaristan'ı iç ve dış politikada etkilediği görülür. Komünist zihniyet, Türkleri Bulgarlar için en büyük tehdit olarak görmüştür. Bu dönemde Hürriyet Gazetesi "Ordu Sofya'ya" adlı bir manşet atmış, Bulgaristan tarafından bu durum korkuyla karşılanmıştır (manşet resmi için Bkz: resim: 2.6). M. Türker Acaroğlu Bulgaristan Türkleri adlı kitabında konuya paralel olarak Bulgar hükümetinin asimilasyondaki asıl amacını şu şekilde aktarmaktadır; *"asimilasyon yoluyla kendilerine hayatiyet (canlılık, dirimsellik) kazandırmak; bir de ülkelerine kara işçi (hamal) sağlamak; çünkü Bulgaristan'da nüfus artışı yok. Öte yandan artık Bulgarlar çalışma yeteneklerini yitirmiş durumda... Yerli Türkler ise her işe koyulabiliyorlar. Bulgarlar şimdilik sadece yönetici olarak kalmak istiyorlar. İşte olayın püf noktası budur"*.¹⁸⁵

Bulgar Hükümeti asimilasyon ve şiddet politikalarına Işık gazetesini kapatarak devam etmiştir, Turgut Özal bu durumu Bulgaristan'ın iç meselesi olarak değerlendirmiştir. Kamuoyu baskıları artmaya başlayınca Mart 1985'te Türkiye, Bulgaristan'a bir nota vererek sorunun görüşmeler yoluyla çözülmesini istemiş ve bir göç anlaşmasının imzalanabileceğini bildirmiştir. Jivkov ise Türkiye'nin gönderdiği notaları, iç

¹⁸⁵ M. Türker Acaroğlu, a.g.e, s.146

işlerine müdahale olarak algılamıştır.¹⁸⁶ Tüm bunlara rağmen Bulgaristan baskının dozunu daha da artırarak Türklerin, Bulgarlar ile evlendirilmesi için kampanyalar başlatmış, hatta “kaynaştırma” adı altında Türk ve Bulgarlar arasında evliliklerin çoğalması için parasal teşvikler verilmiştir. Bu kararlara uymayanlar ise cezalandırılmıştır. Türk nüfus yoğunluğunun fazla olduğu Kırcaali, Pazardjik, Haskovo gibi illerden Türk azınlık, Bulgar nüfusunun fazla olduğu yerlere göç ettirilmiştir.

Resim 2.6. 18 Haziran 1985 tarihli cumhuriyet gazetesi

Uluslararası kamuoyundan sert eleştiriler almaya başlayan Bulgaristan, Türkiye medyasının yapılan zulmü kamuoyuna bildirmesiyle ortaya çıkan tepkiler sonucunda, kısa süreli olarak baskı politikalarına ara vermiş, uygun şartlar sağlandığında ise bu politikalarına tekrar devam etmiştir. Öyle ki 1971 yılında dış işleri bakanı olan Mladenov; “Son yıllarda ülkemizdeki belirli politik güçler kendi çıkarları peşinde koşarak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Bulgaristan’ın uluslararası izolasyona uğradığını ve şimdi ülkeyi bu izolasyondan çıkardıkları safsatasını yaymaktadırlar.” Böyle bir yargının kesinlikle gerçeği yansıtmadığını vurguladıktan sonra, “Gerçekten ülkemiz izolasyona düştü, ancak bu sadece 10 Kasım 1989 öncesini kapsar” diyerek Bulgaristan’ın içinde bulunduğu durumu özetlemektedir.¹⁸⁷

1970’li yıllarda Türklere olan baskıların alanı genişletilmiş tarımdan iktisadi duruma, sosyal hayattan siyasal hayata, son olarak da eğitim hayatına kadar bu baskılar arttırılmıştır. “1970 yılında Bulgaristan’daki genel eğitilmiş politik teknik okulların onuncu ve on birinci sınıfları için hazırlanan ve okutulan “Bulgaristan tarihi” adlı kitapta, halen Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığının, Osmanlılarca zorla Müslümanlaştırılmış

¹⁸⁶ Baskın Oran, **Türk Dış politikası (1980-2001)**, (İletişim Yay.), C.II, Ankara, Eylül 2013, s.179

¹⁸⁷ Hüseyin Mevsim, “Bulgar Dışişleri Bakanı Petır Mladenov’un Anıları”, s.47, (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1668/17807.pdf>), Erişim Tarihi: 11.09.2017

Bulgarlar olduğunu iddia eden”¹⁸⁸ Osmanlı’nın hoşgörü ve adaletini karalayan ifadelere yer verilmiştir.

Bu çalışma sırasında gerçekleştirmiş olduğumuz proje kapsamında Bulgaristan’daki saha analizinde bu durumu kanıtlayan birçok veri elde edilmiş, konu ile alakalı olarak Kırcaali’nin Mestan’lı kasabasında yaşayan Akif Atakan¹⁸⁹ ile bir mülakat yapma fırsatımız oldu. Bu mülakat sırasında;

-Bulgarların, Osmanlının Bulgarları zorla Müslümanlaştırdığı, özellikle bunu Pomaklar üzerinde uyguladığı söylemi hakkında ne düşünüyorsunuz? diye sordüğümüzde:

- Akif ATAKAN; “ Biz Türk Milleti olarak altı bin yıldan beri dünya üzerinde yaşıyoruz. Birçok devlet kurup dünyaya yayılmışız. Dünyada bir millet olarak Türkler; başka ırklara, kültürlere, dinlere sahip çıkıp çeşitliliklerini korumaya çalışmışız. İçimizden elbette bazen kötü insanlar çıkmıştır. İdare olarak üç kıtaya hükmetmişiz, tüm insanlığa hoş görü ile yaklaşmışız. Kilise, okul, cami, çeşme, köprü yapımı ve kitapların basımı gibi hoşgörü ile eşdeğer olan işler yapmışız. Fakat Bulgarlar bize iftira ettiler. Bulgarlar, biz Türklerin adlarını değiştirdiler

1975-1980’li yıllarda bir Bulgar profesörün iddiası üzerine, Bulgaristan Ekonomi ve Kültür Bakanı, okullara bir bildiri gönderdiler. Bu bildiri de “Türkler yeryüzünün en aptal, en cahil köylüsüdür” şeklinde bahsedildi. Bir Profesör, Türklerin nasıl bir millet olduğu hakkında az çok bilgiye sahiptir. Fakat iftira yaparak yeryüzünün en büyük suçlarını işlediler. Herkesin namı, haysiyeti ve gururu vardır. Bu kadar aşağılamak olmaz. Tüm dünyaya Türkleri cahil ve aptal olarak duyurdular. Bilakis bizim, dünyaca ünlü şarkılarımız, türkülerimiz ve şairlerimiz var. Bu kadar aşağılanmak üzücü...”¹⁹⁰ Çok ilginçtir ki Akif Atakan’ın bahsettiği bu yıllarda Bulgaristan, 1975 Helsinki son belgesine taraf oluyor, azınlıklar bağlamında sorumluluklar kazanıyordu. Bu anlaşma ile taraf devletlerce ırk, dil, din, vicdan özgürlüğü gibi alanlara saygı gösterilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda bu anlaşma ile ülkelerinde azınlık bulunan devletler, bu azınlıkların yasalar önündeki eşitlik haklarına saygı göstereceklerini ve onların insan hakları ve temel özgürlüklerden gerçekten yararlanmaları için tam fırsat tanıyacaklarını ve

¹⁸⁸ Hüseyin Avni Bıçaklı, **a.g.e.**, s.42

¹⁸⁹ Akif Atakan; Araştırmacı ve kitap-kültür koleksiyoncusu Akif Atakan, 1936 yılında Mestanlı’da doğdu. 1959 yılında Hasköy öğretmen enstitüsü Türk dili ve edebiyatı bölümünden mezun oldu. Bulgaristan da otuz yıl Türkçe öğretmenliği yaptı. Kişisel gayretleriyle 10.000 adet yazma ve basma eski harfli değerleri biriktirdi.

¹⁹⁰ Bu mülakat 10 Ağustos 2016 Çarşamba, 17:00:26, Bulgaristan’ın Mestan’lı kasabasında bizzat şahsım ve Akif Atakan arasında yapıldı.

bu alandaki yasal çıkarlarını koruyacaklarını, kabul etmişlerdir.¹⁹¹ Bulgaristan bu normlara riayet etmemiş, ulusal ve uluslararası alanda Türk azınlığın haklarını ihlal etmiştir.

İnşacı kuramcılara göre sahip olunan kimliğin aktörlerin çıkar, faaliyet, dış politika oluşumunda etkin rol oynadığı, aynı zamanda kurum ve politikaların toplumun inşası için kullanılan bir araç olduğu, aktörlerin amaçlarını gerçekleştirmek için dile başvurduğu; böylelikle çıkarların inşa edildiği belirtilmektedir. Nitekim Jivkov'un Bulgarlaştırma politikasında görüldüğü gibi, bu durumla karşı karşıya kalmaktayız. Öyle ki Jivkov komünist Bulgar toplumunun inşası sürecinde, amaçları doğrultusunda saf ve homojen bir Bulgar toplumu inşa etmek amacıyla, Türk azınlığı asimile etme yoluna başvurmuştur. Asimilasyonun yetersiz kaldığı dönemlerde, diğer bir ifadeyle imkânların Türkleri asimile etmede olanaksız olduğu dönemlerde zorla göç ettirme gibi yollara başvurmuştur.

İnşacı kuramın belirttiği gibi toplum üzerinde denetimi sağlamak için aktörlerin kurallar koyduğu, bu vasıta ile toplumu ve kitleleri çıkarları doğrultusunda yönlendirdiği açıklanmıştır. Bu açıklamayla ilintili olarak bakıldığında Jivkov döneminde Bulgarlaştırma, diğer bir ifadeyle öze dönüş süreci, tek millet gibi ifadelerde bulunulmuş ve bu ifadeler devlet kanunu olarak iç politikada etkin bir şekilde uygulanmaya çalışılmıştır. Kanunlar ile asimilasyon politikaları iç politikada meşru bir zemine oturtulmuştur. Alexander Wendt ise, bu durumu şöyle açıklamaktadır; *“Kimlikler aktörlerin kim olduğuna işaret eder... Çıkarlar ise aktörlerin ne istediğine işaret eder. Davranışları açıklamaya yarayan güdülerini belirlerler. Çıkarlar kimlikleri gerektirir; çünkü bir aktör, kim olduğunu bilmeden ne istediğini bilemez ve kimlikler değişen derecelerde kültüre sahip olduğundan, çıkarlar da bu içeriğe sahiptir”*.¹⁹²

Jivkov'un 1984 yılında Türkçe isim kullanımının yasaklaması, Bulgar isimlerinin kullanımının zorunlu hale getirilmesi diğer bir azınlık hakkı ihlalidir. Bu milliyetçi tutumlarının temelinde Bulgaristan içinde homojen yapıya sahip bir millet inşasını tamamlama düşüncesi yatmaktadır. Bu amaçla gerçekleştirilen diğer bir uygulama ise, Jivkov'un Türkleri zorunlu olarak göçe zorlamasıdır. Bu süreç Bulgaristan tarafından “Yeniden Canlanma” (isim değiştirme) süreci olarak adlandırılır. Zira Bulgaristan Hükümeti, Türklerin bilinçlenmesinden rahatsız olmuştur. Bu nedenle Türkiye’de yayınlanan gazete ve dergi yazılarından rahatsızlıklarını Türk Hükümetine iletmışlerdir. Öyle ki Bulgaristan, bu tutumun daha da ilerisine giderek 1987 yılında Türkiye’de

¹⁹¹ İnan, a.g.e., s.84

¹⁹² Alexander Wendt, a.g.e., s.287 naklen Wildavsky (1994)

yayınlanan Bulgar zulmünü anlatan “Yeniden Doğmak” adlı dizinin yayından kaldırılmasını istemiştir. Bunun üzerine zamanın başbakanı Turgut Özal, Bulgaristan ile takas anlaşmasını andıran bir anlaşma yapmış ve yayının durdurulmasının ancak Türkiye’ye göç eden bir ailenin bir kızı olan ve 5 yıl boyunca Bulgaristan da esir tutulan Aysel Özgür’ün Türkiye’ye gönderilmesi durumunda mümkün olabileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Bulgaristan bu öneriyi kabul etmiş ve Aysel Özgür’ün 3 Aralık 1987’de Türkiye’ye gönderilmesine izin vermiştir.

Mestan Adalı bu dönemi şöyle anlatmaktadır; “*O unutulmaz Nisan Plenumu kararları ışığı altında, Türkçeyi birer, ikişer saat azaltmaya başladılar. Sonunda hepten Türkçe dersleri yasaklandı. Tiyatrolarımız da kapandı. Politbüro 84 yılında bir belge çıkardı, Ona göre Bulgar kökenli vatandaşların isimleri değiştirilecek. Oysa bizler, temiz Türk kökenli olduğumuz için rahat durumdaydık. Ne yazık ki 85'in sonlarında Türklerin de, bizlerin de adlarını değiştirmeye başladılar. Bu bize çok ağır geldi. Direnişin ilk ışığı Kırli'de yandı, sonra kıvılcımlar etrafa dağıldı. Ayaklandık, karşı geldik, lakin bir şey elimizden gelmezdi; çünkü ordumuz ve silahımız yoktu. Mecburen sopayla adlarımızı değiştirdiler.*”¹⁹³

Bulgaristan eylemlerine meşru zemin hazırlamak için oluşturulan yasa ve normları inşacı kuram şöyle açıklamaktadır “ düzenleyici normlar belirli davranışları zorunlu kılarak ya da yasaklayarak davranışların temel kalıplarını oluştururlar.”¹⁹⁴ Nitekim bu uygulamalar Jivkov’un söylemlerine de yansımıştır. Sovyetleri ziyareti sırasında; “*Ülkemizde iki büyük sorun var. “Birincisi ekonomi. Bunu halletme şansımız var. İkinci sorunumuz ise Müslümanlar. Elimizdeki verilere göre bunların sayısı 800-850 bin civarında. Yıllık nüfus artışları ise 15-16 bin. Eğer bir tedbir almazsak 20 yıl sonra Bulgaristan ikinci bir Kıbrıs'a dönüşecek. Bizim hesaplarımıza göre, 500 bin kişiyi göç ettirmemiz gerek. Bunun için yeni bir politika üretmemiz lazım. Ama kesin görüşümüz şu ki; biz bunları asla Türk olarak kabul etmeyeceğiz”* diyerek algılanan tehdidi alenen açıklamıştır.¹⁹⁵ Rol kimlik bağlamında “Bulgaristan’da Türk yoktur” söylemiyle tek uluslu bir Bulgaristan inşa etmeye çalışılmıştır.¹⁹⁶ Bu dönem şüphesiz Bulgaristan’daki Türk azınlığı açısından en sıkıntılı dönem olmuştur. Bu arada yönetim, "Türk" kelimesini kullanmamak için önce "Türk asıllı Bulgar yurttaşı", arkasından "Bulgar Türkü", 1982-84 döneminde de "Bulgar

¹⁹³ <http://www.timeturk.com/bulgaristan-da-zulmun-26-yildonumu/haber-5581>, Erişim Tarihi: 03.11.2016

¹⁹⁴ Griffiths vd. **a.g.e.**, s.130

¹⁹⁵ Time Türk <http://www.timeturk.com/bulgaristan-da-zulmun-26-yildonumu/haber-5581> (Erişim Tarihi: 12.01.2016)

¹⁹⁶ Dağlıoğlu, **a.g.m.**, s.9

Müslümanı" deyimlerini kullanmıştır.¹⁹⁷ Bulgarlaştırma sırasında Türk azınlığın bu durumu aşağıda ki paragrafta da görüldüğü gibi acınacak güç bir durum halini almıştır.

"Çok zor bir durum kızım (Ağlamaya başlıyor)... geldik köye benim kendi babam da ağlıyor... Kızım bu Bulgar adlarıyla camiye gidemiyoruz... Taşın altına kimliklerimizi koyup öyle camiye giriyoruz... Eşeklerin semerlerine saklıyoruz bu Bulgar adlarını dedi... Sonra görümcemi bırakmaya bir başka köye geldik. Baktık ihtiyarlar karanlıkta oturuyorlar... Gece polis basacak diye... Çok korku yaşadık kızım biz... Sonra nene nene diye haykırdık... Rahmetli oldu kadın şimdi... Köyde polis gelecek diye bir ışık yanmıyor... Polis geziyor kapı kapı, adlarımız daha değişmedi bizim... yine, bizim köye geldik. bizimkilerin adları değişmiş... Babacığım, anacığım ağlıyor kızım biz Bulgar olduk diye... Bulgar olmayacağız Bizim arkamızda ülkemiz var dedim..."¹⁹⁸

Yeniden canlanma süreci adı altında "Güneydoğu Rodop bölgesinde yaşayan bütün Türklerin ve Pomakların isimleri zorla Bulgar ismi ile değiştirildi. 14 Ocak 1985 yılından itibaren toplam 310.000 Türk'ün ismi değiştirildi: 214.000 kişinin Kırcaali bölgesinde, 41.000 kişinin Hasköy bölgesinde, 22.000 kişinin Filibe bölgesinde, 5000 kişinin Pazarcık bölgesinde, 11.000 kişinin Eski Zağra (Stara Zagora) bölgesinde, 9.000 kişinin Burgaz bölgesinde isimlerinin değiştirildiği" tespit edilmiştir.¹⁹⁹

Asimilasyon politikasının ortaya çıkardığı tüm baskılara rağmen, Bulgaristan'daki Türkler, direniş göstermişler, Kırcaali başta olmak üzere birçok yerde protesto yürüyüşleri yapmışlardır. Bu protestolar sırasında halka yönelik Bulgaristan kolluk kuvvetleri orantısız güç kullanmış; birçok kişi hapse atılmış, orantısız güç sırasında birçok Türk azınlığı şehit olmuştur. Bu olaylar sırasında Bulgar kolluk kuvvetlerinin protestocuların üzerine ateş açılması sonucu, annesinin kucağında henüz on yedi aylık bir bebek olan Türkan Feyzullah ile beraber yedi Türk daha şehit edilmiştir. Türkan bebeğin şehit olduğu bu olaydan sonra, Türk azınlığın protestoları daha da artmış, daha aktif bir şekilde hükümete baskı uygulanmıştır.

Bu baskılar, Bulgar tutanaklarına; "Güneydoğu Bulgaristan'da 24 Aralık'tan 31 Aralık'a kadar sürekli olarak farklı noktalarda kalabalık protesto yürüyüşleri gerçekleşmiştir. Nitekim Ocak 1985 tarihinde de Balkan Sıradağının eteklerinde bulunan Kotel'e yakın Yablanovo (Alvanlar) köyünde üç gün süren direniş, polis ve askeri güçler

¹⁹⁷ Oran, a.g.m., s.115

¹⁹⁸ Seçil Yorulmaz, **1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan Türklerine Yönelik Uygulanan Asimilasyon Politikaları ve Göç Deneyimleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi SBE Sosyoloji Anabilim Dalı), İstanbul, 2012, s.52 naklen VRN,BG/K5,K,68

¹⁹⁹ Aydzhan Nevrezova, a.g.e., s.33

tarafından bastırılmış, 1 kişi öldürülmüş, birçok kişi yaralanmış, tutuklanmış ve 20 direnişçi mahkûm edilmiştir. O sırada yalnızca Yablanovo köyünden 22 erkek, Belene Toplama Kampı'na gönderilmiştir.”²⁰⁰ Bu şekilde yansımıştır.

Bulgar ırkçılığına karşı yapılan bu protestolar sırasında gözaltına alınan ve cezalandırılan Türkler, Belene Kampına gönderilmiştir. Bu kampta işkencelere tabi tutularak öldürülmüşlerdir. Belene Kampı, Bulgaristan'ın Tuna Nehri kıyısında Niğbolu ile Zıştovi arasında 1949 yılından itibaren Bulgaristan'ın suçlu olarak nitelediği kişileri cezalandırmak için gönderdiği, işkence merkezidir. Öyle ki bu kampta yaşananlar, İnsan Hakları başta olmak üzere, Azınlık Dilleri Avrupa Şartına, Helsinki Senedine aykırıdır. Belene kampında işkenceler yaşamış olan Gültekin Kahraman kampı; “Bizden aylık elektrik, kira, su, gardiyan koruma parası ve yemek için 127 leva ücret alınıyordu. Kampta 500 tane öğretmen, 50 tane doktor, 80 tane mühendis, 40 üniversiteli vardı. Sabah saat 05:00'te kalkıp devlete ait arazilerde kazma kürek sallıyorduk. Kazdığımız her yerden insan cesetleri fıskırıyordu. Her gün domuz eti yahnisi veriliyordu. Çaresiz kuru ekmeğe talim ediyorduk. Köpekli gardiyanlar günde 27 kez yoklama yapıyordu. Bazılarını disipline gönderip vücudu morarana kadar dövdükten sonra hücrelere kapıyorlardı. Saman yığınlarında yatıp kışı sobasız geçiriyorduk. Bir odada 30 kişi yatıyorduk. Kamptaki arkadaşlarımızdan 40 kişi zulme dayanamayıp çıldırdığını” söyleyerek azınlıklara yapılan Bulgar şiddetinin dayanılmaz boyutlara ulaştığını ifade etmiştir.²⁰¹

Belene Kampında yaşanan işkence ve şiddet olayları uluslararası kamuoyunun da dikkatini çekmiş ve 13 Haziran 1986 yılında İnsan Hakları Komisyonu ve Helsinki İzleme Komitesi Bulgaristan'da incelemelerde bulunmuş, sonucunda 1500'den fazla insanın öldürüldüğünü 2500'den fazla insanın ise Belene adasına sürgüne gönderildiği tespit edilmiştir.

Yaşanan olaylar sırasında Turgut Özal'ın Bulgar asimilasyonuna karşı “Eğer bu zulmü durdurmazlarsa dünyanın her yerinde nümayiş ve yürüyüşler yaparız. Bugüne kadar çok şey yaptık. Bundan sonra da çok şey yaparız”²⁰² şeklinde açıklama yapmıştır. Bu açıklamadan sonra, Avrupa başta olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde protestolar ve yürüyüşler düzenlenmiştir. Özellikle Londra, Stockholm, Amsterdam, Lefkoşa, Berlin,

²⁰⁰ Zeynep Zafer, “Bulgarian Turks’ Resistance Against 1984-1989 Melting Pot Policy”, **Akademik Bakış**, C.3, sa: 6, Yaz 2010, s.29

²⁰¹ 10.05.2013 Cuma, CNN Türk WEB, <http://www.cnnturk.com/2013/guncel/05/10/bulgaristanin.diyarbakir.cezaevi.belene/707357.0/index.html>
Erişim tarihi: 08.05.2017

²⁰² Erkan Ertoşun, Erkan, “Turgut Özal Değişim Dönüşüm”, **Turgut Özal Üniversitesi Yay.**, No: 020, 2015, s.183

Strasburg gibi şehirlerde büyük bir katılım olmuş ve Bulgaristan güç durumunda kalmıştır. Bunun üzerine 1986'da Bulgaristan halter takımıyla Avustralya'da dünya şampiyonasına katılmak için giden Naim Süleymanoğlu'nun Türk elçiliğe sığınması ve ardından Türkiye'ye iltica etmesiyle dünya kamuoyunda bir dikkat uyanmış ve Bulgaristan dünya kamuoyunda itibarını kaybetmiştir.

Bu baskılar altında Türkler, örgütlenme yoluna gitmişlerdir. 1985 yılında Ahmet Doğan'ın önderliğinde, Bulgaristan'da BTMKH adı altında bir insan hakları örgütü kurulmuştur. Fakat bu örgüt daha sonra hiçbir şiddet eylemi ve silahlı bir direniş göstermemesine rağmen, komünist rejim tarafından tecrit edilmiş, faaliyetleri durdurulmuş, kurucu ve üyeleri hapsedilmiştir. Bu örgüt, Türk azınlık haklarını korumak, Türklerin ekonomik ve sosyal hayattaki karşılaştıkları zorlukları önlemek, asimilasyona karşı Türk Halkını bilinçlendirmeyi hedeflemiştir. Devamında ise "Mücadele" adında bir gazete çıkarılması kararlaştırılmıştır. Komünizmin devrilip, Bulgaristan'da ırkçı Jivkov rejiminin çökmesinden sonra "Bulgaristan'da Türklerin ve Müslümanların halk ve özgürlükler hareketi" adıyla siyasi hayatına devam etmiştir.

Türk azınlığın bilinçlenmesi, açlık grevlerinin yapılması, protesto yürüyüşlerinin artması, Bulgar muhalefatinin uyanmasına yardımcı olmuştur. Bu sayede "*Viyana-89'a Destek Derneği, Bağımsız İnsan Hakları Koruma Derneği Türk Kanadı, Bulgaristan Bağımsız İnsan Hakları Derneği*" gibi çeşitli dernekler kurulmuş ve hükümet üzerinde baskı oluşturulmuştur. Bu örgütlenme karşısında hükümet, öncelikle muhalif olan, halkın güvendiği ve önder olarak kabul ettiği yaklaşık 5 bin aydını, yürüyüşler arifesi ve hemen sonrasında sınır dışı ettirmiştir.²⁰³ Fakat bu olaydan sonra Türk azınlık, daha baskıcı ve yıldırıcı eylemler düzenlemiştir.

Tüm bu baskı ve şiddet olaylarından sonra başbakan Turgut Özal ilk başlarda temkinli davranmasına rağmen, Bulgaristan Hükümetine ve uluslararası kamuoyuna 1989 yılında açıklamada bulunarak, Bulgaristan'daki Türk soydaşların Türkiye'ye yönelik göç etmeleri durumunda, kabul edileceğini açıklamıştır. Bunun üzerine BKP Politbüro'nun kararıyla, Bulgaristan'da Türklerin bulunmadığını, sadece Müslümanların bulunduğunu açıklamış ve göçe sıcak bakmamıştır. Öyle ki bu dönemde vize almaya çalışan yahut Türkiye'de akraba ziyaretleri gibi çeşitli amaçlarla Türkiye'ye gitmek isteyen Türk azınlığa ajan ve hain muamelesi yapılmıştır. Yüklenen hain sıfatıyla sözde mahkeme kararlarıyla işkencelere tabi tutulmuşlardır.

---

²⁰³ Zafer, a.g.m., s.41

Azınlıkları yok ederek sorunu çözemeyeceğini anlayan Jivkov 2 Haziran 1989 günü “pasaportlarımızı vereceğiz, Türkiye kapılarını açsın, kalmak istemeyen çekip gitsin”²⁰⁴ açıklamasını yapmıştır. Daha sonra pasaport başvurusunun 300.000 gibi rakamlara ulaşmasıyla Bulgar Hükümeti ve Türkiye arasında vize serbestliği anlaşması yapılmış ve akabinde 345.960 Türk, Türkiye’ye göç etmiştir (göç sayısı için Bkz: Tablo: 2.7). Bu göç, II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen en büyük kitlesel göç olması nedeniyle, tüm dünya kamuoyu tarafından yakından takip edilmiştir. Bu göç, Türklerin sosyal yaşantısını da derinden etkilemiş, okulların, köylerin, dükkânların boşalmasına neden olmuştur.

Tablo 2.7. Mayıs 1989-1990 aylık veriler halinde sınırdan Türkiye’ye girişler²⁰⁵

TARİH 1989	VİZELİ (KİŞİ)	VİZESİZ (KİŞİ)	TOPLAM (KİŞİ)	GENEL TOPLAM(KİŞİ)
MAYIS		1.630	1.630	1.630
Haziran	22	87.599	87.621	89.251
Temmuz	79	135.297	135.316	224.567
Ağustos	512	87.396	87.908	312.475
Eylül	1.859	-----	1.859	314.334
Ekim	3.619	-----	3.619	317.953
Kasım	4.531	-----	4.531	322.484
Aralık	4.843	-----	4.843	327.327
Ocak	2.779	-----	2.779	330.106
Şubat	3.645	-----	3.645	333.751
Mart	4.595	-----	4.595	338.346
Nisan	4.360	-----	4.360	342.706
Mayıs	3.254	-----	3.254	345.960
Toplam	34.098	311.862	345.960	345.960

1985 yılında Gorbaçov’un SSCB’nin başkanı olmasıyla, doğu bloğunda yeni düzenlemeler yapılması gerektiği düşünülmüş ve “Glastnost (Açıklık) ve Perestroyka (Yeniden Yapılandırma)” adı altında yeni bir politika benimsenmiştir. Bu politikalar ile beklenen sonuç elde edilememiştir. Bu politikalar, Doğu Baloğlu’nun çözülmesi sürecini hızlandırmıştır. Bu program vasıtasıyla, Jivkov ve Gorbaçov fikir ayrılıklarına düşmüş ve Bulgaristan-SSCB ilişkilerinin seyri değişmiştir. Konjektürel anlamda yaşanan gelişmeler, Bulgar muhalefetine ve Türk Müslüman azınlıklarına güç vermiştir. Ekim 1989 yılında ise

²⁰⁴ <http://www.bghaber.org/bghaber/bulgaristanda-turk-tarihi-pomaklar-ve-yasanan-gocler/> Erişim Tarihi: 09.05.2017

²⁰⁵ Ercüment Konukman, Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Bulgaristan’da-Nedenleri, Boyutları, Sonuçları), **Türk Basın Birliği**, Ankara, 1990. s.61

Doğu Almanya'nın komünist lideri Erich Honecker devrilmiş, akabinde Doğu Bloğu içinde çatırdamalar yaşanmış ve demokrasi söylemleri artmaya başlamıştır. Bunun Bulgaristan'a yansması ise 3 Kasım 1989'da Sofya'da düzenlenen Jivkov karşıtı protestolar ile yaşanmıştır. Jivkov'un istifa etmesi yönünde baskılar artmaya başlamıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi, Varşova Paktiyle beraber doğu bloğunun da dağılmasıyla, Bulgaristan'da ırkçı Jivkov rejimi 9 Kasım 1989'da son bulmuştur.

Bu dönemin son bulmasıyla beraber AB'nin doğu bloğuna olan bakış açısı da bu duruma paralel olarak değişime uğramıştır. Doğu bloğundan daha ziyade bölgesel bir bakış açısı benimsemiştir. Bugün itibariyle bakıldığında AB jargonunda açıkça vurgulandığı üzere bölge üç alt bölgeye ayrılmıştır: Merkezi Doğu Avrupa (Polonya, Çekya cumhuriyeti, Slovakya), Güneydoğu Avrupa (Romanya, Bulgaristan), Batı Balkanlar (Bosna Hersek, Sırbistan, Makedonya, Karadağ, Kosova, Arnavutluk).²⁰⁶

Kimliklerin oluşumu, iç ve dış yapılarla yakından ilgilidir. Nitekim Bulgaristan ölçeğinde düşünüldüğünde, Bulgaristan'ın SSCB'nin yanında yer alması, Rusların, Bulgarların dedesi olarak nitelendirilmesi, Comecon (Council for Mutual Economic Assitance-Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)²⁰⁷ ve Cominform gibi doğu bloğunun temel dinamiğini oluşturan yapılara üye olunması Bulgaristan komünist kimliği üzerinde doğrudan etkide bulunmuştur. İy yapı tarafından oluşturulan kimlikte ise Bulgaristan'ı etkileyen temel faktör; Türk azınlık olmuştur. Bu bağlamda Türkler ötekileştirilerek bir Bulgar kimliği inşası süreci başlamıştır. Ayrıca Bulgaristan, oluşturmaya çalıştığı kurumsal kimlik ve kolektif kimlik anlayışından etkilenmiştir. Bu kolektif kimlik anlayışında ise, Bulgaristan üst bir çatı oluşturmaya çaba sarf etmiş lakin bu çaba başarısız olmuştur. Çünkü Bulgarlar, bu üst çatı altında Türkleri toplayamamış ve entegre olmalarını sağlayamamıştır. Bu durum Türk azınlık özelinde ters etki yaparak Türklerin daha içe kapanık bir toplum haline gelmesine neden olmuş ve Bulgar kimliğini kabul etmemesi ile sonuçlanmıştır. Bu durumun tezahürü olarak, Türklerin Türkiye'ye göç etmesini, örnek olarak göstermemiz mümkündür.

Netice itibariyle Bulgaristan'ın kimlik inşası, Türkleri ötekileştirme üzerine odaklanmış ve Türkleri farklılaştırmıştır. Jivkov için daha fazla önem arz eden tip kimliği anlayışında ise, Bulgaristan doğu bloğu ülkesi, komünist bir tip kimliğine sahiptir. Fakat bu tip kimlik anlayışını tüm Türk azınlığına benimsetmek, zor bir sürecin doğmasına neden

²⁰⁶ Türkeş, **a.g.m.**, s.6073

²⁰⁷ Comecon: Batı Bloğunda ABD'nin müttefikleri için yardım adı altında başlattığı Marshall Planına tepki olarak, doğu bloğu içinde ekonomik olarak yardımlaşmaya öngören bir program olarak 5 Ocak 1949 yılında Stalin'in girişimiyle başlatıldı.

olmuştur. Bunu başarmak için Jivkov, Türk azınlık içinde tip kimliği benimseyen aydınlar aracılığıyla Türklere komünist ideoloji empoze edilmeye çalışılmıştır. Buna ek olarak Türkiye'nin bu dönemde benimsediği tip kimlik modeli ise, Bulgaristan'a tamamen zıt yöndedir. Çünkü Türkiye, bu dönem itibariyle batı bloğu üyesi liberal bir tip kimlik anlayışına sahiptir.

2.3. BULGARİSTAN'IN ULUS İNŞA SÜRECİNDEKİ ENSTRÜMANLARI

Bulgaristan'ın ulus ve devlet inşası sürecinde kullanmış olduğu; Edin Na Natsiya (Tek Millet), Priobštvara (Kaynaştırma), Radna Zaštika (Anavatan savunma), Bulgaristan Bulgarlarıdır, Ulusal Toplumsal Hareket ve Öz'e Dönüş (Yeniden Canlanma) gibi kavramlar, başlı başına ele alınması gereken konular olmasına rağmen, kullanım ve işleyiş bağlamında birbirleriyle oldukça ilintili kavramlardır.

2.3.1. Edin Na Natsiya (Tek Millet)

Bulgar kimliği inşasında kullanılan bu kavram, Bulgaristan'ın Slavlardan oluştuğu düşüncesinden yola çıkarak, Ortodoksluğu benimseyen bir anlayış ile oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kavram 1878 yılından başlayarak temelleri atılmış, krallık ve komünist dönemde devam etmiştir. Bu anlayış çerçevesinde Bulgaristan'da yaşayan diğer etnik unsurlar yok sayılmış ve çeşitli söylemler ile Bulgar etniğine entegre edilmeye çalışılmıştır. 1944 yılından itibaren Bulgarlar, bu kavram üzerine yoğunlaşmışlar ve Bulgaristan içinde yaşayan halkların önce dillerini yasaklayarak, daha sonra zorla adlarını değiştirerek devam etmişlerdir. Bu kavramın başarıya ulaşması için izlenen diğer bir yol; Bulgar etniğine tabi olmayan halkın Bulgaristan sınırları dışına göçe zorlanarak ülke içinde homojen Bulgar etniği oluşturulmasıdır. Nitekim 1934-1939, 1950-51, 1968-69, 1984-1989 yıllarındaki göçler ile Jivkov yönetimi bu amaçlarına ulaştığını açıklamıştır.

2.3.2. Priobštvene (Kaynaştırma)

1960'lı yıllarda BKP tarafından ulusal bilincin yeniden kazanılması amacıyla ortaya atılmış bu fikir, temelde ve özelde daha çok Pomaklar üzerinde uygulanmaya çalışılmıştır. Nitekim Bulgaristan'ın Pomak tezinde öne sürdüğüne göre Pomakların Bulgar olduğu fakat Osmanlı Döneminde asimile edilerek müslümanlaştırıldığı öngörülmektedir. Jivkov rejimi döneminde bu söylemin Bulgaristan ders kitaplarına da yansıtıldığı görülmektedir. Öyle ki Bulgaristan'da okutulan bir ders kitabında şu ifadeler yer verilmiştir; *“Bulgar kızları zorla Müslümanlar ile evlendirilmekte, dünyaya gelen nesil ise*

*Bulgar sayılmamaktadır. "Kan Vergisi" adı altında Bulgar oğlanları Osmanlı ordusunun piyade sınıfına cebren toplanmaktadırlar. Bazı bölgelerde ise, ölümlerle tehdit edilerek dinlerini değiştirmeye zorlanmışlardır. Makedonya, Pirin ve Rodopların önemli bölgelerinde, Bulgarlar Müslümanlaştırılmıştır".*²⁰⁸ Bu anlayışa göre; eğer ülkede Türkler, Makedonlar, Romenler, Arnavutlar ve diğer azınlıklar, kendi başlarına bırakılırsa istenilen birlik sağlanamayacak komünist ideoloji ülkeye egemen olamayacaktı.²⁰⁹

Bu kampanya altında diğer etnik yapılar, Bulgar etniğine benzetilmeye çalışılmıştır. "Priobštavane" (Birleşip kaynaşma) kararından sonra Türkçe gazetelerin yayınlanması durdurulmuştur. Bulgaristan'ın "sosyalist tek ulus devlet" kurma projeleri dâhilinde 1980'lere gelindiğinde asimilasyon kampanyaları hat safhaya ulaşmıştır. Asimilasyon politikası geleneksel Türk kıyafetlerinin giyilmesini ve kamuoyuna açık yerlerde Türkçe konuşulmasını dahi yasaklamıştır²¹⁰.

2.3.3. Radna Zaštika (Anavatan Savunma)

Radna Zaštika bir kavramdan ziyade, Bulgar ırkçı görüşleri doğrultusunda oluşturulmuş bir kuruluş ve örgüt mahiyetindedir. 1923 yılında Bulgar Çiftçi Partisi liderliğindeki Stamboliysk devrilmesi sonrasında, bu örgüt ortaya çıkan boşlukta etkin hareket alanı bulmuştur. Temelde ise Bulgaristan'da multi etnik yapıya karşı olan, Bulgarlar dışında kalan diğer etniklere yönelik baskı ve şiddet eylemleriyle yıldırma amaçlayan, faşist bir ideolojiye sahip kuruluştur. Nitekim bu ideolojinin tezahürü olarak Bulgaristan, Nazi Almanya'sının yanında yer almış ve eylemlerine uygulanabilirlik açısından uygun bir zemin meydana getirmiştir. Türk azınlık başta olmak üzere diğer azınlıklara yönelik baskı, şiddet ve yıldırma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Öyle ki bölgede yaşayan Türk ve Müslüman azınlığa devlet eliyle uygulanamayan politikalar, gayri resmi olarak bu faşist gruplar eliyle yaptırılmıştır.²¹¹

2.3.4. Bulgaristan Bulgarlarıdır

Milliyetçi kesimler tarafından günümüzde de kullanılan ve bir slogan haline gelen bu söylem, Bulgar olmayan etniklerin azınlıklar konusunda haklarını istemeleri sonucunda oluşturulmuş bir kavram niteliğindedir. Bu kavram özellikle Jivkov döneminde azınlık

²⁰⁸ Nurses Yıldız, Tak, **a.g.e.**, s.73

²⁰⁹ Vatansever, **a.g.e.**, s.83

²¹⁰ Semra İbryam, **AB'ye Uyum Sürecinde Bulgaristan'da Değişen Azınlık Hakları Anlayışı ve Yükselişe Geçen Milliyetçiliğin Siyasal Tezahürü: Ataka**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE Abi Anabilim Dalı), İstanbul, 2007, s.84

²¹¹ Ufuk Erdem, "Ankara-Bükreş-Sofya ve Londra Hattında Bulgaristan ve Romanya'dan Türkiye'ye Soydaş Göçü", **Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.4104

haklarına pragmatik bir çözüm olarak oluşturulmuş, “Bulgaristan’da sadece Bulgar vardır” söylemi üzerine inşa edilmiştir. Bu kavram, Kral Boris’in 1923 yılında devrilmesiyle, Bulgar Milliyetçiliği yapan cenahlar tarafından kullanılmıştır. Bu kavramın azınlıklara yansımaları doğrudan olmuştur. Bulgaristan toprakları üzerinde başka bir etnik yapının yaşamasına imkân olmadığı vurgulanmıştır. Faşist dönem içinde de sürekli olarak dile getirilen bu kavram etrafında toplanan partizanlar ile yabancıların, özellikle Türklerin göçe zorlanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

2.3.5. Ulusal Toplumsal Hareket ve Öz’e Dönüş (Yeniden Canlanma)

Özellikle Jivkov ile başlayan süreçte kullanılan bu kavram inşa edilmek istenen tip kimlik inşasının bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Alexander Wendt; “devletler, kimliklerini güvence altına almak için belli şeyleri güvence altına almak zorundadırlar ve bu şeylerin ne olduğunu keşfetmek ve buna göre hareket etmek, onların doğaları gereğidir”²¹² demiştir. Bulgaristan’da benimsetilmeye çalışılan komünist algılayış sonucunda diğer etnik unsurları tek bir etnik kimlik altında toplamaya çalışılmıştır. Bu amaçla Jivkov “Bulgarlaştırma” adı altında Bulgar olmayanlara zorla ad değiştirme yoluna başvurmuştur. Ulus devlet yapısının korunmasını Bulgar kimliği karşısındaki Pomak, Türk, Çingene, Makedon gibi azınlık gruplarının, Bulgar kimliğine devşirilerek diğer bir ifadeyle asimile edilerek başarılı olacağını düşünmüştür. Bu amaçla sosyal ve kültürel alanda da kısıtlamalara gitmiş, farklı kültür ve inançlar yasaklanmış, dini ritüeller kanun dışı sayılmıştır.

2.4. DEMOKRASİ DÖNEMİ (1989- ....)

II. Dünya Savaşının bitmesiyle devletlerarasında bloklaşmaların oluşmaya başladığı görülmektedir. Bu yeni sistem SSCB’nin yanında olan grup ile Doğu Bloğu, ABD’nin yanında olan grup ile Batı Bloğu olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu durum ekonomik, siyasi, kültürel alanda da devam etmiş ve soğuk savaş dönemi olarak adlandırılmıştır. Fakat bu durum SSCB’de Gorbaçov’un lider olmasıyla yeniden yapılanma ve açıklık programlarıyla çözümlere vesile olmuş, 1989 yılından sonra ise SSCB’nin dağılmasıyla son bulmuştur. Bu son ile beraber kendini Doğu Bloğuna ait hissedenden devletleri, yeni bir arayış, yeni bir model benimseme yoluna itmiştir. Bu arayış, kimi devletlerde kanlı çatışmalar ile kimi devletlerde ise siyaset ve politikalar ile çözülmüştür. Nitekim Bulgaristan ölçeğinde de aynı durum olmuş, halk tercihini demokrasiden yana kullanmıştır.

---

²¹² Wendt, a.g.e., s.295

Doğu Bloğunun dağılmasıyla demokrasiye geçişler başlamış, devletler bu demokrasiye geçiş sürecini NATO, BM, AB gibi örgütler ile kalıcı olarak yerleştirmeye çalışmışlardır. Özellikle bu tarihten itibaren ortaklık kavramı çerçevesinde ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu kavram, Batı normlarına uyum sağlamak isteyen eski Doğu Bloğu ülkeleri ile kurulan ilişkileri tanımlamak için kullanılmıştır.²¹³

Jivkov'un 33 yıllık komünist iktidarının son bulmasıyla, yerine 10 Kasım 1989'da eski dış işleri bakanı Peter Mladenov geçer. Daha sonra 16-17 Haziran 1990 yılında iki aşamalı bir referandum yapıp, eski adı BKP olan BSP, seçimi oyların %42,2'sini alarak kazanır. Türkleri temsil eden bir parti olarak HÖH ise, kendisine karşı açılan parti kapatma davasını kazanarak bu dönemde tek başına hükümet kuramayan BSP ile koalisyon yoluyla söz hakkı elde eder. Bu iktidar döneminde Mladenov, Komünist Parti tekeline son vereceğini, diğer partilerle yeni yönetim hakkında görüşmeler sağlanacağını açıklar. Bu görüşmelerde piyasa ekonomisi, demokrasi, çoğulcu seçim sistemi gibi kararlar alınır. Bu yeni devlet kimliği ile beraber, eski hükümet tarafından zor kullanılarak değiştirilen isimlerin yerine, Türkçe isimlerin alınabileceği, günlük hayatta dini yükümlülüklerin yerine getirilebileceği ve Türkçe konuşmanın artık yasaklanmayacağı açıklanmıştır.²¹⁴

Demokrasi ile tanışan Bulgaristan'ın devlet kimliği tanımlanmasına yeni bir tanım getirdiği görülmektedir. Nitekim yeni devletin kimliğini demokratik, modern, piyasa ekonomisini benimsemiş, kapitalist sisteme entegre olmaya çalışan Avrupalı bir devlet olarak yeniden tanımlayıp, Avrupa Birliği ve NATO ile kontak kurmaya çalışmıştır. Ulvi değerler ile yeniden inşa edilmeye çalışılan kimlik minvalinde, çıkarlar da belirlenmeye başlamıştır.²¹⁵

Etnik olarak anlaşmazlıkları çözmek amacıyla Sosyal Halk Konseyi (Social Council of Citizens) kurulmuş, konsey azınlıklara yönelik hakların ihlal edildiğini kabullenmekle birlikte, ayrılıkçı hareketler ve Bulgarca harici bir resmi dilin tanınmasına karşı çıkmıştır. Bu konseyin çalışmaları sonucu, asimilasyon sürecinde hapse atılan Bulgaristan Türklerinin affına karar verilmesi, uzlaşmacı ortamı pekiştirmiştir. Pomak'lar da dâhil olmak üzere azınlıklar, anadilde eğitim, ibadet özgürlüğü, anadilde isim sahibi olma gibi haklarını tekrar elde etmişlerdir. Bu gelişmeler, batılı devletler tarafından takdirle karşılanmıştır. Hakların tekrar verilmesi olarak algılanan bu dönemde, Türkler ve diğer azınlıklar da dâhil olmak üzere 500.000'den fazla kişinin isimleri geri verilmiştir.

²¹³ Arif Bağbaşıoğlu, "Transatlantik İlişkiler Bağlamında "Küresel Ortaklar" ve "Akıllı Savunma", **Adam Akademi**, C.3/1 2013, s.77

²¹⁴ Kader, **a.g.m.**, s.4426

²¹⁵ Burhanzade, **a.g.m.**, s.14

Diğer bir iyileştirme ise; komünizm döneminde devlet tarafından el konulan arazi, mülk ve toprakların yeniden eski sahiplerine verilmesi durumudur. Fakat bu araziler dağıtılırken 90'lı yılların sonuna kadar tapular dağıtılmamıştır. Bu taşınmazların geri dağıtılması, bazı şartlara bağlanmıştır. Sahip olunan arazi üzerinde komünist dönemde bir yapı inşa edilmişse, iddia edilen hakkın geri iadesinin yapılmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca talep edilen taşınmazlar ve arazilerin, talep edilen kurumun elindeki bilgilerden miktar olarak fazla olması durumunda, ilgili kurumca belirlenen miktar kadarıyla iade yapılması kararlaştırılmıştır.

1991 yılının Temmuz ayında resmileşen yeni Bulgar anayasasıyla, azınlıklara kendi ana dillerini öğrenme ve kullanma hakkı tanınır.²¹⁶ Din özgürlüğü bağlamında Kuran-ı Kerimin Türkçe basılmasına izin verilir. Türk yayın hayatına yönelik engeller kaldırılır. Jivkov'un düşüşünün ardından insanlar, çocuklarını Kuran Kurslarına yollamaya, Türkiye'den din kitapları ve yurtdışı namaz vakitleri getirmeye başlarlar.²¹⁷ 1992 yılında komünizm döneminden sonra ilk nüfus sayımı yapılır. Bu nüfus sayımına göre toplam nüfus 8.487.317 kişidir. Türk azınlık nüfusu 800.062, toplam Müslüman azınlık nüfusu ise 1.110.295 kişiden oluşmaktadır. Bulgaristan nüfusunun %15,33'ü azınlık gruplarından oluşmaktadır. Bu sayımda Gagavuzlar, Çerkezler, Tatarlar Bulgaristan özelinde ayrı bir etnik unsur olarak sayılmış ve Pomaklar ise Bulgar nüfusuna ilave edilerek hesaplanmıştır.

Komünizm sonrası kimlik tasavvurlarının yansımalarından bir diğeri ise Ivan Kostov önderliğinde kurulan hükümetin hedefleri içinde görülmektedir. Bu hedefler ekonomiyi işler hale getirmek, özelleştirme, suç ve yolsuzluğun ortadan kaldırılması ile AB ve NATO'ya uyum sağlamak olarak okunmaktadır. Nihayetinde 1995'te AB'ye katılım süreci başlamış ve bu süreç Bulgaristan'ın 2007'de AB'ye üyeliğiyle sonuçlanmıştır. Bu bağlamda Bulgaristan, azınlık hakları konusunda yeni sorumluluklar kazanmıştır. Türkiye'de yaşayan Bulgar göçmenlerinin yeniden Bulgar vatandaşlığına geçmesi gündeme gelince, bu durum Bulgaristan tarafından tehdit olarak algılanmıştır.

Konunun anlaşılması açısından bu yeni dönemi, Jivkov dönemiyle kıyaslamamak en doğru yaklaşım olacaktır. 1992 anayasasında Türk azınlık kavramı yine kabul edilmemiş, yeni dönem içinde de azınlıklar Bulgar kimliği önünde en büyük engel olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Bosna ve Kosova'da yaşanan olaylar Bulgaristan'ı düşündürmüştü ve Türk azınlığında ayrılıkçı düşünceyi benimseyeceğinden korkulmuştur.

---

²¹⁶ Vatansever, **a.g.e.**, s.100

²¹⁷ Baskın Oran, "Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik: Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ankara, s.115

Bulgar Anayasası hazırlandıktan sonra, yürütmenin sağlıklı işlemediği düşünülmüş ve yeni bir seçimin yapılması öngörülmüştür. 1990 yılındaki seçim sonucunda HÖH partisi seçimlerde %10'luk bir başarı elde etmiştir. 24 milletvekilliği ile 27 Belediye Başkanlığı ve 653 muhtarlık kazanmıştır.²¹⁸ Bu seçimde Bulgar partilerinden DGB oyların %45,8'ini, BSP oyların %44,2'sini kazanmıştır. Seçimlerden yaklaşık 3 ay sonra Ocak ayında ise Bulgaristan'da ilk kez cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış, bunun sonucunda Ocak 1992 yılında Jeliu Jeleu cumhurbaşkanı seçilmiştir. Yeni benimsenen bu demokrasi anlayışının tezahürü olan çok partili seçimler ile Bulgaristan'da tek başına bir iktidar oluşturulamamış ve sonucunda ekonomik sorunlar yaşanmıştır; 1992 yılında yapılan güven oylamasında DGB hükümeti son bulmuş, koalisyon yoluyla yeni bir hükümet kurulması denenmiş fakat başarısız olunmuştur. Bunun sonucunda ise Bulgaristan cumhurbaşkanı Jeleu yeni bir referandum kararı almıştır. 1994 yılında yeni bir referandum yapılmış ve seçimi BSP kazanmıştır.

Bu dönemde HÖH ile beraber Türkler tarafından kurulan ve azınlıkları temsil ettiğini kabul ettiğimiz üç parti daha bulunmaktadır. Bu partiler ise Demokratik Gelişim Harekâtı (DGH), Demokratik Adalet Partisi (DAP) ve Türk Demokratik Partisi (TDP) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu partiler içerisinde en başarılı Türk partisi, HÖH olmuştur. Koalisyon yoluyla yönetimde söz hakkı elde etmiş ve Bulgaristan'ın demokratikleşme ve AB üyelik sürecine katkı sağlamıştır. Özellikle 1994 yılındaki genel seçimlerde Türk azınlıkların oyları bölünmüş, HÖH barajı geçemeyerek meclise girememiştir. Bu dönemde meclis içinde herhangi bir Türk muhalefetiyle karşılaşmayan BSP azınlıklar aleyhine bir tavır ile hareket etmiştir.

Bulgar siyasetinin kaosu olduğu bu dönemde, Türk azınlıklara Türkçe eğitim hakkı tanınmasına rağmen, süreç bir türlü tamamlanamamıştır. Türk aileler bu haklarını elde edebilmek amacıyla demokratik eylemler yapmış, bu protestolardan sonra 1992'de Şumnu Yüksek Pedagoji Enstitüsü ve 1993'de Kırcaali'de İlk ve Ortaokul Öğretmen Enstitüleri'ne Türkçe Öğretmeni yetiştirecek sınıflar açılmıştır. Benzer şekilde 1990'da Sofya'da ön lisans düzeyinde İslâm Enstitüsü ve Şumnu'da İmam-Hatip Lisesi açıldığı görülmektedir.²¹⁹ Bu yıldan itibaren Türklerin nüfusça yoğun olduğu yerlerde, ders programı dışında Türkçe derslerin okutulmasına izin verilmiştir. Bu iyileştirme, Bulgaristan milliyetçileri tarafından tepkiyle karşılanır. Bulgarlar da bu duruma karşı tepki

²¹⁸ İsmail Cingöz, "Bulgaristan Müslüman-Türk Azınlık Sorunları", **Günümüz Balkan Siyaseti Proje Çalışmaları**, Ankara, 2013, s.24

²¹⁹ Meşkure Yılmaz Börklü, "Tarihsel Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları", **Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, 10/Yaz'99, s.69

olarak okullara çocuklarını göndermeme kararı alır. Akabinde Türkçe dersinin, müfredattan kaldırılmasıyla sonuçlanınca Türk azınlık tekrar protestoya başlar. Bu durum üzerine Bulgar Hükümeti çocuklarını okula göndermeyen ailelere elli leva para cezası vereceğini açıklar. Bu olaylardan sonra Bulgaristan Bakanlar Kurulu, 5 Eylül 1994 tarihli 183 no'lu kararnamesiyle ilk ve orta dereceli okullarda program dışı olarak Türk öğrencilere haftada 4 saat Türkçe Dersi okutulması kararı alır.²²⁰

Türk azınlığın Baş Müftülük sorununun, bu dönem içinde Bulgar Hükümeti tarafından oluşturulduğunu görmekteyiz. Günümüze kadar devam etmiş olan bu sorun, Bulgaristan Hükümeti tarafından bilinçli olarak ortaya atılan, Türk azınlığı bölmeye çalışmanın bir tezahürüdür. Nitekim 1994 yılında Türk ve Müslümanların seçtiği Fikri Salih Hasan'ı, BSP Hükümeti ortada hiçbir sebep yokken görevinden almış, kendi çıkar ve ideolojisiyle örtüşen Nedim Gencev'i baş müftü ilan etmiş ve Bulgaristan'daki Müslümanlar arasında suni bir sorun oluşturmuştur. Öyle ki Nedim Gencev, halk tarafından seçilmemiş hükümet tarafından bir atama yoluyla getirilmiştir. 1995 yılında tekrar seçim (kongre) yapılmış ve seçimden sonra Fikri Salih Hasan, tekrar Baş müftü seçilmiştir. 19 Kasım 1996 tarihinde dönemin Başbakan Yardımcısı, 1995 tarihli tüzüğü ve Fikri Salih Hasan tarafından temsil edilen Baş müftülük makamının liderliğini tescil etmeyi reddetmiştir.²²¹

Bulgaristan yeni anayasa ile çağdaş ve modern bir anayasaya ulaşmaya çalışmış ve birçok konuda bunu kısmen de olsa başarmıştır. Bununla birlikte demokrasiye geçişte birçok eksiklik ve tartışmalı düzenlemeler yaptığı da görülmektedir. 1991 yılında imzalanan yeni anayasa ile devletin resmi dini Ortodoks Hristiyanlık olarak belirlenmiştir. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasına atıf yapan laiklik ilkesiyle de çelişkili bir yaklaşım sergilemiştir. Sadece bu bakış açısıyla değil, aynı zamanda azınlıklar perspektifinden birçok dine mensup tebaanın, din konusunda iradeleri göz ardı edilmiştir. 1997 yılı itibariyle okullarda, isteğe bağlı olarak Ortodoks Hristiyanlık dersi verilmesi kararlaştırılmıştır.

Serbest piyasa ekonomisine ayak uyduramayan Bulgaristan, karşılıklı bağımlılığın arttığı dünya sisteminde, daha önce izole olmasından ve komünist devlet geleneğinden

²²⁰ Kader Özlem, "Bulgaristan Türkeri'nin Tarihsel Süreçleri İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci Ve Türk Azınlığa Etkileri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal Of International Social Research Volume)**, 1/2 Winter 2008, s.356

²²¹ Şaban Ali Ahmed, "Bulgaristan Baş müftülüğün Dünü Bugünü" http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/24683/bulgaristan_basmuftulugun_dunu_bugunu, Erişim Tarihi: 12.05.2017

dolayı entegre olamamış ve ekonomik olarak sıkıntılar yaşamıştır. Bu sıkıntılar sonucu kamuoyu ve baskı grupları tarafından tepkiler almış devamında Ocak 1997’de eylemler şiddet vari bir yapıya bürünmüştür. Öyle ki Ocak 1997 yılında göstericiler Bulgar parlamentosuna girmiş ve parlamentoyu yakarak tepki göstermişlerdir. Hükümet, olayların büyümesinin önüne geçemeyeceğini anlayınca istifa etmek zorunda kalmıştır. Aynı yıl, yeni bir seçim yapılması kararlaştırılmıştır. 19 Nisan 1997’de düzenlenen parlamento seçimlerinde DGB %52,2 oy oranıyla mecliste kazandığı 137 koltukla hükümeti kurabilecek çoğunluğa ulaşmıştır. Bu seçimde Sosyalistler 58, HÖH ise 19 kişiyle parlamentoda yerini almıştır.²²² DGB iktidara geldikten sonra, AB ile kurulacak bir ortaklık ilişkisinin Bulgaristan ekonomisine istikrar kazandıracağını düşünerek üyelik görüşmelerine başlamıştır. Zira AB, Doğu Avrupa ülkelerine önemli miktarda fonlar sağlamış ve Bulgaristan’da her yıl yaklaşık olarak 800 milyon dolar yardım almıştır. DGB iktidarı BSP’ye kıyasla batı ile samimi ilişkiler kurmuş ve NATO’ya üyelik konusu bu dönemde, üzerine durulan diğer bir gündem maddesi olmuştur. BSP partisi ise, ideolojik ve etnik olarak kendini Rusya’ya yakın hissetmiş ve Rusya ile olan ilişkilerin Bulgaristan için daha rasyonel olacağı tezini ileri sürmüştür.

BSP’ye göre; daha ılımlı bir iktidara kavuşan Bulgaristan, DGB ile azınlıklar konusunda daha ılımlı ve yapıcı yaklaşım sergilemiştir. 1999’da Bulgaristan’da kabul edilen Milli Eğitim Kanunu’yla birlikte 1. sınıftan 12. sınıfın sonuna kadar anadil eğitiminin mecburi seçmeli ders programına alındığı görülmektedir.²²³ Bu yeni gelişmenin temelinde ise; 1998 yılında imzalanan ulusal azınlıklar hakları çerçeve antlaşmasının Bulgaristan’a yüklediği sorumluluklar yatmaktadır. Bu sorumluluklardan bir tanesi de Türkçe eğitim konusunda ekonomik harcamaların devlet tarafından güvence altına alınmasıdır.

17 Haziran 2001 tarihine geldiğimizde ise Bulgaristan’da genel seçimler yapılmış ve bu, diğer seçimlerden daha farklı bir seçim olmuştur. Çünkü, Bulgaristan’da komünist iktidarın yönetime gelmesiyle yurt dışına gönderilen krallık hanedanı, seçimlerden önce ülkesine dönmüş ve II. Simeon liderliğinde seçimlere katılma teşebbüsünde bulunmuştur. II. Simeon önderliğinde seçimlere hazırlanan Bulgaristan için, birlik koalisyonu tüm anayasal engellere rağmen seçimi %42,3 gibi başarılı bir oranla kazanmıştır. Fakat tek başına hükümet kuramadığı için ılımlı bir politikanın tezahürü olarak %7.45 oy olan HÖH

---

²²² Özkan, a.g.e., s.90

²²³ Özlem Kader, ” Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, sa: 14, 2009, s.96

partisi ile koalisyon kurmuştur. HÖH bu koalisyon ile iki bakanlık almayı başarmıştır. Bir önceki seçimlere göre daha başarılı olan HÖH partisi 2001 seçimlerinde parti tabanının yüksek katılımıyla beraber yönetimde hak sahibi olmuştur. Bu genel seçimde BSP oyların %17,4, DGB ise %18.17'sini almıştır.

Bulgaristan'ın AB ile temasları, yukarıda anlatıldığı gibi Helsinki son bildirisini kabul etmesiyle başlar. Daha sonra 1992 yılında Bulgaristan, Avrupa konseyine üye olur. Bu yeni dönemde sanayileşme ve kalkınmanın yollarını arayan Bulgaristan, AB ile ilişkilere büyük önem göstermiştir. Mayıs 1990'da işbirliği anlaşması imzalanmış, 1 Mart 1993 tarihinde ortaklık anlaşmasının imzalanmasıyla Bulgar mevzuatının topluluk mevzuatına uyumu için çalışmalar başlamıştır. 1 Şubat 1995 tarihinde yürürlüğe giren bu anlaşma Bulgar endüstri ürünlerinin AB ihracatına serbestçe girebilmesine olanak sağlamıştır.

Bulgaristan, 14 Aralık 1995'te AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu anlamda AB üyelik kriterlerini yerine getirebilmek için reformlar ve düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır. Bu üyelik sürecinde Bulgaristan'ın önünde ki en büyük engellerden biri de; AB Siyasi kriterleri içinde yer alan azınlıklar konusudur. Çünkü Bulgaristan'ın içinde hali hazırda bir Türk azınlık sorunu bulunmaktaydı. Diğer engellerden biriye suç oranları ve yolsuzlukla ilgili konulardı. Üyelik başvurusu ile katılım öncesi aday ülkelere verilen yardım fonlarından olan PHARE, ISPA, SAPARD gibi fonlar ile Bulgaristan ekonomik anlamda desteklenmiştir. Bu desteklerle; Bulgaristan'ın ekonomisini canlandırarak AB pazarıyla rekabete hazır hale getirmek, ekonomik ve sosyal alanda işbirliği ile Bulgaristan'ın katılım sürecini hızlandırmak hedeflenmiştir. 1999 yılına gelindiğinde Bulgaristan ile katılım ortaklık belgesi imzalanır. Akabinde 15 Şubat 2000'de AB, aday ülkeler ile tam üyelik süreci ve müzakerelere başlanması kararı alır. Fakat Bulgaristan, 2004 yılında gerçekleşen genişleme dalgasına yolsuzlukla mücadele ve ekonomi konularında yetersiz sayıldığı için dâhil edilmez. Fakat Bulgaristan bu dönemden sonra hukuksal alanda yeni reformlar yapma yoluna gider, Azınlıklar ve ekonomi alanlarında düzenlemeler yapar. Bunun üzerine AB Bulgaristan'da gerçekleşen iyileşme durumunu takdir eder ve Bulgaristan'ın üyelik için gerekli kriterleri sağladığı yönünde görüş bildirir. AB'nin Bulgaristan'a yönelik uyguladığı vize rejimini terk edip, Bulgaristan vatandaşlarının Birlik üyesi ülkelerde serbest dolaşım hakkına sahip olacağını açıklaması,

Bulgaristan’da büyük bir sevinç meydana getirir ve Bulgaristan vatandaşları AB üyeliğinin somut olarak neler getirebileceğini fark edeler.²²⁴

Haziran 2004’te AB müktesebatına uyum müzakerelerini 31 bölümde tamamlayan Bulgaristan için üyelik tarihi olarak 2007 yılı öngörülürken; gerekli reformların geciktirilmesi durumunda üyeliğin 2008 yılına ertelenebileceği belirtilmiştir. Ancak Bulgaristan’ın bu konudaki özverili çalışmaları sonucu 1 Ocak 2007’de AB’ye tam üyelik gerçekleşmiştir.²²⁵

Batı endeksli politikalar izleyen Bulgaristan’da, 2005 yılında genel seçimler yapılmış ve BSP oyların %30.95’ini almayı başararak seçimleri kazanmıştır. HÖH’de bu seçimde %12.81 oy oranıyla 34 milletvekili çıkarmayı başarmıştır. Kral II. Simeon’un partisi ise %19.88 oy alarak seçimlerden ikinci parti olarak çıkmıştır. Bu seçimlerde HÖH partisinin başkanı olan Ahmet Doğan partinin tabanının sadece Türklerden değil, aynı zamanda Bulgar ve diğer etniklerden oluştuğunu, bu bağlamda tüm Bulgaristan’ı temsil ettiği yönündeki açıklamalarıyla kamuoyunun ilgisini kazanmıştır. Bu durum HÖH’ün oylarına yansımış, geçmiş dönemlere nazaran milletvekili sayısının artmasına neden olmuştur. Bulgar ırkçı partisi ATAKA’nın seçimlerde %8.14 oy oranı olarak barajı aşması, Türk azınlık ve diğer azınlıkların endişelenmesine neden olmuştur. BSP bu seçimde tek başına hükümet kuramadığı için, Kral II. Simeon’un partisiyle uzlaşmış bir koalisyon kurma kararı almıştır. Daha sonra bu koalisyona HÖH’de katılarak üç bakanlık almış ve tekrardan ülke yönetiminde söz hakkı almıştır.

Demokrasiye geçiş döneminde Bulgaristan yeni inşa ettiği tip kimlik anlayışı ile NATO bağlamında ilk teması Kuzey Atlantik İş Birliği (KAİK) bağlamında gerçekleşmiştir. SSCB’nin çökmesiyle beraber NATO’nun en asli görev tanımı olan batı bloğunu Sovyet tehdidine karşı koruma argümanı da kendiliğinden ortadan kalkmıştır.²²⁶ NATO’nun genişleme politikasının etkisi ve 2001 sonrası NATO’nun güvenlik algılayışıyla değişen etki alanı yeni üye katılımı için uygun koşulları sağlamıştır. Neticesinde Bulgaristan, NATO üyeliği için gerekli ekonomik, askeri, siyasi özellikleri taşımasına rağmen 2004 yılında NATO’ya tam üye olarak kabul edilmiştir. Bulgaristan’ın NATO üyelik sürecinde Türkiye ile yakın ve samimi ilişkiler göstermeye

²²⁴ Birgül Demirtaş Coşkun; “Bulgaristan’ın AB’ye Üyelik Hedefi: Karşılaşılan Sorunlar, Yakalanan Fırsatlar”, **Stratejik Analiz**, C.1, sa: 10, Şubat 2001, s.31

²²⁵ Kader Özlem, **a.g.m.**, s.363

²²⁶ Yiğit Anıl Güzelipek, (2014). “NATO’nun Değişen Görev Tanımı: Balkanlar Örneği”, H. Vergil (Ed) vd., *1. Karadeniz ve Balkan Ekonomik ve Politik Araştırmalar Sempozyumu İçinde* (274-277), Zonguldak: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, s.275-276

gayret etmiş ve bu bağlamda, NATO'ya üyelik sürecinde Türkiye'nin desteği sağlayabilmek amacıyla azınlıklar konusunda iyileştirmeler de bulunmuştur.²²⁷

---

²²⁷ 2004-06-28 NATO İstanbul Zirvesi, <https://www.ab.gov.tr/33317.html> Erişim Tarihi: 09.05.2018

3. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI BULGARİSTAN ve AB ÜYELİĞİNE GİDEN SÜREÇTE DEMOKRASİ KAVRAMININ AZINLIK HAKLARI ve TANIMLAMASINA ETKİSİ

3.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI YENİ DÜZEN

Soğuk savaş, sosyalizm ve liberalizm gibi iki zıt ideoloji ekseninde şekillenen bir yapıya sahiptir. Aktörler tarafından iki farklı ideolojiyi benimseyen, iki hegemon güç etrafında toplanan uluslararası ilişkilerde iki kutuplu sistem olarak kavramsallaştırılan dönemi ifade eden bir süreçtir. Bu süreç içerisinde iki kutuba ya da bloğa entegre olmayan bağlantısızlar²²⁸ olarak anlamlandırılan diğer bir bloğun varlığından da söz etmek gerekir. Fakat bu blok ideoloji temelli bir oluşumdan tamimiyle kaçınan bir tavır sergilemektedir. Bu süreçte Bloklar kendi aralarında işbirliğini güçlendirmek amacıyla ekonomik ve güvenlik kurumları oluşturdukları görülmektedir. Batı Bloğu tarafından oluşturulan NATO ve buna karşılık Doğu bloğu tarafından oluşturulan Varşova Paktı bu duruma örnektir. Bloklar bunu ekonomik alanda da devam ettirmiş, sonucunda doğu bloğu ekonomik yardımlaşma ve işbirliği kapsamında COMECON etrafında toplanmıştır. Bunun karşılığında ise Batı Bloğu Truman doktrini²²⁹ ve Marshall planıyla ekonomik alanda yardımlaşma ve işbirliğini amaçlamıştır. Bu tarz oluşumlar ile kutuplaşma daha da artmış, blok üyeleri aidiyet duygusuyla bağlı oldukları ideoloji temelinde hareket etmişlerdir.

Detant olarak adlandırdığımız dönem ile kutuplar arasında yumuşama sağlanmış, ilişkilerde tip kimlik ve devlet kimliğinin tezahürü olan aktör davranışları, görece olarak yumuşamıştır. Özellikle nükleer anlamda karşılıklı olarak silahlanan, merkez çevre bağlamında askeri üsler edinerek algılanan tehditlerin azaltması amaçlanmıştır. Uluslararası ilişkiler disiplininde uzay savaşları olarak kavramlaştırılan ve karşılıklı olarak güç ve teknoloji mücadelesini ifade eden bu süreçte SSCB, ABD ile olan bu mücadeleden ekonomik olarak zarar görmüş ve bu Doğu Bloğunun dağılmasında etkili olmuştur.

²²⁸ Bağlantısızlar (Non-Alignment); Bu oluşum ilk olarak Bandung'da 1955 yılında yapılan konferansla ortaya çıkmış ve temel prensip olarak "barış içinde bir arada yaşama" görüşünü benimsemişlerdir. Daha sonra Joseph Tito ve Cemal Abdul Nasır önderliğinde 1961 yılında teşkilatlanmış ve Belgrad'da gerçekleşen konferansla aktif hale gelmiştir.

²²⁹ Truman doktrini; ABD başkanı Truman tarafından SSCB'nin genişleme ve nükleer tehdidine karşılık olarak 1947 yılında ortaya atılan, Yunanistan ve Türkiye'ye ekonomik olarak güçlü kılarak komünizm tehdidine karşı direnç kazanmak amacıyla oluşturulmuştur. İlerleyen dönemde Marshall Planının da temellerini oluşturmuştur. Ayrıntılı bilgi için Bkz: Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, (İmge Kitapevi), 9. Baskı, Ankara, 1999, s.58-256

Ekonomik ve sosyal düzenlemeler ile bu durum giderilmeye çalışılmıştır. Daha sonra Doğu bloğu ülkelerinin ekonomik olarak kırılgan bir yapıya sahip olması, Doğu Almanya, Yugoslavya, SSCB ve uydu devletlerinde çözümler meydana getirmiştir. Çözülmenin simgesi olarak kabul edilen Berlin Duvarı'nın (Demir Perde) yıkılması, 1990 yılında Batı ve Doğu Almanya'nın birleştirilmesi, devamında 24 Ağustos 1991'de Gorbaçov'un istifa ederken SSCB'nin tüm faaliyetlerinin son bulduğunu açıklamasıyla soğuk savaş ve iki kutuplu sistem son bulmuştur.

Soğuk savaş sonrası dönemde ise komünist blok içindeki ekonomik bitaplık etkili olmuş ve bu devletler yeni bir ekonomik destek, yeni bir devlet kimliği arayışına girmişlerdir. Doğu Bloğunun sadık bir üyesi olan Bulgaristan, ölçeğinde de aynı durum yaşanmıştır. Bunun için çare olarak liberalizm, siyasi model olarak ise demokrasi tercih edilmiştir. Bunun tezahürü olarak da batı endeksli kurum ve kuruluşlar ile yakın ilişkiler kurulmuş ve nihayetinde Bulgaristan NATO ve AB üyesi olmayı başarmıştır. Bu bağlamda Bulgaristan krallık döneminden sonra uzak olduğu insan hakları, bireysel özgürlük, mülkiyet hakkı, azınlık hakkı gibi kavramlar ile karşılaşmıştır.

3.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMİN VE YENİ DEVLET KİMLİĞİ ANLAYIŞININ BULGARİSTAN İÇ POLİTİKASINA ETKİSİ

Bulgaristan'da Jivkov rejiminin son bulmasıyla, ülke içerisinde baskı ve şiddet olayları son bulmuş ve yeni bir devlet kimliği benimsenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle Bulgaristan, referandum ile çok partili bir hayata geçişi başarmış ve Jivkov döneminde yapılan yanlışların çoğu kabul edilerek, 1991 yılında yeni bir anayasa hazırlanmıştır. Ancak Demokratik bir geleneğe sahip olmayan Bulgaristan'ın bazı, zorluklar yaşadığı görülür. Özellikle iç politikada büyük sorunlar yaşayan Bulgaristan, azınlıklar konusunda bir takım iyileştirmeler yapmıştır. Her ne kadar anayasada diğer etniklere azınlık denmese de “ana dili Bulgarca olmayan” kavramı kullanılmıştır. Bu yeni dönem altında ilk olarak asimilasyon politikasının bir yansıması olan ad değiştirme ve Bulgarlaştırma politikalarına son verilmiş ve adları değiştirilen azınlıklara isimleri iade edilmiş, dini vecibeleri yasaklanan etnik gruplara özgürce dinlerini yaşama hakkı tanınmıştır. Bunun yanında yasaklanan sünnet ve Türkçe eğitim tekrar serbest hale getirilmiştir. Bu gelişmeler ışığında Bulgaristan, Avrupa ve dünya kamuoyu tarafından hayranlık ile izlenmiş ve destek verilmiştir. Öyle ki azınlıklar konusunda günümüzde hala sorunlar bulunmasına rağmen, dünya kamuoyu tarafından azınlıklar konusunda; “Bulgaristan azınlık modeli” başarılı

bulunmuş ve Bulgaristan'ın demokrasiye geçiş süreci desteklenmiştir. Bu desteklerden belki de en kapsamlısı AB tarafından verilmiştir.

Demokrasiye geçiş sürecinde hazırlanan 1991 yılında kabul edilen yeni Bulgar anayasasında azınlıklar konusunda beklenen ölçüde iyileştirme sağlanamamıştır. Bu anayasa ile getirilen ve azınlıkları doğrudan ilgilendiren kanunların başlıcaları şu şekildedir; bu anayasanın 6/2. maddesinde *“bütün vatandaşlar kanun önünde eşittir. Irk, milliyet, etnik köken, cinsiyet, din, eğitim durumu, inanç, siyasi eğilim, kişisel ve toplumsal statü veya mülki durum ayrımı yapılmaksızın hak ve önceliklerine hiçbir sınırlama konulamaz”* aynı maddenin 1. fıkrasında ise *“sahip olunan kimlik doğrultusunda kültürün gelişmesi kanun tarafından garanti altına alındığı”* belirtilmiştir. 3. maddesinde; *“ülkenin resmi dilinin Bulgarca olduğu”* belirtilmiştir. 8. maddesinde; *“Anadili Bulgarca olmayan öğrenciler, zorunlu Bulgar dili dersi dışında, devletin koruması ve kontrolü altında, devlet okullarının dışında kendi anadillerini öğrenme hakkına sahiptirler.”* 36. Maddenin 1. fıkrasında *“Bulgar dilinin öğrenilmesi ve kullanılması her Bulgar vatandaşının hakkı ve yükümlülüğüdür”* şeklinde vurgulanmıştır. 1991 anayasanın 20. maddesinde *“Bulgarcası yetersiz olanlar için hazırlık kursları düzenlenecektir”* kararı yer almıştır. 39. maddesinde *“Bulgaristan vatandaşlarına her türlü düşüncelerini yazılı ya da sözlü olarak kelimeler ile, semboller ile, sözlü yada yazılı materyaller yardımıyla ifade etme hakkı güvence altına alınmıştır”*.²³⁰ 44. maddenin 2. fıkrasında *“ülkenin bağımsızlığını ulusal bütünlüğünü bozucu nitelikte örgüt kurulamaz, milli birlik aleyhinde ırk, milliyet ayrımına dayalı, etnik ya da dini ayrımları tahrik edici ya da yurttaşların hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı faaliyetlerde bulunamaz”* şeklinde belirtilmiştir. Bu madde ile Konjektürel anlamda Doğu Avrupa'da görülen ayrılıkçı hareketlerin Bulgaristan'da gerçekleşme tehlikesine karşı bir önlem alındığı görülmektedir.

Bu yeni sistem içinde hareket özgürlüğü bulan Türk azınlığı, örgütlenme yoluna gitmiş ve HÖH adlı partiyi kurmuşlardır. Ahmet Doğan tarafından kurulan bu oluşum, baskılardan çekinildiğinden dolayı bir parti değil sadece hak ve özgürlüklerin korunması için oluşturulmuş bir yapılanma olarak lanse edilmiştir. HÖH ile siyasi alanda örgütlenmeyi başaran Türk azınlığı, bu dönemden itibaren Bulgaristan siyasetinde önemli rol oynamıştır. Özellikle koalisyon kurma durumunda diğer partilere karşı en iyi alternatifi oluşturmuş ve koalisyon yoluyla yönetimde söz hakkı elde etmiştir.

---

²³⁰ 1991 Bulgaristan anayasası için Bkz: National Assembly of the Republic of Bulgaria, Constitution, <http://www.parliament.bg/en/const>, Erişim Tarihi; 11.05.2017

Basın yayın konularında da reformlara giden Bulgaristan, komünist dönemde uygulanan yasakları kaldırır. Demokrasi döneminde Türk azınlığın aktif olmasının önünü açar. Nitekim bu dönem içinde birçok Dergi ve Gazete yayın hayatına başlar. “Kaynak” adlı Türkçe Dergi, Deliorman, haftalık olarak yayımlanan Sabah Gazetesi, Hak ve Özgürlük Gazetesi, Filiz Gazetesi, Gönül Dergisi, Yeni Hayat, Balkan Dergisi, Kırcaali Gazetesi²³¹ bunlardan bazılarıdır.

Bu dönem yaşanan bir diğer önemli gelişme ise, Bulgar anayasasında ortaya konan “ana dili Bulgarca olmayan vatandaşlar için kendi dillerinde TV ve radyo yayını yapabileceği şeklindeki iyileştirme. Ayrıca bu dönem Bulgar ulusal kanalında günde on dakika TV yayını, Türk nüfusunun çoğunlukta olduğu bölgelerde günde üçer kez otuz dakika Türkçe program yapılacağı kararlaştırılmıştır

Soğuk savaş sonrası iç politikadaki diğer bir değişim ise eski rejim ile yüzleşme alanında gerçekleşmiştir. Öyle ki Jivkov’un talimatıyla gerçekleştirilen Belene Kampındaki işkenceler, asimilasyon, baskı ve şiddet olayları bu dönemde ortaya çıkarılmış ve yıllar sonra itiraflar gelmiştir. Bu bağlamda Belene kampında yaşananlar, yıllar sonra Bulgaristan yönetimi tarafından kabul edilmiştir. 2012 yılında DSB başkanı tarafından Belene kampında yapılanlar bağlamında hazırlanan bildiri parlamento kararıyla kabul edilmiştir. Fakat bu oylamaya ırkçı ATAKA Partisi katılmamış ve sonucunda mecliste 115 milletvekilin 112’sinin evet, diğer üçünün ise çekimser kaldığı oylamada alınan karar ile, bir bildiri yayınlanmış ve kabul edilmiştir. Bu bildiri hakkında Kostov; *“Yeniden Doğuş Süreci” olarak adlandırıldığını hatırlatarak “Bulgaristan Müslümanlarının Zorla Asimilasyonunu Kınama Bildirisi” olan belgenin parlamentonun tüm siyasi güçleri tarafından desteklenmesi gereken bir belge olduğunu, “Komünistlerin yürüttüğü bu kampanya sırasında 360 bini aşkın Türk kökenli vatandaşımızın göçe zorladığını... Etnik temizlik girişimi olarak gördüğümüz bu eylemi şiddetle kınıyoruz. Cumhuriyet Başsavcısı Boris Velçev’i bir an önce isim değiştirme kampanyası ile ilgili başlatılan ve ilerleme kaydetmemiş olan davayı yeniden ele almaya çağırıyoruz. Bu davayı; ‘zaman aşımına uğratma’ girişimlerini, asimilasyonu, tüm Bulgaristan halkının ortak suçu şeklinde gösterme girişimi olarak kabul ediyoruz. Yakın tarihimizin önemli bir sayfasını, bir kez*

²³¹ Ali Eminov, “Bulgaristan’da Yayınlanan Türkçe Gazeteler: 1880-1990” https://www.academia.edu/4165129/Bulgaristanda_Yay%C4%B1nlanan_T%C3%BCrk%C3%A7e_Gazeteler_1880-1990, Erişim Tarihi: 10.05.2017

daha okuyup kapatmak zorundayız”²³² şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Bu bağlamda “*DSB Milletvekili Liçezar Toşev de en az 517 kişinin asimilasyon kampanyası sırasında öldürüldüğünü, 500’ü aşkın Bulgaristan Türk’ünün Belene cezaevine yollandığını söyleyerek*”²³³ kampta yaşanan insan hakları ihlallerini kabul etmiştir.

Bulgaristan’da bulunan camilerin devamlılığı için büyük önem arz eden vakıf mallarına komünist dönem itibariyle el konulmuş idi. Her ne kadar günümüzde de bu mesele tam olarak çözüme kavuşturulmasa da, daha önce el konulan cami ve vakıf malları demokrasi dönemiyle beraber iade edilmeye başlamıştır. Fakat çoğu vakıf arazilerinin tapularının bulunamayışı ve Bulgaristan’ın ekonomik olarak iyi durumda olmaması, vakıf mallarının tamamıyla iade edilmesinde büyük engeller ortaya çıkarmıştır.

Diğer bir değişim ise; örgütlenme ve sendikalaşma çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda ülkede bulunan azınlıklar kendi aralarında kurdukları örgüt, vakıf ve dernek yoluyla bir araya gelmişlerdir. Örneğin; Tatarlar “Kırım Tatarlarının Kültür Birliği (ASABAY) adlı birliği 1993 yılında kurmuşlardır. Pirin bölgesindeki Makedonlar tarafından “TMO” ve “Birleşik Makedon Örgütü- (OMO)” kurulmuştur. Bunların yanında Ermenilerin kurduğu Erivan ile Yahudilerin kurduğu “Şalom Birliği” örgütleri de mevcuttur.²³⁴

Demokrasi dönemi ile liberal bir devlet kimliğini benimseyen Bulgaristan, liberal devlet anlayışı ile devletleştirilen mülkiyetleri geri iade etmeye başlamış ve devamında özelleştirmeler ile serbest piyasa ekonomisi güçlendirmeye çalışılmıştır. Komünist dönemde devlet tekelinde olan ekonomik hayat bu dönem ile son bulmuştur. 1994 yılında başlayan özelleştirmeler ve AB yardım fonları ile Bulgaristan ekonomisi canlanmış, gayri safi yurt içi hasılda (GSYH) artış meydana gelmiştir. Tarımsal faaliyetlerin daha ön planda olduğu Bulgaristan, kırılğan olan ekonomisini destelemek amacıyla para birimi olan Leva’yı, Euro’ya endeksleyerek istikrar kazanmıştır.

Demokrasiye geçiş sürecinde parlamento seçimlerinde meclise girme şartı olarak %4 baraj şartı konulmuştur. Sonuç olarak diğer partilerin de mecliste temsil edilme şansı artmıştır. Bulgaristan azınlıkların temsiliyeti konusunda da başarılı bir yönetim sergilemiş

²³² Belene itirafı, (12 Ocak 2012), vatan gazetesi, <http://www.gazetevatan.com/belene-itirafi-423692-gundem/>, Erişim Tarihi: 11.03.2016

²³³ <http://www.ntv.com.tr/turkiye/bulgaristan-22-yil-sonra-asimilasyonu-kabul-etti,hvs6N2P8iES-Ic-RjHr1JA>, Erişim Tarihi: 11.03.2016

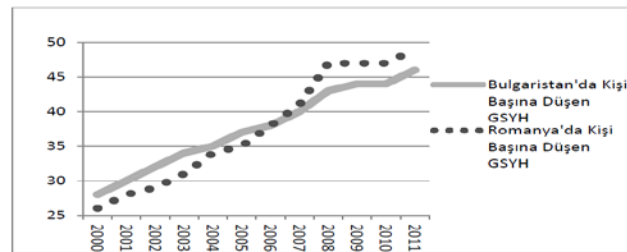
²³⁴ Öner, a.g.e. s.118 naklen Nurcan Özgür , "1989 Sonrası Bulgaristan, Bulgaristan Türkleri ve HÖH", Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar , Mustafa Bereketli, Ed., Rumeli Vakfı, İstanbul, 1999, s.101-150

ve 5 Temmuz 2009 yılında seçimlerde % 39,7 oy oranıyla Bulgaristan'ın Avrupalı Kalkınması için Yurttaşlar Partisi(GERB) Boyko Borisov önderliğinde seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Oyların 17,7'sini alan BSP ise ikinci parti olmuştur. HÖH ise bu seçimlerde % 14,46 oy alarak üçüncü parti olarak seçimden çıkar. Bulgar milliyetçiliğinin merkez partisi olma özelliği ile bilinen ATAKA ise bu seçimlerde % 9,3 oy alır. Sağcı Mavi Koalisyon % 6,7, Düzen, Meşruiyet ve Güvenlik Partisi ise oyların %4,1'ini elde eder. Tek başına hükümet kuramayan GERB, HÖH ile koalisyon kurarak yeni hükümeti oluşturur.

2013 yılında ise Bulgaristan'da yaşanan ekonomik sorunlar sonucunda hükümet zor durumda kalır. 20 Şubat'ta başbakan Borisov istifa etmek zorunda kalır. Bu nedenle yeni bir genel seçim yapılması kararlaştırılır. Bu seçimler sonucunda HÖH %14,84, GERB: % 32,67, BSP %15,40, Reformcu blok %8,89, ATAKA:% 4,52, Sansürsüz Bulgaristan % 5,69, BUA % 4,15 oy alır.²³⁵

Devletlerin sahip oldukları kimlikler dış politikadaki eylemlerinde doğrudan etkilidir. Wendt'e göre ulusal çıkarların belirlenmesinde önemli bir etken olan ekonomik refah, bu dönemde Bulgaristan dış politikasını da etkilemiştir. Ekonomik anlamda uluslararası sisteme entegre olabilmek amacıyla bölgesel ve uluslararası örgütlere üye olmuştur. Bu bağlamda Bulgaristan, Karadeniz İşbirliği Örgütüne (KEİ), 1 Aralık 1996'da dünya ticaret örgütüne (WTO), IFC (Uluslararası Finansman Kurumu), AB gibi kurumlara üye olur (2000 sonrası Bulgaristan GSYH'ı için Bkz: Tablo: 2.8). Bölgesel düzlemde gündeme getirilen bölgesel işbirliği girişimleri de bölgede bulunan sorunlara çözüm getirmede başarısız olmuş ve işbirliği girişimlerinin büyük çoğunluğu tıkanma noktasına gelmiştir.²³⁶

Tablo 2.8. Bulgaristan'ın 2000'den itibaren GSYH'da ki artış grafiği²³⁷

Kaynak: Eurostat. 2012.

²³⁵ <https://bianet.org/bianet/dunya/184866-bulgaristan-secimi-turk-oylarini-bolen-dost-meclis-e-giremedi>, Erişim Tarihi: 15.04.2017

²³⁶ Türkeş, **a.g.m.** S.6073

²³⁷ Halil Şimdi, "AB Üyeliği Eski Doğu Blok'u Ülkelerinin Dış Ticaret Yapılarını Nasıl Dönüştürdü? Bulgaristan Örneği", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 2013, Yıl:1, C.1, sa: 3, s.29

Bulgaristan'ın AB ile ilişkisi ekonomik ve sosyal alana da yansımış, ekonomik anlamda güçlenmeye başlamıştır. 1995'te toplam dış ticaret hacmi 8 milyar Euro iken, gelişen serbest pazarla Bulgaristan'ın dış ticaret hacmi 40 milyar Euro'yu geçme başarısını göstermiştir.²³⁸ Ocak 1999 yılında Türk azınlığının aile başı ortalama geliri 51.06 Leva iken, Temmuz 2000'de 52.77 leva olmuştur. Çingene azınlığının aile başı ortalama geliri ise Ocak 1999 yılında 24.69 Leva iken, Temmuz 2000'de 23.45 Leva olmuştur. Mayıs 2002'de Bulgar çoğunluğu arasında işsizlik oranı %39, Türkler arasında %62, Çingenerler arasında ise %90 olduğu tespit edilmiştir.²³⁹

3.3. AB'NİN AZINLIK HAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bulgaristan ilk olarak 1990 yılında AB ile İşbirliği Anlaşması, 1993'te ise Ortaklık Anlaşması imzalamıştır. 1997'de ise liberal devlet kimliği, Stoyonav'un cumhurbaşkanlığı döneminde doruğa çıkmış ve benimsenen liberal devlet kimliğinin bir gereği olarak; Avrupa ve Batı merkezli kuruluşlar ile ilişkiler derinleştirilmiştir. Bu dönemden sonra Bulgar Hukuk mevzuatını, AB mevzuatına uyumlaştırma süreci başlamıştır. Bulgaristan'ın AB'ye üye olmak için yaptığı başvuru ise 1 Mart 1995 yılında gerçekleşmiştir.²⁴⁰ 1999 yılında gerçekleşen Helsinki zirvesiyle Bulgaristan'ın tam üyelik müzakerelerinin başlamasına karar verilmiştir. Yolsuzlukla mücadele, çocukların ve engellilerin hakları, fırsat eşitliği ve ayrımcılıkla mücadele, çingenerlere karşı ayrımcı tutumun sona erdirilmesi gibi konularda, AB tarafından tavsiyelerde bulunulmuştur.

9 Kasım 1989'da Jivkov'un istifa etmesiyle batı ile ilişkiler bağlamında Bulgaristan, 29 Haziran 1990 AGİK İnsani Boyut Konferansı'na katılmıştır. Bu konferans ile oluşturulan Kopenhag Belgesinde²⁴¹ azınlıklar ile ilgili kararlar yer almıştır. Bu bildiride azınlıklar ile ilgili alınan kararlar şunlardır;

31. Madde, “ulusal azınlıklara mensup kişilere, insan hakları ve temel özgürlüklerin kullanılması konusunda, diğer yurttaşlarla tam eşitlik sağlamak amacıyla özel önlemler alacaklardır.”

32. Madde, “Uluslararası azınlıklara mensup kişiler, kendi iradeleri dışında hiçbir asimilasyon girişimine maruz kalmadan, etnik, kültürel, dilsel ya da dinsel kimliklerini tam bir özgürlük içinde ifade etme,

²³⁸ Şimdi, a.g.m., s.39

²³⁹ Nevrezova, a.g.e., s.88

²⁴⁰ Buket Ökten, Romanya ve Bulgaristan'ın Avrupa Birliği Üyelikleri ve Sorunlar, Ankara Üniversitesi SBE, <http://akademikperspektif.com/2014/01/14/romanya-ve-bulgaristanin>, Erişim Tarihi: 13.01.2016

²⁴¹ Bu belge, 1993 yılında kabul edilen Kopenhag kriterlerinden farklı bir bildirdir.

koruma, geliştirme ve kültürlerini bütün yönleriyle sürdürme ve geliştirme hakkına sahiptir. Özellikle de, özel ve kamusal alanda anadillerini özgürce kullanma hakkına, örgütlerini veya derneklerini kurma ve sürdürme hakkına; anadillerinde dini eğitim faaliyetleri yürütme hakkına, - ülkelerinde kendi aralarında engelsiz bir şekilde birbirleriyle temas kurma ve bu temasları sürdürme, aynı şekilde, ortak bir etnik ya da ulusal kökeni, kültürel mirası ya da dini inançları paylaştıkları başka devletlerin yurttaşlarıyla sınır ötesi temaslar kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

33. madde, “Katılımcı Devletler, ulusal azınlıklara mensup kişilerin, azınlıkların kimliğinin korunması ve geliştirilmesiyle ilgili işler dâhil olmak üzere, kamusal işlere etkili bir şekilde katılma hakkına saygı göstereceklerdir.”

34. madde, “Katılımcı Devletler, ülkelerindeki ulusal azınlıkların etnik, kültürel dilsel ve dinsel kimliğini koruyacak ve bu kimliğin geliştirilmesi için gerekli koşulları sağlayacaklardır. Her devletin karar alma usullerine uygun olarak, azınlıkların örgüt veya dernekleriyle yapılacak temaslar dâhil olmak üzere, gerekli istişarelerde bulunduktan sonra bu amaç doğrultusunda gereken önlemleri alacaklardır.”

35. Madde, “Katılımcı Devletler, ulusal azınlıklara mensup kişilerin, azınlıkların kimliğinin korunması ve geliştirilmesiyle ilgili işler dâhil olmak üzere, kamusal işlere etkili bir şekilde katılma hakkına saygı göstereceklerdir.”²⁴²

Bu konferansa katılarak demokrasi sürecini güçlendiren Bulgaristan, Liberal ve demokratik devlet kimliğini benimsemeye kararlı olduğunu göstermiştir.

Üyelik yolunda komünizm’in aşırı baskıcı izlerini, silmeye çalışan Bulgaristan, ekonomik anlamda desteklerin kesilmemesi için tavsiyelere uymaya özen göstermiştir. Azınlıklar konusunda yapılan iyileştirmeler sonucunda 1989 yılında Türkiye’ye göç edenlerden 154.000 kişinin geri dönmesine müsaade edilmiştir.²⁴³ AB desteğini sağlamak amacıyla Bulgar ve Makedon hükümeti, karşılıklı anlaşmalar sonucu birbirlerinin

²⁴² http://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2016/03/KopenhagBelgesi_TUR-.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2017

²⁴³ Buket Önal, “Türkiye Bulgaristan ilişkileri”, **Yeni Türkiye Dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.4509

toprağında iddiada bulunmadıklarını beyan etmiş ve Bulgaristan ilk kez Makedon ulusunun varlığını tanımıştır.²⁴⁴ AB katılım süreci ile yeni bir kimlik benimseyen Bulgaristan, Türkiye ile arasındaki sorunların barışçıl çözümü için görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu amaçla, başbakanlar düzeyinde ziyaretler başlatılmıştır.

AB ile ortaklık ve işbirliği sürecinden sonra 1993 yılında Türkçe, 1-8.sınıflar arasında okutulmaya başlanmıştır. Seçmeli ders olarak belirlenen Türkçe, haftada 4 saat verilmesi, ders için sınıf açılması içinse 14 kişilik bir dilekçe yazılması şartına bağlanmıştır.²⁴⁵ AB'ye katılım sürecinde Bulgaristan 1998 yılında imzalamış olduğu Ulusal Azınlıklar Savunma Çerçeve Antlaşması'nın gereği olarak 1999 yılında Asgari Genel Eğitim ve Eğitim Planı yasası çıkarmıştır. Bu yasayla, azınlık dilinin resmi olarak zorunlu eğitim programı çerçevesinde okutulması kararı alınmıştır.²⁴⁶ Bu gelişmeler AB tarafından takdirle karşılanmıştır ve AB Komisyonunun 2000 yılındaki raporunda, Türklerin yerel ve ulusal düzeyde politik yaşama gayet iyi entegre oldukları fakat ilk ve ortaokul seviyesindeki öğretim kurumlarında Türkçe eğitim konusunda ilerleme sağlanmasına karşın, konuya dair öğretmen sıkıntısı çekildiği de belirtilmiştir.²⁴⁷ AB'nin üzerinde durduğu diğer azınlık konusu ise; ekonomik başlık altındaki işsizlik sorunudur. AB, Bulgaristan'ın katılım sürecinde sunduğu ilerleme raporlarında sık sık dile getirilen bu soruna, ülke bazında çözüm bulamamıştır. Özellikle Türk azınlığın ülke nüfusundaki işsizlik oranı, Bulgarların işsizlik oranından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bulgaristan üyelik sürecinde farklılıkları tehdit olarak değil, kültürel ve sosyal bir zenginlik kabul ederek anayasal bir yurttaşlık kavramının hayata geçirilmesini, çağdaş yurttaşlık anlayışıyla kültürel ve sosyal değerlerin korumasını hedeflemiştir. Bu hedef, kimi zaman başarılı şekilde sonuçlansa da hala eksikliklerin olduğu görülmektedir.

3.3.1 Avrupa İnsan hakları sözleşmesi

II. Dünya Savaşı sırasında birçok insan hakları ihlali, Avrupa devletlerinin dikkatini çekmiş ve savaş sonrası dönemde barışın nasıl tesis edileceği görüşmeleri başta olmak üzere, BM ve AB gibi kurumlarda görüşülmeye başlanmıştır. Savaş sonrasında Avrupa içinde ekonomik işbirliğini öngören anlayış ile AB oluşum safhasında çeşitli konferanslarda dile getirilmiştir.

²⁴⁴ Burhanzade, **a.g.m.**, s.14

²⁴⁵ Bayram Çolakoğlu, "Bulgaristan'da Türkçe Eğitim Serencamı" ,**Yeni Türkiye dergisi**, sa: 64, Ankara, 2015, s.4443

²⁴⁶ Çelik, **a.g.m.**, s.4434

²⁴⁷ Kader, **a.g.m.**, s.362

İnsan hakları, İlk olarak 1949 yılında Winston Churchill önerisiyle Avrupa Konseyi Danışma Meclisinin’de gündeme gelmiştir. Bu kavram içinde azınlıklar konusu devlet otoritelerini zayıflatacağı düşüncesiyle irdelenmemiş ve bildiri içinde işlenmemiştir. Fakat Avrupa İnsan Hakları Bildirisi, birçok yönden ayrımcılık konusuna vurgu yapmıştır. Özellikle bildirinin 14. Maddesinde *“Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır”*²⁴⁸ diyerek bireylerin özgürlüğüne atıf yapılmıştır. 2005 yılında genel 12’ nolu ek protokolde de benzer şekilde ayrımcılığı önleme konularına atıf yapıldığı görülmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Bildirisinin 11. Maddesi ise temel haklar bağlamında kararları içererek, birden fazla kişinin ortak amaçlar ile dernek, örgüt ve etkinlikte bulunmasına imkân sağlamıştır. Bu kararlar, ülke içindeki farklı grupların ifadelerinin orantısız bir biçimde kısıtlanması sözleşmeye uygun bulunmamıştır.²⁴⁹ Bu bildirinin 9/1 Md. *“Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir”* ve 9/2 Md. *“Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir”*²⁵⁰ kararıyla kişilerin din ve vicdan özgürlüğü garanti altına alınmıştır. Bu bildirinin 10. Maddesinde herkesin ifade özgürlüğüne sahip olduğu ve kısıtlanmayacağı yönünde görüş belirtilmiştir. Etnik grupların Farklılıklarını korumada önemli bir karar sayılan bu bildirinin 8. Maddesinde *“Herkes özel ve aile hayatına, kişilerin konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi”* yönünde tavsiyede bulunmuştur.

Demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunan ve AB üyesi olan devletlerin hepsini ilgilendiren bu bildiri, AB üyesi olan Bulgaristan’da kişi hak ve hürriyetlerine, dolaylı yoldan ise azınlıklar konusunda sorumlu olmasına neden olmuştur. Bulgaristan 1990 sonrasında komünist rejimin son bulmasıyla, azınlıklara karşı sorumluluklarını eksikliklerine rağmen yerine getirmeye çalışmıştır. Nitekim AB entegrasyon sürecinde

²⁴⁸ <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainshaklarisozlesmesi.pdf> Erişim Tarihi: 12.04.2017

²⁴⁹ Sabahattin Nal, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukukunda Azınlıklar*, (Nobel Yay.), Ankara, 2010, s.83

²⁵⁰ <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainshaklarisozlesmesi.pdf> Erişim Tarihi: 12.04.2017

birliğe üye olma koşullarından biri olarak; Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Sözleşmesinin, aday ülke tarafından çekincesiz olarak kabul edilmesi şartı koymuştur.

3.3.2. Kopenhag Kriterleri

22 Haziran 1993'te gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde birliğe tam üyelik için kriterler belirlenmiştir. Bu kriterlerin belirlenmesinde, Doğu Avrupa ülkelerinin içinde buldukları etnik çatışmalar etkili olmuştur. Bu kriterler; siyasal, ekonomik ve topluluk müktesebatına uyum kriterleri başlığı altında düzenlenmiştir. Siyasal kriterler içerisinde istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü, İnsan Haklarına saygı, Azınlıkların korunması gibi başlıklar eklenmiştir. Ekonomik kriterlerde ise iyi işleyen bir pazar ekonomisi ve AB içindeki pazar güçleri ile etkin bir rekabet gücü olarak belirlenmiştir. Üçüncü kriter ise AB hukukunda alınan kararlara uyum sağlayabilme, siyasal ve parasal birlik hedeflerini kabul etmeyi ifade etmektedir.

Bulgaristan, AB'ye entegrasyon süreci ile beraber bu anlamda görev ve sorumlulukları açısından ilgilendiren bu kriterler, ekonomik, siyasal ve sosyal alanda birçok yönden iyileştirmeler yapmaya zorlamıştır. Şüphesiz Türk azınlığın ve diğer azınlıkların komünist döneme göre daha iyi bir durumda olmasına olanak sağlamıştır. Avrupa Birliği temel prensipleri içerisinde yer alan farklılıkları yakınlaştırmak görüşü, çoğunluk azınlık ilişkilerini de yakından ilgilendirmiştir. Bu nedenle AB bütünleşme süreci "etnik sınırların kaybedilmesi değil, diğerleriyle yeni ilişkilerin kurulması ve bireyin kimliğinin korunması" anlamını taşımaktadır.²⁵¹ Avrupa Birliği farklı kültür ve gelenekleri, farklı din ve inanışları zengin olarak görmüştür. Bu öngörüyle ise, üyelik müzakeresi yürüten tüm devletlerde uygulamaya çalışmıştır.

Küreselleşme süreciyle birlikte, ulus devlet modelinin her geçen gün yıpranması ve temelsizleşmesinden hareketle, Avrupa'nın gelişmiş liberal demokrasileri, bu soruna da çare olarak bir yandan azınlıkların korunmasını sağlamaya çalışmakta, öte yandan bu yeni anlayışa uygun olarak, toplumu Ulus dışı (uygulamada ulus üstü) yeniden örgütlemenin temellerini hazırlamaktadır.²⁵² Bu sorunun bir nevi önlenmesi amacıyla ise, Avrupalı kimliği inşa edilmiştir. Böylelikle farklılıkların bu çatı altında toplanılması gerçekleşmiş olacaktır. Bu durum kimi devletler tarafından azınlıkların kendi sahip oldukları milli bilinci

---

²⁵¹ Nevrezova, a.g.e., s.83

²⁵² Kurubaş, a.g.e., s.174

güçlendireceği görüşünü doğurmuştur. Kimi devletlerde ise azınlıkların, AB şemsiyesi altında bütünleşeceği ve ayrılıkçı hareketlerin sonlanacağı şeklinde yorumlanmıştır.

AB siyasi kriterlerinden olan azınlık hakları ise üyelik sürecinde en zorlu ve en önemli konuları teşkil etmektedir. Ancak bazı Devletlerin anayasal hukukunda tanınmayan azınlıklar, bu çerçevede çeşitli zorluklar oluşturmuştur. Öyle ki AB'ye üyelikte önemli bir adım sayılan azınlık hakları; azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunması, genişleyen Avrupa Birliğine azınlıklara mensup kişilerin insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda, yıllar içerisinde önemli bir tecrübe kazandırmıştır.²⁵³

3.3.3 Maastricht Anlaşması

1951 yılında Paris'te imzalanan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu Kuran antlaşma ile bugünkü AB'nin temelleri atılmıştır. Daha sonra 25 Mart 1957'de Roma'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Antlaşma AKÇT üyesi altı ülke tarafından imzalanmıştır. AET gibi Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulmuştur. 1965'de kurucu üyelerin imzalamış oldukları Füzyon Antlaşması sonucunda, AKÇT, AET ve EURATOM için tek bir konsey, komisyon ve parlamento oluşturulmuş, bütçeleri birleştirilerek "Avrupa Toplulukları" terimi kullanılmaya başlanmıştır.²⁵⁴

Avrupa topluluğunu oluşturan üye devletler 7 Şubat 1992'de ekonomik, politik ve parasal birlik kurma amacıyla Maastricht Antlaşmasını imzalamış ve 1993 yılında yürürlüğe girerek günümüzdeki AB ismini almıştır. Bu Anlaşmanın konumuzu ilgilendiren kısmı ise; 1992 yılına kadar AT ölçeğinde ele alınan insan hakları konuları sadece bireysel birer hak olarak değerlendirilmiştir. Bu anlaşma ile beraber "*Topluluğun ulusal ve bölgesel çeşitliliğe saygı gösterirken, üye devletlerdeki kültürlerin gelişmesine katkıda bulunacağı ve Avrupa kültürlerinin devam eden farklılıklarını garanti etmenin*"²⁵⁵ önemine vurgu yapılmıştır. AB tarafından Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası işbirliğinin artırılması, demokrasinin desteklenmesi, hukukun üstünlüğü ve temel insan haklarına saygının artırılması, güvenliği artırmanın başlıca yöntemleri olarak görülmüştür.²⁵⁶

²⁵³ Saraçlı, **a.g.e.**, s.63

²⁵⁴ Emin Tatoğlu, **Avrupa Birliğinin tarihsel gelişimi (1951-1995)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 2006, s.28-33

²⁵⁵ Kurubaş, **a.g.e.**, s.136

²⁵⁶ Atila Eralp, **Devlet ve Ötesi**, (İletişim Yay.), 5. Baskı, İstanbul, 2010, s.118

Maastricht Anlaşmasının 126. Maddesinde ise kültürel ve dilsel farklılıkların eğitim alanında gözetilmesi öngörülmektedir. Böylelikle azınlıkların dolaylı da olsa sahip oldukları kültürlerinin ve geleneklerinin geliştirilmesi ve araştırılması için bu anlaşma teminat oluşturmuştur.

Uygulamaya bakıldığında anlaşmanın bu hükümlerine dayanarak, Avrupa'da kültürel ve görsel-işitsel alanda işbirliğini teşvik etmek amacıyla çeşitli faaliyetler ve sektörel programlar yürütüldüğü görülmektedir. Bunların başında Avrupa Diller Bürosu (EBLUL) gelmektedir.²⁵⁷

3.3.4. Amsterdam Antlaşması

2 Ekim 1997 tarihinde AB üyesi ülkeler arasında, ekonomik bir birlikten politik bir entegrasyona geçiş anlamında bireysel hak ve özgürlüklere atıf yapan ve AB temel ilkelerini oluşturan bütünleştirici bir anlaşmadır. Bu anlaşma Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmanın 6. ve 13. maddeleri, kişi hak ve özgürlükleri üzerine atıfta bulunmuştur. Doğrudan azınlıklar konusuna değinilmemesine rağmen, dolaylı yoldan azınlık bireylerini ilgilendiren hükümler içermektedir.

Bu anlaşmanın 6. maddesinde, "AB, bütün üye devletlerde ortak olan prensipler olarak özgürlük, demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, hukuk devleti prensiplerine istinat eder"²⁵⁸ kararı alınmıştır. Bu anlaşmanın 13. maddesinde ise "cinsiyet, ırk, renk, din, dil, siyasi ya da görüş farkı, ulusal ya da sosyal köken, ulusal azınlık ile ilişkili olma, mülkiyet, doğum ya da diğer statü farkına dayalı ayrımcılık yapılmamasını güvence altına almaktadır."²⁵⁹ Bu madde ile AB, etnik bağlamda yapılacak bir hak ihlalini önlemeyi hedeflemiştir. Bu anlaşma, içerdiği kararlar ile 1990 Kopenhag Belgesi ve 1993 Kopenhag Kriterlerinin yanında AB'nin temel yapıtaşlarından biri olmuştur.

3.3.5. Nice Antlaşması

7 Aralık 2000 yılında AB üyesi ülkeler arasında, Amsterdam Anlaşmasının bekleneni karşılamaması üzerine, yapılan zirve sonunda 2001 yılında imzalanan, 2003 yılında ise yürürlüğe giren antlaşmadır. Bu antlaşma diğer yandan genişlemeyi öngören bir anlayış ile gerekli kurumsal reformlar gerçekleştirmeyi de amaçlamaktadır.

²⁵⁷ Özkan Duvan, Avrupa Birliği Hukukunda Azınlık Hakları, (Astana Yay.), 2. Baskı, 2016, Ankara, s.135 naklen Pamplet No.14 of The Un Guide For Minorities s.127

²⁵⁸ <http://docplayer.biz.tr/10960937-Avrupa-birligi-birincil-hukukunda-azinliklarin-korunmasinin-hukuki-dayanagi.html>, Erişim Tarihi: 14.05.2017

²⁵⁹ Duvan, a.g.e., s.5

Aynı zamanda Nice Zirvesi sürecinde, AB'nin vatandaşlarına karşı sorumluklarını ve temel haklarını düzenlemek amacıyla 7 bölüm 54 maddeden oluşan “AB temel şartı” kabul edilmiştir. Bu maddelerde insan onuruyla ilgili olan haklar (1-5), çeşitli özgürlük hakları (Md. 6-19), eşitlik hakları (Md. 20-26), sosyal haklar (Md. 27-38) ve birlik yurttaşlarının hakları (Md.47-50) yer almaktadır.²⁶⁰

AB Temel Şartı'nın bir bağlayıcılığı olmadığı konferans sırasında açıklanmıştır. Temel haklar şartının 20. maddesi; “eşitlik ilkesini vurgularken, onu bütünleyen ve ayrımcılık yasağı başlığını taşıyan 21. Madde; “cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, kalıtımsal özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya herhangi görüş, bir ulusal azınlığın üyesi olma, hususiyet, doğum, maluliyet, yaş veya cinsel eğilim gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmasını yasaklamaktadır.”²⁶¹

3.3.6. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi

Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi, 9 Ekim 1993 yılında Viyana Zirvesinde, Kopenhag Belgesindeki taahhütlerin yükümlülük altına alınması amacıyla, 10 Kasım 1994'te bakanlar komitesinin 95. oturumunda kabul edilerek Şubat 1995'te imzaya açılmıştır.²⁶² Bulgaristan, bu sözleşmeyi 5 Mayıs 1999 yılında onaylamış ve 1 Eylül 1999 tarihinde ise yürürlüğe koymuştur. Bulgaristan'ın bu belgeyi yürürlüğe koyması ve denetim mekanizması prosedürüne uygun biçimde gerekli işlemleri yerine getirmesi dikkat çekicidir.²⁶³

Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin 1. maddesi Şu şekildedir; “Ulusal azınlıklar ve bu azınlıklara mensup fertlerin hak ve özgürlüklerinin korunması, insan haklarının uluslararası korunmasının ayrılmaz bir parçasıdır ve böylelikle uluslararası işbirliği alanında yer alır.” 4. Maddesi “Taraflar ulusal azınlıklara mensup her ferde kanun önünde eşitlik hakkını ve kanunlarca eşit olarak korunma hakkını güvence altına almayı taahhüt ederler. Bu bakımdan, ulusal azınlığa mensupluk üzerine kurulu her ayrımcılık yasaklanacaktır.” 4/2 Md. “Taraflar, bir ulusal azınlığa mensup fertler ile çoğunluğa mensup olanlar arasında, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel yaşamın tüm alanlarında, tam ve etkin bir eşitlik sağlamak amacıyla, gerektiği yerde, uygun tedbirleri almayı taahhüt ederler. Bu bakımdan taraflar, ulusal azınlığa mensup fertlerin özel

²⁶⁰ Füsün Arsava, “Nice Antlaşmasının Getirdikleri”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.1, sa: 2, 2002 s.27

²⁶¹ Duvan, **a.g.e.**, s.147

²⁶² Naz Çavuşoğlu, **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, (Su Yay.), Ankara, Ocak 1999, s.25

²⁶³ Kurubaş, **a.g.e.**, s.163

koşullarını dikkate alacaklardır".²⁶⁴ Böylelikle ulusal azınlığa mensubiyete dayalı herhangi ayrımcılık yasaklanmıştır.

Bu anlaşmanın 8. maddesinde ise azınlıklara dini görüşlerini yansıtacak vakıf, dernek ve örgütlenme hakkı tanınmıştır. Ulusal azınlığın dilinin devletler tarafından araştırılıp kültürlerini topluma tanıtması yükümlülüğü ise 11. maddede ele alınmıştır. Bu madde, Bulgaristan'ın hala eksik olduğu noktalardan bir tanesini temsil etmektedir. Bu konu, bir sonraki bölümde dini sorunlar adı altında ele alınacaktır.

Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin açıklayıcı rapor bölümünde "*Azınlıklara mensup kimseler, gruplarına mensup diğer üyeler ile beraber olarak, kamu düzeni ile uzlaştığı ölçüde, kendi dillerini ve kültürlerine sahip olmaktan, kendi okullarını kurmaktan, kendi dillerinde eğitim görmekten ve kendi dinlerini açıklamaktan ve uygulamaktan men edilmeyecektir*"²⁶⁵ diyerek devletler özelinde azınlık mensuplarının nev'i şahsına münhasır özelliklerini korumaya çalışmıştır.

3.3.7. Gündem 2000 Raporu

Gündem 2000 raporu, 22 Haziran 1993'te birliğe üye olma kriterleri olarak belirlenen Kopenhag Kriterlerinin maddelerini yeniden tanımlama ve düzenleme, ek olarak birliğin genişleme stratejisini ve aday ülkeler ile ilişkilerin ne şekilde geliştirileceğini belirlemek amacıyla 16 Temmuz 1997'de AB Komisyonu tarafından hazırlanmış 1300 sayfalık stratejik bir rapordur. Bu rapora göre aday ülkeler "*azınlıkların parlamentoda ve yerel yönetimlerde temsil edilmelerini, ilk ve ortaöğretimlerde kendi dillerinde eğitim görmelerini, her türlü yayını kendi dillerinde yapabilmelerini, idari ve yargıda kendi dillerini kullanabilmelerini sağlamakla yükümlüdürler*".²⁶⁶

Bu rapora göre Bulgaristan'da %14'ü (bu oranın %9'u Türk ve %5'i roman olmak üzere) azınlık nüfusu teşkil etmektedir.²⁶⁷ Bulgar anayasasındaki düzenlemeler nedeniyle, Pomaklar azınlık olarak görülmediğinden bu raporda yer almamıştır. Azımsanmayacak derecede bir orana sahip olan azınlıklar, bu raporla beraber ülke toplumu ile uyumlu hale getirmek amaçlanmıştır. Böylelikle azınlıkların sosyal hayata entegrasyonu gerçekleştirilmiş olacaktır.

²⁶⁴ <https://rm.coe.int/16800c131f>, Erişim Tarihi: 14.05.2017

²⁶⁵ <https://rm.coe.int/16800c131f>, Erişim Tarihi: 14.05.2017

²⁶⁶ Kurubaş, **a.g.e.**, s.166

²⁶⁷ Duvan, **a.g.e.**, s.212

3.3.8. Azınlık Haklarının Korunmasında ve AB İlerleme Raporlarında: Bulgaristan

AB komisyonu tarafından hazırlanan ilerleme raporları “*aday ülkenin müktesebata uyum alanında kaydettiği ilerlemeleri veya bu alanda gözlemediği eksiklikleri yıllık bazda ilerleme raporlarıyla değerlendirir. Komisyon, ilerleme raporlarının oluşturulması safhasında, aday ülke nezdindeki AB Delegasyonundan, sivil toplum kuruluşlarından ve aday ülkenin kamu kurumlarından, resmi olarak elde ettiği geri bildirimlerden istifade eder*”.²⁶⁸

AB özellikle aday ülkelerdeki gelişmelere ilişkin Kopenhag kriterleri doğrultusunda hazırlanan ilerleme raporlarında, bu ülkelerde azınlıklara ilişkin değerlendirmeler yaparak konuyu sürekli gündemde tutulmuştur.²⁶⁹ Bu bağlamda Avrupa Komisyonunun 1999 yılında Bulgaristan üzerine yayınladığı raporda “özellikle Roman azınlıkların topluma entegrasyonunda ciddi sorunlar yaşandığını, komünist sonrası dönemde Türk azınlığın örgütlendiği fakat etnik ayrımcılıkla karşılaştıkları yönünde görüş bildirmiştir.”²⁷⁰ AB komisyonun 2000 yılındaki ilerleme raporunda ise, özellikle Türk azınlığın eğitim ve öğretim hayatında iyileştirmelerin yeterince sağlanamadığı ve hala Türkçe Öğretmenlerinin sayısının yetersiz olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında bir önceki raporda bahsedildiği Romanlar konusunda yeterli düzeyde ilerleme sağlanamadığı, bu azınlığa yönelik bir ayrımcılığın mevcut olduğu vurgulanmıştır.²⁷¹

2001 yılı ilerleme raporunda “ Türk azınlığı HÖH aracılığıyla ulusal mecliste daha iyi şekilde temsil edildiği, siyasi ve sosyal hayatta entegrasyonu daha iyi sağladığı fakat ekonomik olarak az gelişmiş bölgelerde Türklerin, sosyo-ekonomik entegrasyonu için daha fazla gayret edilmesi gerektiği, komünist rejim döneminde adları değiştirilen azınlıkların isimlerinin geri verilmesi sürecinin yavaş ilerlediği belirtilmiştir. Ayrıca bu raporda, Türklerin TV ve medya ortamında katılımının başarılı bulunduğu, Romanların eğitim düzeylerinin düşük olduğu ve öğretim durumlarının süreklilik arz etmediği, hapisane koşullarının sağlık ve sosyal yönden hala kötü olduğu belirtilmiştir.”²⁷²

²⁶⁸ <http://www.ab.gov.tr/46224.html>, Erişim Tarihi: 19.04.2017

²⁶⁹ Kurubaş, a.g.e., s.142

²⁷⁰ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/bulgaria/bgr-cbc-i-1998-046-en.pdf#search=periodic%20report%20on%20bulgaria%27s%20progress%20towards%20accession>, Erişim Tarihi: 20.04.2017

²⁷¹ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/bulgaria/bgr-cbc-i-1998-046-en.pdf#search=periodic%20report%20on%20bulgaria%27s%20progress%20towards%20accession>, Erişim Tarihi: 20.04.2017

²⁷² http://www.eic.bcci.bg/docs/bg_eu_report2001.pdf, Erişim Tarihi: 19.04.2017

2002 yılı ilerleme raporunda, Bulgaristan'ın demokratik kurumlar kurduğu ve bunların şu anda istikrarlı ve güvenli olduğu, yolsuzluk konusunda önemli ilerlemelerin yaşandığı belirtilmiştir. Daha sonra, siyasi kriterler adı altında ise; Romanların toplumsal eşitsizlik uygulamalarına maruz kalmaya devam ettiği, Romanların işsizlik oranlarının çok yüksek olduğu ve hükümet tarafından acil olarak düzenlemelere gidilmesi gerektiği açıklanmıştır. Türklerin ise siyasi yaşama entegre oldukları fakat ekonomik ve sosyal olarak hala sorunları buldukları bu yönde bazı düzenlemeler yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Sosyal ve ekonomik alanda azınlıkların katılımı teşvik ve çabaların artırılması gerektiği tavsiye edilmiştir.²⁷³

2003 ilerleme raporunda; polislerin gözaltı sırasındaki tutumlarının daha insani bir şekilde geliştirilmesi, zihinsel engelli kişilerin yaşam koşullarını iyileştirmek için düzenlemeler yapılması gerektiği, temel hak ve özgürlüklere saygı konusunda eksikliklerin bulunduğu, Türk azınlığın sosyal ve siyasal alanda iyi entegre olmasına rağmen, Roman etniğinde bu durumdan söz edilemeyeceği belirtilmiştir. Türklerin sosyal ve ekonomik alanda bütünleşmesinin yetersiz olduğu, bu bütünleşmenin sağlanması için daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiği yönünde tavsiyede bulunulmuştur.²⁷⁴

Ekim 2004 ilerleme raporunda; Bulgaristan'ın insan hakları ve özgürlüklerine saygı göstermeye devam ettiği, 2004 yılında Bulgaristan'ın ayrımcılık ile mücadele kanunu bağlamında cinsel yönelim dâhil olmak üzere doğrudan veya dolaylı ayrımcılığa karşı önlemler aldığı vurgulanmıştır. Polislerin tutuklama sırasındaki şiddet kullanımının Roman vatandaşları ölçeğinde yaşandığı yönünde şikâyetlerin hala bulunduğu, Romanları nitelikli olarak eğitim almaları önünde engellerin bulunduğu, Romanların konutlarının yasallaştırılması sürecinde sıkıntılar olduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak, azınlıkların statüsünün belirlenmesi konusunda Bulgaristan içinde sorunların ve bunun belirlenmesinde Bulgaristan görev sorumluluklarında eksiklikler olduğu, belirtilmiştir.²⁷⁵

AB komisyonunun, Bulgaristan üzerine “2005 Geniş Kapsamlı İzleme Raporunda” Bulgaristan'ın, öncelikli olarak geliştirmesi beklenen alanlar; yolsuzluk ile mücadele, cezaevi koşulları, adalet, azınlıkların korunması ve Romanların topluma entegrasyonu konuları olarak belirlenmiştir. Romanlar arasında ki işsizlik sorununun devam ettiği

²⁷³ https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2002/bu_en.pdf, Erişim Tarihi: 19.04.2017

²⁷⁴ https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2003/rr_bg_fi_nal_en.pdf, Erişim Tarihi: 19.04.2017

²⁷⁵ http://www.iri.edu.ar/publicaciones_iri/anuario/CD%20Anuario%202005/Europa/19-ue-amplia-bulgaria.pdf, Erişim Tarihi: 19.04.2017

bildirilmiştir. Bulgaristan'ın göç ve mülteci konularında ise AB müktesebatına uyum bağlamında sorunların kalmadığı belirtilmiştir.²⁷⁶ Bu ilerleme raporunda Türk azınlık herhangi bir şekilde bahsedilmemiştir.

AB üyeliği sürecinde birçok eksiği bulunmasına rağmen Bulgaristan'ın birliğe üye olma konusunda AB tarafından bazı toleranslar sağlanmıştır. Öyle ki AB Komisyonunun genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn, *“Bulgaristan'ı 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren birliğin tam üyesi olarak görmek istediklerini belirterek, ancak Bulgaristan adalet sistemindeki reformları tamamlayarak, özellikle örgütlü suçlar, yolsuzluk ve rüşvetle mücadelede daha fazla gayret göstermeli”* açıklamasını yapmıştır.²⁷⁷ 26 Eylül 2006 yılında yayınlanan ilerleme raporundan önce bu açıklamanın yapılması dikkat çekicidir.

2006 ilerleme raporunda para aklama konusunda Bulgaristan'ın büyük ölçüde müktesebat ile uyumlu hale geldiği, üyelik sürecinde Bulgaristan'ın olumlu ilerleme kaydettiği, insan ticareti, varlıklar, çocukların ve azınlıkların korunması ve entegrasyonu konularında da ilerlemelerin sağlandığı belirtilmiştir.

Sonuç olarak; 1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan, AB üyeliğine kabul edilmiştir. Bu süreç sırasında Türk azınlık ve diğer azınlıklar ölçeğinde önemli gelişmeler sağlanmış olsa da çoğu sorun, AB tarafından göz ardı edilmiştir. Bu süreç sonrasında bakıldığında, ekonomik ve sosyal alanda Roman ve Türk azınlığın alt seviyelerde olması, ekonomik entegrasyon anlamında sorunlar göze çarpmaktadır. Bu duruma ilintili olarak; Bulgaristan AB'ye üyelik sürecinde azınlık dilleri Avrupa Şartını imzalamaması, Türk ve Roman azınlık özelinde ayrımcılığın devam etmesi, TV yayınlarının özelleştirilmesinde sorunlar yaşaması başlıca sorunlardandır. Bu konu, ayrıntılı olarak “AB üyeliği sonrası Bulgaristan'da devam eden azınlık sorunları” başlığı altında ele alınacaktır.

3.3.9. Lizbon Anlaşması

13 Aralık 2007 yılında imzalanan bu anlaşma ile AB, karar alma sürecini hızlandırmayı, AB'yi etkili bir aktör yapmayı, politik konularda efektif hale getirmeyi ve aynı zamanda AB genişleme sürecinde AB kurumlarını genişlemeye hazırlamayı amaçlamıştır. Bu anlaşma ile oluşturulmaya çalışılan “Avrupalı kimliği” kavramı ile azınlıklarında dâhil olduğu farklılık ve çeşitlilikleri üst bir çatı altında toplamayı

²⁷⁶ https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2005/sec1352_cmr_master_bg_college_en.pdf, Erişim Tarihi: 19.04.2017

²⁷⁷ <http://www.ab.gov.tr/39586.html>, Erişim Tarihi: 19.04.2017

hedeflemiştir. Şu an için AB'nin sahip olduğu; bir anayasaya en yakın hukuki metin olma özelliği taŐıtmaktadır.²⁷⁸

Lizbon anlaşmasının 1. Maddesinde; insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun stnlğu ve azınlıkların hakları da dâhil insan haklarına saygıya dayanmaktadır. AB ye devlet toplumlarının niteliklerinin “oğulculuk, ayrımcılık karŐıtlıėı, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliği” ilkelerine atıflarda bulunmaktadır.²⁷⁹

3.4. AB YELİğİ SONRASI BULGARİSTAN'DA DEVAM EDEN AZINLIK SORUNLARI

Bulgaristan 1989 yılından sonra demokrasi ile tanışmasıyla beraber insan hakları ve azınlık hakları konusunda iyileştirmeler yapma yoluna girmiştir. Bu iyileştirmeler komünizm dönemi ile kıyaslandığında başarılı sayılabilecek fakat, yeterli sayılamayacak düzeydedir. Özellikle AB'ye katılım sürecinde sağlanan iyileştirmeler, günümüzde etkisini yitirmiş, alt yapısı saėlamlaŐtırılmadıėı için sıkıntılar yaŐanmasına neden olmuştur. Günümüz itibariyle Bulgaristan zeline, milliyetçiliğin yükselişe geçtiği Türk Azınlıklar üzerinde tekrar baskı kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Nitekim 2005 seçimlerinde sahneye çıkan Türk ve diğer azınlıkları düşman olarak gören ATAKA ittifakı, Siderov'un liderliği altında başta Türkler olmak üzere azınlıkları sindirme politikaları izlemektedir. Bu amaçla iktidarı zorlayan teŐebesss ve isteklerde bulunmaktadır.²⁸⁰ öyle ki 2009 yılında azınlık hakları bağlamında, haftanın beş günü onar dakika Türkçe yayın yapan haber bültenlerinin kaldırılması ve referanduma gidilmesi yönünde meclise önerge sunmuşlardır. Sözde Ermeni soykırım olaylarının parlamentoda toplu katliam olarak kabul edildiği ve Türkiye nüfuzunun kırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

3.4.1. Ekonomik Sorunlar

Bulgaristan'ın içinde bulunduğu durum itibariyle, yaşadığı en büyük sıkıntılardan biri olan ekonomik sorunların, azınlıklara yansıdağı görülmektedir. AB yeliğine paralel olarak kademeli bir Şekilde Bulgaristan ekonomisi, serbest dolaşım hakkı ile Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülkelere sürekli olarak iÇi gu vermiştir. Türk azınlık mensubu Bulgar vatandaşların da serbest dolaşım hakkından istifade etmişlerdir. Çoğunlukla Bulgar vatandaşlarının mevsimlik iÇi sıfatıyla, Batı Avrupa lkelerinde, genellikle turizm ve

²⁷⁸ Erman Akıllı, “Laeken Zirvesinden Lizbon Antlaşması'na: Anayasalaşamayan Anayasallaşma Süreci”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 6, Sa: 24, 2010, s.37

²⁷⁹TBMM Dış ilişkiler ve Protokol Mdrlğu, Lizbon anlaşması, https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/docs/lizbonsumru24032010.pdf Erişim Tarihi; 11.04.2018

²⁸⁰ nal, a.g.e., s.4513

tarım sektörlerinde istihdam elde ettiği görülmektedir. 1990'larda %40'lar seviyesinde olan Bulgaristan'ın AB'ye ihracat, oranı, üye olduktan sonra ortalama olarak %60'ın üzerinde gerçekleşmeye başlamıştır. İthalat rakamlarına bakıldığında ise ihracatta yaşanan istikrarlı büyüme görülmemektedir. 1990'larda %40'lar civarında olan AB'den ithalat oranı son yıllarda dalgalanmalar yaşasa da %50'ler düzeyindedir.²⁸¹ Mikro büyüklükteki işletmelerin sayısı artmakta (+ %17), küçük (- % 13) ve orta (- % 22) büyüklükteki işletmelerin sayısı azalmaktadır. 5 yılda (2009 yılından 2014 yılına kadar) 85 büyük işletme faaliyetlerini sona erdirmiştir. Artan genç nüfustaki işsizlik oranı ise 2008 yılında % 12,7'den 2014 yılında % 29,4'e yükselmiştir.²⁸²

2008 yılında Bulgaristan'da meydana gelen ekonomik kriz sonrasında GSYİH'de ve kişi başına düşen milli gelirden (GSMH) düşüş meydana gelmiştir. 2008 yılında GSMH 12.321 USD iken bu rakam 2009 yılında 11.259 USD'ye gerilemiştir. Daha sonra 2010 yılında 14,182 USD'ye, 2016 itibariyle ise 12,851 gerilemiştir. Son verilere göre 2017 yılında bu rakam 20.283 USD'ye ulaşmıştır. 2007 AB üyeliği ile GSYİH'de artış 2008 yılına kadar sürmüştü ve 54.6666 milyar USD olan rakam krizin etkisiyle 49.9392 milyar USD'ye kadar düşmüştür. 2015 yılında 48,95 milyar USD'ye 2016 yılında ise 50.446 milyar USD'ye ulaşmıştır.²⁸³

Özellikle ekonomik refah ve gelir olarak, Bulgar etniğinin diğer etniklerden daha iyi durumda olduğu göze çarpmaktadır. Ekonomik olarak en büyük sıkıntıyı ise Romanlar yaşamaktadırlar. Bulgaristan'ın AB üyesi olması ile ekonomik beklentiler artmış ve sonucunda işsizliğin azalacağı, istihdam ve refahın artacağı beklentisi ortaya çıkmıştır. Fakat Bulgaristan'da yaptığımız incelemeler sırasında özellikle Türk azınlık ile yaptığımız görüşmelerde ekonomik olarak beklentilerin gerçekleşmediği, gerekli AB yardım fonlarının işsizliğin yüksek olduğu yerlerde kullanılmadığı, azınlıkların bu fonlardan istifade etmesinin önüne bazı engeller çıkarıldığı sonuçları elde edilmiştir. AB yardım fonlarından Bulgaristan'a gönderilen parasal yardımlar, genelde Bulgar nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yatırım aracı olarak kullanılmaktadır.²⁸⁴ Eğitim olarak Bulgarlardan daha kötü seviyelerde olan Türk azınlığın, aynı zamanda AB nezdinde proje sunup ve yardım alma hususunda da sorunları problem yaşamaktadır. Türk azınlığa proje

²⁸¹ Şimdi, a.g.m., s.37

²⁸² <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty;jsessionid=Zd5OENClzGeJk4QVABFidhoEeqsFMJSHXwfbC6XGJjDbnYHwK!-949188998?nodeId=%2FUCM%2FEK-236540>, Erişim Tarihi: 21.04.2016

²⁸³ <https://www.imf.org/external/about.htm>, Erişim Tarihi: 21.05.2017

²⁸⁴ Özlem, a.g.m., s.4428

danışmanlık şirketlerine danışılması böylelikle yardım sağlanacağı şeklinde tavsiyelerde bulunularak sorunun çözülmesi amaçlanmıştır. Geçim sıkıntısı çeken Türk azınlığın haksız rekabet ortamında geri planda kalmalarına neden olan bu durum, Türkiye'ye ve Batı Avrupa'ya olan göçleri de arttırmıştır.

Bulgaristan'da gerçekleştirdiğimiz incelemeler sırasında Kırcaali'de yaşayan Aydın Osman²⁸⁵ ile gerçekleştirdiğimiz AB fonları ile ilgili bir mülakat sırasında;

- AB yardım fonlarından ekonomik anlamda yeterli düzeyde istifade ediliyor mu? diye sorduğumuzda:

- *AB tarafından önemli miktarlarda hibe verildiğini, Bulgaristan kamuoyu biliyor. Bu yardımlar Kırcaali ölçeğinde endüstriyel bir yatırım aracı olarak değil, çevre düzenlemelerinde kullanılıyor, Kırcaali zaten doğal olarak güzel bir şehir. Park ve bahçe bakımından zengin olmasına rağmen, sürekli olarak tek ihtiyaç buymuşçasına fonlar buralarda kullanılıyor. Türk gençleri arasında işsizlik oldukça fazla. Bu fonlar veya hibeler ile fabrikalar yapılmış olsaydı, Türk gençlerinin çoğunluğu yurt dışına gitmeyeceklerdi. Ekonomik olarak kötü bir düzeyde olduğumuz için, insanların geçimlerini sağlamak amacıyla daha iyi şartlar sunan Batı Avrupa'ya göçlerini görüyoruz.*²⁸⁶

2016 BM nüfus fonuna göre; Bulgaristan nüfusu 7.097.796 kişidir. Bu nüfusun % 74,3'ü kentlerde, % 25,7'si ise kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Bulgaristan nüfus sayımlarının şaibeli olmasına rağmen Türk nüfusunun toplam nüfusa oranı ise %20 civarındadır. Bulgaristan Türklerinin %68'i kırsalda, %32'si ise şehirlerde yaşamlarını sürdürmektedirler.²⁸⁷ Türkler çoğunlukla ekonomik olarak getirisi düşük olan işlerde çalışmaktadır. Tarım nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Türkler, temel geçim kaynağı olarak tarım işçiliği yapmaktadırlar. Temel olarak yetiştirdikleri ürün ise tütün yetiştiriciliğidir. 2011 yılı itibariyle Bulgaristan mali bütçe görüşmelerinde tütün ekimi için ödenen teşvik ve fonlar durdurulmuştur. Bu durumdan en çok etkilenen ise, Türk azınlık olmuştur. 2011 yılı öncesinde 5 ile 8 Euro'dan alınan tütünün kilosunun 2 ve 3 Euro

---

²⁸⁵ Aydın Osman; 23 Ağustos 1985 tarihinde Kırcaali şehrinde doğdu. Lisans eğitimini 2008 yılında Kırcaali'de tamamladı. 2011 yılında Sofya Üniversitesi'nden mezun oldu. 2011/12 yıllarında Türkçe ve İngilizce öğretmeni olarak çalıştı. 2013 yılından itibaren T Haber sitesini yönetiyor. 18 Mart 2016'dan bu yana tercüman olarak çalışıyor.

²⁸⁶ Bu mülakat 9 Ağustos 2016 Salı akşamı 19:00 ile 20:00 arasında Kırcaali Meatsa otelinin restoranında , bizzat şahsım ve Aydın Osman arasında yapıldı.

²⁸⁷ Mehmet Emre Çelik, "Bulgaristan'daki Türkçe Öğretmenlerinin Türkçenin Eğitimi-Öğretimine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi", **On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Samsun, 2016, s.69

bandına gerilemesi, gelirleri %60 dolaylarında azaltmış, Türk azınlığın ekonomik olarak sıkıntı yaşamasına sebep olmuştur.

AB Genç Çiftçi Projesi kapsamında verilen destek hibelerinin ise, yararlanmak istenilen projenin toplam bütçesinin %30'una sahip olma şartı geçim olarak zor durumda olan Türk azınlığı daha da kötü bir konuma sokarak, bu teşvik ve hibelerden yararlanmasına engel olmuştur.

Türklerin karşılaştıkları diğer bir ekonomik sıkıntısı ise; Türkçe isim taşımalarından dolayı işe alımlar sırasında karşılaştıkları sorunlardır. Öyle ki Türkler gelir olarak düşük gelirli işler ile hayatlarını ikame ettirmektedirler. Bu bağlamda Bulgaristan'da gerçekleştirdiğimiz saha çalışması sırasında, bir teknoloji mağazası olan Tecnopolis'de gerçekleştirdiğimiz incelemede, mağazada çalışan her 20 personelden 13'ünün Bulgar, her 20 kişisinden 7'sinin ise Türklerden oluştuğu tespit edilmiştir. Nüfus sayısı şaibeli olarak 152.808 (2011 yılına göre) olan Kırcaali'de yaklaşık olarak 86.527 Türk azınlık bulunmaktadır. Nüfusun %56.624'ünü oluşturan Türk nüfusunun ekonomik hayata katılımı (tecnopolis örneğinde) yaklaşık olarak %35 dolaylarında gerçekleşmesi, Türk ve Müslüman ismi taşıyan azınlığın karşılaştığı sorunlardan sadece bir tanesidir. Nitekim nüfus oranına göre bu rakamın %50 dolaylarında olması beklenirken, daha düşük seviyelerde gerçekleşmesi, Türkleri yurt dışında iş bulmaya sevk etmiş ve Türk nüfus yoğunluğunun azalmaya başlamasına neden olmuştur. Nitekim yaptığımız görüşmeler sırasında, Bulgar ismi taşımanın bazı alanlarda avantajlı olduğu söylemleriyle karşılaştık. Bu avantajlar nelerdir? Sorusuna ise; Bulgaristan'da Türk ve Müslüman kesime ikincil insan muamelesinin yapıldığı, okullarda özellikle Bulgar öğretmenler tarafından ötekileştirildiği ve özellikle tarih derslerinde Bulgarların, Osmanlı himayesinde çok acı yaşadığını ileri sürerek ders aralarında öğrencilerin Türklere kötü gözle bakmasına neden olduğunu, iş bulma konusunda zorluklar yaşadığını bu sebeplerden dolayı bazı kesimlerin, Bulgar isimlerini kullandığını cevabını aldık.

Türk azınlık bağlamında, hem ekonomik hem de dini bir sorun olarak niteleyebileceğimiz bir diğer sorun ise; Osmanlı'dan, Türklere kalan vakıflar konusudur. Komünist rejim döneminde tahrip edilen cami ve tarihi yapılar demokrasi döneminde restorasyonu yapılmamış, öncelik Ortodoks kilisesi ve Bulgar tarihi yapılarına verilmiştir. Bu konuda 2004 yılı itibariyle TİKA ve AK Parti nezdinde girişimlerde bulunulmuş ve Razgrad'da bulunan İbrahim Paşa Cami-i'nin restorasyonunun yapılması üstlenilmiştir.

2002 yılından itibaren aktif bir siyaset izleyen AK Parti dönemi ile beraber Bulgaristan'a Diyanet İşleri Başkanlığı ve TİKA aracılığıyla yardımlarda bulunulmuş, cami restorasyonundan, mali, teknik ve insani yardımlara kadar birçok alanda yardımlar yapılmıştır. Fakat Bulgaristan hükümetinin bazı zorluklar çıkartarak bu aktiviteyi azaltmaya çalıştığını görmekteyiz. Bu bağlamda Kırcaali müftüsü Beyhan Mehmet²⁸⁸ ile yaptığımız mülakat sırasında;

- Türkiye tarafından Bulgaristan'a yatırımların özellikle 2002 sonrasında arttığını görüyoruz, Nitekim bir dönem Türklerin yalnız kaldığı, sahip çıkılmadığı dönemleri de biliyoruz. Jivkov döneminin son demlerinde Turgut Özal'ın Bulgaristan içindeki sorunlar Bulgaristan'ı ilgilendirir söyleminden sonra, AK parti ile daha yakından ilişkiler içine girilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz? diye sordüğümüzde:

- *Bir dönem Türkler yalnız kaldı. Buraya iki adım mesafede Batı Trakya var. Oradaki soydaşlarımız, Lozan Anlaşmasıyla onure edilmiş, hatta o tarihten itibaren Türkiye'deki sigortalı vatandaş nasıl tedavi edilmiş ise oradaki vatandaşlar da bu yöntem ile tedavi edilmiştir. Oradaki vatandaşlarımızın Türkçe eğitim ve dini eğitim sorunlarına Türkiye ayrı bir çaba sarf etmiştir. Bizlerin varlığı Adalet ve Kalkınma Partisi ile yeniden bir ivme kazanmıştır. Ondan önceki dönemlerde maalesef, Bülent Ecevit Bulgaristan'a gelmiş ve buradaki soydaşlarının farkına bile varamamıştır. Süleyman Demirel hakeza öyle...bir şekilde geçiştirmiştir. Ezcümle buradaki vatandaşları gerçekten onure eden, onlarla beraber saf tutarak namaz kılan, onların dertlerini dinleyen AKP yetkilileri olmuştur.*

- TİKA'nın Bulgaristan'a yardımları ve aktiviteleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

- *TİKA Bulgaristan ile alakalı gerekeni fazlasıyla yapıyor ama burda resmi engeller ile karşılaşılıyor. TİKA, tabiri caizse kendisine iletilen taleplere el uzatıyor ama buradaki resmi prosedüre takılması dolayısı ile sorunlar yaşıyor. Şöyle bir durum var; ülke gerçekten bir ekonomik kriz içerisinde ama, uzun yıllardan bu yana yaklaşım, Osmanlı aleyhine olduğu, Osmanlı müntesibi, Osmanlı'nın devamı Türkiye olarak görüldüğü için maalesef bu gelişmeler Bulgaristan'ı memnun etmiyor.*²⁸⁹

²⁸⁸ Beyhan Mustafa Mehmed; 1980 doğumlu olan Beyhan Mehmet 2011 yılından itibaren Kırcaali bölge müftülüğü görevini yürütmektedir. Lise eğitimini Rusçuk ve Mestan'lı imam hatip lisesinde alan Beyhan Mehmet, Konya Selçuklu Üniversitesi ilahiyat Fakültesinden 2004 yılında mezun olmuştur.

²⁸⁹ Bu mülakat 9 Ağustos 2016, saat 10:50'de Kırcaali Merkez Cami müftülük ofisinde, bizzat şahsım ve Beyhan Mustafa Mehmed (Kırcaali Müftüsü) arasında yapıldı

İktisadi açıdan zorluklarla mücadele eden azınlıklar, bir önceki konuda AB ilerleme raporlarına da yansımış, komisyon tavsiyeleri uyarınca düzeltilmesi talep edilmiştir. Fakat bu durum, aradan on yıl geçmesine rağmen düzeltilmemiştir.

3.4.2. Siyasi ve Etnik Milliyetçiliğe Dayalı Sorunlar

Bulgaristan Türk azınlığı, HÖH ile başlangıç itibariyle siyasi örgütlenmeyi başarmıştır. Bunun yanında Türkler, alternatif olarak başka partiler de kurmuşlardır. Demokratik Gelişim Harekâtı (DGH), Demokratik Adalet Partisi (DAP) ve Türk Demokratik Partisi (TDP) adı altında siyasi yaşamlarını sürdüren bu partilerin yanına HÖH ile anlaşmazlık sonrasında (bu konu ayrı bir başlık altında anlatılacaktır) Lütfi Mestan önderliğinde 10 Nisan 2016 tarihinde kurulan “Özgürlük ve Hoşgörü İçin Demokratlar Partisi(DOST)” eklenmiştir.

Komünist döneme kıyas ile daha iyi günler geçiren Türk azınlığı, siyasi olarak örgütlenme yoluyla sorunlarını dile getirebilecek konuma ulaşmışlardır. Bulgaristan parlamentosunda, koalisyon ile hükümetlerde yer almakta, azınlıklar konusunda, sorunların çözümü safhasında aktif rol oynamaktadırlar. HÖH, Bulgaristan’ın AB’ye üyeliği ile haklar ve özgürlükler alanında gelişmeler sağlanmasında, denetleyici parti olarak görev almaktadır. Fakat kırsal kesimde bulunan tarım ile ilgilenen Türk azınlıkların, merkezde yaşayan azınlıklara nazaran ihmal edildikleri görülmektedir.

Azınlıkların karşılaştıkları siyasi sorunların başında, aşırı milliyetçi partilerin azınlıklara yönelik tutumları gelmektedir. ATAKA’nın 2005 seçimlerinde %8.14, 2009 seçimlerinde % 9,3, 2013 seçimlerinde ATAKA:% 4,52 oy alması azınlıklar tarafından olumsuz bir durum olarak okunmaktadır. Öyle ki parlamento da içinde azınlık haklarının kısıtlanmasına yönelik öneriler vermesi, ülke genelinde milliyetçiliği tırmandırarak gerilemeye sebep olması, özellikle Mayıs 2011’de Sofya’da Banya Başı Camisi saldırısı, azınlıklara karşı şiddet tutumu, azınlıklar tarafından olumsuz değerlendirilmesinde etkili olmuştur. Bulgaristan’da ezanın cami içinde okunmasına rağmen, 2011 yılında camide ezan sesinin kendilerini rahatsız ettiği söylemi ile Cuma namazı çıkışında Müslümanlara saldırılmış, akabinde Bulgar kolluk kuvvetleri olaya müdahale etmemiş, Müslüman Bulgar vatandaşları, fiziksel şiddete maruz bırakılmıştır. Bu durum daha sonra, olaylar sırasında şiddete maruz kalan bir azınlık mensubu tarafından AIHM’e taşınmıştır. Bunun sonucunda mahkeme, Bulgaristan’ın “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin din ve vicdan

özgürlüğünün korunmasıyla ilgili 9. Maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle kişiye, mahkeme masrafları dâhil 7 bin 668 avro maddi tazminat ödemesi hükmüne bağlanmıştır.²⁹⁰

ATAKA'nın tetiklemesiyle meydana gelen diğer bir saldırı ise 2014 yılında Cuma camisine (Murad Hüdavendigâr Camisi) yapılan saldırıdır. Bu saldırının oluşmasındaki temel etken ise, Bulgaristan tarafından Müslümanlara ait olan vakıf mallarının iadesi çerçevesinde, mahkeme kararı ile Kurşun Camisinin baş müftülüğe iade edilmesi yatmaktadır. Bu olaylar sonucunda, saldırıya uğrayan Müslüman azınlıklar mahkemeye başvurmuşlardır. Fakat mahkeme cami saldırısını gerçekleştiren kişilerin belirsiz olduğu hükmünü vererek davayı sonuçlandırmıştır.

Siyasi olarak krizlerin merkezinde bulunan ATAKA Partisi, Türkiye ile olan ilişkilerin ılımlı seyretmesi durumlarında hükümete tepki göstermiş, bunu pratiğe de dökerek, Türk Elçilikleri önünde protesto yapmak suretiyle provokasyona başvurmuştur. Öyle ki ATAKA Türkiye ile tesis edilmeye çalışılan iyi ilişkilerin yersiz olduğunu, Bulgaristan'ın Slav ve Ortodoks bir kimliğe sahip olduğu için, Rusya ile yakın ilişkilerde bulunulması gerektiğini savunmuştur.

Bulgaristan'daki diğer bir siyasi sorun ise, ana dilde propagandanın yasak olmasıdır. Öyle ki HÖH Başkanlığının, Ahmet Doğan'dan Lütfü Mestan'a geçmesi, partide değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. 2015 yılında seçim kampanyası sırasında Türkçe konuşan Lütfü Mestan, 500 Leva (250 Avro) para cezasına çarptırılmıştır.²⁹¹ AB bununla ilgili olarak azınlıkların, kendi dillerinde özgürce konuşabileceklerini ve ifade edebileceklerini söyleyerek Bulgaristan'ı uyarmıştır.

Siyasi olarak diğer bir sorun ise; Türk azınlığın parlamentoda daha az etkinlik sağlaması için yürütülen propagandadır. Bu propaganda 2017 seçimlerinde yaşanmış ve Türklerin Bulgaristan'da oy kullanmalarının önüne bazı zorluklar çıkarılmıştır. Öyle ki yüzden fazla milliyetçi grup Kapıkule Sınır Kapısını kapatmıştır. Türkiye'de yaşayan ve oyunu Bulgaristan'da kullanmak isteyen Türklerin oy kullanmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bunun üzerine Bulgar yetkilileri güvenli olmadığından dolayı sınırı Türk olan Bulgar vatandaşlarına kapatmıştır. Türklerin bu seçimlere katılımını zorlaştırmak amacıyla seçime katılım kriterleri belirlenmiş ve sandıklardan oy kullanma esnasında Kiril Alfabetiyle dilekçe yazılması şartı getirilmiştir. Bu durum özellikle uzun yıllardan beri

²⁹⁰ <http://www.balturk.org.tr/aihm-bulgaristani-mahkum-etti/>, Erişim Tarihi: 20.05.2017

²⁹¹ Nuri Korkmaz, "Balkanlar Bulgaristan'daki 26 Mart 2017 Parlamento Seçimleri ve Bulgaristan Türkleri Açısından Önemi", **Ankasam**, Ankara, 2017, s.2

Türkiye’de yaşayan Türk fakat Bulgar vatandaşı olan gruplara zorluklar çıkarmıştır. Bulgaristan 2017 seçimlerinde Türkiye’deki sandık sayısı daha önce 141 olmasına rağmen, bu sayıyı Türkiye genelinde 35’e düşürmüştür. Oy kullanmak isteyen çifte vatandaşlar uzun süre beklemek zorunda kalmışlardır. Engellemelere rağmen Türkiye’den yaklaşık 10 bin çifte vatandaşın, Bulgaristan’a oy vermek için geldiği anlaşılmaktadır.²⁹² Bu durum, seçimlere katılım oranını da düşürmüştür. Bu eylemin temel sebebi, Türkiye de yaşayan Bulgaristan Vatandaşların sayısının yaklaşık 200.000 civarında olması, başka bir ülkede yaşayan Bulgar Vatandaşlarının oy kullanma yetkilerinin önlenmesi gerektiği düşüncesiyle yapılmıştır.

Seçimler sırasındaki bu gerilim, Bulgaristan ve Türkiye ilişkilerine de sıçramış ve Bulgaristan Türkiye’yi, iç işlerine karışmakla suçlamıştır. Bunun üzerine Türk gazetecilerinin, Bulgaristan’a girişleri yasaklanmıştır. Bunun yanında Bulgaristan’ın Ankara Büyükelçisi Nadejda Neynski’yi Bulgaristan’a geri çağırılmıştır.

Sıkıntılı bir dönemin ardından 27 Mart 2017 tarihinde, Bulgaristan genel seçimleri yapılmış ve sonucunda 1.147.292 oy ile Bulgaristan’ın Avrupalı Geleceği İçin Vatandaşlar (GERB) Partisi 95 milletvekili, 955.490 oy ile BSP, 80 milletvekili, 318.513 oy ile Birleşik Vatandaşlar Koalisyonu 27 milletvekili, 315.976 oy ile HÖH 26 milletvekili, 145.637 oy ile İrade Partisi 12 milletvekilliği kazanmıştır. 2017 genel seçiminde ATAKA aşırı milliyetçi diğer partiler ile birleşerek, “Birleşik Vatandaşlar Grubu” adı altında seçimlere katılmıştır.

3.4.3. 2015 Uçak Krizinin Bulgaristan İç ve Dış Politikasına Yansıması; Dost Partisinin Kurulması

2015 yılında meydana gelen uçak krizinin Bulgaristan’a yansımasından önce, Suriye krizinde, Rusya ve Türkiye’nin bulunduğu konumu açıklamak, konunun anlaşılması açısından daha faydalı olacağı kanaatindeyim.

15 Mart 2011 yılında Dera’da başlayan rejim karşıtı protestolar, 2011 yılından itibaren uluslararası kamuoyunu en çok işgal eden gündemlerden biri olmuştur. Suriye konusu, uluslararası alanda Soğuk Savaş benzeri bir bloklaşma ortaya çıkarmıştır. Bu bloklaşmanın temel unsuru olan iki blok bulunmaktadır. Türkiye’nin de yer aldığı ABD, Almanya, İngiltere bloğu, Esad’ın olmadığı demokratik bir çözümü savunurken, Rusya’nın yer aldığı Çin, İran bloğu ise tamamen karşı bir görüş ile BM güvenlik konseyinde alınan

²⁹² <http://www.hurriyet.com.tr/bulgaristanda-turklerin-sikintili-secimi-40407528>, Erişim Tarihi: 15.05.2017

yaptırımlara karşı çıkmış, Rusya ile beraber veto yetkisini kullanarak sağlıklı bir çözümün uygulanmasının önüne geçmiştir. Türkiye ise Suriye sorununa insani boyut ölçeğinde yaklaşmış ve muhalifler ile diyalogu önermiştir. Bunların yanında devlet dışı aktörlerin çıkması, petrol konusunun enerji arzı güvenliği, Beşar Esad rejiminin değişmeli, değişmemeli mi? Paradoksu, Suriye'ye yönelik askeri bir müdahale olmalı mı? Gibi sorunlar, anlaşmazlıkları muazzam ölçüde karmaşık bir hale getirmiştir. Tüm bu soruların gölgesinde Bulgaristan ise, tutumunun AB ile aynı olduğunu açıklamıştır.

Rusya'nın 2015 itibariyle Suriye'ye fiziki olarak girmesi ve hava birliklerini Suriye'de konuşlandırması, savaş gemilerini Akdeniz'e indirmesi, Beşar Esad ile ikili münasebetler kurması, diğer blok üyeleri tarafından tedirginlik ile karşılanmıştır. Rus savaş uçaklarının rejim muhaliflerine yönelik bombardıman saldırısı ile Rusya'ya olan tepkiler de artmaya başlamıştır. Nitekim bu müdahaleler sırasında Rus savaş uçakları, Türkiye sınırına yakın bölgelere kadar müdahalesini sürdürmüştür. TSK; "24 Kasım 2015 tarihinde saat 09.20 civarında Hatay Yayladağı bölgesinde Türk Hava Sahasını ihlal eden milliyeti bilinmeyen bir uçak defalarca (beş dakika içerisinde 10 kez) ikaz edilmesine rağmen Türk Hava Sahasını ihlal ettiğini"²⁹³ açıklamış, akabinde F-16 savaş uçağıyla, Rusya'ya ait Su-24 tipi savaş uçağının ikazlara uymaması üzerine müdahalede bulunduğunu açıklamıştır.

Türkiye ve Rusya arasındaki gerilim, Türk azınlığa bir siyasi sorun olarak yansımıştır. Aynı zamanda 2015 yılında Rus uçaklarının Türkiye sınırı ihlali sonrasında düşürülmesi, Bulgaristan'da farklı şekilde okunmuştur. Daha sonra Lütfi Mestan'ın Bulgaristan parlamentosunda "Yadsınamaz bir gerçek ki, son ayda Rusya Hava Kuvvetleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin hava sahasını birçok kez ihlâl etti. Bunun, Türkiye'nin birçok kez Ankara Büyükelçisi ve Askeri Ataşesi şahıslarında Rusya Federasyonu'na resmi uyarılarına rağmen yapıldığına dair bilgi mevcut. Bu olgular, NATO üyesi ülkelerin büyükelçilerinin olağanüstü görüşmesinde beyan edilen NATO'nun resmi pozisyonunda doğrulanarak, bir kez daha her ülkenin egemenliğini koruma hakkı tanınmıştır. Herhangi bir NATO üyesi ülkenin hava sahası ve egemenliğinin ihlâl edilmesi, Atlantik Birliği'nin hava sahası ve egemenliğinin ihlâl edilmesi anlamına gelmektedir..."²⁹⁴ Açıklamasını yapmasıyla, Ahmet Doğan, yetkisi olmamasına rağmen merkez yönetim kurulunu toplamış,

²⁹³ <http://www.ensonhaber.com/tskdan-dusurulen-rus-ucagi-aciklamasi-2015-11-24.html>, Erişim Tarihi: 19.04.2017

²⁹⁴ <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/bulgaristan-turkleri-neden-bolundu>, Erişim Tarihi: 18.03.2017

*Mestan'ı başkanlıktan uzaklaştırılması kararını almıştır.*²⁹⁵ Bunun üzerine güvenlik endişesi taşıyan Lütfi Mestan, Sofya'daki Türk Büyükelçiliğine sığınmıştır. Bu kararın ardından Lütfi Mestan ile aynı görüşten 4 HÖH milletvekili de partiden ayrılma kararı vermiştir. Daha sonra Lütfi Mestan önderliğinde “DOST” adlı partiyi kurma kararı alınmıştır. 10 Nisan 2016 tarihinde parti resmi olarak faaliyetlerine başlamıştır.

14 Nisan 2016 tarihinde resmi kayıt yaptırmak için Sofya'da şehir mahkemesine başvurmuş, ancak bu başvuru, partinin isminin baş harflerinin yan yana getirildiğinde Türkçe “DOST” anlamının çıkması, etnik ve dini temele dayalı olması, parti üyelerinin Türk azınlık çoğunluğundan oluşması sebebiyle bu başvuru red edilmiştir. AB üyesi olmasına rağmen, demokratik olarak çeşitliliğe tahammülü olmayan Bulgaristan yönetimi, bu alanda da Türk azınlığı güç duruma düşürmüştür.

Tüm bu sorunların gölgesinde Bulgaristan, Lütfi Mestan'ın Türk elçiliğine sığınmasını sert bir dille eleştirmiş, Türkiye'nin iç işlerine müdahale ettiğini açıklamıştır. Daha sonra Sosyal Hizmetler Ataşesi olarak görevli, Uğur Emiroğlu'nu persona non grata (istenmeyen adam) ilan etmiştir. Bulgaristan, Uğur Emiroğlu'nun Türk azınlığa DOST partisini desteklemeleri yönünde baskı yaptığı, ülkede görev yetkisinin dışında hareket ettiği gerekçesiyle, böyle bir karar aldıklarını açıklamıştır. Bunun üzerine Bulgar basını, Bulgaristan'ın İstanbul Büyükelçisi Angel Angelov'un Türkiye tarafından istenmeyen adam olarak ilan edildiğini açıklamış ve ilişkilerdeki gerilim artmıştır.

Bu olaylar esnasında HÖH'e alternatif olarak ortaya çıkan DOST Partisi, Türk azınlık tarafından olumlu bir tepki almıştır. Fakat Türk azınlık oylarının bölüneceği şeklinde bir paradoks ortaya çıkmıştır. Özellikle son yıllarda HÖH Partisinin, kuruluş amacının dışında hareket etmesi, daha da ileri giderek ATAKA' da milletvekilliği yapmış kişileri 2017 seçimlerinde aday göstermesi, bu sorunlar devam ederken meclise Türkiye'nin ve Rusya'nın Bulgaristan üzerine etkinliğinin araştırılması için bir komisyon kurulması önerisinde bulunması, Türk azınlık çiftçilerinin sorunlarını yeterince savunamaması, uçak krizi olayında Rus yanlısı bir parti gibi hareket ederek NATO lehine bildiri okuyan Lütfi Mestan'ın partiden ihraç edilmesi, daha sonrasında 2017 yılında Türkiye'de yapılan başkanlık referandumunda Türkiye'nin aleyhine açıklamalar yaparak yetkisi olmamasına rağmen hayır propagandası yürütmesi, HÖH belediyelerinin istihdam ve iş sağlamada Türk azınlığa yönelik olarak tutumları, 2017 Bulgaristan seçimlerinde Türkiye'den oy kullanmaya gelen çifte vatandaşların saldırıya uğrarken etkin ve aktif bir

²⁹⁵ <http://www.milliyet.com.tr/bulgaristan-da-rus-ucagi-krizi-gundem-2170345/>, Erişim Tarihi: 18.03.2017

politika üretilememesi, üstüne üstlük vatandaşlarını karşılamaya giden Lütü Mestan'ın Bulgar yetkililerince engellenmesi olayına sessiz kalması, Türk azınlığında alternatif bir partinin olması ihtiyacını doğurmuştur. Nitekim HÖH, Bulgaristan'da Türk azınlık tarafından değıştiği, Türklerin partisi olmayı yitirdiği ve Ahmet Doğan'ın Bulgaristan'ın komünist döneminde, Bulgaristan'a çalışan bir ajan olduğu söylemi, HÖH'e var olan güveni azaltmıştır.

2017 genel seçimlerinde HÖH'ün bir önceki seçimde aldığı %14.8'lik oranı düşmüş, bu seçimlerde ise % 8,94 oranında oy almıştır. Bu seçimlerde DOST partisi ise %3 civarında oy alarak %4'lük seçim barajını geçememiştir. DOST partisi bu seçimlerde Türkiye'nin de desteğini sağlamış, fakat ülke içinde DOST partisine yönelik karalama propagandasının etkisi ile başarılı olamamıştır. Çünkü keskin bir şekilde Türkiye ile olan ilişkilere önem vermiş, seçimlerden önce Türkiye'ye bir ziyaret düzenlemiş ve dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu ile görüşmelerde bulunmuş olması, Bulgaristan tarafından farklı şekilde okunmuştur.

3.4.4. Eğitim Sorunları

AB katılım sürecinde, iyileştirmesi yapılan fakat eksiklikleri giderilmeyen diğer bir sorun ise; eğitim alanında karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda AB, kesin bir şekilde azınlıkların kendi anadillerinde eğitim ve dil dersleri alabileceği yukarıda açıklanmıştır. Fakat bu sorumluluğu Bulgaristan, uygulamada yerine getiriyor gibi görünse de, birçok bürokratik süreç çıkararak engellemeye çalışmaktadır.

28 Mayıs 2001 yılında Bulgaristan Eğitim Bakanlığı'nın aldığı karar ile Türkçe Dersi zorunlu seçmeli dersler başlığı altında değerlendirilmiştir. Bunun yanında haftalık dört saat olan Türkçe ders saati sayısı 2, 3, ve 4. Sınıflarda 2 ders saatine, 1, 5, 6, ve 8. Sınıflarda ise 3 ders saatine düşürülmüştür.²⁹⁶ Fakat bu Türkçe derslerin okul saatlerinin dışında verilmesi ve diğer yabancı dillerin eğitimi için, okul yönetiminin velileri yönlendirme abaları, Türkçe eğitim verilebilmesi için okulların sınıflarında en az on Türk öğrenci bulunması şartına bağlanması, Türkçe eğitim verecek öğretmenlerin sayılarının yetersiz olması bu dönemde, Türk azınlığın karşılaştığı sorunlardandır. Bu şartlar altında ilk kez 1992'de 106 bin çocuk Türkçe dersini seçmiş, 2002'de 40 bine inen bu sayı 2010'da 15 bine, 2012'de ise 7 bine kadar gerilemiştir.²⁹⁷ Özellikle dilekçe şartı veliler için büyük ölçüde bir zorluk oluşturmuştur. Okul yönetimlerinin, zaten Türkçe bilen bir

²⁹⁶ olakoğlu, a.g.m., s.4434

²⁹⁷ elik, a.g.m., s.4434

öğrencinin, tekrar Türkçe dersi almasının yerine, başka bir ders seçerek daha başarılı bir öğrenim hayatı geçireceğine yönelik baskısı, başvuruları azaltmıştır. Bu nedenle 2015-2016 eğitim öğretim yılında Türkçe Dersini seçen öğrencilerin sayısı 10 bin civarında olmuştur. Öğrenci sayısının düşmesi Türkçe öğretmen ihtiyacını da azaltmış ve Bulgaristan genelinde Türkçe öğretmenleri açıkta kalmıştır.

Bulgaristan'da, Türkçe Öğretmeni yetiştiren sadece üç üniversite bulunmaktadır. Bu üniversiteler Sofya, Filibe ve Şumen üniversiteleridir. Bunlardan en eski olanı ise 1952 yılından bu yana (asimilasyon politikalarının etkin olduğu dönemlerde hizmet vermemiştir) eğitim veren Sofya Üniversitesi'dir. Daha sonra Sofya Üniversitesi'nde Türkoloji bölümü de açılmış fakat istenilen talep, iş bulamama sıkıntısı nedeniyle hizmet verememiştir.

Türkçe eğitim konusundaki diğer önemli bir sorun ise; Türkçe kitapların hala güncellenememesi sorunudur. Bu sorun birçok defa dile getirilmiş fakat Bulgar Eğitim Bakanlığı tarafından göz ardı edilmiştir. Bu konu Bulgaristan'da Türkçe eğitimi veren öğretmenlerin en çok şikâyetçi oldukları konulardan birini teşkil etmektedir. Girişimler sonucu 1, 2, 3. ve 4. Sınıflarda okutulan Türkçe kitapları güncellenmiştir. Okullarda Türkçe dersleri seçmeli ders olarak verilmekte, ders saatleri katılımı engelleyici geç vakitlere konulmakta ve 2017 yılında hala sıkıntı devam etmektedir. Bu durum anadile olan ilgiyi de azaltmaktadır. Öte yandan devlet tarafından Türkçe yayın imkânının verilmemesi ve Türkçe radyo kanalı kurulmasının dolaylı olarak engellenmesi, Bulgaristan'da asimilasyon politikası kalıntılarının hala devam ettiğini göstermektedir.²⁹⁸

Diğer bir sorun ise; Bulgaristan'daki kitabevlerinde (Türklerin yoğun yaşadığı bölgelerde) Türkçe kitap bulunmamasıdır. Bu problem, Türk çocuklarının Türkçe öykü, şiir, roman türü kitaplardan mahrum kalmasına neden olmaktadır.²⁹⁹ Kitap okuma oranlarının düşük olması bu durumun oluşmasında etkili olduğu göz ardı edilmemelidir. Bulgaristan genelinde çıkarılan bir Türkçe Gazetenin olmayışı, Gazetelerin yerel düzeyde çıkarılmasına devam edilmesi, Türk azınlık tarafından bir sorun olarak görülmektedir. Bulgar Parlamentosunda 2009 yılında, aşırı milliyetçi gruplar, azınlık hakları bağlamında haftanın beş günü onar dakika Türkçe yayın yapan haber bültenlerinin kaldırılması ve referanduma gidilmesi yönünde, meclise önerge sunmuşlardır. Türk azınlığın gözünde, kurtarıcı olarak görülen Türkiye imajını zedelemek için; 1915 sözde Ermeni Soykırım olaylarını Parlamentosunda toplu katliam olarak kabul edildiği ve Türkiye nüfuzunun

²⁹⁸ http://www.thaber.bg/?pid=3&id_news=2493, Erişim Tarihi: 25.05.2017

²⁹⁹ Çelik, a.g.m., s.78

kırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Nitekim Bulgaristan'ın Türkiye ile Yunanistan sınırına en yakın şehirlerinden biri olup 1997 yılından bu yana Edirne ile kardeş şehir olan Haskovo Belediyesi, 27.03.2015 tarihindeki olağan meclis toplantısında, 1915 olayları hakkındaki Ermeni Soykırımı raporuna dayanılarak bir parka 'Ermeniler' isminin verdiğini³⁰⁰ açıklamıştır. Bunun üzerine, Edirne Belediyesi de bir açıklama yaparak kardeş belediye çerçevesinde kurulan ilişkilerin, Haskovo Belediyesi tarafından bu kararın düzeltilene kadar dondurulmasına karar vermiştir.

Diğer bir Eğitim sorunu ise; komünist ve faşizm dönemlerinde yapıldığı gibi, Osmanlı'nın ders kitaplarında, karalanması ve itibarsızlaştırılması durumudur. Bu uygulama, Türk azınlık öğrencilerinin sınıflarında daha küçük yaşlarda ötekileştirilmesine neden olmuş ve gelecekte de Osmanlı aleyhine düşünmeye sevk etmiştir. Özellikle bu durum, Bulgaristan'ın Osmanlı'dan kurtuluş bayramı olarak kutlanılan 3 Mart ve 22 Eylül tarihlerinde daha hissedilir bir hal almıştır. Milli bayram kutlamalarında Osmanlı'nın Bulgarları katlettiğini ve 500 yıl esaret altında tutulduğunu vurgulayan şiirler okutulmaktadır. Bu uygulamanın pratiğe yansımaları ise Osmanlı'dan kalan, kültürel olarak büyük önem taşıyan yapıların restorasyonlarının yapılmaması ve komünist rejim döneminde üzerine beton dökülerek kapatılan bu yapıların, dünya kültür mirasına yeniden kazandırmamak adına yapılan girişimlerde bulunması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

AB üyeliği ile daha fazla geliştirileceği öngörülen azınlık hakları, AB üyelik sürecindeki ivmesini kaybetmiş ve Türkçe konuşmanın önüne engeller çıkarılmıştır. Öyleki dil bağlamında Türk asıllı bir milletvekilinin Türkiye'de röportaj yapsa dahi Türkçe röportaj vermesi yasaktır. Bu esnada Bulgarca konuşup Türkçe konuşabilen tercüman buldurması gerekmektedir. Aksi takdirde para cezası kesilmektedir.³⁰¹

3.4.5. Dini Sorunlar

Azınlıkların en çok şiddet ve mağduriyet ile karşılaştıkları durum; inanç bağlamında ortaya çıkan sorunlar üzerine olmaktadır. Öyleki bu durum, Bulgar Hükümeti aracılığıyla dini cemaatler ve ibadethaneler üzerine olan yaptırımlar ile daha çok hissedilmektedir. AB üyeliğinin dini ve etnik çeşitliliği bir güzellik ve AB'nin en önemli özelliği saymasına rağmen, Bulgaristan'ın bu konuda hala birçok eksikliği bulunmaktadır.

³⁰⁰ <http://www.edirne.bel.tr/edirne-belediyesi-nden-sozde-ermeni-soykirimini-kabul-eden-haskovo-belediyesine-tepki/8997/>, Erişim Tarihi: 21.02.2016

³⁰¹ Çolakoğlu, a.g.m., s. 4545

Bulgaristan içinde, en yaygın ikinci din İslamiyet'tir. Bu durum en çok İslamiyet'i kabul etmiş azınlıklar özelinde yaşanmaktadır.

Dini sorunlar da en çok gündeme gelen konu ise; vakıflar meselesi olmuştur. Vakıf malları, camilerin ve din çalışanlarının giderlerinin karşılanmasında, en önemli ekonomik kaynak olma özelliğini taşımaktadır. Bulgaristan üzerine yaptığımız araştırmalar sırasında, karşılaştığımız din görevlileri ile yaptığımız mülakatlarda en çok dile getirilen ve en çok ihmal edildiğini düşündükleri konuların başında, bu mesele gelmektedir. Bulgaristan'da, müftü maaşları yaklaşık olarak 900 leva (450 Euro), imam maaşı ise 300 leva (150 Euro) civarındadır. İmamların ve diğer din adamlarının maaşları vakıf mallarının yetmediği durumlarda bölge halkının yardımı ve Türkiye aracılığıyla gelen yardımlar yoluyla ödenmektedir. Nitekim Kırcaali bölge müftüsü Beyhan Mehmed ile yaptığımız mülakat sırasında, edindiğimiz bilgilerden yola çıkarak, Bulgaristan Hükümetinin dini bağlamda Hristiyanlık ve Hristiyanlık kurumları için ayırdığı ödenek yaklaşık olarak 3 milyon civarındayken, İslamiyet ve kurumları için ayırdığı miktar sadece 120 bin leva dolaylarındadır. Bu durumun, ekonomik olarak camileri etkilediği görülmektedir. Nitekim TİKA ve Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığının yardımıyla, Bulgaristan'da birçok cami yapılmış, ekipmanları kardeş belediye ve cami cemaatleri tarafından tedarik edilmiştir. Türkiye aracılığıyla 2015 yılında Kırcaali'nin "Prileptsi" semtinde yaklaşık 8 yıldır inşaatı planlanan Bulgaristan'ın en büyük ve iki minareli cami projesine başlanmış,³⁰² 2008 yılında Bulgaristan müftülük binası, Türkiye tarafından yapılan yardım ile restore edilmiştir. Ramazan ayında Türkiye'deki şehir belediyeleri tarafından iftar çadırları açılarak Bulgaristan da yaşayan soydaşlar ile ilişkilerin canlı tutulması hedeflenmiştir. Türkiye tarafından Şumnu İlahiyat Lisesi binasının yapımı üstlenilerek hizmete açılmıştır. 2004 yılı itibariyle TİKA ve AK Parti nezdinde girişimlerde bulunmuş ve Razgrad da bulunan İbrahim Paşa Camisinin restorasyonu üstlenilmiştir. Yine Türkiye tarafından 2006-2014 arasında Bulgaristan'da düzenlenen yaz kurslarına 332.843,00 \$ nakdi yardım iletilmiştir.³⁰³ Bunlar yapılan yardımlardan bazılarıdır.

Bulgaristan'ın en eski camilerinden biri olan ve Haskovo'da bulunan eski cami minaresinin yıkılma tehlikesi sonucu, cami yetkilileri bu durumun düzeltilmesi ve gerekli güçlendirme ve yenileme çalışmalarının yapılması için Bulgaristan'da gerekli makamlara başvurmuştur. Fakat caminin minaresinin onarımı için herhangi bir adım atılmamıştır. AB

³⁰² http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=14315, Erişim Tarihi: 03.05.2017

³⁰³ Derya Aktaş, "Bulgaristan raporu", **Türk Diyanet Vakfı**, Ankara, 2015, s.35

içinde vurgulanan değerlere göre, kültürel miraslara daha fazla önem vermesi gereken Bulgaristan, bu konuda da görev ve sorumluluklarını yerine getirmede sorumsuz davranmaya devam etmektedir.

Bulgaristan'da komünizm ile devletleştirilen vakıf mallarının iade edilme süreci demokrasi döneminde başlanmış olmasına rağmen, hala tamamı iade edilmemiştir. Bu durumda, arşiv belgelerinin ortaya çıkartılmasında yaşanan zorluklar, Bulgar Hükümetinin tutumu ve Nedim Gencev tarafından kurulan Müslüman bir cemaat olarak kendini kabul ettiren “Hayırseverler Cemiyeti” adı altındaki bu grup, vakıf mallarından hak talep etmesi sonucunda, bazı vakıf mallarının bu cemiyete verilmesi, büyük bir sorun oluşturmuştur. Bulgar Hükümetleri, Osmanlı mirası vakıfların iade edilmemesini prensip olarak kabul etmiş olmakla birlikte, Parlamento'da gerekli yasaları çıkartmakta isteksiz davranmaktadır. Tek tek açılan ve takip edilen davaların bir kısmı mahkemelerde uzun yıllar sürüncemede kalmakta, bir kısmı kanıt yetersizliği ya da başka gerekçelerle reddedilmektedir.³⁰⁴

Bulgaristan'da diğer bir sorun ise Bulgaristan tarafından inşa edilen “baş müftülük” sorunudur. Baş müftülük Müslümanların temsil edildiği bir merci konumundadır. Fakat 1994 yılında Bulgaristan Hükümeti tarafından merkezi bir atama ile baş müftü sıfatıyla göreve gelen Nedim Gencev, halkın kendi iradesiyle ve kongre seçimiyle baş müftü olan Mustafa Aliş Hacı'yı görevinin resmi olmadığı iddialarında bulunarak Müslümanlar arasında nifak oluşturmuştur. Fakat daha sonra bu durum aşılmış ve Müslümanları temsil eden kişi, Mustafa Aliş Hacı olmuştur. Nitekim Mustafa Aliş Hacı, 2017 yılı itibariyle hala görevini başarılı bir şekilde ihya etmektedir.

İslam'ın Avrupa'da yükselişe geçmesi, son dönemler itibariyle Bulgaristan'ı da harekete geçirmiş ve akabinde Bulgaristan, bu yükselişi durdurmak için çeşitli tarikatlar aracılığıyla faaliyetlere başlamıştır. Öyle ki bu durumu Mustafa Aliş Hacı şöyle özetlemektedir; *“Hristiyanlar ve Yehova Şahitleri gibi bazı sapık itikadi akımların mensupları gelerek gençlerimizin arasına giriyor, onları kendi camialarına çekmeye çalışıyorlar. Bazı köylerde hiçbir Hristiyan olmadığı halde kilise yapmaktadırlar. Türkçe'ye çevirdikleri İncil'i büyük kasabalarda, bazı Çingene mahallelerinde Müslümanlara dağıtmaktadırlar. Çingene mahalleleri fakir oldukları için, onlara aynı*

---

³⁰⁴ Aktaş, a.g.m., s.42

zamanda maddi destekte bulunmaktadırlar. Bu taktiklerle Müslümanları kendi dinlerinden çekmeye çalışıyorlar. Bazı yerlerde de bunu başarmışlardır.”³⁰⁵

2007 sonrası diğer bir dini sorun ise; Pomaklar başlığı içinde daha detaylı anlatılacak olan azınlıkların sayısı ile ilgili konudur. Öyle ki şu anda Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların sayısı resmi sayılara göre; 1.300.000 civarında ancak, gayri resmi olarak iki milyonun üzerindedir.³⁰⁶ Bu rakamlar arasındaki önemli fark ise, Bulgar nüfus sayımlarında, Pomakların Türk sayılmaması ve kendini Müslüman hisseden Romanların Müslüman olarak kayıtlara alınmaması durumundan kaynaklanmaktadır.

Bulgaristan'da şu anda dini eğitim veren üç İmam Hatip Lisesi bulunmaktadır. Bunlar Şumnu, Mestan'lı ve Rusçuk İmam Hatip Liseleridir. Bunların yanında dini eğitim alanında önemli bir yere sahip olan Sofya Yüksek İslam Enstitüsü de bulunmaktadır. Fakat Bulgaristan'da, yasalar gereğince bu enstitü resmi olarak Eğitim Bakanlığına bağlı olmadığı gerekçesiyle, diplomaların geçerli olması yönünde isteksiz davranmaktadır. Bunun gerekçesi olarak, enstitü binasının bulunmaması gösterilmektedir. Bu enstitünün inşaatı için arsa tedarik edilmiş olmasına rağmen bürokratik engelleme ile yapılmasına karşı çıkmıştır. Yine de Enstitü, faaliyetlerini başarılı bir şekilde devam ettirmektedir.

Bulgaristan'da gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sırasında, azınlıkların dini durumlarıyla alakalı Beyhan Mehmed ile yaptığımız mülakatta;

- 2011 yılında Müslüman cemaate yönelik bir saldırı gerçekleşti. Buna benzer bir olay Haskovo'da da meydana gelmiş ve saldırının sorumluları bulunamamış, mahkeme açılan davayı belirsiz kişiler olarak belirlemesi üzerine dava düşmüştür. Bulgaristan özelinde milliyetçiliğin arttığını düşünüyor musunuz? bu konu hakkında ki düşünceleriniz nelerdir? diye sordüğümüzde.

- *Beyhan Mehmed: “... Hz. Muhammed (s.a.v) Efendimizin dediği gibi Arap'ın Acem'e, Acemin Arap'a üstünlüğü yoktur. İnsanlar tarağın dişi gibi eşittirler. Milliyetçilik bize ait bir kavram değil, bizim dinimiz evrensel bir dindir... Radikal dini örgütler yoluyla artan İslam fobisi Müslümanları zor durumda bıraktı.*

Bulgaristan örneklemine bakıldığı zaman, en çok şiddet, baskı ve ihmalkârlığa uğrayan kesim Müslümanlardır. Öyle ki Bulgaristan, farklı dinlerin ve etnik grupların özel

³⁰⁵ <http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya3/0814.html>, Erişim Tarihi: 15.04.2017

³⁰⁶ <http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya3/0814.html>, Erişim Tarihi: 15.04.2017

günlerine hükümet olarak katılmasına rağmen, Müslümanların özel ve dini günlerinde aynı hassasiyeti göstermediği görülmektedir.

Nitekim bu konu üzerinden yola çıkarak Beyhan Mehmed'e; dini anlamda Müslümanların, hükümet tarafından göz ardı edildiğini düşünüyor musunuz? diye sorduğumuzda şu cevabı aldık; “ *Bulgaristan’da sayıları 5 ile 10 bin arasında Yahudi var, buna rağmen, Bulgaristan Cumhurbaşkanı, bunların yılbaşı kutlamalarına gidiyor, Ülkede 1,5 ile 2 milyon arasında Müslüman var ama, bizim dini günlerimiz ihmal ediliyor. Bunun yanında bizlerin helal ve haram hassasiyeti var, bunlar hep ihmal ediliyor, Bu yıl (2016) 13 vatandaşımız aşırı dinci suçlamasıyla hapse atıldı. Hassasiyetlerimiz göz ardı ediliyor.*”³⁰⁷ cevabını aldık.

2016 yılı itibariyle Bulgaristan’da milliyetçi devlet kimliğinin, gündeme geldiği görülmektedir. Bu durumun oluşmasında ve temellendirilmesindeki en büyük etken ise, ATAKA ve Vatanseverler Cephesi gibi siyasi partilerin sahip oldukları siyasi ideoloji ve Bulgaristan parlamentosundaki tutumlarından kaynaklanmaktadır. Nitekim Vatansever Cephe (Patriotiçen Front) lideri Valeri Simeonov, Bulgaristan Dini İbadetler Yasasında değişiklikler yapılması için, Parlamente’ye bir Yasa Tasarısı sunacaklarını açıklamıştır.³⁰⁸ Bu yasa sonucunda “*ibadetlerin Bulgarca yapılması ve dini kitapların ise, Bulgarca okutulup, yayınlanması*” hedeflenmiştir. Bu yasa tasarısından çok kısa bir süre önce ise “*Hangi amaçla olursa olsun yüzü kapatan aksesuarların yasaklanması ve aşırı dinci propaganda yapanların hapis ve para cezasına çarptırılmasına*” ilişkin yasa tasarısı kabul edilerek³⁰⁹ ibadetlerin Bulgarca yapılmasına yönelik yasa tasarısının kabulü içinde alt yapı hazırlanmıştır. Bu durumun doğrudan Müslümanlar ile bağlantılı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim bu yasa tasarısının içeriğinde “*yabancı vatandaşlardan, yabancı kuruluşlardan, yabancı hükümetlerden, yabancı dini kuruluşlardan, yabancı şirketlerden, yabancı Sivil Toplum Örgütlerinden veya onların Bulgaristan’daki şubelerinden maddi yardım veya bağış almalarını kesinlikle yasaklanacağını ve bu yasaı ihlal edenlere Ceza Yasasında değişiklik yapılarak 3 ile 10 yıl arasında hapis cezası verilmesine*”³¹⁰ yönelik önerilerde bulunmaktadır. Bu yasa tasarısı ile TİKA tarafından

³⁰⁷ Bu mülakat 9 Ağustos 2016, saat 10:50’de Kırcaali Merkez Cami müftülük ofisinde, bizzat şahsım ve Beyhan Mustafa Mehmed arasında yapıldı.

³⁰⁸ <http://www.arda-tuna.com/2016/07/23/bulgaristanda-bulgar-etnik-milliyetciligi-yapan-bir-cephe-bulgaristanda-dini-kitaplar-ve-dini-ibadetler-bulgarca-olsun/>, Erişim Tarihi: 11.12.2016

³⁰⁹ <http://www.dunyabizim.com/dunyada-kultur/24642/bulgaristanda-bulgarca-ibadet-icin-yasa-teklifi-video>, Erişim Tarihi: 25.05.2017

³¹⁰ <http://www.arda-tuna.com/2016/07/23/bulgaristanda-bulgar-etnik-milliyetciligi-yapan-bir-cephe-bulgaristanda-dini-kitaplar-ve-dini-ibadetler-bulgarca-olsun/>, Erişim Tarihi: 25.05.2017

yapılan hibe ve yardımların resmi olarak engellenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu durum AB üyeliği sonrası tavsiye edilen din ve vicdan hürriyetine ve AB Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesine, Bulgaristan'ın taraf olduğu AİHS ile uyuşmamaktadır.

3.4.6. Anayasal ve Sosyal Sorunlar

Bulgaristan azınlıklarının yaşadığı en temel sorunlardan biri de anayasal sorunlardır. Zira Bulgaristan anayasası çerçevesinden bakıldığında tam olarak bir azınlık tanımı bulunmamaktadır. Bunun aksine, AB ilerleme raporlarında azınlık kavramına değinmiş ve bu konuda iyileştirmeler istenmiştir.

Bulgar Anayasasına göre, “*Bulgaristan, Ortodoks Kilisesi ile temsil edilen Doğu Ortodoksluğunu benimseyen, geleneksel bir dine mensuptur*”.³¹¹ Bu nedenle dini kurumlara ayrılan bütçeden en büyük pay, Ortodoks kurumlarına ayrılmış olup diğer dini cemaatler ihmal edilmiştir. Ayrılan bütçenin, 2,3 milyon levası Bulgaristan Ortodoks Kilisesine, 180.000 levası Müslüman Cemaatlere, 40.000 levası Ermeni Apostolik Kilisesine, 30.000 levası Yahudi Cemaatine, 40.000 levası da diğer dini gruplara tahsis edilmiştir.³¹² Bu rakamlar, azınlık hakları bağlamında Müslümanların ne denli ihmal edildiğini çok açık bir şekilde ifade etmektedir. Nüfus oranlarına bakıldığında ise İslami kurumların en azından Ortodoks kurumlarına ayrılan bütçenin %50'si (ortalama olarak 1,2 milyon leva) kadar ek bir ödenek alması, hakkaniyet ilkeleri bağlamında geçerli bir durum olacaktır. Ne yazık ki bu durum 2017 itibariyle de ihmal edilmektedir.

Anayasal anlamda Müslümanların karşılaştıkları diğer bir durum ise 2002 öncesi Türkiye'de olduğu gibi başörtü yasağıdır. Bulgar Anayasası hükümlerine göre devletin resmi belgelerinde, başörtülü fotoğraflara izin verilmemektedir. Yine Bulgar anayasası bağlamında dini cemaatlerin resmi olarak tanınması için, gerekli görülen makamlara başvurması ve onay alması gerekmektedir.³¹³

Bulgaristan Anayasa'sının 36/2 fıkrasında “Anadili Bulgarca olmayan vatandaşlar” deyimini ile azınlık tanımı içine girilmiştir. Fakat bu tanımlama, azınlıkların kim olduğu ve ülkede hangi azınlıkların bulunduğunu ifade etmemektedir. AB metinlerde ise doğrudan Roman, Türk ve Makedon etnik azınlıklarına atıf yapıldığı görülmüştür. Nitekim bu tanımın yapılmamasının başlıca sebebi; dinsel azınlık tanımından yola çıkılarak yapılacak

³¹¹ Ahmet Yıldız, “Karşılaştırmalı Anayasa Çalışmaları”, **TBMM Araştırma Merkezi Yay.**, Ankara, 2012, s.84

³¹² Yıldız, **a.g.m.**, s.84

³¹³ <http://www.parliament.bg/en/parliamentarycommittees/members/237>, Erişim Tarihi: 21.11.2016

bir tanımlamada Pomakların ve Romanların da Türk azınlık gibi Müslüman olması, azınlıklıkları güçlü kılıcağından korkulmasıdır. Dilsel azınlık bağlamında yapıldığında ise, Romanların yarısından fazlasının kendi ana dillerini Türkçe kabul etmesinden dolayı, Türk azınlığın güçleneceğinden endişe duyulmasıdır. Bakıldığında azınlıkların tek bir bütün olarak tanımlanmasından kaçınıldığı görülmektedir.

Sosyal anlamda karşılaşılan sorunlar ise, doğrudan azınlıklara yönelik, devlet yönetiminin ötekileştirici davranış şekline kaynaklanmaktadır. Ordu ve istihbarat gibi kategorilerde Türklere fırsat tanınmadığı ve bu kademelerde azınlığın yeterince temsil edilemediği görülmektedir.³¹⁴ Azınlıkların ülkede sahip oldukları nüfus yoğunluğuna göre, devlet dairelerinde yeterli düzeyde temsil edilmemesi, dışlamanın bir başka göstergesidir.³¹⁵ Bulgarların %44,9'u Avrupa Birliği vatandaşlarını, %38,5'i İngilizleri, %35,2'si Rusları ve sadece %11,2'si Romanları çalıştıkları şirket, kurum veya fabrikada yönetici-müdür pozisyonunda görmeyi kabullenmektedirler. Bulgarların %57,9'u Pomakları, %55,9'u Romanları ve %51,8'i Türkleri, çalıştıkları fabrika, şirket veya kurumda çaycı veya temizlikçi olarak görmeyi kabullenmektedirler.³¹⁶

Bulgaristan, tarihsel hafızayı canlı tutmak amacıyla da bazı uygulamalarda bulunmaktadır. Türk azınlığı demoralize etme ve Bulgar kimliğinin üstünlüğünü ispat etmeye yönelik olarak faaliyetler yürütmektedir. Öyle ki Kırcaali bölgesinde çok sayıda Türk'ün yaşamasına rağmen Kırcaali belediye binasının önünde bulunan tarihi saat kulesinden her saat başı, Bulgaristan'ın Osmanlı'dan ayrılışı anısına marş çalması, Türk azınlığın tepkisini çekmiştir. Bunun üzerine Türk vatandaşlar gerekli yerlere şikâyetle bulunmuş fakat sonuç alamamıştır. Diğer bir amaç ise, Bulgar milli bilinci, şuurunu ve tarihsel hafızasını canlı tutmaktır.

Sosyal alanda karşılaşılan ve 2010 yılından itibaren pratikte birçok kez uygulanan durum ise; Müslümanlara yönelik şiddet olaylarıdır. Dini sorunlar başlığında anlatılan Mayıs 2011'de Sofya'da Banya Başı Camisi saldırısı, 2014 yılında Cuma Camisine (Murad Hüdavendigâr Camisi) yapılan saldırılarının bir uzantısı olarak eylemler durmamış, günümüzde de hala devam etmesinin temellerini atmıştır. Nitekim 2016 yılında Sofya'da düzenlenen ve sonucunda şiddet olaylarına varan bir eylem yapılmıştır. Bu eylemde Bulgar milliyetçileri, "Dedelerimiz görevini yerine getirmişti. Şimdi sıra bizde" yazılı pankart

³¹⁴ Özlem, a.g.e., s.171

³¹⁵ http://www.thaber.bg/?pid=3&id_news=2493, Erişim Tarihi: 24.05.2017

³¹⁶ Emin Atasoy, Mustafa Ertürk, "Etnocoğrafya Perspektifinden Bulgaristan Romanları Doğu" **Coğrafya Dergisi**, sa: 24, Muğla-Bursa, s.111

açarak, “Türlere Ölüml” ve “Bulgaristan Bulgarlarıdır, yabancılar dışarı”³¹⁷ şeklinde sloganlar atmışlardır. Bu tarz eylemler, azınlıklar başta olmak üzere ülkede yaşayan diğer yabancı uyruklu vatandaşların da sosyal alanda ötekileştirilmesine ve toplumdan ayrıştırılmasına neden olmaktadır.

3.5. BULGARİSTAN’DAKİ DİĞER AZINLIKLAR VE SORUNLARI

3.5.1. Pomaklar ve Azınlıklar Paradoksu

“Pomak” kelimesi, Slavca “pomagam (yardım etmek)” fiilinden gelmekte ve “yardımcı” anlamına gelen “pomagaci” sözcüğünden türemektedir. Osmanlı, Hristiyan Slavlara Osmanlı ordusuna yardım ettikleri için yardımcı anlamına gelen “Pomagaç” adını vermiş ve bu zamanla “Pomak” şeklini almıştır.³¹⁸ Literatürde, “Pomak” kelimesi ilk defa 1839’da A. Boue tarafından kullanılmıştır. Boue Bulgaristan’daki gezisinde, Lofça ve Selvi bölgesindeki seyahatleri esnasında bölge halkından “Pomak” olarak bahsetmektedir.³¹⁹ Pomaklar Balkanlar bölgesinde dağınık olarak yaşamaktadırlar. Pomakların yaşadığı bölgeler siyasi menfaatler nedeniyle farklı şekillerde anlamlandırılmış ve bu bölgelere farklı adlar verilmiştir. Makedonya’da yaşayan Pomaklara ‘Torbeş’ denilirken, Kosova’da yaşayan Pomaklar ise, Goranlar/Goralılar (Dağlılar, Yukarılılar) olarak adlandırılmışlardır.³²⁰

Pomakların tarihsel kökenleri ise, Orta Asya’ya kadar dayanmaktadır. Etnik kökenleri üzerine birçok hipotez bulunmakla beraber, Bulgar resmi kaynaklarında zorla asimile edilmiş Bulgar etniği olarak tanımlanmaktadır. Fakat Ahmet Gökbel’inde dediği gibi “İslam’ı kabul eden eski Türk dinine mensup Türk toplulukları, günümüz Pomak Türklerinin atalarından başka kimseler değildir”.³²¹ Köken olarak 11.yy da Rodoplar’a yerleşmiş olan ve bir Türk kavmi olan Kumanların devamı olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Pomakların İslamiyet’i sarı Saltuk döneminde kabul ettikleri bilinmektedir. Osmanlıların, XIV. yüzyılın ikinci yarısında Rodaplarda fütihat hareketlerine giriştiklerinde, bölgeye asırlar önce yerleşmiş olan Kuman Türklerinin 7. yüzyılın sonlarında Kuzey Afrika ve Ortadoğu’dan gelen İslam davetçileri vasıtası ile İslam’ı kabul

³¹⁷ <http://www.balturk.org.tr/sofyada-irkci-gosterilerde-turklere-olum-slogani-atildi/>, Erişim Tarihi: 25.04.2017

³¹⁸ Seren Özcan, **Pomak Kimliği**, (Ceren Yay.), Edirne, 2013, s.26

³¹⁹ Adile Ahmed Yozmerdivanla, **Pomak Müslüman Kimlik ve Aidiyetinin Sosyolojik Analizi: Bulgaristan Örneği**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve Antropolojisi ABD) İstanbul, 2015, s. 69

³²⁰ Özcan, **a.g.e.**, s.37

³²¹ Gökbel, **a.g.e.**, s.293

etmelerinden ötürü Osmanlıların onları Müslüman olarak bulduğu görülür.³²² Kuman/Kıpçak'ların büyük çoğunluğunun 1400'lerden önce İslamiyet'i seçtiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.³²³

Pomakların bu konudaki görüşlerine ve geleneklerine bakıldığında Türklük bilincinin ön planda olduğu görülmektedir. Pomaklar çoğunlukla İslamiyet'i seçmiş ve kendilerini Türk kabul eden bir topluluktur.³²⁴ Öyle ki bu durum Pomakların günlük yaşam biçiminden, kültür ve dini ritüellerine kadar birçok konuda etkilemiştir. Pomak kültüründe bir çocuğun dünyaya gelmesi büyük sevinçle kutlanır. Çocuk doğar doğmaz yıkanır ve bazı yerlerde çocuğun üzerine az tuz serpilir. Beşiğe, nazardan korumak için farklı nesnelere konur.³²⁵ Öyleki doğum sırasında doğumun kolay ve acısız gerçekleşmesi için dua eder, kuran okurlar.³²⁶ Pomaklar Türkleri arasında Ergenekon'dan çıkış bayramı olan nevruz da kutlanır. Nevruz günü (25 Mart) köy meydanlarında ateş yakılır üzerinden atlanarak *“türkün başı demir gibi gâvur başı hamur gibi”* şeklinde tekerlemeler söylenir.³²⁷ Pomakların çocuklarını sünnet ettirmeleri ve sonrasında mevlit okutmaları, Türk kültüründe olduğu gibi, ölünün arkasında yas tutmaları Pomakların Türk kültürüne sahip olmaları ile alakalıdır.

Pomakların Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önceki inanışlarına benzer uygulamalarında devam ettiği görülmektedir. Örneğin “akika” veya “harkeke” kurbanı olarak adlandırılan, yeni doğmuş çocuklar için kesilen kurbanların kemiklerinin hiç kırılmadan toplanarak bir kayın ağacının altına gömülmesi şaman inanışının bölgedeki geleneklere yansımış şeklidir.³²⁸

Pomakların Türk olması, çeşitli dönemlerde baskı ve şiddet altında tutulmalarına neden olmuştur. Özellikle 93 Harbi ile başlayan Bulgar mezaliminde Pomaklar, en çok şehit veren, en çok zarar gören ve malları yağmalanan kesim olmuştur. Bunun sebebi ise; Bulgaristan'ın inşa etmeye çalıştığı Bulgaristan millet kimliğinin yansımaları olan politikalar gereğidir. Özellikle Bulgaristan'da sadece Bulgar vardır, Bulgaristan'da Türk yoktur söylemi, kitleleri milliyetçilik duyguları ile harekete geçirmiş, devlet nezdinde asimilasyon politikalarının başlatılmasının önünü açmıştır.

³²² Yozmerdivanla, **a.g.e.**, s.72

³²³ Ahmet GÖKBEL, *Türkler Ansiklopedisi/ Kıpçaklarda Sosyo-Kültürel ve Dini Yapı*, (Türkiye Yay.), C.2, Ankara, 2002, s.184

³²⁴ Cingöz, **a.g.m.**, s.26

³²⁵ Yozmerdivanla, **a.g.e.**, s.111

³²⁶ Gökbel, **a.g.e.**, s.295

³²⁷ Gökbel, **a.g.e.**, s.294

³²⁸ Hüseyin Memişoğlu, *İslam Ansiklopedisi/ Pomaklar Maddesi*, (T.D.V.), C.3, İstanbul, 2007, s.521

Bulgaristan, ülkedeki Müslümanların nüfus oranlarını düşürmek amacıyla, sürekli olarak Pomak etniği üzerinde, pragmatik politikalar uygulamaktadır. Bu politikaların uygulanmasında ilk etken olarak Pomakların sahip oldukları dil yapısının Slavca olmasıyla ilişkilendirebiliriz. Bulgaristan Pomakların Slavca konuşmasından yola çıkarak, Pomakların Bulgar olduğu tezini ileri sürmektedir. Ancak Pomakların konuştuğu dilin %30'unu Ukrayna Slavcası, %25'ini kuman-Kıpçak'ça, %20'sini oğuz Türkçesi, %15'ini Nogay'ca, %10'unu Arapça kelimelerden oluştuğu tespit edilmiştir.³²⁹

Pomaklar üzerine uygulanan bu politikanın, Bulgaristan'ın prenslik döneminden başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. 93 Harbi sonucuyla beraber, Pomak köylerine saldırılmış ve Ortodoksluğu kabul etmeleri yönünde baskı ve şiddet uygulanmış, kabul etmeyenler ise şehit edilmiştir. Bulgaristan, asimilasyon denemelerini, önce gelişkin bir ulusal bilince sahip olmadıkları için etnik Bulgarlarla kendilerini daha çabuk özdeşleştireceklerini düşünülen Çingene ve Pomaklar üzerine yoğunlaştırmıştır.³³⁰ 93 harbinin başladığı yıllarda ise 500.000 den fazla Pomağın bölgede yaşadığını söyleyebiliriz.³³¹ Bu savaştan sonra etnik olarak homojen bir ulus inşası oluşturma amacıyla Pomaklar da tıpkı Türkler gibi göçe zorlanmıştır. Bu savaşın sonucunda Pomakların başlattığı ayaklanma sonucu Doğu Rumeli vilayetinden özerklik elde edilmesiyle sonuçlanmıştır. Timraş köyünü merkez alarak kurulan özerk Timraş Cumhuriyeti sekiz yıl hayatta kalabilmeyi başarmış, 1886'da Bulgaristan, bölgeye tekrar egemen olmuştur.³³² Savaştan çok kısa bir süre sonra, ülkedeki 1,5 milyondan fazla Müslüman Osmanlı'ya göç etmek zorunda kalmıştır.

1912 ve 1913 yıllarında Balkan Savaşlarıyla Osmanlı'nın tamamen Avrupa'dan atılmaya çalışıldığı dönemden itibaren, Pomaklara yönelik baskı ve zulümlerin artmaya başladığı görülmektedir. Bulgaristan Milletinin geleceği önündeki en büyük engellerden biri olarak görülen Pomakların nüfuslarının fazla olması, kendilerini Türk olarak görmeleri ve Müslüman olmaları, Bulgarlar tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır. 1945-49 yılları arasında Bulgaristan-Yunanistan sınırına yakın yerlerde yaşayan Pomaklar, Bulgaristan'ın iç kesimine zorla sürgün edilmişlerdir. 1950'li yıllarda Pomak köylerinin giriş ve çıkışları, izne tabi tutulmuştur.³³³ Pomakların isimlerinin değiştirilmesi serüveni 1912 yılından önce

³²⁹ Memişoğlu, **a.g.e.**, s.520

³³⁰ İbryam, **a.g.e.**, s. 79

³³¹ Özcan, **a.g.e.**, s.47

³³² <http://www.devletialiyeyi.com/93-harbi-1877-1878-osmanli-rus-savasi-sayfa-4.html>, Erişim Tarihi: 22.05.2017

³³³ İbryam, **a.g.e.**, s.80

başladığı görülmektedir. 1914–15 Radoslavov Hükümeti, Pomaklara kendi partisi için oy verirlerse Müslüman isimlerini geri vereceğine söz vermiştir. Pomaklar sayesinde Radoslavov seçimleri kazanmış ve Pomaklar Türk isimlerini geri almıştır.³³⁴

Daha önceki bölümlerde anlatılan ve Bulgar ırkçıları tarafından faaliyete geçirilen Radna Zaştika örgütü, birçok eylemlerinde şiddete başvurmuşlardır. Ne yazık ki bu örgüt içerisinde Bulgar olduğunu iddia eden Pomaklar da bulunmaktaydı. Kendisini Türk gören Pomak gruplarına yönelik eylemler düzenlemiş ve Pomakların geleneksel giysi ve kıyafetlerinin kullanılmaması için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Nitekim Pomak kıyafetleri, 1943 yılında çıkan bir kanunla yasaklanmıştır. Bu örgütün çağrısı ile Temmuz 1942’de hükümetin, Pomakların Türk isimlerinin Bulgar isimlerle değiştirilmesini zorunlu kılan kanunun çıkarılması ile, had safhaya ulaşmıştır. Birçok Türk Okulu kapatılmış ve vakıf toprakları kamulaştırılmıştır. Müslümanların çıkardığı gazeteler ve yayınlar yasaklanmıştır. Birçok Müslüman entelektüel, Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmıştır. Direnen Pomaklar ise doğdukları yerlerden sürülmüştür.³³⁵ Bütün Pomak Türklerine, ait cenazelerin papazlar tarafından defni, yeni doğan çocukların keza papazlar tarafından vaftiz edilmesi ve nikâh merasiminin, Kilisede yapılması hususunda baskı yapılmıştır.³³⁶ Çocuklarını Bulgar mekteplerine göndermeyenlerden, her defa için ayrı ayrı para cezası tahsil edilmiş, cami, mescit vs. dini emlağa ait vakıf gelirlerine papazlar tarafından el konulmuş ve kiliselerin masrafları için harcanmıştır.³³⁷

17 Temmuz 1970 tarihli bir kararla isim ve din değiştirme işlemine, önce Pirin ve Rodop bölgesindeki Pomaklardan başlanılmıştır. 1970-74 yıllarında bu bölgeler bir düşman toprağı gibi Bulgar silahlı birliklerinin istilasına uğramıştır.³³⁸ Bu dönemde 220 ile 250 bin arasında Pomak Türk’ünün ismi zorla değiştirilmiştir. Tıpkı Türklere yapıldığı gibi sünnet edilme, camilerde ibadet etme, geleneksel kıyafetler giyme gibi yasaklar konulmuş, özellikle Müslümanlara zorla domuz yetiştirip yenilmesi için akıl almaz psikolojik şiddet uygulanmıştır. Pomaklara uygulanan ayrımcılık ve şiddet olayları, 1984-1989 yılları arasında daha da artmış ve komünist devlet kimliğinin bir iç politikası haline gelmiştir. Bulgarlaştırma politikası, “Bulgaristan Bulgarlarıdır” gibi, politikalar ile asimilasyonu temel alarak halk zorla Türkiye’ye sürülmüştür.

³³⁴ Nevrezova, **a.g.e.**, s.26

³³⁵ Yozmerdivanla, **a.g.e.**, s.57 naklen Neuburger Mary, Pomak Borderlands: Muslims on the Edge of Nations, **Nationalities Papers** 28, 2000,s. 186-

³³⁶ <http://www.bakisarisakal.com/zavallipomaklar.pdf>, Erişim Tarihi: 21.04.2017

³³⁷ <http://www.bakisarisakal.com/zavallipomaklar.pdf>, Erişim Tarihi: 25.05.2017

³³⁸ Ahmet Akgün, “Bulgaristan’da Asimilasyon ve “Zavallı Pomaklar Adlı Bir Risale”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Balıkesir, s.6

1990 yılından sonra Jivkov ekseriyetli komünist devlet kimliğinin yıkılması sonrasında, yeni inşa edilmeye çalışılan liberal devlet kimliği ile Bulgaristan, bu dönemde yaşananları kınamış, azınlıklara isimlerinin tekrar vereceğini açıklamıştır. AB üyeliği süreciyle beraber insan hakları ve azınlık hakları bağlamında bazı iyileştirmeler yapılmış, az da olsa azınlıklar nefes alma fırsatı yakalamışlardır. Günümüz itibari ile Pomak toplumu üzerinde hala bir baskı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle 2012 Suriye krizi sonrasında ortaya çıkan İslam adı altında kurulan, fakat İslamiyet ile ilişkilendiremeyecek derecede sapıkça eylemlerde bulunan örgütlerin eylemleri sonucu artan İslam fobisi Bulgaristan'ı da etkilemiştir. Bulgar milliyetçileri Pomakları da Türklerden ayırt etmeyerek temel hedef noktası haline getirmiştir. Tüm bunlara rağmen Pomaklar, büyük bir kararlıkla Türk ve Müslüman kimliklerinden taviz vermemişlerdir. Bulgaristan'da gerçekleştirdiğimiz araştırma sırasında duyduğumuz şu olay, bu durumu açıkça desteklemektedir.

Pomakların dini ve siyasi olarak eğilimleri ile alakalı sorduğumuz bir soru karşılığında, eski Filibe Müftüsü Ersin Ahmet şu cevabı vermiştir; “Pomaklar gerçekten dinlerini yaşama noktasında çok hassaslar. Bir keresinde bir Pomak köyünde şu olaya tanık oldum: Köyün imamı yoktu ve ahali namaz kılmada zorlanıyordu. Pomak olan yaşlı bir amcanın, ezan sırf beş vakit okusun diye camiye gidip insanları camiye çağırdığına şahit oldum.”³³⁹

3.5.2. Romanlar

Romanlar, diğer adıyla Çingene Halkı olarak adlandırdığımız bu etnik, her toplumda ihmal ve göz ardı edilen bir topluluk olma özelliğine sahiptir. İmmanuel Wallerstein'in da belirttiği gibi her toplumda oluşturulan bir “beyaz zenci” vardır. Bu beyaz zenci, çoğu devletlerde çingeneler olarak belirlenmiştir.³⁴⁰ Çoğunluktan ayırmak ve ötekileştirmek için bu kavram kullanılmıştır. Bulgaristan'ın beyaz zenci bağlamında ötekileştirdiği etnik grup ise Romanlardır. Romanların etnik kökenleri üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Kimi tarihçiler, Romanların etnik kökeni Afrika'ya, kimisi Asya'ya, kimisi ise Arap coğrafyasına kadar dayandırmaktadır. Fakat genel kabul edilen günümüzde geçerli sayılabilecek görüş ise; Hindistan kökenli olduklarıdır. Romanların Anavatanı olan Hindistan'ın Kuzey-Batı bölgelerinde (Banjara, Rajasthan ve Penjab)

³³⁹ Bu mülakat Ersin Ahmet ile şahsım arasında 12.08.2016 tarihinde, saat 14.00'da Filibe'de yapıldı.

³⁴⁰ Balibar, Wallerstein, **İrk, Ulus, Sınıf**, (Metis Yay.), İstanbul, 2013, s.8-120

yaşadıkları tahmin edilmektedir.³⁴¹ Avrupa'ya Çingenerin göçü; İran, Ermenistan, Anadolu, Yunanistan ve Güney Slovak Bölgesi üzerinden gerçekleşmiş olması mümkündür. Çünkü bütün Avrupa çingenerinin lehçelerinde Ermenice, Türkçe, yunanca ve Slovakça'dan alınmış kelimeler bulunmaktadır.³⁴² Bulgar bilim uzmanlarına göre Romanların kitlesel göçü ve bugünkü Bulgaristan topraklarına yerleşmeleri ise XIII. yüzyılda başlamıştır.³⁴³

2011 yılındaki Bulgaristan nüfus sayımına göre Romanların sayısı 370.908 kişiden oluşmaktadır. Fakat bu sayının 700 binden fazla olduğu yönünde görüşler de bulunmaktadır.

Romanlar, Bulgaristan içinde doğum oranları en yüksek olan aynı zamanda sayı olarak Türklerden sonra en fazla sayıya sahip etnik gruptur. Fakat Romanların söylemde birçoğu dinini İslam ve etnik kökenini ise Türk olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle Bulgar baskı ve şiddet olaylarının etkilediği diğer bir etnik unsur da Romanlardır.

Romanlara 1950'li yıllarda özgürlük bağlamında çeşitli haklar tanınmıştır. Bu haklar doğrultusunda roman azınlıkları kendi düşüncelerini ifade edebilecekleri dernekler kurmuş ve bu amaçla kitaplar yayınlamışlardır. Romanlara ait olan ilk gazete "Romano Esi" yayın hayatına başlamış ve 1949 yılında "Nevo Drom" adını almıştır.³⁴⁴ 1962 yılında ise diğer etnik azınlıklarda olduğu gibi Müslüman ve Türk ismi taşıyan Romanların'da isimleri değiştirilmeye başlanmıştır. Akabinde Romanlar üzerinde kontrol ve denetimi arttırmak amacıyla, hükümet tarafından konutlar yapılmıştır. Bu konutlara sadece, Bulgar ismi alan ve Ortodoksluğu benimseyenlerin sahip olabileceği açıklanmıştır. Öyle ki ekonomik olarak Bulgaristan'ın en zayıf kesimini oluşturan Romanlar için bu kaçınılmaz bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Konut sahibi olmak için Romanların çoğu bu asimilasyonu kabul etmiştir. 1984 yılına kadar bütün Müslüman Romanların isimleri değiştirilmiştir. Kamuoyunda, Medya'da Roman kelimesinin kullanılması yasaklanmıştır. Bazı yerlerde Romanların oturdukları mahalleler duvarlarla örülüp toplumdan izole edilmiştir.³⁴⁵

³⁴¹ Hakan Alp, **Medyada Nefret Söylemi ve Çingene Toplumuna Yönelik Ayrımcı Söylemin Suça Dönüşme Süreci**, (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE), İstanbul, 2015, s.5

³⁴² Ali Rafet Özkan, **Türkiye Çingeneri**, T.C Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000, s.13

³⁴³ Atasoy, Ertürk, **a.g.m.**, 91

³⁴⁴ İbraimi, **a.g.e.**, s.77

³⁴⁵ Yozmerdivanla, **a.g.e.**, s.37 naklen Silverman, „Bulgarian Gypsies: Adaptation in a Socialist Context, Nomadic Peoples, Aralık 1986, s.21-22

Bulgaristan Romanlarının sayılarının fazla olması, bunun yanında doğum oranlarının da yüksek olması bir tehdit olarak algılanmış, özellikle komünist dönemde sosyal politikalar çerçevesinde aile yapılandırmasıyla Romanların doğum oranları kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bunun başarısız olduğunun görülmesinden sonra Romanların ad değiştirme süreçleri hızlandırılmıştır. Romanlara yönelik asimilasyon politikalarının sebeplerinden bir tanesi de Romanların 2011 yılı nüfus sayımında, %18'nin kendisini Müslüman olarak tanımlamasıdır. Buna karşılık Romanların, %37'si Ortodoks, %10'u ise kendini Protestan olarak tanımlamıştır.³⁴⁶ Diğer bir görüşe göre Romanların yaklaşık %50'si kendilerini Türk olarak görmektedir.³⁴⁷ Bu durum Bulgaristan Hükümeti tarafından bir tehdit olarak okunmuştur. Çünkü ülkede Bulgar sayısının ve toplam azınlık sayısı arasındaki farkın az olması, ilerleyen süreçlerde azınlık nüfusunun Bulgar nüfusunu geçeceği korkusunu doğurmuştur. Roman kadınına ortalama 2,77 çocuk düşerken bir Bulgar kadınına sadece 1,16 çocuk düşmesi algılanan tehdidin göstergesidir.³⁴⁸

Bulgaristan'ın romanları tehdit olarak algılamasındaki diğer bir etken ise “tarihsel hafıza” ile ilgilidir. 1453 yılında İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmesi ve Osmanlıların viyana sınırlarına ulaşmasının ardından, Avrupa'da görülmeye başlanan esmer tenli, siyah saçlı gruplardan (Çingene) şüphe duyulmaya başlanmış, çingeneler “Türk ajanı” olarak kabul edilmiştir.³⁴⁹ Bu şüphenin temelinde ise Türklerden duyulan korku yatmaktadır. Yukarıda anlatılan bu durum Bulgaristan özelinde de etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bulgaristan'ın demokrasiye geçmesi ve AB üyesi olmasının getirilerinin Romanlar üzerine yansımadağı görülmektedir. Nitekim bakıldığında Roman etnosunun ekonomik olarak geride kalmış olması, toplum içinde dışlanmaları ve iş bulamamaları, AB'nin de dikkatinden kaçmamıştır. Bu nedenle AB entegrasyon sürecinde Bulgaristan'da Roman azınlığa yönelik olarak bazı iyileştirmeler yapmasını, topluma entegrasyonunun sağlanması yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur. Bulgaristan bu konuda iyileştirmeler yapmış olsa da, azınlıklar konusunda tam olarak istenileni sağlayamamıştır.

Romanlar arasında suç oranlarının ve çocuk ölüm oranlarının yüksek olması, Dilenme durumunun Romanlar tarafından bir gelir olarak algılanması, AB sonrası

---

³⁴⁶ Kader Özlem, “Bulgaristan Romanlarının Güncel Sorunlarına Yönelik Bir Değerlendirme”, **Avrupa Etüdüleri Yayını**, 2016, s.76

³⁴⁷ Yozmerdivanla, **a.g.e.**, s.32

³⁴⁸ Özlem, **a.g.e.**, s.103

³⁴⁹ Özkan A.Rafet, **a.g.e.**, s.17

Romanların başlıca sorunlarından. Bulgarlarda 0–5 yaş arasındaki çocuk ölüm oranları 1000/10'un altındayken, en yoksul ve refah düzeyi en düşük etnos olan Romanlarda bu oran, 1000/23'ü aşmaktadır.³⁵⁰ Sağlık ve eğitim yönünden de Romanların çok büyük sorunları bulunmaktadır. Bu durum bir taraftan hükümet politikalarının yanlışlığından ve Romanların toplum içinde izole edilmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun düzeltilmesinin ise, çok uzun bir süre alacağı öngörülmektedir.

3.5.3. Makedonlar

Bulgaristan içinde var olan diğer bir etnik grup ise, Makedonlardır. 2011 Bulgaristan nüfus sayımına göre ülkede 5.071 Makedon bulunmaktadır. Makedonlar, diğer azınlıklara göre ekonomik ve sosyal bakımdan daha iyi durumdadırlar. Çünkü hem dini hem de dil bakımından Bulgarlara yakın bir kültüre sahiptirler. Bu durum, Bulgaristan tarafından Bulgar nüfusunu dengeleme konusunda değerlendirilmiş ve Makedonlara Bulgar vatandaşlığı verilmiştir.

1946'da Bulgaristan'da yapılan nüfus sayımında Makedon azınlığın nüfusu Bulgar yetkililer tarafından açıklanmamıştır. Ancak 1956 nüfus sayımında 187.789 Makedon'un, Bulgaristan'da yaşadığı kayda geçmiştir.³⁵¹ Fakat 1965 nüfus sayımlarında "Makedon" kategorisinin, hükümet tarafından kaldırıldığı görülmektedir.³⁵²

Komünist rejim döneminde 1960'lı yıllarda, etnik tasfiye ve Bulgarlaştırma sürecinin Makedonlar üzerinde de uygulandığı görülmektedir. Daha önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi büyük Bulgaristan tahayyülü, Makedonya ile Bulgaristan arasındaki ilişkileri etkilemiştir. Bunun sonucunda Bulgaristan, Makedonya'yı tanımamış ve dillerinin Bulgarca olduğunu, etnik olarak ise, Bulgarlardan oluştuğunu iddia etmiştir. Bu düşüncenin etkisi ile ülkedeki Makedonlar da nasibini almıştır. Makedonların çoğunlukla yaşadığı bölge olan Pirin bölgesinde, Bulgar toplumu içinde eritebilmek veya etnik bilinçlerini azaltmak amacı ile Bulgaristan, kendi sınırları içinde bu etnik kökene sahip olanları göçe zorlamıştır.

Bulgaristan, 1991 yılında Makedonya'nın ayrı bir devlet hatta ayrı bir milli ruh olduğunu tanımakla beraber, ayrı bir millet ve dile sahip olduğunu da tanımıştır. Fakat tüm bunlara rağmen Bulgaristan'ın pratikte bu düşüncesinden hala vazgeçmediği görülmektedir. Özellikle BKP'de görevli olan Makedon asıllı olan Dimitrov,

³⁵⁰ Emin Atasoy, Ertürk, **a.g.m.**, s.101

³⁵¹ İbraimi, **a.g.e.**, s.74

³⁵² Nevrezova, **a.g.e.**, s.19

Makedonların, Bulgar olduğu tezinden yola çıkararak kendisinin de Bulgar olduğu tezini savunmuştur.³⁵³

1992 nüfus sayımında Makedon, Pomak ve Roman azınlıklarının Bulgar olduğu varsayılarak nüfus sayım formuna bu seçenekler konulmamıştır. Makedonlar, bu duruma tepki göstermek için “Çinli” etnik seçeneğini işaretlemişlerdir.³⁵⁴ Demokrasi sürecinde dahi hala Makedonlar üzerinde baskı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü Makedonları vatan hainliği ile suçlayan ATAKA lideri, Makedon dili ve ulusunun varlığı tezinin “sapkın” bir tez olduğunu savunmaktadır.³⁵⁵ Bulgaristan’da Makedon halkının haklarını savunmak ve tanınmasını sağlamak amacıyla OMO örgütü kurulmuştur.

Bulgaristan azalan nüfus sayısını Makedonları Bulgar sayarak arttırmaya çalıştığı görülmektedir. Bu durumu 2017 yılı itibariyle de görmek mümkündür. Bulgaristan Parlamentosu’nda milletvekilleri, yurtdışında ikamet eden ve Bulgaristan’da en az bir Bulgaristan vatandaşı akrabası olan kişilerin, Bulgaristan vatandaşlığına alma yasa önergesini, ön görüşmede kabul etmiş ve demografik olarak sorunları dışardan vatandaş alma yoluyla da gidermeye çalışmıştır.

---

³⁵³ <http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=4510.0:wap2>, Erişim tarihi: 24.04.2017

³⁵⁴ Taş, **a.g.e.**, s.60

³⁵⁵ İbryam, **a.g.e.**, s.130

SONUÇ

Azınlıklar konusu, homojen olmayan, ulus-devlet oluşturma amacı güden ve milliyetçilik duyguları yüksek olan toplumlarda, çözülemeyen sonuçlar doğurmaktadır. Geçmişten günümüze kadar sürekli olarak uluslararası gündemi işgal etmiş ve üzerinde kesin olarak bir tanım getirilmemiş olan azınlıklar konusu, devletlere, azınlıklar bağlamında bazı boşluklardan yararlanma fırsatını vermiştir. Azınlıklar konusu günümüz siyasetinde insan hakları kavramının yanında en çok işlenen ve düzenleme yapılan bir konu olma özelliğini taşımaktadır. Öyle ki bu konu, supranasyonal bir yapı olan AB başta olmak üzere, uluslararası kuruluşlar tarafından da gündeme alınmış, devletler üzerinde sorumluluk oluşturulması için bazı yaptırımlar uygulanmıştır. Etnik yapıların gerek milliyetçi ve ötekileştirici tutumları, gerekse politik menfaatleri doğrultusunda devamlı bir şekilde azınlıklar, buldukları ülke sınırları içinde çeşitli güçlüklerle karşılaşmışlardır. Bu durum kimi zaman Bosna'da olduğu gibi çatışmalar ile sonuçlanmış, kimi zaman ise çatışmaya varmadan müzakere ve uzlaşma yoluyla çözümlenerek başarıya ulaşmıştır.

Osmanlı'nın 1830'lı yıllardan itibaren Balkanlardan çekilmeye başlaması, o güne kadar yaşanmayan, şiddet ve baskı olaylarının da başlamasına neden olmuştur. Özellikle Bulgaristan ölçeğinde, çalışmada da görüldüğü gibi etnik bir milli bilince sahip olmayan Bulgaristan, yeni bir kimlik inşası içerisine girmiştir. Bulgaristan, 1877-78 yılında Osmanlı Rus Savaşı sonrasında bu kimlik oluşumu için bir fırsat elde etmiştir. Dönemin uluslararası konjektürel yapısını da kendi lehine kullanarak kendine ait bir Bulgar milli bilinci oluşturmaya çalışılarak günümüz Bulgaristan Devletinin temeli atılmıştır. Bu kimlik inşası, doğası gereğince özellikle Müslümanları ötekileştirmiştir. Azınlıklar nüfusunun fazla olması durumu, Bulgar demografik çıkarları içinde en büyük tehlike olarak algılanarak, 93 Harbinden itibaren Müslümanların göç ettirilmesine neden olmuştur. Bu dönemden başlayarak azınlık olarak atfedilen ve öteki olarak değerlendirilen Türkler; şiddet, baskı ve asimilasyon ile karşı karşıya kalmışlardır.

1877-78 (93 Harbi) neticesinde kurulan Bulgar prensliği, kurulduğu ilk günden başlayarak Osmanlı kültür ve medeniyetinin yansıması olan köprü, çeşme, cami, anıt ve birçok mimari yapının yıkımına ve tasfiyesine başlamıştır. Bunun yanında Bulgar Edebiyatında Osmanlı'nın zalim, baskıcı ve sömürgeci olduğu yönünde atıflar yapılmış, Bulgarlar arasında birlik ve beraberliği sağlamak amacıyla içerde Türk ve Müslüman azınlık adı altında bir düşman kavramı inşa edilmiştir. Bu düşünce yapısı, Bulgaristan milli marşlarında da işlenerek Bulgar toplumuna milliyetçi bir nitelik kazandırmak istenmiştir.

1908 yılına gelindiğinde Bulgar devlet kimliği değişim göstermiş ve devlet çıkarlarının değişmesine neden olmuştur. Bu dönem ile beraber büyük Bulgaristan ideali tahayyül edilmeye başlanmış, Balkan Savaşları'nın başlamasında etkili olmuştur. Bunun sonucunda Bulgar dış politikası saldırgan bir tutum belirlemiş, bu tutumunu iç politikada da devam ettirmiştir. Nitekim 1910'lu yıllarda toplu vaftiz anlamına gelen "pokrustvane" adlı uygulama ile Müslümanlar zorla Hristiyan olmaya zorlanmış, buna karşı direnenler öldürülmüş ya da ibretlik olsun diye işkenceye tabi tutulmuştur. Tüm bunların yanında Müslümanlara ait olan camiler, bu dönemden itibaren Bulgar yönetimi tarafından sistematik bir şekilde kiliselere dönüştürülmeye başlanmış ve camilere ait olan vakıf mallarına el konulmuştur.

Balkan Savaşları sonunda Türk milli kimliğini zayıflatmak amacıyla Türk milliyetçiliği olarak değerlendirilen tüm görseller ve kitaplar yasaklanmıştır. 1923-1933 yılları arasında 100 binin üzerinde Türk azınlık, Türkiye'ye göç ettirilmiştir. 1934 yılında ise Bulgaristan, devlet kimliği olarak faşist devlet kimliğini benimsemiş ve bu faşist devlet kimliğinin bir yansıması olarak da parlamenter yönetime son verip, Türkçe yer ve şehir isimlerini değiştirmiştir. Türkçe konuşanlara para cezası kesilmiş, Türk okullarının faaliyetlerine son verilmiştir.

II. Dünya Savaşının başlaması ile beraber, faşist devlet kimliği, kendi dış politik çıkarlarını gerçekleştirmek için yeni bir fırsat elde etmiştir. Bu nedenle Nazi Almanya'sının yanında II. Dünya Savaşına katılarak, büyük Bulgaristan hayallerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Fakat bu düşünce Almanya'nın savaşı kaybetmesiyle ve 1944 yılında SSCB'nin Bulgaristan'a girmesiyle başarıya ulaşamamıştır. Sonucunda ise Bulgaristan yeni bir devlet kimliği inşası içine girerek komünist devlet kimliğini benimsenmiştir.

Türk ve diğer azınlık gruplarının en zor dönemleri olarak değerlendirebileceğimiz bu dönemde Bulgaristan, pratikte asimilasyon yoluyla, teorik de ise "Bulgaristan'da Türk ve Müslüman yoktur" söylemiyle sistematik olarak psikolojik ve sosyolojik bağlamda azınlıkları yok etmeye çalışmıştır. Komünist devlet yapısının bir gerekliliği olarak görülen devletleştirme politikası neticesinde, azınlıkların mülkiyet hakları ellerinden alınmıştır. Bu minvalde Müslümanlara ait camiler kapatılmış, sünnet yasaklanmış, Müslümanlara zorla domuz beslettirilmiş, Müslüman ölüleri ateist bir anlayış ile defnedilmiş ve ardından İslami ritüeller gereğince yapılan Kuran okuma ve yas tutma yasaklanmıştır. Baskı ve şiddet yöntemi Jivkov'un yönetime gelmesiyle daha da fazla hissedilmeye başlanmıştır. Kişi hak

ve hürriyetlerine aykırı olarak kişilerin isimleri zorla değiştirilmiş, değiştirmeyenler belene gibi işkence kamplarına gönderilmiş, halk arasında ajanlar vasıtasıyla tespit edilen milli şura sahip olan Türkler cezalandırılmış, Türk ve Müslüman hastalarının ilaç edinilmesi bile yasaklanmıştır.

Türk akademik literatüründe işlenirken unutulmuş bir konu olarak; tüm bu baskı ve şiddet politikaları uygulanırken, ülkede diğer bir etnik grubu oluşturan Ermenilerden, yararlandığı görülmektedir. Özellikle Balkan Savaşlarından itibaren Ermenilerin, Türklere karşı sahip oldukları kin ve nefret tutumları Bulgar hükümeti tarafından fark edilmiş, bu durumun değerlendirilmesi için Ermeniler, askeri alanda istihdam edilerek ve Türkler üzerinde baskı aracı olarak kullanılmıştır.

1984'lü yıllara gelindiğinde ise homojen bir Bulgar milleti inşa etmek amacıyla Bulgaristan'ın, "edin na natsiya (tek millet)", "priobštavane (kaynaştırma)" adı altında yeni bir iç politika dinamiği belirlediği görülmektedir. Bu politikanın bir yansıması olarak azınlıkların isimlerinin Bulgar isimleri ile değiştirildiği ve az olan Bulgar nüfusu karşısında tehdit oluşturan etnik yapıların zorla göç ettirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Daha da ileri gidilerek Bulgaristan'da bulunan Müslüman ve Türklerin, Osmanlı tarafından zorla asimile edilerek İslamiyet'in benimsetildiği, Pomak Türklerinin de etnik olarak Bulgar olduğu aynı şekilde asimile edildiği öne sürülmüş ve öze dönüş süreci başlatılmıştır. Bu süreç sırasında baskılara Dünya ve Türk kamuoyundan tepkilerin gelmesiyle, azınlıkların da direnmeye başlamasıyla süreç daha kötü bir hal almaya başlamıştır. Bu durum basın ve yayına sansür uygulayarak gizlemeye çalışılmıştır. 1989 yılı bu sürecin Türklerin üzerinde etkisinin en yoğun olduğu ve şiddetin artık dayanılmayacak bir noktaya geldiği dönemi ifade etmektedir. Nitekim bu dönemde 345,960 Türk, Türkiye'ye göç ettirilmiştir. Doğu bloğunun çözülmeye başladığı bu yıllarda, komünizmin insanlar üzerine kurduğu baskı ve şiddet politikaları Bulgaristan ölçeğinde de başlamış ve 3 Kasım 1989 yılında Sofya'da yapılan protestolar sonucunda Jivkov Hükümeti, daha fazla bu durumu devam ettiremeyeceğini anlayarak istifa etmek zorunda kalmıştır.

Bulgaristan 1989 yılı itibariyle liberal ve demokratik bir devlet kimliğini benimsemiş ve insan hakları, kişi hak ve özgürlükleri gibi konulara atıf yapmaya başlamıştır. Bu yeni benimsenen tip kimlik gereğince, daha önce ismi değiştirilen azınlıkların isimleri ve ellerinden alınarak devletleştirilen toprakları ve mülkleri iade edilmeye başlanmıştır. Tüm bunların yanında batılı, liberal, demokratik devlet kimliğinin

yansıması olarak AB ve NATO gibi örgütler ile kontak kurulmuştur. Bunun sonucunda ise, 1999 yılı itibariyle AB adaylık süreci başlamıştır.

AB'nin katılım şartı olarak belirlenen ve siyasi kriterler adı altında tanımlanan azınlık hakları konusu, Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde en çok değinilen konu olmuştur. Bu durum, çalışmanın III. Bölümü altında ele alınan ilerleme raporlarında da görüldüğü gibi azınlıklar konusunda Bulgaristan'ın eksik olduğu ve bu konunun Kopenhag kriterlerinin belirlediği şekilde düzeltilmesi gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur. Buna rağmen Bulgaristan, Avrupa Dilleri Azınlık Şartı gibi belgelere taraf olmamıştır. Diğer yandan iç hukukta da azınlık kavramına değinilmemiş, azınlıkları “Ana dili Bulgarca olmayan vatandaşlar” olarak tanımlamıştır. Özellikle Romanlar ve Müslümanlar ekonomik ve sosyolojik anlamda toplumdaki soyutlanmıştır. Tüm bu eksiklikler, AB'nin devletlere göre özel tutumundan ötürü, göz ardı edilmiştir. Bu süreç sonunda Bulgaristan, Ocak 2007 itibariyle birliğe üye olarak kabul edilmiştir.

Bulgaristan'ın, AB üyeliği sonrasında da görüldüğü gibi Bulgaristan'ın bu sorumluluklarını yerine getirmekte hala zorlandığı görülmektedir. Nitekim milliyetçi bir tutumla Türklerin ötekileştirildiği, ekonomik anlamda AB tarafından verilen yardımların etnik kökenler bağlamında adaletsiz bir şekilde değerlendirilip, Bulgar nüfusunun yoğun olduğu yerlerde yatırım aracı olarak kullanıldığı, Müslümanlara yönelik ırkçı eylemlere karşı göz yumduğu ve bu eylemlerde yer alan şahıslara Bulgaristan adalet sistemi içerisinde cezalandırılmadığı, azınlık eğitim sisteminde Türkçe derslerin ders saatleri dışına alınarak ve dilekçe şartına bağlanarak önlenmeye çalışıldığı, devlet ödeneklerinin dini kurumlara nüfus yoğunluğu baz alınarak dağıtılmadığı, Türk ve Müslümanların devlet kademelerinde ilerlemesine müsaade edilmediği gibi askeri ve güvenlik teşkilatlarında görevlendirilmediği görülmektedir.

Bulgaristan'ın Osmanlı medeniyetinden kalma mimari yapılara yönelik tutumları ve bu yapıların restorasyonuna gerekli ilginin gösterilmemesi, diğer bir ifadeyle yıkılmasına göz yumulması AB ile bağdaşmayan diğer bir durumdur. Çünkü çok kültürlülüğün bir değer sayıldığı AB'de, Bulgaristan'ın bu davranış şekli sürekli olarak görmezden gelinmektedir. Özellikle son zamanlarda Bulgaristan, bu milliyetçi tutumunu ders kitaplarına da yansıtarak Osmanlı'yı kötü, vahşi ve barbar olarak nitelendirmiştir. Türk ve Müslüman çocuklara, dersleri geçmeleri için Türklere yönelik nefret içeren şiirler okutulması zorunlu kılınmıştır.

Tüm bunların yanında ülkedeki nüfus durumundan rahatsız olan Bulgar hükümetleri, demografik çarpıtmalarla, Müslümanların sayısını düşük göstermeye çalışmaktadır. Azınlıkların bütünleşmesinin önüne geçilerek ayrıştırma faaliyetleri yürütmekte, kendini Türk hissedен Pomak ve Romanları ciddiye almamaktadır. Bulgaristan'ın AB üyesi olmasına rağmen, azınlıklara uyguladığı sosyolojik, ekonomik, siyasi ve psikolojik baskılar, AB tarafından eleştirilmemekte ve göz ardı edilmektedir. Bu durum, Bulgaristan içindeki ırkçı unsurlara hareket alanı tanımakta, milliyetçiliğin tetiklenmesine yardımcı olmaktadır.

Komünist rejim sonrası kendine yeni bir rol kimlik oluşturan Bulgaristan, 2007 AB üyeliği ile oluşturmaya çalıştığı rol kimliğini pekiştirmeyi başarmıştır. Fakat iç politikada azınlıklar konusunda gerekli düzenlemeler yaparken hassas ve objektif davranmadığı, azınlıklar konusunda hala sorunlar yaşadığı görülmektedir.

Bulgaristan, AB'nin azınlıklar üzerine yaptırımları konusunda, bazı iyileştirmeler yapmıştır. Fakat bu iyileştirmeler temellendirilmediği ve gelişime açık olmaması nedeniyle başarıya ulaşmamıştır. Nitekim Bulgaristan'daki azınlıkların içinde buldukları ekonomik ve sosyal koşullar, siyasi olarak buldukları konum, 2015 sonrası camilere yapılan saldırılar ve bu saldırıyı düzenleyenlerin cezalandırılmaması, Romanların toplumdan izole edilmesi, başarıya ulaşılmadığının bazı örneklerdendir.

AB üyeliğiyle daha fazla sorumluluk kazanan Bulgaristan, hukuki ve siyasi olarak azınlıklar konusunda, daha hassas ve samimi düzenlemeler yapmalı, eksiklikler giderilmeli ve ayrımcılıkla mücadele edilmelidir. Türk partisi olma özelliğini yitiren ve Bulgar partisi olma yolunda ilerleyen HÖH'ün ise, kırsal kesimde yalnızlaştırılmaya çalışılan Türk azınlığı ile daha interaktif ilişkiler kurmalıdır. Türk kimliğine karşı sorumlu olduğunu unutmadan politik olarak Türk düşmanı ve azınlık düşmanı olan ATAKA milletvekilleri ile aynı safta bulunmamalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti aktif olan dış politikasını güçlendirerek Think Tank ve sivil toplum kuruluşlarına (STK) ve Balkan araştırmaları kurumlarına daha fazla destek vermelidir. TİKA ve Diyanet İşleri Başkanlığının faaliyetlerine ara verilmemeli, Osmanlı kültürel yapıları tüm engellemelere rağmen yıkılmaktan ve yok olmaktan kurtarılmalıdır. Bulgaristan'da bulunan Türk azınlık içinde milli bilinci ve maneviyatı güçlü olan gençlerin burslar ile desteklenerek Türkiye'de eğitim almaları sağlanmalıdır. Bu çalışma sırasında keşfetmiş bulunduğumuz Osmanlı'dan kalma binlerce eser, koruma altına alınmalı veya

kütüphane haline getirilerek Türk akademisyenlere açık hale getirilmelidir. Şüphesiz bizi biz yapan sahip olduğumuz değerlerimizdir. Bu değerlere sahip çıkmak her Müslüman Türk'ün asli görevidir.

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, M.T; (2007). *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar I-II*, İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık.
- Ahmed, Ş.A. “Bulgaristan Baş müftülüğün Dünü Bugünü” http://www.tasam.org/trTR/Icerik/24683/bulgaristan_basmuftulugun_dunu_bugunu, Erişim Tarihi: 12.05.2017.
- Ağanoglu, H.Y. (2015). 1687’den Günümüze Rumeli’den Türk Göçlerinin Genel Değerlendirmesi, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 64, Ankara, , s.3920.
- Akbulut, O. (2006). *Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Hukuki Sorunlar*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akgün, A. (----). Bulgaristan'da Asimilasyon ve Zavallı Pomaklar Adlı Bir Risale, *Balıkesir Sosyal Bilimler Dergisi*, Balıkesir, s.6.
- Akıllı, E. (2013). *Devlet Kimliği ve Dış Politika*, (2. Baskı), Ankara: Nobel Yayınları.
- (2010). *Laeken Zirvesinden Lizbon Antlaşması'na: Anayasalaşamayan Anayasallaşma Süreci*, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 6, Sa: 24, s.37
- Aktaş, D. (2015). Bulgaristan Raporu, *Türk Diyanet Vakfı*, Ankara, s.35.
- Alp, H. (2015). *Medyada Nefret Söylemi ve Çingene Toplumuna Yönelik Ayrımcı Söylemin Suça Dönüşme Süreci*, (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul.
- Altınay, R. (2004). Müslüman Azınlıklar Tarihine Giriş, *Dini Araştırmalar*, C.7, Van, s.355.
- Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara: T.T.K. Basımevi.
- (2005). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, C.1–2, (14. Baskı), İstanbul: Alkım Yayınları.
- Arsava, F. (2002). Nice Antlaşmasının Getirdikleri, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 1, sa:2, s.27
- Arslan, S. (2008). *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Edirne.
- Arslan, Z. (2015). Türk Bulgar İlişkileri Çerçevesinde Türkiye'nin Bulgaristan'da Yaşanan Gelişmelere ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Politikası, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 64, Ankara, s.4090
- Atasoy, E. ve Ertürk, M. (----). “Etnocoğrafya Perspektifinden Bulgaristan Romanları Doğu”, *Coğrafya Dergisi - 24*, Muğla-Bursa, s.111.
- Atılğan, M. (2015). Avrupa Birliği, Azınlık Hakları ve Türkiye, *Türk İdare Dergisi*, sa:69, Ankara, s.55.
- Avcı, M. (2015). Bulgaristan Kralı I.Ferdiand'ın İstanbul Seyahati (1910) ,*Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 64, Ankara, s.4387.
- Bağbaşıoğlu, A. (2013) Transatlantik İlişkiler Bağlamında “Küresel Ortaklar” ve “Akıllı Savunma”, *Adam Akademik*, C. 3/1, s.77.

- Balibar, E. ve Wallerstein, I. (2013). *İrk, Ulus, Sınıf*, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bıçaklı, H.A. (2016). *Türkiye – Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, I. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Börklü, M.Y. (1999). Tarihsel Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/Yaz, s.69.
- Burhanzade, B. (2011). Komünizm Sonrası Bulgaristan'da Azınlık Politikaları, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.*, İstanbul, s.5.
- Brezınski, Z. (2015). *Büyük Satranç Tahtası*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Coşkun, B.D. (2001). Bulgaristan'ın AB'ye Üyelik Hedefi: Karşılaşılan Sorunlar, Yakalanan Fırsatlar" *Stratejik Analiz*, C. 1, sa.: 10, s.31.
- Cingöz, İ. (2013). Bulgaristan Müslüman-Türk Azınlık Sorunlar, *Günümüz Balkan Siyaseti Proje Çalışmaları*, Ankara, s.24.
- Çavuş, E. (2009). *Bulgaristan'da Türk Olmak*, İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Çavuşoğlu N. (1997-1998). Azınlık Nedir ?, *İnsan Hakları Yıllığı C. 19-20*, Ankara, s.98.
- (1999). *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları*, Ankara: Su Yayınları.
- Çelik, M. (2016). Bulgaristan'daki Türkçe Öğretmenlerinin Türkçenin Eğitimi-Öğretimine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi, *On Dokuz Mayıs Üni. Eğt. Fak. Dergisi*, Samsun, s.69.
- Çevik, Z. (2015). Balkan Savaşlarında Bulgaristan Yönetiminin Türk Nüfusa Yönelik Politikaları, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 64, Ankara, s.3834.
- Çolak, F. (2013). Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951), *Tarih Okulu The History Scholl İlkbahar-Yaz*, sa: XIV, s. 113-145.
- Çolakoğlu, B. (2015). Bulgaristan'da Türkçe Eğitim Serencamı, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 64, Ankara, s.4443.
- Dağlıoğlu, G. (---). Turgut Özal Döneminde Türkiye'nin Bulgaristan Türkleri Politikası: Konstrüktivist Bir İnceleme, *yayınlanmamış makale*, *Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* Ankara, s.3.
- Dames, M.L. (2001). İslam Ansiklopedisi, İslam Alemi, Tarih, Coğrafya, ve Etnografya Lugatı/Dobruca, (M.E.B), C.3, Eskişehir, s.640.
- Dalar, M. (2015). BM'nin İnsan Haklarıyla İlgili İkiz Sözleşmelerine Türkiye'nin Beyan Ve Çekinceleri, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, sa:2, s.5.
- Dokuyan, S. (2015). Bulgaristan Türklerinin İkinci Dünya Savaşı Ardından Anadolu'ya Göçleri, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa:64, Ankara, s.4156.
- Döner, B. (2015). Bulutları Beklerken ve Güz Sancısında Kimlik Temsili, *Folklor/Edebiyat*, C. 21, sa: 84, s. 183.
- Erdem, U. (2015). Ankara-Bükreş-Sofya ve Londra Hattında Bulgaristan ve Romanya'dan Türkiye'ye Soydaş Göçü, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa:64, Ankara, s.4104.
- Eralp, A. (2010). *Devlet ve Ötesi*, (5. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Erdi, İ.B. (2011). *Evliya Çelebinin İzinde, Romanya ve Bulgaristan Yollarında Yirmi Beş Gün*, Ankara: Bengü Kitabevi
- Erdoğan, B. (2002). BM Sistemi ve Azınlık Hakları, *Avrasya Dosyası, BM Özel, C. 8*, sa: 1, s.87.
- Eren, H. (1987). Bulgarlar ve Türk Dili, *Bulgaristan'da Türk Varlığı I*, T.T.K, Yay., (2.Baskı), Ankara, s.3
- Eroğlu, H. (1987). Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu, *Bulgaristan'da Türk Varlığı I*, T.T.K, Yay., (2.Baskı), Ankara, s.19
- Ertosun, E. ve DEMİRBAŞ E. (2015). Turgut Özal Değişim Dönüşüm, *Turgut Özal Üniversitesi Yayınları No: 020*, s.183
- Gökbel, A. (2000). *Kıpçak Türkleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- (2002). Türkler Ansiklopedisi/ Kıpçaklarda Sosyo-Kültürel ve Dini Yapı, *(Türkiye Yayınları)*, C.2, Ankara, s.184.
- Göleç, M. (2016). Hâkimiyet-İ Milliye Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1923-1930), *Türkiyat Mecmuası*, C. 26/1, s.163.
- Gürbüz, V. (2015). Erken Dönem Bulgar Milliyetçiliği, *Yeni Türkiye Dergisi sa: 64*. Ankara, s.4382.
- Güzelipek, Y.A. (2014). "NATO'nun Değişen Görev Tanımı: Balkanlar Örneği", H. Vergil (Ed) vd., *I. Karadeniz ve Balkan Ekonomik ve Politik Araştırmalar Sempozyumu İçinde (274-277)*, Zonguldak: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı.
- Griffiths, M. vd, (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*, Ankara: Nobel Yayınları
- Habsbawm, E.J. (2010). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hakov, C. (2015). 1913'de İstanbul'da imzalanan Bulgar Türk anlaşması ve Bulgaristan'da Türk –Müslüman nüfusun hakları, *Yeni Türkiye Dergisi, sa:64*, Ankara, s.4396.
- Halaçoğlu, A. (2015). Balkanlarda Soykırım Katliam ve Mezalim, *Yeni Türkiye Dergisi, sa:64*, Ankara, s.3806.
- Hall, R. (2003). *1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, Ankara: Homer Kitabevi
- Hamzaoğlu, Y. (2000). Balkan Türklüğü (Araştırmalar, İncelemeler, Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan), C.1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,
- İrkçıatal, E. (2015). J.E. Blunt'ın İngiltere Hükümeti İçin Rumeli'nin Ruslar Tarafından İşgalinin Etkileri Üzerine Hazırladığı Gizli Raporda Zikredilen Katliama Maruz Kalmış Bazı Türk Köyleri, *Yeni Türkiye Dergisi, sa: 64*, Ankara, s.3848.
- İbraimi, E. (2012). *Yunanistan, Bulgaristan ve Makedonya'daki Azınlıkların Hukuki Durumu*, (basılmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İbryam, S. (2007). AB'ye Uyum Sürecinde Bulgaristan'da Değişen Azınlık Hakları Anlayışı ve Yükselişe Geçen Milliyetçiliğin Siyasal Tezahürü: ATAKA. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü AB Anabilim Dalı), İstanbul.
- İnalçık, H. (1992). *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İstanbul: Eren Yayıncılık.

- (2016). Türkler ve Balkanlar, *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut*, C. 2, Ankara, , s.15.
- İnan, Y. (1997-1998). Bulgaristan'daki Türkler ve Uluslararası Hukuk Açısından Hukuksal Statüleri, *İnsan Hakları Yıllığı C. 19-20*, Ankara s.71.
- İpek, N. (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara: T.T.K Yayınları.
- Karatay, O. (2010). Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma ve Pekişme (681- 803) ,*Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, X/2, s.1-18.
- Karpat, K.H. (2007). İslam Ansiklopedisi/Dobruca Maddesi, (T.D.V.) C.9, İstanbul, s.483.
- Konukman, E. (1990). *Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Bulgaristan'da-Nedenleri, Boyutları, Sonuçları)*, (Türk Basın Birliği), Ankara, s.61.
- Korkmaz, N. (2017). Balkanlar, Bulgaristan'daki 26 Mart 2017 Parlamento Seçimleri ve Bulgaristan Türkleri Açısından Önemi, *Ankasam*, Ankara, s.2.
- Köse, O. (2006). Bulgaristan Emareti ve Türkler, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 1/2 Fall*, s.260.
- Kışlalı, A.T, (2010). *Siyaset Bilimi*, (14.baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- Kurubaş, E. (2006). *Asimilasyondan Tanınmaya*, , (2. Baskı), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Memişoğlu, H. (1995). *Bulgaristan'da Türk Kültürü*, sa: A.28, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 145.
- (2015). Bulgaristan'da Türk Muallimler Birliği Cemiyetinin Kuruluşu Amacı Ve Çalışmaları (1906-1934) ,*Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 64, Ankara, s.4483.
- (2007). İslam Ansiklopedisi/Pomaklar Maddesi, (T.D.V.), C.3, İstanbul, s.521.
- Mevsim, H. (2012). “Bulgar Dışişleri Bakanı Petır Mladenov’un Anıları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi*, C.52, sa:1 s.47.
- Nal, S. (2010). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukukunda Azınlıklar*, (1.basım), Ankara: Nobel Yayınevi.
- Nevrezova, A. (2006). *Bulgar Yönetiminde Azınlıklar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Oran, B. (1993). Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik. Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 48.1 . s.115.
- (2013). *Türk Dış Politikası (1980-2001)*, C.II, Ankara: İletişim Yayınları.
- Ökten, B. Romanya ve Bulgaristan'ın Avrupa Birliği Üyelikleri ve Sorunlar, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü <http://akademikperspektif.com/2014/01/14/romanya-ve-bulgaristanin-avrupa-birli%C4%9Fi-%C3%9Cyelikleri-ve-sorunlar/> Erişim Tarihi: 13.01.2016.
- Önal, B. (2015). Türkiye Bulgaristan ilişkileri, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa:64, Ankara, s.4509.
- Öner, F. (2010). *Balkanlar Azınlık Hakları Ve: Bulgaristan Ve Makedonya Örneği*,(yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Özcan, S. (2013). *Pomak Kimliği*, (Ceren Yayıncılık), Edirne,
- Özdal, B. ve KARACA, K. (2015). *Diplomasi Tarihi Ders Notları 1*, (Dora Yayıncılık), Bursa,
- Özel, M.S. (2015). Balkan Coğrafyasında Göçler, Ölüm ve Travmalar, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa:64, Ankara, s.3879
- Özkan, Ali Rafet, (2000). *Türkiye Çingeneleri*, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkan, A. (2004). Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Bulgaristan'daki Türk Azınlığın Hakları.(*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*),Ankara.
- Özkan Duvan, A. (2016). *AB Hukukunda Azınlık Hakları*, (2.Baskı), Ankara: Astana Yayınları.
- Özlem, K. (2008). Bulgaristan Türkeri'nin Tarihsel Süreçleri İçerisinde Dönüşümü, Ab Üyelik Süreci Ve Türk Azınlığa Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research Volume 1/2 Winter*, s.356 .
- (2009). Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, sa: 14, s.96.
- (2010). Soğuk Savaş Sonrası Dönem Türk-Bulgar İlişkilerinde Türk Azınlığın Durumu. (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*), Bursa
- (2015). Asimilasyon, Göç ve Demokratik Dönem Azınlık Sorunları Bağlamında Bulgaristan Türkleri, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 64, Ankara, s.4424.
- (2016). Bulgaristan Romanlar'ının Güncel Sorunlarına Yönelik Bir Değerlendirme, *Avrupa Etütleri Yayını*, s.76.
- Riasanovsky, V.N ve Steinberg, D.M, (2011). *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze*, Ankara: İnkılap Yayın Evi
- Sander, O. (1999). *Siyasi Tarih (1918-1994)*, (9. Baskı), Ankara: İmge Kitapevi.
- Saraçlı, M. (2012). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Azınlıklar*, (2.baskı), Ankara: Adres Yayınları.
- Sarımay, Y. (2015). Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinde Türkiye'ye Yapılan Göçler (1923-1990), *Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 64, Ankara, s.4063-4064.
- Seyfettin, Ö. (2005). *Beyaz Lale*, İstanbul: Yuva Yayınevi.
- Sezgin, İ. (2015). Osmanlının Rumeli'ye Geçışı ve İlk Fetihler, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa:64, Ankara, s.3952.
- Şeker, K. (2015). 1923-60 Arası Bulgaristan'dan Türk Göçleri ve Göçmenlerin Türkiye'de Karşılaştıkları Problemler, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa: 64, Ankara, s.4079.
- Şimdi, H. (2013). AB Üyeliği Eski Doğu Blok'u Ülkelerinin Dış Ticaret Yapılarını Nasıl Dönüştürdü? Bulgaristan Örneği, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, C. 1, sa:3, s.29
- Şimşir, N.Ş. (2012). *Bulgaristan Türkleri*, (3. Baskı), Ankara: Bilgi Yayın evi.
- Tahir, N.A. (2015). Bulgarian Communist Party And The Assimilation Policy Towards The Turks In Bulgaria, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s.581.

- Tanilli, S. (1992). *Uygarlık Tarihi*, (7.Baskı), İstanbul: Say Yayınları,
- Taş, M. (2007). *Bulgaristan ve Yunanistan'da Türk Azınlıkların Siyasi Hakları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Taşcan, A. (2015). Bulgar Milli Bilincinin Doğmasını ve Gelişmesi Besleyen İç Faktörler, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa 64, Ankara, s.4355.
- Tatoğlu, E. (2006). *Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951-1995)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
- Turan, M. (2006).Uluslararası Suçlar ve Tarih, *ASAM I. sa.*, Ankara, s.93
- Turan, Ö. (1998). *The Turkish Minority In Bulgaria (1878-.1908)*, Ankara: T.T.K. Yayınları
- Tümenoglu, R. (2006). *Bulgar Kaynaklarına Göre Mondros'tan Lozan'a Bulgaristan ve Türk Bulgar ilişkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türkeş, M. (2015). “Balkanlarda Güvenlik ve İstikrar Arayışları: Sorunlar Dönüşüyor”, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa:70, Ankara, s.6074
- Ülger, İ.K. (2015). *Avrupa Birliği Rehberi*, Kocaeli: Umut Tepe Yayın Evi.
- Vatansever, E. (2008). Osmanlı İdaresinden Sonra Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Edirne.
- Yapıcı, H. (2012). 93 Harbi Sonrasında Yaşanan Göçler ve Neticeleri, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. I*, s.383.
- Yıldırım, B. (2015). Bulgaristan'daki Müslüman Türk Azınlığa Baskılar ve Göç(1934-1939), *Yeni Türkiye Dergisi*, sa:64, Ankara, s.4096.
- Yıldız, A. (2012). Karşılaştırmalı Anayasa Çalışmaları, *TBMM Araştırma Merkezi Yayınları*, Ankara, s.84.
- Yıldız, H.D. (1993). Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi/ Osmanlı Devleti, (Çağ Yayınları), C.11, İstanbul, s.512
- Yıldız, N. (2014). 1980–1990 Yılları Arasında Bulgaristan'da İlköğretim Ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Ve Osmanlı Algısı, *3.Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Yıl:2, sa:2*, s.69.
- Yıldız, N.T. (2015). Bulgaristan Türklerine Uygulanan Asimilasyon Ve 1989 Göçü, *Yeni Türkiye Dergisi*, sa:64, Ankara, s.3902.
- Yozmerdivanla, A. (2015). *Pomak Müslüman Kimlik ve Aidiyetinin Sosyolojik Analizi: Bulgaristan Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve Antropolojisi Ana Bilim Dalı), İstanbul.
- Yorulmaz, S. (2012). 1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan Türklerine Yönelik Uygulanan Asimilasyon Politikaları ve Göç Deneyimleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı), İstanbul.

Zafer, Z. (2010). Bulgarian Turks' Resistance Against 1984-1989 Melting Pot Policy, *Akademik Bakış*, C. 3, sa: 6, s.29.

Wendt, A. (2016). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, (2.Baskı), İstanbul: Küre Yayınları.

WEB GAZETELERİ

10.05.2013 Cuma, CNN Türk

<http://www.cnnturk.com/2013/guncel/05/10/bulgaristanin.diyarbakir.cezaevi.belene/707357.0/index.html> Erişim Tarihi: 08.05.2017

<http://www.bghaber.org/bghaber/bulgaristanda-turk-tarihi-pomaklar-ve-yasanan-gocler/>

Erişim Tarihi: 09.05.2017

Belene itirafı, vatan gazetesi, (12 Ocak 2012), <http://www.gazetevatan.com/belene-itirafi-423692-gundem/> , Erişim Tarihi: 11.03.2016

http://www.thaber.bg/?pid=3&id_news=2493 , Erişim Tarihi: 24.05.2017

<http://www.arda-tuna.com/2016/07/23/bulgaristanda-bulgar-etnik-milliyetligi-yapan-bir-cephe-bulgaristanda-dini-kitaplar-ve-dini-ibadetler-bulgarca-olsun/> Erişim Tarihi:

25.05.2017

http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=14315 , Erişim Tarihi: 03.05.2017

<http://www.arda-tuna.com/2016/07/23/bulgaristanda-bulgar-etnik-milliyetligi-yapan-bir-cephe-bulgaristanda-dini-kitaplar-ve-dini-ibadetler-bulgarca-olsun/> Erişim Tarihi:

11.12.2016

http://www.thaber.bg/?pid=3&id_news=2493 , Erişim Tarihi: 25.05.2017

<http://www.hurriyet.com.tr/bulgaristanda-turklerin-sikintili-secimi-40407528>, Erişim Tarihi: 15.05.2017

<http://www.ensonhaber.com/tskdan-dusurulen-rus-ucagi-aciklamasi-2015-11-24.html>

Erişim Tarihi: 19.04.2017

<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/bulgaristan-turkleri-neden-bolundu> , Erişim Tarihi: 18.03.2017

<http://www.milliyet.com.tr/bulgaristan-da-rus-ucagi-krizi-gundem-2170345/> , Erişim Tarihi: 18.03.2017

<http://www.ntv.com.tr/turkiye/bulgaristan-22-yil-sonra-asimilasyonu-kabul-etti,hvs6N2P8iES-Ic-RjHr1JA> , Erişim Tarihi: 11.03.2016

<http://www.timeturk.com/bulgaristan-da-zulmun-26-yildonumu/haber-5581> , Erişim Tarihi: 03.11.2016

İnternet kaynakları

TBMM Dış ilişkiler ve Protokol Müdürlüğü, Lizbon anlaşması, https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/docs/lizbonsumru24032010.pdfn Erişim Tarihi: 11.04.2018

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> Erişim Tarihi: 02.06.2015

Avrupa İnsan hakları sözleşmesi, Council of Avrupa

<http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/uluslararası/aihs.pdf> Erişim Tarihi: 04.11.2016

<http://dictionnaire.sensagent.leparisien.fr/Meri%C3%A7%20G%C3%BCr%C3%BCld%C3%BCyor/tr-tr/> Erişim Tarihi: 04.05.2017

<http://bnr.bg/tr/post/100501262> Erişim Tarihi: 04.05.2017

www.bilginet.com/raporlar/bilimsel/bulgturk.htm Erişim tarihi: 05.07.2017

<http://www.sosyalbilimler.org/bulgaristanda-siyasi-otoritenin-ulusal-turk-azinligi-uzerindeki-politikalari-belene-toplama-kampi-ornegi-1985-86/> Erişim Tarihi: 18.4.2017

1991 Bulgaristan anayasası (National Assembly of the Republic of Bulgaria, Constitution),

<http://www.parliament.bg/en/const> , Erişim Tarihi: 11.05.2017

Ali EMİNOV, “Bulgaristan'da Yayınlanan Türkçe Gazeteler: 1880-1990”

https://www.academia.edu/4165129/Bulgaristanda_Yay%C4%B1nlanan_T%C3%BCrk%C3%A7e_Gazeteler_1880-1990 , Erişim Tarihi: 10.05.2017

<https://bianet.org/bianet/dunya/184866-bulgaristan-secimi-turk-oylarini-bolen-dost-meclis-e-giremedi> Erişim Tarihi: 15.04.2017

<http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> Erişim Tarihi: 12.04.2017

<http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> Erişim Tarihi: 12.04.2017

<http://docplayer.biz.tr/10960937-Avrupabirligibirincilhukundaazinliklarinkorunmasinin-hukuki-dayanagi.html> , Erişim Tarihi: 14.05.2017

<https://rm.coe.int/16800c131f> , Erişim Tarihi: 14.05.2017

<https://rm.coe.int/16800c131f> Erişim Tarihi: 14.05.2017

<http://www.ab.gov.tr/46224.html> , Erişim Tarihi: 19.04.2017

<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/bulgaria/bgr-cbc-i-1998-046en.pdf#search=periodic%20report%20on%20bulgaria%27s%20progress%20towards%20accession> , Erişim Tarihi: 20.04.2017

<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/bulgaria/bgr-cbc-i-1998-046en.pdf#search=periodic%20report%20on%20bulgaria%27s%20progress%20towards%20accession> , Erişim Tarihi: 20.04.2017

http://www.eic.bcci.bg/docs/bg_eu_report2001.pdf , Erişim Tarihi: 19.04.2017

http://www.iri.edu.ar/publicaciones_iri/anuario/CD%20Anuario%202005/Europa/19-ue-amplia-bulgaria.pdf , Erişim Tarihi: 19.04.2017

https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2005/sec1352_cmr_master_bg_college_en.pdf , Erişim Tarihi: 19.04.2017

<http://www.ab.gov.tr/39586.html> , Erişim Tarihi: 19.04.2017

https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2002/bu_en.pdf , Erişim Tarihi: 19.04.2017

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty;jsessionid=Zd5OENClzGeJjK4QVABFigdhoEeqgsFMJSHXwfbC6XGJjDbnYHwK!-949188998?nodeId=%2FUCM%2FEK-236540> , Erişim Tarihi: 21.04.2016

<https://www.imf.org/external/about.htm> , Erişim Tarihi: 21.05.2017

<http://www.edirne.bel.tr/edirne-belediyesi-nden-sozde-ermeni-soykirimini-kabul-eden-haskovo-belediyesine-tepki/8997/> , Erişim Tarihi: 21.02.2016

<http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya3/0814.html> , Erişim Tarihi: 15.04.2017

<http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya3/0814.html> , Erişim Tarihi: 15.04.2017

<http://www.dunyabizim.com/dunyada-kultur/24642/bulgaristanda-bulgarca-ibadet-icin-yasa-teklifi-video> , Erişim Tarihi: 25.05.2017

<http://www.parliament.bg/en/parliamentarycommittees/members/237> , Erişim Tarihi: 21.11.2016

<http://www.balturk.org.tr/sofyada-irkci-gosterilerde-turklere-olum-slogani-atildi/> , Erişim Tarihi: 25.04.2017

<http://www.devletialiyeyi.com/93-harbi-1877-1878-osmanli-rus-savasi-sayfa-4.html>
Erişim Tarihi: 22.05.2017

<http://www.bakisarissakal.com/zavallipomaklar.pdf> , Erişim Tarihi: 21.04.2017

<http://www.bakisarissakal.com/zavallipomaklar.pdf> , Erişim Tarihi: 25.05.2017

<http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=4510.0;wap2>, Erişim Tarihi: 24.04.201

<http://www.balturk.org.tr/aihm-bulgaristani-mahkum-etti/> , Erişim Tarihi: 20.05.201

https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2003/rr_bg_final_en.pdf , Erişim Tarihi: 19.04.2017

http://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2016/03/KopenhagBelgesi_TUR-.pdf,
Erişim Tarihi: 11.03.20

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Aykut KARAKUŞ

Doğum Yeri ve Yılı : Ergani, 1992

Yabancı Dili : İngilizce, İtalyanca

E-posta : aykut2140.forte@gmail.com, askeraykut@hotmail.com

Eğitim Durumu

Lisans: Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD Anabilim Dalı